

Универзитет у Београду
Факултет политичких наука

Стефан М. Недељковић

**УСПОСТАВЉАЊЕ ПОЛИТИЧКИХ ОДНОСА ИЗМЕЂУ ВЛАСТИ У БЕОГРАДУ И
ПРИШТИНИ У ОКВИРУ ПРОЦЕСА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ**

докторска дисертација

Београд, 2016

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF POLITICAL SCIENCES

Stefan M. Nedeljković

**THE ESTABLISHMENT OF POLITICAL RELATIONS BETWEEN THE AUTHORITIES
IN BELGRADE AND IN PRISHTINA IN THE FRAME OF THE PROCESS OF
GLOBALIZATION**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2016

Подаци о ментору и члановима комисије:

Ментор: проф. др Драган Симеуновић, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

Чланови комисије: проф. др Драган Симеуновић, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, проф. др Љубодраг Димић, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, проф. Др Слободан Самарцић, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

Датум одбране:

Подаци о докторској дисертацији:

Наслов докторске дисертације: Успостављање политичких односа између власти у Београду и Приштини у оквиру процеса глобализације

Резиме: У дисертацији акценат је стављен на анализу процеса нормализације односа између уже Србије и њене покрајине Косова и Метохије у условима деловања токова глобализације и то кроз контекст процеса европских интеграција региона Западног Балкана, у настојању да се открију механизми којима се руководе Европска унија (ЕУ), Србија и косовске власти у самом процесу. Посебна пажња је посвећена политици условљавања, као главном инструменту који Европска унија употребљава према Србији и Косову и Метохији, као актерима који желе да постану њене чланице. Текст се нарочито бави јасноћом услова, брзином награђивања и центрифугалним силама самог процеса уз ослонац на примену доминантног теоријског приступа у овој области, институционализма рационалног избора, као главне истраживачке аргументације на примеру преговарачког поглавља 35. Предмет истраживања је стога, степен успешности процеса нормализације односа између Србије и Косова и Метохије у условима глобализације, односно дериватног процеса европеизације као процеса преноса и имплементације формалних и неформалних правила, процедура, политичких парадигми, стилова и норми који су најпре били дефинисани од стране ЕУ, а затим пренети у логику домаћег дискурса, политичких структура и јавних политика држава кандидата за чланство у ЕУ. Централно место у анализи свакако заузима степен нејасноће самог процеса и повремено недостатак кредибилитета критеријума за приступање ЕУ услед сталне промене услова интеграције, као и пружање отпора домаћих политичких елита, и то посебно са аспекта користи и трошкова, али и нивоа истинске посвећености решавању овог проблема. Истраживање посебно анализира неједнаке нивое успешности, посебно посматрајући све типове приступа самих актера тог процеса, али и домете трансформативне моћи ЕУ и механизма које Унија користи.

Кључне речи: Нормализација односа, глобализација, европеизација, Србија, Косово и Метохија, Немачка, европске интеграције, ЕУ, институционализам рационалног избора, политика условљавања, Ахтисаријев план.

Научна област: Политичке науке

Ужа научна област: Политичка теорија, политичка историја и методологија политичких наука

Information about the Doctoral Dissertation:

Title: The establishment of political relations between the authorities in Belgrade and in Prishtina in the frame of the process of globalization

Resume: In this dissertation, emphasis is placed on analysis of the process of normalization of relations between central Serbia and its province Kosovo and Metohija in the frame of the process of globalization and in the context of European integration of the region of the Western Balkans, in an effort to discover the mechanisms that govern the European Union (EU), Serbia and Kosovo's authorities in the process itself. Special attention is paid to the policy of conditionality, as the main instrument used by the European Union towards Serbia and Kosovo, as actors who want to become its members. Text is particularly concerned with the clarity of conditions, the speed of rewarding and centrifugal forces of the process itself relying on the use of a predominant theoretical approach in this area, the rational choice institutionalism, as the main research argumentation on the case of the negotiating chapter 35. The subject of the research is therefore, the degree of success of the process of normalization of relations between Serbia and Kosovo and Metohija under conditions of globalization, as well as, under conditions of a derivative process of the Europeanization, as the process of transferring and implementing formal and informal rules, procedures, policy paradigms, styles and norms that were first defined by EU, and then transferred to the logic of domestic discourse, political structures and policies of the candidate countries for the membership in EU. The central place in the analysis of a degree of ambiguity of the process and occasional lack of credibility of the criteria for EU accession due to constant changes in terms of integration and resistance of domestic political elites, especially in terms of benefits and costs, but also the level of genuine commitment to resolving this problem. The study also analyzes the unequal levels of success observing all types of approaches of the actors involved in the process, as well as, the range of the transformative power of EU, and mechanisms that Union is using.

Key words: Normalization of relations, Globalization, Europeanization, Serbia, Kosovo and Metohija, European integration, EU, rational choice institutionalism, normative institutionalism, policy of conditionality, Ahtisaari's plan.

Scientific domain: Political sciences

Specific scientific domain: Political theory, political history and methodology of political sciences

Садржај:

1. УСПОСТАВЉАЊЕ ПОЛИТИЧКИХ ОДНОСА ИЗМЕЂУ ВЛАСТИ У БЕОГРАДУ И ПРИШТИНИ У ОКВИРУ ПРОЦЕСА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ	10
1.1. Предмет и циљ истраживања	10
1.2. Опис садржаја	16
1.3. Основне хипотезе	21
1.4. Методе истраживања	27
1.5. Очекивани резултати и научни допринос	32
1.6. Преглед досадашњих истраживања	34
2. ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И ЕВРОПЕИЗАЦИЈА: КОМПЛЕМЕНТАРНИ ИЛИ СУПРОТСТАВЉЕНИ ФЕНОМЕНИ?	49
2.1. Глобализација и међуетнички сукоби	60
2.2. Нови светски поредак и улога САД и осталих западних сила у рату за Косово и Метохију	66
3. АНАТОМИЈА МЕЂУЕТНИЧКИХ СУКОБА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ	80
3.1. Историјски преглед сукоба на Косову и Метохији	80
3.2. Територија као вредност	96
3.3. Улога национализма у борби за Косово и Метохију	101
3.4. Улога „косовског мита“ у српско-албанском сукобу	115
3.5. Велика Албанија - стварност или заблуда?	120
3.6. Дешавања након рата и успостављање самоуправе на Косову и Метохији	132
3.6. 1. Неуспех политике „стандарди пре статуса“ и насиље 2004. године	145
3.7. Одговор Србије	159
3.8. Преговори о статусу Косова и Метохије уз посредовање Мартија Ахтисарија	168
3.9. Једнострано проглашење независности Косова и мишљење Међународног суда правде	183
4. ТРАНСФОРМАТИВНА МОЋ ЕУ И НОРМАЛИЗАЦИЈА ОДНОСА ИЗМЕЂУ СРБИЈЕ И КОСОВА И МЕТОХИЈЕ У КОНТЕКСТУ ЕВРОПСКИХ ИНТЕГРАЦИЈА	189

4.1. Процес придруживања и приступања Србије Европској унији и проблем Косова и Метохије	189
4.2. Дијалог/преговори између Србије и Косова о нормализацији односа	197
4.2.1. Бриселски (не)споразум	204
4.3. Улога држава чланица ЕУ у процесу нормализације односа између Србије и Косова и Метохије	251
4.3.1. План Немачке за нормализацију односа између Србије и Косова и Метохије	272
5. БЕОГРАД И ПРИШТИНА НА ПУТУ ДО НОРМАЛИЗАЦИЈЕ ОДНОСА	287
5.1. UNMIK, EULEX - успех или неуспех?	287
5.2. Европеизација као лек или као плацебо?.....	323
5.3. Закључак и препоруке	352
6. СПИСАК ЛИТЕРАТУРЕ	367
Прилог 1	398
Прилог 2	399
Прилог 3	400
Биографија аутора	401

1.

УСПОСТАВЉАЊЕ ПОЛИТИЧКИХ ОДНОСА ИЗМЕЂУ ВЛАСТИ У БЕОГРАДУ И ПРИШТИНИ У ОКВИРУ ПРОЦЕСА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

1.1. Предмет и циљ истраживања

а) Предмет истраживања: *Успешност процеса нормализације односа између Србије и Косова и Метохије у условима глобализације.* Сам процес нормализације односа између Србије и Косова и Метохије је релативно млад процес и производ је ширег процеса европеизације. Процес европеизације можемо заправо дефинисати као „значајан степен утицаја који актери и институције ЕУ остварују на будуће чланице Уније кроз процес прилагођавања правилима ЕУ“.¹ Радели дефинише европеизацију као „процес а) конструкције б) дифузије и в) имплементације формалних и неформалних правила, процедура, политичких парадигми, стилова и норми који су најпре били дефинисани и консолидовани у процесима политика ЕУ, а затим пренети у логику домаћег дискурса, политичких структура и јавних политика“.² Када говоримо о решавању међуетничких сукоба, онда можемо рећи да је европеизација такође „процес који активирају и подржавају европске институције, пре свега институције ЕУ, путем повезивања коначног решења сукоба са процесом интеграције страна у сукобу у европске структуре“³, а то подразумева како коришћење одређених механизма условљавања, тако и механизма социјализације.

Европеизација је веома сложен процес који се састоји из неколико делова. Најпре, ради се о самом утицају који институције ЕУ имају на државе које желе да приступе Унији, затим, дефиниција обухвата и утицај самог процеса приближавања неке државе чланству у ЕУ на саму ЕУ и систем управљања ЕУ, и на крају, ова дефиниција обухвата и период након учлањења одређене државе у ЕУ, и то у смислу да постоји процес „размене“ између нове чланице и старих чланица ЕУ и њених институција, као и могући надзор над

¹Claudio Radaelli, *Wither europeanisation? Concept stretching and substantive change*, European Integration Online Papers, 2000, p. 70, Available from: <http://eiop.or.at/eiop/comment/1999-007c.htm>, (Accessed 1 December 2013)

²Ibid, p. 4.

³Gergana Noutcheva; Nathalie Tocci; Bruno Coppieters; Tamara Kovziridze; Michael Emerson; Michel Huysseune, *Europeanization and Secessionist Conflicts: Concepts and Theories*, 2011, p. 7, Available from: <http://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/2004/1-2004Chapter1.pdf>, (Accessed 14 April 2015)

спровођењем правила ЕУ у новој чланици у одређеном временском периоду (процес познатији као *мониторинг*). Кључно питање у оквиру анализе је свакако на који начин и којим интензитетом ЕУ кроз процес европских интеграција производи промене приступа Србије, као државе кандидата за чланство у ЕУ, проблему косовске независности и свеобухватне нормализације односа са косовским властима. Уз ове две групе фактора, незаобилазна је и анализа и других алтернативних фактора, попут стратегија и инструмената које ЕУ користи у процесу европских интеграција. Један од таквих инструмената је и политичко условљавање у оквиру којег ЕУ представља награде, али и казне, за испуњавање односно неиспуњавање захтева, што је прилично контроверзно питање. Након пада режима Слободана Милошевића 2000. године, нова власт у Србији је тражила начине промене својих односа са међународном заједницом, а један од битних елемената промене приступа је свакако била интеграција у ЕУ и остале европске регионалне организације. Међутим, процес европских интеграција, а нарочито процес трансформације става Србије према проблему независности Косова и Метохије, али и става косовских власти према Србији, је постао веома дуг и он ни дан данас није довршен. Нејасноћа самог процеса, повремени недостатак кредибилитета критеријума за придруживање и приступање, промене услова интеграције, пружање отпора домаћих политичких елита, између осталог, су само допринели томе да се цео процес посматра кроз призму користи и трошкова, а не истинске посвећености решавању овог горућег проблема. Овакав вид *квази-европеизације* има неједнаке нивое успешности не само због грешака које сами актери тог процеса чине, већ и због грешака ЕУ услед недостатка било каквог временског оквира за пуну интеграцију, њене несигурности и ограничености трансформативне моћи, али и ограничености процеса на механизме који су усмерени одозго - на доле. Многе дефиниције моћи и приступи овом концепту углавном деле исто уверење које сеже све до Макса Вебера и његове дефиниције моћи као могућности једног актера који се налази у интеракцији са другим актером, да оствари своја очекивања упркос отпору друге стране. На свом екстремном делу спектра, моћ је једноставно способност актера да принуди остале на нешто што он жели, односно, када говоримо о сфери политичке моћи, она „представља могућност да се формалним и неформалним утицајем у сфери политике утиче на кључне токове развоја друштва, а најчешће је испољена кроз односе подређености и надређености, при чему степен утицаја обично стоји у

пропорционалном односу са степеном моћи“.⁴ Међутим, када је реч о концепту *трансформативне моћи*, најважније су тврдње Џозефа Наја, који у основи прихвата веберовско одређење концепта моћи, али који нуди малу промену те дефиниције: „Мека моћ се односи на привлачење других у смислу да желе исти исход који ми желимо, и она пре привлачи људе, него што их нагони“.⁵ Оно на шта Нај указује јесте привлачност меке моћи, односно, да мека моћ подразумева привлачност личности, културе, вредности и институција. За ово истраживање је од изузетног значаја разликовање меке од тврде моћи, јер се тврда моћ ослања на коришћење принципа „штапа и шаргарепе“, али и то да су у основи обе врсте моћи усмерене ка истом циљу-остваривању жељеног исхода.

Када говоримо о трансформативној моћи ЕУ у случају нормализације односа између Србије и Косова и Метохије, морамо имати на уму и тврдње Франсоа Душена, који је још ’70-их година тврдио да је ЕУ постигла зону мира тако што су државе, које су некада биле у рату, пренеле велики део својих суверених надлежности на Брисел, стварајући међузависност путем трговине и инвестиција. Управо је стварање мира унутар ЕУ, између некада зараћених држава, омогућило Унији да се окрене према споља и да покуша да пренесе своје норме на суседне територије. Овај модел моћи подвлачи важност међународних институција, легитимитета и снаге привлачности, али је сам модел, чини се, постао жртва свакодневне политике, јер су га политичари почели масовно користити у својим говорима и наступима, без икакве идеје о томе шта он значи, па се временом прецизност концепта изгубила. Нај је приметио ову велику грешку настојећи да истакне да економске санкције и сваки други вид санкција, не спадају никако под категорију меке моћи, баш попут концепта политичког условљавања, већ да спадају под категорију тврде моћи. Овакво схватање концепта политичког условљавања заправо доказује да је „политичка моћ способност кажњавања и деградације, односно награђивања и унапређења сваког објекта у њеном домену“.⁶ Ово је изузетно важно јер се стално прави грешка тако што се ЕУ карактерише искључиво као актер који поседује меку моћ и да јој недостаје управо тврда моћ која је сведена само на војну способност. Међутим, мека моћ не подразумева нешто што је супротстављено тврдој моћи тј. данас је спољна политика

⁴ Драган Симеуновић, *Увод у политичку теорију*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 99.

⁵ Joseph Nye, *Soft power: The means to success in world politics and understanding international conflicts*, New York, 2004, p.5.

⁶ Драган Симеуновић, *Увод у политичку теорију*, оп. цит., стр. 99.

„учење начина комбиновања тврде и меке моћи, односно њихово претварање у *паметну моћ*“.⁷ Ово је заправо један прагматични приступ који подразумева да државе могу или да балансирају онога ко поседује паметну моћ, или да му се придруже, односно да „ускоче у вагон“.⁸ Међутим, све је то детерминисано перцепцијом саме моћи јер степен успешности нивелисања објекта моћи зависи од тога на који начин он види ту моћ и шта она за њега подразумева и какво значење има, тј. „уколико нечију моћ други процењују већом него што јесте, то доприноси успешности спровођења његовог утицаја и остваривања његових интереса и циљева“.⁹ Међутим, неопходно је направити разлику између механизма испољавања саме моћи. Наиме, сила јесте средство за остварење и одржања моћи, али она не подразумева да ће насиље као „начин исказивања и спровођења моћи“¹⁰ бити примењено. У концепту политичког условљавања можемо приметити да ЕУ користи силу на индиректан начин, а да сила као статична категорија, „већ самим својим постојањем и могућношћу употребе може да представља индиректно психолошко насиље у форми претње“.¹¹ Због тога је од кључне важности анализа циљева који се желе постићи употребом политичког условљавања, као и анализа облика у којима се оно појављује. Насиље као динамична категорија, представља „начин исказивања и спровођења моћи када субјект моћи свој утицај посредује силом у комуникацији са објектом моћи“.¹² Међутим, овде морамо имати на уму да насиље често не подразумева директну употребу силе, односно, да и насиље има различите форме и да је у политичкој сфери чешћа појава индиректног насиља. Наравно, у случају трансформативне моћи ЕУ, реч насиље може звучати претерано, али концепт насиља не мора увек да подразумева физичко потчињавање објекта над којим се спроводи, односно, „насиље никада није садржано само у чину директне употребе силе већ и индиректно у веома израженој спремности на то која се ситуационо приближава самој граници директног насиља. Такви су на пример притисци, односно претње силом које су засноване на сили довољној да се изврши директно насиље“.¹³ Да бисмо што прецизније одредили елементе који су

⁷ Joseph Nye, *Soft power: The means to success in world politics and understanding international conflicts*, op. cit., p.32.

⁸ Ibid, p. 26.

⁹ Драган Симеуновић, *Увод у политичку теорију*, оп. цит., стр. 100.

¹⁰ Ibid, стр. 99.

¹¹ Ibid, стр. 101.

¹² Ibid, стр. 99.

¹³ Ibid, стр. 102.

неопходни за успех тог процеса, и како бисмо што јасније разумели генезу и развој савременог конфликта на Косову и Метохији, морамо поћи од тога да је „свако насиље примена силе, и да се политичко насиље као један од појавних облика укупног друштвеног насиља може најопштије одредити као директна или индиректна-латентна примена силе у сфери политике или политичког“.¹⁴ Због тога ће у овој дисертацији бити посебно истражен однос између ЕУ, Србије и косовских власти у процесу нормализације односа, као актера који симболизују субјекат односно објекат моћи, са посебним освртом на појавне облике политичког насиља и то на претњу силом, принуду и притисак. Стога ће акценат у овом истраживању бити стављен на пружање одговора на следеће питање: *Зашто су и под којим условима процес нормализације односа између Србије и Косова и Метохије и трансформативна моћ ЕУ успешни односно неуспешни?*

б) Циљеви истраживања: Научна дескрипција степена успешности процеса нормализације односа између Србије и Косова и Метохије није довољна за истраживачки рад оваквог обима, али се мора поћи од ње и то кроз представљање нивоа прилагођености Србије и Косова и Метохије захтевима ЕУ у преговарачком поглављу 35, тј. по питању међусобне нормализације односа, да би се затим понудило научно објашњење истог феномена кроз детаљну анализу приступа у овој области, уз помоћ релевантних истраживања из области европских интеграција, емпиријских истраживања Канцеларије Владе Србије за европске интеграције, званичних докумената Владе Србије и Европске комисије, као и емпиријског истраживања које ће бити спроведено, пратећи утицај политичког условљавања Европске уније и степена ефективности тог инструмента. Такође, биће приказана нека од могућих дешавања по питању усвајања норми од стране Србије и процеса прилагођавања критеријумима ЕУ у блиској будућности. Главни друштвени циљ истраживања биће понуда могућих решења у подстицању тренда раста успешности процеса прилагођавања условима у преговарачком поглављу 35, али и усмеравање пажње јавности на ово веома важно питање данашњице. У ту сврху неопходно је повезати се са структурама грађанског друштва како би се резултати осетили од дна ка врху, а затим пружити решења државном руководству које ће спровести програме едукације државних службеника и грађана о европским интеграцијама и који ће предано радити на испуњавању агенде за чланство. Такође, неопходно је сарађивати са

¹⁴ Драган Симеуновић, *Политичко насиље*, Радничка штампа, Београд, 1989, стр. 27.

земљама које су прошле кроз процес интеграције у ЕУ и започети дијалог о кључним проблемима које Србија и Косово и Метохија деле са њима у циљу преношења искустава.

1.2. Опис садржаја

Дисертација се састоји из пет поглавља. У првом, уводном поглављу, биће предочени истраживачко питање, циљеви истраживања, преглед досадашњих истраживања, основне хипотезе од којих ће истраживање почети, као и друштвена и научна оправданост самог истраживања.

Након тога, у другом поглављу, истраживање ће најпре пружити увид у значење термина *глобализација* и термина *европеизација*. Као посебан аспект истиче се пре свега контекст у коме се одвија процес европеизације, тј. *глобализација*. У истраживању ће се анализирати слична природа оба процеса имајући у виду циљеве које они желе да постигну. Другим речима, контекст глобализације се односи на процес који се појављује након Другог светског рата са стварањем Уједињених нација, чији успон је ишао паралелно са јачањем институционалистичке теорије. Европеизација се са друге стране односи на приближавање политичких, економских и културних веза међу народима и државама у Европи, и самим тим је очигледна сличност са ширим процесом глобализације. Процес европеизације је овде приказан не само као „мања“, европска верзија процеса глобализације, која је много јача од глобализације јер се у овом случају као централни актер појављује само европски континент који се креће ка стварању политичког ентитета и који се окреће против процеса глобализације из којег је настао, већ и као филтер кроз који токови глобализације морају да прођу на путу ка појединачним државама. Оно што је карактеристика овог истраживања јесте и испитивање везе између токова глобализације и појаве међуетничких сукоба. Главна претпоставка је да глобализација, супротно увреженом схватању да спречава појаву међуетничке нетрпељивости и дистанце, управо храни ову врсту супротстављености међу етничким групама. С друге стране, у овом поглављу биће истакнуто да се процеси европеизације и европских интеграција могу посматрати као логичан одговор европских држава на све већи утицај процеса глобализације, односно, као адаптациони одговор на промене које глобализација носи са собом. Стога, слободно можемо повући паралелу између феномена глобализације и европеизације јер им је заједничко то што се оба процеса у суштини заснивају на уклањању граница, посебно у економској и политичкој сфери. Међутим, европеизација се, чини се, одвојила од процеса глобализације из којег је поникла, па је

због тога заправо можемо назвати специфичним типом глобализације, односно *регионалном глобализацијом*, процесом који може помоћи у трансформацији међуетничких конфликта, попут оног између Срба и Албанаца.

У трећем поглављу, акценат ће бити стављен пре свега на историјски преглед сукоба на Косову и Метохији и то анализом његових генератора, имајући у виду разлоге због којих се уопште води рат око неке територије, која је препозната као вредност за две етничке заједнице. Посебно место у анализи у овом поглављу заузима и улога идеологије национализма у борби за Косово и Метохију и употреба митова у две заједнице, попут „косовског мита“ на страни српске заједнице или мита о аутохтоности неке етничке заједнице на одређеном простору, као што је то случај на страни албанске заједнице. Међутим, анализа није усмерена искључиво на откривање елемената национализма и употребе митова у међуетничким сукобима, већ пре свега на њихову употребу, односно инструментализацију од стране политичких елита, које су тиме придобиле подршку за своје интересе, које су представили као опште. Када говоримо о самом рату за Косово и Метохију, неопходно је открити и дешавања која су довела до интернационализације проблема, па је акценат стављен не само на историјски контекст сукоба, већ и на еволуцију међуетничких односа на Косову и Метохији и то са аспекта утицаја међународних актера, који су са друге стране, своје напоре усмеравали на остварење својих интереса и онога што су они сматрали најбољим и најправеднијим решењем. Веома занимљива је и анализа еволуције српске државне политике према проблему Косова и тога како је Република Србија мењала свој став о неким битним елементима у вези са решавањем конфликта на Косову, о чему је било мало речи у академским круговима. Та анализа ће нам показати да је Република Србија под утицајем европских интеграција и жеље да се прикључи западној структури међународног система након пада режима Слободана Милошевића, све више одустајала од своје почетне политике.

У четвртом поглављу, које је уједно и најобимније, истраживање трага за одговором на питање на који се начин Србија и Косово и Метохија укључују у процес европеизације, следећи институционалистичку аргументацију, конкретно, аргументацију институционализма рационалног избора. Институционализам рационалног избора говори о томе да је „тачно да државе могу преварити своје партнере у једној рунди, али државе знајући да ће морати да сарађују са истим партнерима више пута, биће подстакнуте да

испуњавају краткорочне договоре како би могле да наставе сарадњу и убирају плодове те сарадње на дуже стазе“.¹⁵ Друго, институције побољшавају проток информација о понашању држава. Оне сакупљају информације и дају прогнозе о томе да ли ће се државе придржавати правила. Државе тако знају да неће моћи да избегну поштовање правила. Институције пак могу побољшати ефикасност. Веома је скупо за државе да преговарају са осталима на *ad hoc* основи. Институције могу редуковати трансакционе трошкове тако што ће бити централизовани форум на коме актери могу да се састану. Џејмс Марш и Јохан Олсен праве разлику између два типа делања. Први тип делања подразумева да актери улазе у односе због увећавања личне користи, и он је својствен теорији институционализма рационалног избора и *логици последица*, као централном појму ове теорије. Поред тога, користимо и неке поставке нормативног институционализма, које се пре свега осврћу на неопходност интернализације услова и правила, како би се могло рећи да је процес трансформације понашања био успешан. У овом поглављу, истраживање се бави трансформативном моћи ЕУ и улогом Немачке и осталих држава чланица и скупом инструмената које оне користе у односима са кандидатима за чланство у ЕУ, у овом случају према Србији и косовским властима, пре свега у оквиру тзв. политичких критеријума за чланство у Унији. Један од тих инструмената, можда и најбитнији, је свакако политичко условљавање, посматрано са становишта поменуте теорије. У оквиру примене теорије институционализма рационалног избора, посебна пажња је посвећена јасноћи, кредибилитету и величини и брзини исплате награде за испуњавање услова које ЕУ поставља пред Србију и Косово и Метохију. За теорију рационалног избора карактеристично је схватање да мора постојати систем награда и казни који ће актере приморати да се понашају у складу с циљевима организације, па ће се акценат стога ставити пре свега на њих и њихово деловање и ефикасност.

Посебан део овог поглавља се бави пре свега природом сукоба на Косову и Метохији и начинима могућег дугорочног решавања тог проблема у контексту европских интеграција. Глобализациони токови су подстакли, осим разводњавања државних граница и супротне процесе стварања нових националних држава и уситњавања постојећих држава. Питање које се поставља је на који начин се та појава рефлектује на Балкан, а

¹⁵ Christer Jönsson; Jonas Tallberg, *Institutional Theory in International Relations*, 2000, p. 4, Available from: <http://www.uni-muenster.de/Politikwissenschaft/Doppeldiplom/docs/IIR.pdf>, (Accessed 1 December 2013)

посебно на Србију, и ко је одговоран за деловање таквих чинилаца. На примеру уситњавања територије Србије се центрифугалне силе глобализационих токова морају анализирати пре свега са реалполитичке основе јер „својим посебним политичким тежњама и посебним националним интересом Срби су исказали нереалне политичке амбиције и интересе директно супротстављене интересима реално најјачих“.¹⁶ Оно на шта је стављен акценат је процес стварања нове националне државе на простору Косова и Метохије и то са аспекта анализе манипулације националистичком идеологијом и „замене једне запаљиве, комунистичке идеологије, другом, односно замене комунистичке идеологије националистичком“¹⁷, а степен успешности процеса нормализације односа између Србије и Косова и Метохије ће бити анализиран трагањем за природом косовске „државности“, посебно због тога што „националне државе затечене у савременом добу имају за собом време највећих искушења, укључујући и тоталитарност, а убрајање у круг савремених националних држава захваљују највише свом традиционалистичком приступу питањима државности и нације“.¹⁸ Овај процес је управо нешто што кочи нормализацију односа између Србије и Косова и Метохије. Наиме, пошто је процес повратка Косова и Метохије у саставни део Србије био неуспешан, и пошто је питање статуса Косова отишло у потпуно другом правцу од очекиваног, јер албанска страна осећа незрелост „косовске“ нације, у коју је толико уложено. „Потврда коначне или довољне зрелости нације стиче се по уверењу њихових националних вођстава већ државношћу“.¹⁹ То је управо оно што зависи од српске стране јер без чина признања једнаког статуса косовске стране, на чему косовска страна инсистира, чини се и више него на процесу придруживања ЕУ, нема ни својеврсне потврде државности у савремено доба.

Ово поглавље се бави и применом различитих инструмената које Немачка преко ЕУ током читавог Процеса стабилизације и придруживања користи у односу на земље кандидате за чланство у ЕУ, барем у оном делу који се тиче територијалног интегритета, док сам процес проширења ЕУ улази у једну нову фазу, када чланице нису претерано заинтересоване за нова проширења. Нарочита пажња је посвећена не само условима Немачке који су се налазили и који се налазе пред Србијом и косовским властима у

¹⁶ Драган Симеуновић, *Српска колективна кривица*, Нолит, Београд, 2007, стр. 44.

¹⁷ Драган Симеуновић, *Нација и глобализација*, Зограф, Ниш, 2009, стр. 111.

¹⁸ Драган Симеуновић, *О настанку и особености нових националних држава или imperium paternale in terra incognita*, Архив за правне и друштвене науке, 1993, стр. 308.

¹⁹ Драган Симеуновић, *Нација и глобализација*, оп. цит., стр. 49.

погледу решавања проблема Косова и Метохије, већ и анализи тзв. Бриселског споразума, који нуди свеобухватни план за нови тип односа у Европи и то између страна које се међусобно не признају као равноправни актери. Велики део истраживања се бави управо неусаглашеним порукама из ЕУ којима су, у неколико наврата, појединци, истакли да је Србија Бриселским споразумом признала независност Косова и Метохије. То значи да је за поједине учеснике процеса, тај споразум у функцији вршења притиска на Србију и њеног покајања за злочине на Косову и Метохији, а не стварне нормализације односа две стране, односно гледано из перспективе политичке теорије, да је „састављање записног споразума о покајању-стела, као грешнику натурени текст о греху и казни, више у функцији доказивања моћи онога који кажњава него истинског преобраћења грешника“.²⁰

На крају, у последњем, петом поглављу, биће указано на све аспекте процеса нормализације односа између Србије и Косова и Метохије, успехе и пропусте, и то тако да се јасно утврди да ли је Бриселски процес најбољи начин за нормализацију српско-албанских односа и да ли он може да побољша све оно што је порушено или да изгради оно што можда никада није ни изграђено. Посебно су занимљиви делови који указују на могућности примене неких модела нормализације односа када су у питању дубоко укореењени сукоби, попут модела Џона Бартона, а биће указано и на могуће модификације овог модела и изградњу посебног.

²⁰ Драган Симеуновић, *Српска колективна кривица*, оп. цит., стр. 55.

1.3. Основне хипотезе

Генерална хипотеза: *Досадашњи процес нормализације односа између Србије и Косова и Метохије је недовољно успешан.*

Општа хипотеза: *Процес нормализације односа између Србије и Косова и Метохије је део ширег процеса европеизације.*

X 1 Посебна хипотеза: *Процес европеизације је једним делом производ процеса глобализације.*

X 1.1. Појединачна хипотеза: *Процес европеизације показује тенденције отпора процесу глобализације.*

Индикатори:

-ЕУ настоји да успостави тзв. „две врсте граница, меких, између „нас“ и тврдых, између „нас“ и „њих“²¹, што потврђује пројекат унутрашњег тржишта и Шенгенски споразум.

-процес европских интеграција је отворен само за европске државе, што указује на тенденцију локализације процеса.

X 1.2. Појединачна хипотеза: *Државе кроз процес европеизације желе да смање утицај глобализације и да управљају њом.*

-јачајући и проширујући јурисдикцију међународних организација, државе се боре против дезорганизованих токова глобализације.

-правила ЕУ, регулативе и институције функционишу по јасно утврђеним нормама, што указује на то да ЕУ жели да развије сопствену регулаторну моћ која би управљала токовима глобализације.

-ширећи се на нове чланице, ЕУ жели да отргне те државе од процеса глобализације и прошири свој утицај.

X 1.3. Појединачна хипотеза: *Глобализација је конститутивни елемент међуетничких сукоба и стварања нових националних држава.*

Индикатори:

-глобализација је у случају држава које су настале распадом социјалистичких федерација, довела до економских, социјалних и политичких неједнакости различитих етничких група

²¹ Драган Симеуновић, *Нација и глобализација*, оп. цит., стр. 111.

и до појаве “пророка“ или „спасилаца“ нација, који су искористили фрустрацију својих етничких група у сопствене политичке сврхе.

-глобализација је довела до тога да у једној држави, нису све етничке групе једнако имале користи и штете од њеног утицаја, што ствара повољно тле за унутардржавне сукобе.

-процес културне размене је једносмеран и као резултат тога јавља се, не стапање различитих култура, већ продирање једне културе у другу, а заједно са опадањем легитимитета државе, каква је била СР Југославија, имамо окружење које ће допринети ширењу међуетничке нетолеранције и сукоба.

X 1.4. Појединачна хипотеза: НАТО интервенција у СР Југославији је била инструмент за очување новог светског поретка који је успостављен након краја Хладног рата.

Индикатори:

-амерички председник Буш је увео концепт „новог светског поретка“ као начина за уређење међународних односа након краја Хладног рата, а који ће бити заснован на концепту отворених граница.

-САД и НАТО су деловали једнострано, маргинализујући улогу УН због могућег отпора у вези са интервенцијом у СР Југославији.

-интервенција је послужила САД као прилика да потврде водећу улогу у контроли трансатлантског савеза и европског континента.

-НАТО је у случају Косова и Метохије створио концепт „хуманитарне интервенције“, као инструмент за проналажење разлога постојања тог савеза, у светлу уништења совјетске претње.

-САД и европски савезници су имали намеру да овом интервенцијом и подржавањем Албанаца, покажу свету да нису уперени против муслимана.

X 2 Посебна хипотеза: Национализам је основна полука изградње нових националних држава на тлу бивших социјалистичких федерација.

X 2.1. Појединачна хипотеза: Националистичка осећања су у случају кризе на Косову и Метохији искоришћена од стране политичких елита зарад њихових уских интереса.

Индикатори:

-и српски и албански политичари су подстицали национализам како би доказали да су њихове етничке заједнице искоришћаване од стране других заједница са којима живе.

- разбијање Југославије, уз помоћ политичких елита других народа бивше државе, било је најбоље решење за опстанак тих елита, пребацивањем пажње са правих проблема на проблеме етничке угрожености.

-колективистичка идеологија национализма је заменила колективистичку идеологију социјализма.

-албански интелектуалци и политички лидери су инсистирали на томе да су Срби досељени народ са Карпата, а да су Албанци потомци старих Илира, који су у доба Римског царства имали своју покрајину Дарданију.

-Ругова је препознат као отац нације, што је важна одлика нових националних држава.

-споменик Newborn у Приштини је симбол страдања Албанаца и тежњи за независношћу Косова.

-албански национализам је поникао на Косову и Метохији као инструмент стварања Велике Албаније.

-Милошевић је у Хашком трибуналу изјављивао да су Срби одувек били на бранику Европе од спољне инвазије.

-пошто је било јасно да ће доћи до мешања међународне заједнице у проблем у вези са Косовом, подстицање националистичких осећања у народу је повећавало подршку тадашњем режиму Слободана Милошевића .

-косовски мит је послужио Милошевићу да себе прикаже као спасиоца српске нације.

Х 3 Посебна хипотеза: Политичко-војни процеси од 1999. године до данас су имали за циљ обезбеђивање независности Косова и Метохије.

Х 3.1. Појединачна хипотеза: Војно-технички споразум из Куманова и резолуција 1244 су имали за циљ не само да окончају бомбардовање СР Југославије него и да омогуће независност Косова и Метохије у будућности.

Индикатори:

-документи су омогућавали распоређивање страних трупа само на једном делу територије СР Југославије, а не на целој територији, што говори о посебном интересовању спољних актера за тај део територије.

-документи су озваничили крај државне управе СР Југославије на Косову и Метохији.

-мисија УН према резолуцији 1244 има за циљ успостављање прелазног политичког оквира за Косово и Метохију, који би осигурао суштинску аутономију и самоуправу. Дакле, циљ је био да се Косово и Метохија одвоје од српског државног апарата.

-документи се заснивају на закључцима неуспелих преговора у Рамбујеу, који су имали намеру да о статусу Косова одлучује већинско становништво на Косову и Метохији.

Х 3.3. Појединачна хипотеза: Преговори о статусу Косова и Метохије уз посредовање Мартија Ахтисарија нису били усмерени ка постизању договора између власти у Београду и Приштини.

Индикатори:

-иако у складу са резолуцијом СБ УН 1244, овај процес је суштински водила Контакт група.

-овај процес је од почетка био усмерен на обезбеђивање независности Косова, што се види из изјава представника Контакт групе да неће бити повратка на стање пре 1999. године и да коначни статус Косова мора бити потврђен од стране народа на Косову, који је већински био опредељен за независност.

-овај процес није имао за циљ одређивање коначног статуса Косова, што се јасно види у „принципима“ Контакт групе и неопходности међународног надзора на Косову.

-овај процес је од самог почетка вођен са циљем његовог неуспеха јер је Марти Ахтисари својим провокативним изјавама о оправданости независности Косова, изазвао неповерење код представника српских власти и зато што је поставио неприродне временске рокове у којима би требало решити један вишедеценијски проблем.

-Марти Ахтисари је пред почетак преговора изјављивао да није неутралан и да не треба ни да буде неутралан, а након преговора је Србију упоређивао са лоповом кога треба казнити.

Х 3.4. Појединачна хипотеза: Бриселски споразум не решава суштину проблема у односима између Срба и Албанаца.

-настанак нових националних држава на простору бивше Југославије је пружио могућност „доказивања надмоћности великих сила над малим, али и зрелих нација над нацијама које су схватане као закаснеле за те процесе“.²²

-да би процес нормализације односа Србије и Косова и Метохије био успешан, неопходно је успоставити одрживи контакт две стране и то тако да актери цивилног друштва са обе

²² Драган Симеуновић, *Нови светски поредак и национална држава*, Ферко, Београд 1995, стр. 21.

стране могу стварати мрежу преко линија поделе. ЕУ са друге стране помаже једино контакт политичких лидера две стране у Бриселу.

-ЕУ је на почетку инсистирала на томе да ће процес нормализације односа Србије и Косова и Метохије олакшати свакодневни живот људи, али како је време пролазило, он се претворио у само још један од инструмената које ЕУ користи у процесу приступања Србије Унији.

-Бриселски споразум није постигнут на основу искрене жеље обе стране да се односи уреде, већ на основу притиска ЕУ и процеса европских интеграција.

-Бриселски споразум не задире у срж проблема недовољне легитимности деловања косовских власти у очима српске заједнице, нити у проблем легитимности деловања српских власти у очима албанске заједнице.

-постоји недостатак поверења између страна, што је основни предуслов за успех процеса.

-постоји недостатак толеранције међу странама. Веома је важно да се стране у процесу нормализације уважавају, односно, процес нормализације ће бити успешан тек уколико „истовремено уважавамо и друге и себе стално налазећи и потврђујући моралну и интересну равнотежу тих уважености“.²³

Општа хипотеза: Трансформативна моћ ЕУ се ослања на концепт паметне моћи, па је успешан процес европеизације и top-down и bottom-up процес.

Х 4 Посебна хипотеза: Да би процес нормализације односа између Србије и Косова и Метохије био успешан, неопходно је да услови буду јасни, кредибилни и легитимни.

Х 4.1. Појединачна хипотеза: У случају преговарачког поглавља 35 у процесу приступања Србије ЕУ, услови нису јасни и кредибилни, јер ЕУ нема стратегију за дугорочну нормализацију односа између Србије и Косова и Метохије.

Индикатори:

-није јасно да ли је Бриселски процес технички, или је он ипак политички.

-није јасно да ли су сусрети српских и косовских званичника у Бриселу преговори или дијалог.

-Бриселски споразум се не спроводи у потпуности.

-постоје различите интерпретације договорених тачака између две стране, а ЕУ често не даје своје виђење договореног.

²³ Драган Симеуновић, *Теорија политике*, Наука и друштво, 2002, стр. 297.

Х 5. Посебна хипотеза: Процес европеизације у случају нормализације односа између Србије и Косова је само top-down процес јер централно место заузима политичко условљавање, у којем главну улогу имају државе чланице ЕУ, посебно Немачка.

Х 5.1. Појединачна хипотеза: План Немачке за нормализацију односа између Србије и Косова је да обе стране успоставе односе по комбинованом моделу Ахтисаријевог плана и модела „две Немачке“.

Индикатори:

- постоје подударња решења из Ахтисаријевог плана и из Бриселског процеса.
- идеју о употреби модела „две Немачке“ је покренуо представник Немачке, Волфганг Ишингер у оквиру тзв. „тројке“.
- Борис Тадић је у неформалном облику изразио спремност на прихватање модела две Немачке.
- постоји апсолутно подударње чланова Бриселског споразума и чланова Основног уговора између две Немачке.

1.4. Методе истраживања

Општенаучне методе истраживања: У истраживању ће најпре бити коришћена хипотетичко-дедуктивна (ХД) метода зато што поседује врло висок степен применљивости и зато што је непосредно најпродуктивнија општенаучна метода у истраживању политичких појава. Ова метода омогућава стицање сазнања о правилностима предмета истраживања и конституисање дефиниције правилности, што је неопходно у истраживању. Ова метода искључиво користи ваљано засноване почетне хипотезе, чији је основ вишестрана и вишевременска провера, због чега има висок степен основаности. Она такође намеће стабилне и прецизно утврђене процедуре истраживања, избор проблема и предмета, пројектовање истраживања, прикупљање, обрада и анализу података, због чега има и висок степен поузданости. ХД метода је искуствена метода чија је сазнајна основа укупно друштвено и научно искуство. ХД метода то искуство не своди на само чулно, опажајно, већ га схвата као целину састављену из опажајног, мисаоног и духовног. Такође, то искуство је опште, проверено и проверљиво. Аксиоми који буду настали као резултат истраживања, настају систематском провером сазнања и могу се мењати и престати са важењем, па могу бити замењени новим, уколико нестану услови за њихово даље важење. Процес настанка аксиома подразумева евидентирање искустава и стеченог сазнања о предмету истраживања, са већ постојећим сазнањем и њихово критичко упоређивање. С друге стране, коришћењем друге важне општенаучне методе, компаративне методе и приступа компаративне студије можемо упоредити степен политичког условљавања ЕУ према Србији у односу на земаље са сличним искуством као Србија, на основу чега можемо истражити идентичне, сличне и различите трендове у ефектима коришћења тог веома важног инструмента у процесу европеизације, што нам може послужити за одређивање правилности и перспектива самог процеса и евентуалном одговору на проблеме са којима ће се Србија суочити.

Основне методе истраживања: У истраживању ће бити коришћена најпре парцијална, структурално-функционална, генетичка анализа. Ова метода подразумева растављање предмета истраживања на саставне делове у одређеном простору и времену. Најпре се мора раставити контекст глобализације на процесе који се одвијају на светском нивоу и на процесе који се одвијају искључиво на европском континенту као производ

европских интеграција и политике проширења ЕУ. У другој фази ће бити растављен сам процес европеизације на саставне делове, пре свега на анализу top-down и bottom-up ефеката. Уско одређење овог процеса у досадашњим анализама заправо има корене још у периоду када су стваране Европске заједнице јер су се теоретичари углавном бавили процесима који су се одвијали у западноевропским државама након Другог светског рата и то у смислу који је описиван синтагмом „Европеизација, западни стил“.²⁴ Међутим, процес европеизације се након пада комунизма, почео везивати са променама у државама Централне и Источне Европе (ЦИЕ) и са спајањем Истока и Запада Европе, па је стога, постављен у контекст проширења ЕУ. Крајем XX и почетком XXI века се почиње користити синтагма „Европеизација, источни стил“²⁵, која је повезана са транзицијом земаља ЦИЕ и њиховим прилагођавањем западном моделу политичког и економског уређења. Међутим, тај процес је знатно другачији од оног који се одвијао у западноевропским земљама, па су нова истраживања проширила анализу процеса европеизације, тако да је читав процес постао подкатегорија ширег процеса европских интеграција. Када говоримо о земљама Југоисточне Европе, нарочито о региону Западног Балкана, морамо имати у виду да је тај процес далеко тежи за те земље него што је био за земље јужне и западне Европе, које су приступиле ЕУ у другој половини и крајем XX века, али и за земље ЦИЕ, због историјског искуства региона, бројних међуетничких сукоба и специфичности. Стога можемо говорити и о синтагми „Европеизација, југоисточни стил“.²⁶ На крају ће бити направљена разлика између инструмената које ЕУ користи у процесу европеизације неке земље, са посебним акцентом на политичком условљавању, а само политичко условљавање ћемо поделити на три нивоа: „Први ниво чине Критеријуми из Копенхагена, пре свега политички, економски и правни. Други ниво условљавања чине услови из Процеса стабилизације и придруживања, нарочито у светлу придруживања земаља Западног Балкана, а трећи ниво условљавања чине услови постављени за сваку државу појединачно“²⁷ и овде ће бити посебно истакнут захтев за нормализацијом односа између Србије и Косова.

²⁴Othon Anastasakis, *The Europeanization of the Balkans*, Brown Journal of World Affairs, 2005, p. 78, Available from: http://www.sant.ox.ac.uk/seesox/anastasakis_publications/Anastasakis_Brown.pdf, (Accessed 12 December 2013)

²⁵Ibid, p. 79.

²⁶Ibid, p. 81.

²⁷Тања Мишчевић, *Придруживање Европској унији*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 54.

Поред ње, биће коришћена и дедукција као аналитички и специјализаторски методски поступак којим се на основу општег законског сазнања стичу посебна сазнања којим се мисаоно-логички из премиса - већ формираних закључака - изводе нови, а присутна је и строга класификација научног сазнања, будући да се специјализују општи судови у посебне. Посебно је значајно то што се из вероватних премиса изводи закључак истог степена вероватноће. Истинитост премиса је веома битна. На основу познавања истине о општем - да је процес нормализације односа између Србије и Косова и Метохије неуједначен и недовољно успешан, онда је врло могуће сазнати и истину о појединачном, односно о томе зашто је он неуједначен и од чега зависи његова успешност и да ли су промене којима резултира, производ истинске жеље, односно, да ли је тај процес за Србију циљ или средство. Такође, ова метода омогућава стицање сазнања о правом степену меке моћи коју је ЕУ кроз процес европеизације стекла након Хладног рата, као и о стварању свести земаља кандидата за чланство у ЕУ о стварним трошковима и користима од прилагођавања захтевима ЕУ. Посебна пажња ће бити посвећена стицању сазнања о ефектима политичког условљавања проблемом нормализације односа са Косовом и Метохијом на карактер европских интеграција Србије и разлоге флукуације политике Србије према овом питању од почетка самог процеса до данас. Уз ову методу, биће коришћена и индукција. То је основна научна метода којом се непосредно сазнаје о емпиријском, које је конструисано у појединачне целине. Увидом у одредбе појединачних целина, она омогућава образовање појмова и ставова о њима. Ставови индукције који су засновани на чулном искуству, у овом случају емпиријском истраживању које ће бити спроведено, омогућавају врло поуздано научно сазнање. Постоји веома тесна повезаност са дедукцијом. Обе методе имају исти основни предмет сазнања (јединство општег, посебног и појединачног), а и немогуће је доћи до чистог сазнања о општем путем индукције, и до чистог сазнања о појединачном путем дедукције, па је неопходно користити обе методе. Ове две методе се разликују по посебним предметима сазнања-индукција сазнаје опште из појединачног, а дедукција појединачно на основу општег. Индукција је углавном почетни, а дедукција завршни део процеса сазнања оа се кретање процеса сазнања обе методе се налази на истом правцу, али у различитим смеровима иде. Овим начином закључивања ћемо издвојити две групе најважнијих, извесних фактора, чија ће анализа формирати непотпун, али довољан број премиса предмету истраживања,

на основу чега ћемо извршити поопштавање на целину проблема. Реч је о испитивању разлога због којих Србија жели да постане чланица ЕУ и разлога из којих се добровољно подвргнула процесу европеизације у преговарачком поглављу 35, и наравно, утицаја инструмента политичког условљавања на процес њеног приступања ЕУ и трансформације приступа проблему косовске независности.

Методе прикупљања података: У истраживању ће бити примењена метода квалитативне анализе докумената на основу којих се могу извести закључци о односу Србије према европским интеграцијама и ефектима процеса европеизације, и ту се пре свега мисли на Акционе планове, Националну стратегију за придруживање ЕУ и истраживања Канцеларије за европске интеграције. Анализа докумената је незаменљиви, продорни и поуздани метод сакупљања и третмана података о прошлим, садашњим и будућим појавама, које могу бити територијално и временски блиске, или удаљене. Квалитативна анализа ће овде бити примењена јер је њен образац за евидентирање података отворен и нестандардизован, приказује шта је и како нешто речено, открива могуће значење реченог, јер подразумева прелиминарно читање материјала у сврху постављања хипотеза и откривања односа, а подразумева и импресионистички поступак за изношење запажања о својствима садржаја, док је поступак за изношење дескриптивних опажања о садржају врло еластичан.

Међутим, метода прикупљања података биће и испитивање. Предност ове методе јесте то што њен предмет могу бити догађаји из прошлости, садашњости и будућности, реални догађаји, понашања, осећања. Такође, ова метода је уједно и непосредна и посредна. Непосредна је јер се стиче увид у исказе непосредног извора података, тј. испитаника, а посредна је јер испитаник посредује између догађаја и података о догађају. У овом истраживању ће се применити неутрално, индивидуално, комбиновано испитивање применом психолошке стратегије и логичке стратегије, типа левка. Врло је важно задржати одређену дистанцу у испитивању, имати послован однос према испитанику и евидентирати одговоре како су дати. Такође, важно је од почетка обезбедити рушење баријера у комуникацији испитивача и испитаника, како би се добили што поузданији подаци. Психолошка стратегија подразумева најпре стварање повољне ситуације и окружења за разговор, рад на одржавању комуникације и успешан завршетак комуникације. Применом логичке стратегије, утврдићемо организациону основу

испитивања, односно утврдићемо логичко-садржајне целине и садржај питања, а користиће се приступ испитивања који подразумева кретање од општијих питања ка појединачним, конкретнијим, који су директно повезани са предметом истраживања. У конкретном случају био би примењен усмерени оријентациони интервју са челним људима у процесу европских интеграција Србије, пре свега са председником Одбора Народне скупштине Републике Србије за европске интеграције, председником Одбора Народне скупштине Републике Србије за Косово и Метохију и службеницима блиским мисији EULEX. Главне предности овакве врсте интервјуа се огледају у томе да имамо непосредну везу са предметом истраживања, хипотезама и индикаторима, затим у томе што добијамо прецизне и ваљане податке и у томе што је ова врста интервјуа систематична и економична. Усмерени оријентациони интервју подразумева и могућност избора начина успостављања контакта са испитаником, избора редоследа питања, тумачења садржаја и класификације одговора који се не могу подвести под дате алтернативе одговора.

1.5. Очекивани резултати и научни допринос

И док су постојећа теоретска и емпиријска истраживања од изузетног значаја за развој литературе о нормализацији односа између Србије и Косова и Метохије, и даље не постоји довољан број истраживања на ову тему. Такође, не постоји ни довољно прецизно методолошко сагледавање обима промена које европеизација извршава у случају нормализације односа између Србије и Косова и Метохије. Многе постојеће студије заправо немају добро одабране контролне случајеве, односно поља истраживања утицаја европских интеграција на ово питање и оно што се може сагледати јесте само чињеница да процес европеизације постоји, али не и у којој мери је он успешан односно неуспешан. Како би се попуниле поменуте празнине у постојећим истраживањима, ова дисертација ће испитивати утицај притисака који долазе из ЕУ на Србију и њен друштвено-политички систем, а уједно ће показати и констелацију моћи и структуре конфликта поводом тих притисака. Истраживање ће дати снажан допринос постојећој научној литератури тако што ће испитивање обима трансформације Србије под утицајем процеса европских интеграција у преговарачком поглављу 35 отворити дебату о ономе што је претходно означено у литератури као процес нормализације односа између Србије и Косова и Метохије. Када говоримо о доприносу истраживања, морамо имати у виду и да ће се њиме указати на недовољан успех трансформативне моћи ЕУ. Иако ЕУ тврди да не настоји да наметне сопствену агенду решавања конфликта, остављајући одређеном подручју да само одабере којом ће брзином да се адаптира на њене стандарде, ипак се стиче утисак да она врши јак притисак, нудећи одређене користи као награде због пожељног понашања, попут интеграције, трговинских погодности, финансијске помоћи итд. Овакав модел ангажовања ЕУ се може назвати моделом прикривеног менторства, а заснива се на употреби широког спектра мера који за циљ имају трансформацију локалних структура и друштава која су била захваћена конфликтом, у складу са тзв. западноевропским моделом држава. Сами преговори између Србије и Косова и Метохије имају бројне недостатке. Иако је постигнут напредак у преговорима, постоји намерно избегавање имплементације договореног, као и бројне препреке које су постављене за слободно кретање обичних грађана. Званичници, активисти грађанског друштва и сами грађани су често под надзором, или чак понекад буду ухапшени или кривично гоњени. Међутим, квалитет тог

процеса зависиће искључиво од истинске посвећености решавању проблема, али и побољшању односа два народа. Овакви резултати указују на неопходност интернализације демократске консолидације у Србији, нарочито ако се процес приступања Унији и даље буде продужавао. То је у директној супротности са настојањима ЕУ и њеном праксом доброг управљања, па ће истраживање указати управо на неподударност између жеља и стварности и на начине превазилажења те празнине. Најзначајнији аспект доприноса постојећој литератури јесте истраживање феномена успешности европеизације на случају подручја које није део ЕУ. Већина претходних истраживања европеизације се односе углавном на већ постојеће државе чланице ЕУ, уз постојање релативно ретких истраживања по питању европеизације у државама ван ЕУ, попут Швајцарске и Турске. Ова дисертација је важна и из тог разлога што се разликује од осталих истраживања јер ће повући паралелу између захтева за испуњавањем Критеријума из Копенхагена и захтева за нормализацијом односа са Косовом и Метохијом, што не постоји у досадашњим научним истраживањима. Дисертација ће пружити увид у све токове и облике дивергентног понашања по питању усвајања норми ЕУ у Србији, јер је таква врста догађаја веома могућа управо зато што успех европеизације зависи од имплементације норми и зато што захтева промену одређеног става и навике. Још један врло важан допринос постојећим истраживањима се односи на указивање на неопходност преобликовања приступа процесу европских интеграција и од стране Србије и Косова и Метохије и од стране ЕУ, односно на то да је неопходно променити став према самом процесу. Када говоримо о овом процесу, не можемо заобићи анализу адаптационог притиска којем су стране изложене. Ниво промена заправо зависи од нивоа адаптационог притиска, а мера до које се протеже адаптациони притисак говори о нивоу неподударности између оног што постоји у стварности у односима између Србије и Косова и Метохије и оног што постоји у ЕУ као намера и пројектована стварност.

1.6. Преглед досадашњих истраживања

Проблеми глобализације и глобализма су данас постали незаобилазно поље истраживања у многим областима, нарочито у политичким наукама. Идеја глобализације је постала главна тема великог броја истраживања, а сама тема утицаја тог феномена на све сфере друштвеног живота се често повезује са напретком, општим добром, категоријом мира у свету итд. За друге, попут Јана Шолтеа, процес глобализације се повезује и са „економским назадовањем, проблемима заштите животне средине и сиромаштвом“.²⁸ Имајући то у виду, не изненађује чињеница да феномен глобализације представља амбивалентан појам и разлог многих спорења, нарочито у вези са његовом дефиницијом. Са једне стране, постоје тврдње да данас живимо у потпуно глобализованом свету, а са друге стране, многи су скептични око тога да ли се глобализација уопште данас одвија и са којим степеном успешности, јер се често тај појам изједначава за нечим што он није, барем не у потпуности, попут феномена „регионализације, интернационализације или либерализације“.²⁹ Одсуство тачне дефиниције овог феномена стога често води у заблуду и контрадикторност. За Шолтеа, педесет година након појављивања првих дефиниција овог појма ‘60-их година, појам глобализације је практично заменио сродне појмове као што је појам *међународни*, и од тада се овај феномен дефинише на неколико начина, па је самим тим доживео бројне варијације и облике дефинисања. У свом општем облику, појам глобализација се односи на продубљивање међуповезаности и међузависности држава широм света. Међутим, таквој дефиницији недостаје прецизност па самим тим захтева даљу разраду. Због недостатка аналитичке прецизности у постојећој литератури, неопходно је дефинисати глобализацију као „процес или скуп процеса који подразумевају трансформацију у просторном организовању друштвених односа и трансакција, уз стварање трансконтиненталне или међурегионалне мреже деловања, интеракције и моћи“.³⁰ Ова дефиниција осветљава разлику између регионализације и глобализације, нарочито у случају европских интеграција јер читавом проблему глобализације прилази са просторног и трансконтиненталног становишта. Другим речима, расправе о будућности

²⁸ Jan Aart Scholte, "What is Happening?" In: *Globalization: A Critical Introduction*, St. Martin's Press, 2000, p. 13.

²⁹ Ibid, p. 15.

³⁰ Colin Hay, "What's Globalization Got to Do with It? Economic Interdependence and the Future of European Welfare States" In: *Government & Opposition*, vol.41, No. 1, 2006, p. 3.

европских интеграција у већини случајева довеле су до мешања термина глобализације са термином европеизација. Стога, аутори попут Колина Хеја наглашавају то да се европске интеграције не могу приписати искључиво глобализацији, нити да су оне доказ за деловање процеса глобализације. Слично томе, отвореност економије се не може користити као синоним за глобализацију. Ако је економија неке државе отворенија у смислу трговине са неким државама, а истовремено опада у обиму са неким другим државама, онда се отвореност економије никако не може поистоветити са глобализацијом. Стога, Хеј наглашава да је индикатор глобализације, нешто што има глобални карактер, другим речима, међурегионални или трансконтинентални карактер. Наравно, оваква дефиниција је претрпела многе критике. Винсент Кејбл је усвојио идеју глобализације као производа „јединственог тржишта са слободним кретањем људи, робе, услуга и капитала“³¹. Ако овај феномен посматрамо у том смислу, ЕУ је свакако највеће јединствено тржиште на свету. Ово је дефинитивно права дефиниција за оне који европске интеграције посматрају као део глобализационих токова, јер је ЕУ „јединствено, заједничко тржиште са амбицијама да прерасте у све ближу Унију, укључујући политичку, одбрамбену и потпуну економску унију“³². Међутим, поред ових дефиниција, постоје и оне дефиниције које знатно проширују аналитичку класификацију тако што се концентришу на друге главне манифестације овог феномена. На пример, Шолте разликује концепте глобализације у области комуникација, организације, екологије, производње, војске, па чак и „свакодневног размишљања“³³, па самим тим процеси глобализације укључују активно функционисање капиталистичког тржишта и скупа друштвених веза и односа, као и технологије, идеја и културе преко националних граница у окружењу глобално повезаног друштва. Заправо, „глобализација је процес који од света прави једно јединствено место, односно, најшире гледано може се разликовати најмање 5 општих употреба термина глобализација:

- Глобализација као *интернационализација* подразумева интензивирање прекодржавних интеракција и међузависности између друштава,

³¹Vincent Cable, "The State of Globalization" In: *Globalization and global governance*, Royal Institute of International Affairs, 1999, p. 3-4.

³²Ibid, p. 5.

³³Jan Aart Scholte, "The Globalization of World Politics" In: John Baylis; Steve Smith(eds), *The globalization of world politics: an introduction to international relations*, Oxford University Press, 1997, p. 13.

- Глобализација као *либерализација* подразумева слабљење и уклањање контроле над тржиштима,
- Глобализација као *универзализација* подразумева ширење одређених вредности широм света,
- Глобализација као *вестернизација* подразумева превласт Запада и особито САД-а (*американизација*) у светским пословима,
- Глобализација као *детериторијализација* подразумева претпоставку да географија и простор уопште губе на значају у светској политици.³⁴

С друге стране, Џозеф Штиглиц и Томас Фридман, сматрају да је „глобализација ширење капитализма слободног тржишта практично на све земље света“³⁵ и да она „омогућава сваком од нас, без обзира где живимо, да досегнемо свет даље, дубље, брже и јефтиније него икада пре и допуштајући свету да до сваког од нас допре даље, брже, дубље и јефтиније него икада раније“³⁶, с тим да је економски смисао глобализације само један од више могућих. „Глобализација је процес којим односи између актера у међународним односима, који су пре свега државоцентрични, бивају ослабљени у поређењу са структурама односа између различитих актера који делују у контексту који је истински глобалан, пре него само међународни“.³⁷ С друге стране, глобализација се може схватити и као *међународни систем*, који је настао након Хладног рата и подразумева такав систем у којем су државе, људи, организације и други актери, принуђени да живе.³⁸ Према тврдњама Томаса Фридмана, систем глобализације има следећа обележја: Прво, структура моћи у међународном систему глобализације је знатно другачија од оне у систему Хладног рата. Равнотежа која је постојала између два блока, односно две државе, САД-а и Совјетског савеза (СССР), сада има и две додатне доминантне равнотеже и то између таквог међународног система и националног тржишта, али и између појединаца и националне државе. Друго, главно обележје система глобализације је слободна трговина, дерегулација, отварање, такмичење и приватизација. Ако говоримо о трансформацији коју

³⁴ Jan Aart Scholte, "Globalization", in: Steve Smith, John Baylis, (eds), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, 2010, op. cit., p. 14.

³⁵ Thomas Friedman, *The Lexus and Olive Tree: Understanding globalization*, New York, Farrar, Straus and Giroux, 1999, p. 7.

³⁶ Thomas Friedman; Robert Kaplan, "States of discord", *Foreign Policy*, 2002, p. 64.

³⁷ Graham Evans; Jeffrey Newnham, *The Penguin Dictionary of International Relations*, The Penguin Books, London, 1999, p. 201.

³⁸ Thomas Friedman, *The Lexus and Olive Tree: Understanding globalization*, op. cit., p. 9.

узрокује процес глобализације, можемо рећи да она доводи до хомогенизације света у значајној мери, односно тежи томе. Тај феномен Фридман назива *американизацијом*, то јест ширењем вредности америчке културе широм света, са којом је повезана и трећа индустријска револуција, односно револуција која је настала развојем оптичких каблова, компјутера и сателита. Заједничко за сва друштва у таквом окружењу је промена схватања страха јер, сада је присутан страх од промене, непријатеља кога не можемо видети, додирнути или осетити или уопштено од нестабилности сваке врсте.

Роберт Киохејн и Џозеф Нај међутим, дају једну веома занимљиву дефиницију глобализације, која укључује тзв. *концепт међузависности*. Главне карактеристике тзв. *комплексне међузависности* на коју су они указали јесу:

- Постојање незваничних канала између друштава, који се не одвијају искључиво преко канала власти. Ту су главни актери невладине организације, економске елите и други недржавни актери,
- Одсуство хијерархије између актуелних проблема. Безбедност држава схваћена искључиво у војном смислу није једини предмет односа међузависности између актера. Са њом у садејству се обавезно појављују економија, људска права, заштита животне средине, култура и друго,
- Присутна је мања улога огољене војне силе у односима између актера. Међутим, то подразумева само одсуство опасности од глобалног рата, али не и мање могућности за избијање локалних и регионалних конфликта. У неким регионима света војна сила и даље остаје чинилац на који се мора рачунати у односима између држава, а у неким подручјима је та могућност, мање вероватна.

Када говоримо о односу глобализације и европских интеграција, тачније процеса који је производ европских интеграција и њихов најзначајнији механизам, процеса *европеизације*, анализа тог односа није нимало лак задатак јер су оба феномена мултидимензионална, а понекад и превише апстрактна и уопштена. Међутим, управо решавање таквог изазова ће допринети сужавању концепата и ближем дефинисању овог веома важног односа у међународној политици. У протеклих неколико деценија, постојало је више покушаја да се ближе одреде ова два феномена и да се што тачније дефинише њихова узајамна веза. Међу свим теоретским правцима постоји сагласност да су глобализација и европеизација уско повезане, али да ипак постоје бројне варијације

теоретских приступа о међусобној испреплетаности два концепта. Неки теоретичари тврде да је европеизација само „филтер“³⁹ за глобализацију, или противотров за њу. То заправо значи да ЕУ, као носилац тог процеса, поседује капацитет за продубљивање континенталне интеграције и то не само у случајевима економских, већ и других питања који јој омогућавају да пружи различите одговоре на притиске глобализације, а са друге стране, то подразумева да европеизација није само филтер који ублажава утицај глобализације, већ и као нешто што промовише политике и институције које утичу на сам процес глобализације у правцу прихватљивијег оквира за друштво. Међутим, други приступи говоре о европеизацији као феномену који прати глобализацију и да је глобализација та која је главна у тој вези, јер она производи промене. С друге стране, док је термин глобализација изазвао огроман број полемика и недоумица, феномен *регионализације* је некако постојао дуго времена у његовој сенци. Та временска „изолација“ феномена регионализације је омогућила бујање видова регионалних интеграција и настајања неколико регионалних ентитета и њихове институционалне мреже. У том смислу је ЕУ савршени пример ентитета који је одмакао далеко више у видовима регионалне интеграције него било који регион у свету. Успостављање Европске економске заједнице 1957. године, њена трансформација у ЕУ 1992. године и поступно проширење од 6 на 28 чланица у периоду од 1973. до 2013. године, је свакако дугорочни пројекат који ће на крају укључивати више од 500 милиона људи, мноштво култура, економских токова и политика. Међутим, и поред ових чињеница, постојећа литература нема дубину емпиријског истраживања по питању разликовања процеса који се одвијају у Европи и глобализације. Много пута су се проширење ЕУ и отвореност економије Уније посматрали као део глобализације, јер је, као што је и наведено, изучавање процеса глобализације практично засенило феномен регионализације, а чак и након интеграције „свега осим оружја“, концепта који је започет 2001. године у ЕУ, а који је отворио европска тржишта неразвијеним земљама света, дебате о глобализацији у Европи и остатку света су се још више интензивирале. Као што је и истакнуто, отвореност нечије економије ипак не подразумева да је у питању само процес глобализације. Заправо, то да ли европске државе доживљавају међурегионалну или трансконтиненталну интеграцију је

³⁹, Helen Wallace, *Europeanisation and Globalisation: Complementary or Contradictory Trends?* *New Political Economy*, vol. 5, No. 3, 2000, p. 369.

емпиријско питање, а не неко питање које би се тако лако могло проучавати у теорији, на шта је и Хеј указао. Он наводи и да је економска криза из 2008. године заправо зауставила економску либерализацију у ЕУ, а економске разлике све више долазе до изражаја нарочито зато што државе попут Немачке, Француске и Велике Британије нису постигле договор око правог одговора на кризу.

У том смислу најизазовнији је приступ *неоинституционализма* или *новог институционализма*, у првом реду институционализма рационалног избора. Наиме, институције и њихове промене су увек биле у сржи политиколошких истраживања и бројних приступа, попут рационалног избора, социолошког, односно нормативног институционализма и историјског институционализма, који се једним именом називају нови институционализам. Џејмс Марш и Јохан Олсен наводе да је нови институционализам фокусиран пре свега на формалне и неформалне структуре и правила, промене и интервале стабилности, као и на агенте у оквиру институција. Институционалисти су се заинтересовали за глобализацију и њене ефекте на разним пољима истраживања, попут корпоративног управљања, политика држава благостања и чак на пореску политику, али је нови институционализам тај који је покренуо причу о вези између глобализације и европеизације. Овај приступ полази од тога да је велика вероватноћа да ће се институције променити, односно трансформисати када постоји комбинација унутрашњих и спољашњих притисака да се изврше одређене реформе у њиховом функционисању. Унутрашњи притисци, или национални фактори посредовања, како су још познати у оквиру новог институционализма, који воде промени, се разликују од државе до државе. Међутим, оно што је веома интересантно јесу спољашњи фактори и механизми који воде било конвергенцији, отпору или потпуно инертном стању на националном нивоу. Два типа институција ће се наиме, највероватније променити: Институције управљања и институције које се брину о благостању грађана јер постају све више децентрализоване и тржишно оријентисане. Међутим, питање које се поставља је да ли постоје неки посебни механизми европеизације и глобализације који су међусобно различити. Одговор је да не постоји нека суштинска разлика, али је главно питање шта долази прво - да ли импулс који долази од ЕУ као носиоца европеизације или импулс који долази са глобалног нивоа. Чини се да импулс долази најпре са глобалног нивоа, и да се онда дешифрира на европском нивоу, након чега се пружа одговор на његов утицај,

односно, европеизација је овде схваћена управо као филтер процеса глобализације, тј. као посредујући фактор. Механизам који је посебно занимљив је индиректно условљавање и притисак који институције ЕУ спроводе на одређене државе како би усвојиле и спровеле ефикасније и ефективније институције и институционална правила како би се процес европских интеграција стално кретао напред. Инсистирање ЕУ да нека земља, посебно кандидат за чланство, преузме европски модел политика, а не модел глобализације је оно што можда прави разлику између два процеса. Када причамо о међусобној вези између два процеса, морамо поменути вредности и идентитете, посебно са аспекта космополитизма и европског идентитета. Иако је термин *космополитски идентитет* често коришћен у расправама, теоретичари се не слажу око тога да се ми тренутно крећемо ка космополитском облику идентитета или међународном систему вредности. Скептици виде глобализацију као искључиво економски феномен, док, са друге стране, заступници процеса глобализације сматрају да се управо ствара космополитски модел демократије који носи са собом своје вредности, глобалну правду, демократију, екуменизам људских права, безбедност и солидарност. Они заиста верују у стварање грађанина света. У политичкој сфери, вредности које су подложне глобализацији су демократија и заштита људских права, док у друштвеној сфери, то су неолиберална глобализација идентитета, ширење глобалне солидарности и развој схватања о потреби колективног деловања како би се смањиле неједнакости. Међутим, Марија Контокристоу тврди да је у сфери културе, најважнија вредност поштовање културолошких разлика, односно, вредност прихватања различитих националних идентитета. Сматра се да када узмемо у обзир блиску везу између глобализације и европеизације, можемо очекивати да ће поменути космополитски идентитет и глобални систем вредности, доћи највише до изражаја управо у ЕУ. Европски идентитет је као и космополитски идентитет врло уопштен. „Европски идентитет је посебан тип колективног идентитета који прихвата основне вредности и принципе ЕУ, као и осећај друштвене кохерентности и заједничког пута“.⁴⁰ Наиме, веома је важно направити разлику између објективних и субјективних карактеристика европског идентитета. Објективне карактеристике се тичу заступљености европског идентитета у оснивачким актима ЕУ и инсистирања ЕУ на промовисању тог идентитета у односима према трећим

⁴⁰ MariaKontochristou, *The Role of Public and Private Mass Media in the Creation of a European Identity*, Review of Public Administration, vol. 10, 2004, p. 219.

државама, а са друге стране субјективне карактеристике се односе на начине на које људи опајају тај идентитет. Као што је и познато, из многих истраживања, перцепција заједничког европског идентитета у европским земљама је још увек ниска, а према Еуробарометру, само 22% европских грађана дели исти европски идентитет.⁴¹

То нас доводи до следећег врло важног поља истраживања, односно до идеје да су међуетнички конфликти експлодирани као последица друштвених промена које са собом носи *модернизација*, што је постало незаобилазна парадигма у анализама етничких сукоба и употребе национализма. Међутим, многи су покушавали да укажу на то да нације као такве нису могле да постоје пре појаве модерног доба. Овај приступ се често назива приступом „модернизма“⁴², док неки аутори тврде да је нација у потпуности „измишљена категорија“⁴³, коју су замислиле модерне елите и јавност. Снага и моћ национализма су се показале на делу током већег дела 20. века у ери глобализације и стога постоји паралела између модернизације и глобализације као стимуланса за национализам и етничке конфликти, али иако су крајњи домети глобализације и даље остали неоткривени, неке од њених најизраженијих особина су ишле упоредо са напретком модернизације и уздицањем модерне националне државе. Конкретно, оба процеса су утицала на брисање и промену старих граница и изградњу нових. Тамо где је индустријализација уништила локалне и регионалне границе, наметањем нових националних граница, глобализација је уништила националне границе наметнувши им наднационалне и корпоративне мреже, укључујући и појачано функционисање организованог криминала, али и мултинационалних компанија, односно свега оног што се данас тешко може дефинисати. Али, поставља се питање да ли је све ово водило уништавању осећаја националног идентитета. Не у потпуности, делимично зато што смо сведоци тога да, иако су националне културе у великој мери измењене деловањем процеса глобализације, постоји глобално интензивирање етничког незадовољства. Штавише, формирање нових елита и ширење капиталистичког богатства водило је националној преосетљивости, док је разоружавање културних идентитета водило општој потреби за добијањем својеврсне компензације за те процесе. Ентони Смит заправо кроз свој *етносимболички* приступ доказује да, иако је национализам модерна

⁴¹Ibid, p. 221.

⁴²Antony Smith, *Nationalism and modernism: A critical survey of recent theories of nations and nationalism*, Routledge, London, 1998, p. 3.

⁴³Eric Hobsbawm, „Introduction: Inventing traditions“ In: Eric Hobsbawm; Terence Ranger (eds), *The invention of tradition*, Cambridge University Press, 1983, p. 1.

појава и феномен, нације нису неопходно модернистичке творевине, и да су у суштини засноване на предмодерним етничким коренима који се реактивирају прилагођавањем на нову политичку климу. Модерни изазови су заправо извршили притисак на старе етницитете да пронађу начин да осигурају свој опстанак и заштите своје идентитете. Само кроз национализам су могли да пронађу своју „безбедност“, као и кроз националну мобилизацију и стварање националних држава. Иако нема победника у овој дебати између модерниста и постмодерниста, једно је сигурно-индустријализација и глобализација су окарактерисане као процеси огромних промена који су срушили старе границе. Национализам је категорија која се манифестује управо у ери појачаног такмичења, коју са собом носи глобализација, као и у општој атмосфери рушења граница, њихове порозности, економске експанзије сваке врсте, масовних миграција, несигурности и драстичне милитаризације, што у крајњој линији неминовно води сукобу. Док је Европа гомилала своје богатство, моћ и наоружање, њен глобални утицај, или боље речено, регионални утицај, довео је је до промена у многим деловима не само европског континента него и шире, јер су принципи економског такмичења извезени ван европских граница. Када говоримо о национализму, сви су сагласни са тиме да је он „западна“ творевина, која је настала са избијањем Буржоаске револуције 1789. и самим тим га можемо посматрати као део процеса вестернизације, тј. ширења западних вредности на остатак света. Међутим, тај процес се може посматрати двојако. Док је за неке тај процес подразумевао заштиту заједнице и стварање модерних држава, за друге је подразумевао „заверу“ коју су сковале политичке елите, како би је искористиле у сврху политичког популизма и манипулације ширим масама, и да је категорија нације само измишљено оруђе којим елите мобилишу масе играјући на карту емоција. У сваком случају, појава националистичких кретања је свакако производ западне политичке културе и као такав се у случају Европе у највећој мери заснива на ширењу западних вредности на Исток, али треба имати у виду да је та категорија у великој мери измењена и да је у мешавини са локалним сепецифичностима, примила другачије размере од оригиналне категорије која је дериват вестернизације, која јој је дала одлике борбе за сопствени модел управљања и оверавања легитимитета државе.

Када говоримо о последицама и утицајима глобализације, најпотпунији и најтачнији опис стања ствари даје Драган Симеуновић. Наиме, „под оним што се

уобичајено са неутемељеном пежоративношћу или атавистичким страхом може називати „новим светским поретком“, подразумева се успостављање неприкосновене политичке, економске и војне доминације САД групе високо индустријски развијених земаља Запада, окупљених у или око неких међународних организација економског, политичког или војног карактера, над скоро свим осталим земљама света, која се манифестује настојањем реализације њихових стратешких (војних, политичких и економских) интереса, као и интереса њихових савезника, вођењем спољне политике претежно са позиција силе и мешањем у унутрашње ствари суверених земаља уз помоћ не само досад поседованих војних, политичких и економских институција и међународних организација, него и инструментализацијом чак и Организације Уједињених нација (ОУН) које су до зачетка успостављања „новог светског поретка“ биле нормативно намењене општој користи свих земаља чланица“. ⁴⁴ Оно на чему Драган Симеуновић инсистира јесте чињеница да поменути актери заправо наступају са позиција силе и надмоћи, и да практично користе институте међународног права онако како њима одговара, третирајући их као „историјски превазиђени правни израз својевремене блоковске равнотеже снага са чијим нестанком нестаје и потреба за уважавањем већине тих норми“. ⁴⁵ Иако је успостављање „новог светског поретка“ недовршено, и иако је оно тренутно у кризи због буђења неких држава које су у протеклом периоду биле пасивни актери, попут Русије, Кине и Индије, и даље је очигледна доминантна позиција једног центра моћи-САД. Важно је истаћи да се појављују и нови центри моћи, који нису у потпуности потчињени том центру моћи, попут ЕУ на челу са Немачком, који имају амбиције за успостављањем континенталне и регионалне доминације. Немачка, која предводи ЕУ на свим пољима, није још изразила јавно своје претензије за изједначавањем своје позиције и позиције ЕУ, која се у великој мери налази под њеном контролом, у глобалним размерама, али је за очекивати да ће она и блок земаља који предводи, пропорционално ојачати у оној мери у којој ће опадати економска, политичка и војна снага САД. Веома је важно истаћи да Немачка ни након уједињења, а ни данас, не тежи да своје интересе оствари употребом огољене војне силе, већ суптилније, бројним каналима економског и финансијског уплива уз инструментализацију

⁴⁴ Драган Симеуновић, „Феноменолошки оглед о националној држави као последици настајања новог светског поретка“, у: Андреј Митровић, Драган Симеуновић (ур.), *Нови светски поредак и политика одбране Савезне Републике Југославије*, Савезно министарство одбране-Управа за стратегијске студије и политику одбране, 1993, стр. 155.

⁴⁵ Ибид, стр. 156.

међународних институција и организација, попут Уједињених нација и ЕУ. Када говоримо и ОУН, онда је евидентно зашто и Немачка и ЕУ инсистирају на мултилатералној дипломатији. „Једно од обележја „новог светског поретка“ треба да буде елитизам изражен у могућности поседовања и коришћења ексклузивних односно нових извора моћи. Користећи општесветску тенденцију измештања главне власти из законодавне сфере у сферу њене извршности, конструктори „новог светског поретка“ су Генералну скупштину УН, као некадашњи главни орган претворили у тело другоразредног значаја, а Савет безбедности УН у тело прворазредног значаја“.⁴⁶ Можемо рећи да се то односи и на ЕУ јер је Савет министара тело које поседује законодавно-извршну власт, и без којег није могуће донети ниједну важну одлуку у оквиру институција ЕУ када је у питању законодавни поступак, а у којем Немачка има најважнију улогу због количине својих гласова, док је са друге стране, улога Европског парламента, дакле законодавног органа ЕУ, сведена на симболични ниво. Међутим, морамо се осврнути на оно што Драган Симеуновић назива „очувањем међународне стабилности“.⁴⁷ Наиме, најразвијеније земље Запада су својевремено оштро осуђивале настојања СССР-а да ограничи суверенитет појединих држава, а данас са позиција које имају, настоје управо да озваниче такву политику инструментализацијом међународних институција, а у циљу одржања међународне стабилности, мира и људских права. С друге стране, разводњавање суверенитета довело је до трансформације схватања института самоопредељења, јер он данас никако не подразумева право на политичко и економско самоодређење, већ само национално самоодређење, и то у неким случајевима, што говори о субјективизацији института међународног права.

У каквој је то вези са међуетничким сукобом на Косову и Метохији? Морамо се најпре осврнути на саме темеље постојања Југославије. Наиме, држава Јужних Словена, као нова творевина, је за многе била поклон Вудроа Вилсона српским, хрватским и словеначким елитама, али се временом показало да је тај поклон био превише отрован. Нова држава која је успостављена 1918. године под називом Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, створена је као резултат настојања различитих народа, којима је једино заједничка била слична судбина и борба против иредентизма још увек моћних, али

⁴⁶Ибид, стр. 158.

⁴⁷Ибид, стр. 159.

поражених држава. Као што је познато, 1929. године, ова држава је добила назив Краљевина Југославија, са израженом доминацијом српских елита, а постепено се претварала у веома централизовану творевину. Међутим, за време Другог светског рата, западне силе су одлучиле да подрже партизански покрет, који се у међувремену изборио за доминацију над старим монархистичким снагама. Комунисти су након рата међутим, из корена реформисали државну структуру Југославије и она више није била централизована монархија, већ федерална, социјалистичка творевина која се састојала од 6 република, а само су Комунистичка партија и Армија остале и даље високо централизоване структуре, под израженом доминацијом култа личности Маршала Тита. Јачање унутрашњег плурализма је стога ишло руку под руку са отварањем страних тржишта у форми економске либерализације. Удаљивши се од високо централизоване структуре која је заједничка свим социјалистичким федерацијама, Титова Југославија је достигла јединствен ниво самоодређења за своје саставне републике. Од 1974. године, две српске покрајине, Косово и Војводина су такође добиле статус који је био сличан статусу република у оквиру Југославије. Када је Тито преминуо 1980. године, иза себе је оставио веома тешко наслеђе-унију полусуверених република и покрајина чији је опстанак у великој мери зависио од привидне, али колико-толико успешне борбе против национализма и иредентизма. Када је обезбедила своју аутономију у односима са Совјетским савезом, Југославија је била прва социјалистичка држава која је ушла у борбу са утицајима глобализације, и то много пре него што је то постао глобални феномен. Међутим, либерализација и отварање тржишта, нису довели до реалног пораста производње, већ до привидног гомилања богатства, које није имало подршку у стварним процесима. Економска рецесија '80-их година и сталне позајмице од Међународног монетарног фонда (ММФ), довели су Југославију до руба економског краха, а захтеви ММФ-а да се Југославија поново централизује у финансијском смислу, нису наишли на потврдан одговор већ формираних националних елита. Словенија се отворено прва противила томе да се поново разматра устројство Југославије, посебно ако се ради о поновној централизацији и самим тим је ова република виђена у очима многих, нарочито медија, као заматак национализма у Југославији и рецидив прошлости. Међутим, тај процес противљења реформама је само настављен наредних година и ником више није било у плану да се у сред настале несигурности залаже за опстанак федералних структура.

Конфедерација је била све више помињан термин за тадашњу Југославију, а полусуверене републике су полако, али сигурно цепале државу у супротним смеровима и ниједан кључни актер више није уистину био заинтересован за опстанак Титове федерације. Када је постало јасно да словеначке и хрватске политичке елите нису заинтересоване за опстанак државе, српске елите су кренуле на једно опасно путовање етничком „магистралом“. Ова стратегија је већ на почетку била осуђена на пропаст јер су Срби, који су чинили око 37% становништва Југославије, били разбацани свуда по федерацији и сваки покушај да се одвоје Срби од не-Срба је захтевао насиље. Милошевић, као нови политички лидер Срба у Југославији је у том тренутку виђен као „спасилац“ и имао је пуну подршку западних сила у покушајима да се очува стабилност јединствене државе. Међутим, овде је од кључног значаја не подршка САД или било кога Милошевићу, него покушај увођења демократизације и западне либерализације у Југославији. Постало је очигледно већ тада да када демократизација и либерализација нису праћене исправним стварањем државних институција и грађанског друштва, одржавање слободних избора може произвести једино насилни сукоб, а политички лидери се тада бирају како би се борили за појединачне нације у општем окружењу хаоса. Модернизација Југославије која је спроведена углавном у периоду социјализма, подразумевала је убрзану индустријализацију, урбанизацију и стварање државе благостања. Међутим, за разлику од осталих социјалистичких и тоталитарних држава, Југославија је успела да створи квази-космополитску и наднационалну структуру која је промовисала хармонију, међуповезаност и узајамно поштовање међу саставним народима. Тито је сматрао заправо да сузанемаривање посебних етничких особености и трпељивост претпоставка доброг живота у Југославији и да су брана самосталног деловања државе у односу на Запад и Исток. И поред тога што се радило о тоталитарном режиму, грађани су много деценија осећали да су безбедни у својој држави и да имају потпун приступ информацијама и практиковању својих културних традиција. Међутим, све то је уништено пред налетом глобализације. Након кризе која је настала са Титовом смрћу, међукултурна толеранција и дијалог су постали све ређа појава. Американизација и вестернизација су извршиле велики пробој путем својих телевизијских и радио станица у суседним државама, са својом антисоцијалистичком пропагандом. Својеврсна „инвазија“ је наишла на одобравање локалне омладине и сматрана је „новим таласом слободе“. Све више се и међу

интелектуалном елитом могло чути заговарање отворености и залагање за пружање подршке америчкој културној доминацији у сумрак социјалистичког блока.

То нас доводи до још једног значајног момента, којег је неопходно анализирати у оквиру теме истраживања, а ради се пре свега о значају и начинима стварања нових националних држава, нарочито имајући у виду тзв. „Републику Косово“. Наиме, Драган Симеуновић говори о најмање две врсте националних држава-о старим националним држава које су настале на тлу западне Европе, и о новим националним државама, које се појављују пре свега на подручју некадашњег СССР-а и Балканског полуострва, подручјима на којима су биле присутне вишенационалне федерације социјалистичког уређења. Овде морамо напоменути да је поред јаког спољног фактора, присутан и изузетно јак унутрашњи фактор. Наиме, очигледна је важна улога „национализма“⁴⁸, без којег не би било ни могуће стварање нове националне државе. Некадашње комунистичке елите, али и припадници прогоњене албанске емиграције, пожурили су након почетка распада Југославије, да остваре своје националне циљеве стварањем етнички хомогене националне државе на Косову и Метохији. Иако је етницитет играо важну улогу у остваривању државности албанске мањине, ипак је похлепа за влашћу на малој територији имала пресудну улогу. „Њихова је изразита и општа карактеристика била и некавалитетност. Лоши људи и лоши политичари су зарад својих себичних циљева да постану први људи као „свој на својему“, уз обилату помоћ медија, ширили у својим народима страх од других народа, фрустрирајући их манипулационом тврдњом да су живели лоше само због других народа у заједници и да је њихова срећа у засебним државицама“.⁴⁹ Од изузетног значаја су међутим, и анализе Драгана Симеуновића које дотичу саму суштину нових националних држава. Наиме, колективистичка идеологија национализма је очигледно заменила другу колективистичку идеологију социјализма, а она је битна за ову тему зато што „има способност да брзо изазове друштвене тензије и да их потом још брже пренесе на спољни план, јер се њоме веома лако да изградити осећање угрожености сопствене нације независно од реалне утемељености тог осећања“.⁵⁰ Међутим, постоји неколико карактеристика нових националних држава, које ће бити детаљније представљене. Врло важна карактеристика нових националних држава, која се

⁴⁸ Драган Симеуновић, *Нација и глобализација*, оп. цит., стр. 34.

⁴⁹ Ибид, стр. 35.

⁵⁰ Ибид, стр. 43.

може применити на ову тему је свакако и моћ вође, који је представљен као „отац нације“.⁵¹ Драган Симеуновић такође говори о државности нових националних држава као нечем светом, односно о томе да се нова држава представља као „национална светиња“.⁵² Наравно, можемо употребити и улогу митова, о којима Драган Симуновић говори. Митови говоре о „већој вредности“ или „величини жртве“⁵³, коју је већински народ поднео живећи под управом нечије „туђе“ државе. Ту се наравно занемарује било каква жртва коју су поднели други, ривалски народи, а како Драган Симеуновић истиче, управо у новим националним државама је одсутно било какво „покајање“⁵⁴, јер би оно показало другима да је већински народ који изграђује своју државу, слаб, или можда недостојан своје државе исвих међународних напора, а у исти мах имамо и опасност од тога што би покајање показало да су неки припадници тог народа заиста криви за злочине и недела, што би аутоматски поништило оправданост стварања нове државе.

⁵¹Ибид, стр. 43.

⁵²Ибид, стр. 49.

⁵³Ибид, стр. 53.

⁵⁴Ибид, стр. 53.

2.

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И ЕВРОПЕИЗАЦИЈА: КОМПЛЕМЕНТАРНИ ИЛИ СУПРОТСТАВЉЕНИ ФЕНОМЕНИ?

Расправе о утицају глобализације на унутрашње системе појединачних држава су започете у оквирима дисциплина међународних односа много пре него што је и сам концепт глобализације дефинисан. Први талас тих дебата се водио око све веће „интернационализације“ међународних односа, тј. након што је Питер Гуревич указао на то да постоје два паралелна процеса интернационализације. Наиме, он је тврдио да су „међународни односи и домаће политике толико повезане да се они морају посматрати симултано. Међународни систем није само последица домаћих политика и структура већ и њихов узрок“.⁵⁵ Данас се такође воде расправе о веома живом и присутном феномену интернационализације међународних односа, али се сада питање поставља у другом смеру: Да ли су домаће политике и структуре само последица или и узрок дешавања у међународном систему? Међутим, не постоје тачне дефиниције феномена глобализације. У свим тим дефиницијама постоје елементи попут слабљења државе, замене постојећих начина управљања прозападним моделима, али постоје и оне дефиниције које тврде да се ништа значајно не дешава и да „суверенитет држава остаје нетакнут“.⁵⁶ С друге стране, веома су занимљиве тврдње теоретичара који заговарају регионални приступ феномену глобализације, односно, оне тврдње које указују на јачање регионалних интеграционих процеса попут европских интеграција и на то да промене у самим државама не долазе од феномена глобализације већ управо од тих регионалних интеграционих процеса. На другом крају спектра су теорије које заузимају средњу позицију, односно оне теорије које говоре о томе да држава ипак не одумире, али да пролази кроз значајну фазу промене саме своје природе услед глобализационих токова. Овај последњи спектар дефиниција глобализације је најзначајнији за ово истраживање јер указује на значај односа глобализације и токова европеизације и начин на који делују један на другог. Наиме, ова група дефиниција говори о томе да је процес глобализације повратан и да држава и недржавни актери ступају у сложене односе у оквирима међународног система. Држава је

⁵⁵ Peter Gourevitch, *The Second Image Reversed: The International Sources of Domestic Politics*, International Organization, vol. 32, No. 4, 1978, p. 881.

⁵⁶ Chris Harman, *Globalization: a Critique of New Orthodoxy*, International Socialism, vol. 73, 1996, p. 3.

стога и даље веома значајан актер, који не само да постаје објекат процеса глобализације, већ и утиче повратно на њега, што ће бити и приказано у случају процеса европеизације. Други значајан аспект ових дефиниција је и закључак да је глобализација самим тим мултидимензионална и да укључује не само политичке и економске односе, већ и културне и друштвене обрасце интеракције, односно, „глобализација је процес повезаног деловања политичких, економских и војних активности низа политичких, војних и економских субјеката на челу са САД као државом носиоцем глобализације, којима се усмерава кретање укупног људског друштва у правцу реализовања поставки идеологије глобализма“.⁵⁷ Када говоримо о процесу глобализације, морамо истаћи да јединице система нису само рационалне и да њихова друштва нису само прости агрегати индивидуалних интереса и деловања, а да су границе међу тим јединицама изузетно порозне и крхке. Такве јединице деле многе заједничке особине, и то захваљујући управо галомирајућем процесу глобализације. На основу тога, процес глобализације је двосмеран, односно, он подразумева глобалну институционализацију светског друштва, али и дифузију разних модела јединица међународног система у глобалном окружењу. Глобализација није само процес прилагођавања националних институција на спољне притиске, већ и изградња институција у транснационалној арени. То значи да процес глобализације води конвергенцији националних политика, које теже да постану међусобно сличне, али и сличне истим политикама других јединица система у смислу структуре, процеса и деловања. Конвергенција политика је добила на замаху са трендом раста употребе средстава телекомуникација и са процесима индустријализације. Способност и моћ идеја да превазиђу националне границе су постојале вековима уназад, али су предности телекомуникација и компјутера олакшале то продирање. „Хенри Кисинџер можда и није у праву кад мисли да се баш у сваком веку догађа да се појављује једна земља која поседује моћ и вољу, као и интелектуалну и моралну снагу да у складу са сопственим системом вредности обликује читав међународни поредак, али је потпуно у праву у томе да се то догађа“.⁵⁸ Некада смо могли да говоримо о улози античке Грчке, Македоније, Рима, а данас о улози САД или ЕУ, с тим да „садашња најјача сила света, САД, има такве планове и такву вољу, и као и претходне светски доминантне силе, има и

⁵⁷ Драган Симеуновић, *Нација и глобализација*, оп. цит., стр. 108.

⁵⁸ Ибид, стр. 106.

своје савезнике и следбенике, али и своје непријатеље⁵⁹. Хладни рат је оставио односе између Истока и Запада у рушевинама, али тада, као и увек након интензивних сукоба, су преовладали напори великих сила да поново саставе слагалицу и испуне три циља: Територијални и економски опоравак, интеграцију поражених држава и стварање новог поретка, који би се заснивао на либералним нормама и проширењу западноевропских институција, са уједињењем Немачке као моделом уједињења Европе. Велика нада ЕУ била је да ће америчка тврда моћ пружити подршку европској мекој моћи и интеграцији свих регионалних сила у либерални поредак, који би на крају заменио војне сукобе, равнотежу снага и сфере утицаја. Међутим, током последње деценије, чланице ЕУ су уједно показале отпор према самом европском пројекту, ширењу надлежности институција ЕУ и проширењу Уније.

Након Другог светског рата, а нарочито у последње две деценије, државе широм света су почеле масовно да усвајају начела слободног тржишта стварајући могућности за повећање трговинске размене и идеја. Као последица тога, савремени свет је убрзаним темпом постајао све више „међународни“ и „глобални“ по свом карактеру, или се барем тако чини. Идеје се шире на глобалном нивоу невероватном брзином, народи и државе су ближи једни другима, на овај или онај начин, у великој мери поништавајући значај граница. Најновији развој и технолошке иновације су смањиле свет у великој мери, а усветлу тих догађаја, глобализовани свет о којем говори Френсис Кернкрос и тзв. „смрт даљине“⁶⁰ изгледа да су све присутнији. То нам говори да живимо у свету у којем су животна средина, људи, новац и информације покретљивији него икада раније, али да још увек постоје потешкоће приликом тачног дефинисања тих феномена, што аутоматски има за последицу нетачно или непрецизно дефинисање регионалних интеграција попут оних које се одвијају на европском континенту. Постоји уврежено мишљење да глобализација промовише сарадњу у економском и политичком управљању, на основу чега државе желе да формулишу политике као одговор на глобалне интеракције. Међутим, економска и политичка интеграција многих делова света, па тако и у Европи, се одвија на начине које нико није предвидео. ЕУ је прошла и пролази кроз много бржу економску и политичку интеграцију него било који део света. Другим речима, глобализација је „родно“ место

⁵⁹ Ибид, стр. 107.

⁶⁰ Frances Cairncross, *The death of distance: How the communications revolution will change our lives*. Boston, Harvard Business School, 1997, p. 3.

процеса европеизације и трансформације држава чланица, али истовремено, ЕУ је у великој мери пружила до сада необичне одговоре на токове глобализације. Без сумње, европске интеграције и глобализација су испреплетани процеси, веома слични, али и веома различити. Европске интеграције и европеизација су у исти мах и реакција на процес глобализације и његова најизраженија варијанта. Јака веза између два процеса је довела до тога да се све више говори о тзв. „деглобализацији“.⁶¹ Наиме, у светлу последње економске кризе, очигледан је неуспех међународних финансијских институција, посебно ММФ-а и Светске банке. Те институције нису успеле да остваре глобално управљање кризом нити да остваре заједничко добро за све државе света, због којег су и створене. Још више узнемирујућа чињеница је и проблем предвиђања будућности таквих институција. Парадигма деглобализације такође указује да једна од најпознатијих крилатица-„једна величина одговара свима“, коју је до сада користио неолиберализам, није више применљива у данашњем свету и стога постоји толико различитости, а опет толико сличности међу државама у глобализованом окружењу. Достижање глобалне једнакости и помоћ сиромашним државама су биле звезде водиле и обећања процеса глобализације, али процес је нагло почео да се креће у другом смеру. Када говоримо о регионалним иницијативама, попут ЕУ, можемо запазити све веће незадовољство резултатима процеса глобализације јер по мишљењу многих, они одговарају само великим компанијама, а не грађанима. То је и довело не само до процеса деглобализације, већ и до процеса регионализације. У сржи процеса регионализације је, попут случаја глобализације, заједничко добро, у овом случају само одређеног броја земаља, и то оних које се налазе у Европи. Главна разлика између два феномена је дакле у позиционирању њихових токова-док је регионализација усмерена ка економским и политичким активностима једног уског круга држава одређеног региона, глобализација се односи на читав свет.

Регионални видови интеграција се често посматрају као логичан одговор на економске и културолошке утицаје процеса глобализације. ЕУ, један од најуспешнијих регионалних видова интеграције у свету, представља како предности таквог начина пружања одговора на токове глобализације, тако и његових ограничења. С једне стране,

⁶¹Walden Bello, *The Virtues of Deglobalization, Foreign Policy In Focus*, 2009, Available from: http://www.fpif.org/articles/the_virtues_of_deglobalization, (Accessed 1 October 2014)

ЕУ је најочигледнији производ глобализације, са свим својим предностима и манама, са свиме оним што представља у смислу уклањања традиционалних ограничења која се постављају пред слободним кретањем људи, капитала, услуга и робе, али с друге стране, ЕУ се може посматрати и као протекционистички одговор на утицај глобалистичких тенденција и као покушај очувања посебног идентитета европских држава. ЕУ као производ више од шездесет година интеграције након Другог светског рата, била је предводник манифестовања више важних тенденција које су кључне особености процеса глобализације. Јединствено тржиште је дефинитивно производ настојања европских држава да уведу потпуну економску либерализацију и протекционистичке баријере. Истовремено, слободно кретање људи, капитала, роба и услуга је довело до значајних друштвених промена које су иначе врло важне особине токова глобализације. Слободно кретање људи је неизбежно повећало опрез грађана земаља чланица ЕУ у односу на припаднике других народа, култура, језичких подручја. Прекогранична комуникација је променила њихову перцепцију и омогућила је стварање осећаја заједништва грађана јединственог економског и политичког простора. ЕУ је од прости интеграције у областима производње угља и челика и атомске енергије прерасла у нешто више од тога, постављајући темеље и основе заједничког европског идентитета. Наравно, један од производа утицаја токова глобализације је свакако стварање нових темеља европске цивилизације и осећаја заједништва, али је ЕУ та која је спровела такву могућност у дело, а са својим институцијама које симболизују све то, укључила је и друштвено-политичку димензију у процесе интеграције. Потреба да се регулишу пословни токови, запошљавање и социјалне мере, водила је ка развоју мера структурне подршке која је сада на располагању државама чланицама ЕУ, нарочито оним неразвијеним и угроженим. Оснивачки акти Европских заједница, интеграција индустријског сектора, појава и развој лобистичких група и невладиних организација, и на крају, успостављање европских политичких партија, довели су до појачавања економске, грађанске, образовне и културне размене између европских држава. С друге стране, регионална интеграција у Европи је отишла много даље од онога до чега би иначе довели токови глобализације, односно, успоставила је наднационалне институције у многим областима функционисања ЕУ. Истовремено, очигледно је да овакви видови регионалних интеграција могу да се посматрају као делови ширих, глобалних токова: Они омогућавају учешће националних

држава у трагању за заједничким циљем, затим, они ограничавају јурисдикцију држава чланица у договореним областима, а у исти мах повећавају и олакшавају слободан проток добара и услуга, као и културне интеракције. Све ово наведено се дешава као резултат развоја међународног капиталистичког тржишта. Такмичење између и у оквиру три главна центра капиталистичког тржишта-Америци, Европи и Азији, повећава свест о регионалним интересима и државе сарађују како би умањиле и управљале ризицима који долазе споља. Међутим, глобализација је контрадикторан процес. Са овог становишта можемо рећи да су сви видови регионалних интеграција истовремено и прави примери стратегије држава да очувају оно што се може очувати пред налетом глобализације, тј. да су примери протекционизма новог доба. Модерни протекционизам се налази у сржи европског пројекта у виду „све ближе Уније“ и царинске уније, која у свом средишту има јединствени царински систем према трећим државама, што у крајњој линији и води до забринутости тих трећих држава да се ради о стварању „тврђаве Европе“. Чињеница да путем механизма европеизације државе „задржавају одређени степен контроле над тржиштима и да могу са већом ефикасношћу да се позабаве проблемима заштите животне средине, здравства, миграција или међународног криминала“⁶², говори у прилог тврдњама да је процес европских интеграција механизам који државе које учествују у њему, користе како би се одбраниле од налета токова глобализације.

Према томе, док се данас воде дебате о томе да ли је процес европских интеграција пример уплива токова глобализације на европски континент, или да ли је ЕУ брана токовима глобализације, можемо рећи да је истина негде на средини. Наиме, процес европеизације и европских интеграција се може посматрати као логичан одговор европских држава на све већи утицај процеса глобализације на њихово свакодневно функционисање, односно, као адаптациони одговор на промене које глобализација носи са собом јер ЕУ има способности и да упије неке од уплива споља, али и да успостави брану према неким другим упливима. Стога, слободно можемо повући паралелу између феномена глобализације и европеизације и то тако што ћемо рећи да им је заједничко то што се оба процеса у суштини заснивају на уклањању граница, посебно у економској и политичкој сфери. Европеизација је заправо један специфичан тип глобализације, односно

⁶² Thomas Christiansen, “European Integration and Regional Cooperation.” In: John Baylis; Steve Smith, *The globalization of world politics*, vol. 3, Oxford University Press, 2005, pp. 579-597.

можемо је назвати *регионалном глобализацијом*. Оба феномена су у суштини политичко-економске природе и оба феномена имају своју институционалну основу - глобализација у виду ММФ-а, Светске банке и Светске трговинске организације, а европеизација у виду ЕУ и чини се да оба процеса настоје да се прошире. Арена ЕУ је само део ширег обрасца креирања политика преко утврђених граница. „У многим областима јавних политика, укључујући и оне у којима је активна ЕУ, постоје шире транснационалне консултације и режими. Оне се разликују по својој величини и интензитету, али су све оне део ширег континуума креирања политика које се шире од држава, преко европске арене на глобални ниво“⁶³. Интеракција глобализације и европеизације је тако блиска, да је веома тешко одредити који процес је данас доминантан, односно, тешко је утврдити да ли је ЕУ агент глобализације или реакција на њу, или можда оба. Оно што овде можемо рећи јесте да је европеизација дефинитивно процес којег је изнедрила глобализација, али да је то процес који данас показује знаке отпора самом процесу глобализације. Глобализација је потенцијална претња за процес европских интеграција, а европеизација је логичан одговор држава чланица ЕУ и оних које желе да постану њен део, на те изазове, штитећи их од нежељених ефеката глобализације. Европеизација је данас дефинитивно снажнији процес од глобализације. Као скуп политичких и економских притисака, европеизација је и процес који каналише глобалне силе, али и брана од њих, и то тако што државе чланице ЕУ и оне које су близу тога да постану чланице ЕУ, уводи у област међународног надметања, а у исти мах штитећи их од процеса које оне не могу да контролишу, пре свега путем интеграције у Јединствено тржиште и монетарну унију. ЕУ је стога једна од ретких, ако не и једина организација која је отишла тако далеко, имајући у виду механизме деловања и правила које прописују њене институције, а истовремено се заснива на политичкој и економској идеји либерализације, која ије била присутна било где у свету све до данас. Европеизација је процес који се заснива и на јединственим политичким идејама и који уједно подразумева и стварање система значења и колективне перцепције вредности, укључујући и стварање новог идентитета, односно постало је јасно да је *процес европеизације једним делом прозвод процеса глобализације, али и да процес европеизације уједно показује и тенденције отпора процесу глобализације.*

⁶³Helen Wallace, “The institutional setting: Five variations on a theme,” In: Hellen Wallace, *Policy making in the European Union*, 2000, p. 7.

С друге стране, случајни посматрач онога што се дешава у Европи може врло лако да погрешно закључујући да се Европа дубоко противи процесима глобализације. Антиглобализацијски говори великог броја европских политичара, пораст броја покрета који се боре против економске либерализације, улични протести за време међународних конференција и повремено затварање McDonald's ресторана, остављају утисак да је континент одлучан да се одупре глобализацији тржишта и култура. Међутим, утисак је можда потпуно погрешан. Многи у Европи страхују због утицаја глобализације на њихове послове, економску једнакост, културу или независност у односу на рецимо САД. Али, када се боље погледа, многи у Европи заправо цене економску, политичку и културну размену која обогаћује њихова друштва и економске системе. Оно што већина земаља жели није да заустави глобализацију већ да пронађе начин како да је укроти. Европљани трагају заправо за тим начинима свакодневно, али је до сада најефикасније оруђе била ЕУ. За многе је ЕУ дуго била само један од облика глобализације, који је нагонио њихове државе да отворе своја тржишта и границе за страну робу и имигранте. Али, бројни позитивни ефекти такве ЕУ '90-их година и процват економије је довео до тога да управо грађани ЕУ користе исту ту ЕУ коју су нападали као оруђе за борбу против негативних утицаја глобализације. ЕУ са својим институцијама у којима свака држава чланица има свој глас, представља могућност за те државе да преузму неке од користи глобализације на један уређенији, иако ограничен начин, и то у окружењу где са другим државама и народима деле исту судбину и вредности. С друге стране, као што је и наведено претходно, државе предају део својих моћи и суверених надлежности на ниво ЕУ, која као њихов агрегат може на бољи начин да се постави у односу на друге важне актере у свету.

Све до средине '70-их година, функционализам, неофункционализам и све теорије које су из њега проистекле, биле су доминантне парадигме у проучавању разлога покретања регионалних интеграција. Другим речима, владало је мишљење да се сарадња одвија зато што је функционално ефикасна. Све варијације функционализма се заправо фокусирају искључиво на факторе који су инхерентни интегративном процесу. Када говоримо о разлозима сарадње, сматрало се да интеракција у одређеним областима води засигурно путем ефекта преливања до сарадње у другим областима. Међутим, 1975. године, интелектуални творац ове теоретске аргументације, Ернст Хас, је прогласио застарелост теорије регионалне интеграције која на овакав начин објашњава тај феномен.

Заправо, различите верзије функционализма нису успешно објасниле развој европских интеграција јер је централна улога држава чланица, које су одлучивале о продубљивању или заустављању интеграције, обликовала ЕУ и слабила валидност неофункционализма. Оно што је неофункционализам успео да објасни јесте динамика интеграције која настаје као производ деловања недржавних актера-комунитаризованих тела, наднационалних институција и регионалних интересних група.

Неоинституционализам прати функционалистичке тврдње по питању претпоставки да заједничке европске институције одлучујуће утичу на интегративне процесе. Институције заправо обликују очекивања држава чланица и поседују одређени степен независности у појединачним ситуацијама. Међутим, такав приступ не може да објасни динамику интеграција '80-их и '90-их година јер иако је рецимо Комисија одиграла важну улогу у стварању Јединственог тржишта или ЕУ након Маастрихта, остаје непознато зашто је Комисија промовисала тешњу сарадњу тек тада. С друге стране, очигледна је врло важна улога држава у интеграцијским процесима, која је дошла до изражаја већ '60-их година након кризе „празне столице“, што је био довољан доказ да се закључи да су националне државе једине које одлучују о интеграцији, ускладу са својим интересима. Међутим, овакав приступ је сувише крут, па је већ '70-их година „либерализован“ увођењем концепата међузависности, улоге недржавних актера и међународне повезаности. Међузависност држава, заједно са претпоставком њихове воље да сарађују, је главна особина концепције међународних режима, који с друге стране служе управо да би се управљало међузависношћу држава. Међутим, ово објашњење није употребљиво у свим областима овог истраживања јер не може да објасни разлоге из којих су државе одлучиле да уђу у тешње односе од средине '80-их година, а не пре. Због тога се ову причу мора увести феномен глобализације.

Објашњење регионалних видова интеграције захтева идентификацију оних узрочника који су водили и још увек воде истовременом развоју истих преференција код више актера, који опет воде некој врсти обавезивања држава које учествују у интеграцијском процесу и то у великом броју политика. Државе су у новом окружењу одлучиле да одговоре на нове видове притисака и изазове који указују на то да су можда регионални начини управљања одређеним политикама бољи избор него домаћи начини управљања. Уз помоћ регионалних типова интеграције, државе стварају такав регулаторни

ниво, који им омогућава да употребе нове инструменте у односима са другим актерима на међународном нивоу. Дакле, привлачност и потреба заједничког управљања у одређеном броју политика су резултат чињенице да су национални капацитети и способности мање применљиви и адекватни у суочавању са изазовима и притисцима који долазе споља. Уколико се корени таквих фактора, који доприносе истрајавању тих притисака и изазова које држава не може на адекватан начин сама да реши, налазе у процесима глобализације, онда је регионална интеграција проузрокована ефектима транснационалне глобализације. Регионална интеграција је стога одговор на процесе глобализације, и то тако што утиче на процесе одлучивања унутар појединачних националних држава на начин да их стимулише да сарађују још ближе. То значи да глобализациони токови утичу на државе да усвајају оне политике које су усмерене ка ономе што оне називају националним интересима, а које су заправо резултат њиховог прилагођавања на захтеве и очекивања транснационалних актера. Ти актери су заправо организовани тако да делују на глобалном нивоу, па су стога у могућности да утичу на више држава истовремено. Такав начин деловања одређених фактора глобално, јесте свакако војни утицај САД или економске моћи немачке централне банке. Токови глобализације под утицајем тих фактора не доводе аутоматски до појаве регионалних видова интеграције, већ подстичу промене тзв. националних интереса и нивоа међузависности међу државама, које воде стварању наднационалних и међувладиних структура управљања. Државе, захваћене овим токовима губе аутономију у односу према другим актерима, али путем регионалних интеграција могу да придобију регулаторни, односно управљачки капацитет у одређеним областима које више не могу на најбољи начин саме да регулишу. То наравно не значи да државе по сваку цену морају да уђу у токове регионалних интеграција, већ то значи да је контекст у коме доносе одлуке под утицајем глобализације на начин који подразумева одређене притиске на државе стимулишући регионалну сарадњу. Такви видови транснационалних утицаја воде слабљењу ефикасности традиционалних државних инструмената управљања. То се односи посебно на производњу, трговину и финансије, чија је глобализација потпомогнута глобализацијом комуникационих мрежа, лакшег транспорта и свима доступних технологија. Посебну улогу имају мултинационалне компаније које производе притиске на економске и политичке секторе националних држава, које с друге стране, да би повећале своје шансе и конкуритивност, морају да се прикључе неком међународном

режиму. Огромна моћ тих компанија, које имају неограничена средства за развој производње, доводе до тога да су државе принуђене да кад-тад либерализују токове својих економских система и да уклоне трговинске баријере, што опет води губитку државне контроле у одређеним секторима. С друге стране, способност влада појединачних држава да остану на власти у својим државама зависи од тога да ли су оне способне да осигурају својим друштвима богатство, напредак и безбедност. У свету који је у великој мери глобализован, њихова способност да обављају ове функције кроз аутономну и суверену контролу је све више ограничена, као и њихова способност да изолују своје државе од спољних утицаја. Регионалне интеграције могу да увећају капацитете држава у односу према транснационалним утицајима на промене на домаћем нивоу, а кроз нови ниво регионалног управљања, управљачки капацитет тих влада је ојачан, док су видови конкуренције међу државама у том смислу смањени, а предности које деле међусобно су интернализоване заједничким системом управљања јер државе када се удруже, повећавају своју привлачност и могућност увећања богатства будући да актери у глобализованим токовима желе већа тржишта и стабилне економске услове пословања, који су гарантовани на мултилатералан начин. Самим тим, логично је закључити из свега описаног да *државе кроз процес европеизације желе да смање утицај глобализације и да управљају њом.*

2.1. Глобализација и међуетнички сукоби

Као резултат глобализације, свет је много више повезан и испресецањем мрежама међузависности него што је то био случај пре само 10 или 15 година и због тога сва ова питања у вези са утицајем међузависности су постала неизбежна нарочито у свету у коме је дошло до експлозије међуетничких сукоба. Након бомбардовања СР Југославије од стране НАТО-а, инвазије САД на Ирак и Авганистан, затим, грађанског рата у Сирији, Арапског пролећа, али и руске инвазије на Грузију, постало је јасно да глобализација нимало не доприноси окончању међуетничких конфликта, али да зато она има огромног утицаја на оне који се налазе у таквим сукобима. Када говоримо о том утицају, морамо имати у виду да су економски проблеми у ери глобализације довели до све чешће појаве међуетничке нетрпељивости. Ако пођемо од тврдњи Наја и Киохејна о ефектима међузависности, видејемо да је глобализација открила изузетан потенцијал за осећај рањивости земаља у развоју, каква је била и СР Југославија. Глобализација културе и производње је поставила велике препреке земљама у развоју и одвела их до потпуно другог одређишта, на којем се рађају конфликти који су уперени истовремено и против сила глобализације, али и против других држава и народа. Штавише, глобализација је довела до тога да у једној држави, нису све етничке групе једнако имале користи и штете од њеног утицаја, што ствара повољно тле за унутардржавне сукобе. Гомилање богатства у најразвијенијим државама света, које су имале и највише користи од процеса који је изворно потекао од њиховог деловања, било је веома привлачно у доба када су се велике социјалистичке федерације распадале као куле од карата. Имиграција, односно, дијаспора многих етничких група у земљама које су се задесиле у таквом окружењу, представља веома добар извор финансирања таквих конфликта јер особе које су у прошлости биле прогањане због идеолошких и политичких разлога и деловања, у ери распада њихових првобитних домовина, шаљу велика финансијска средства тамо одакле потичу, што је у доста случајева искоришћено за подршку побуњеничким снагама које се налазе у сукобу са централним властима својих држава. Наиме, „највећи број борби за самоопредељење, које имају узрок у локалном окружењу, укључује комбинацију културних, економских и политичких фактора. Глобални утицаји, међутим, имају важну улогу у доприношењу неједнакости и депривације, док истовремено олакшавају финансирање тих борби дајући

подстицај појединцима да се боре. Глобална културна повезаност такође има важну улогу у томе. Са једне стране, дијаспора може бити важан извор финансирања одређених група; а са друге стране, културна међуповезаност олакшава трговину и финансирање, нарочито ако говоримо о нелегалној трговини⁶⁴. Такође, оно што је на први поглед уочљиво, јесте и чињеница да у светлу културне глобализације, нарочито ако се она изједначи са концептом американизације, долази до праве експлозије међуетничких сукоба и употребе националистичких идеја. Процес културне размене је заправо једносмеран и као резултат тога јавља се, не фузија, односно стапање различитих култура, већ продирање једне културе у другу, а заједно са опадањем легитимитета државе, каква је била СР Југославија, имамо окружење које ће допринети ширењу међуетничке нетолеранције и сукоба. Глобализација производи вишеструке везе између држава и народа. То води до веома сложеног односа, који постаје још сложенији ако се умешају мултинационалне корпорације и ентитети који нису државе, а који су често много моћнији од самих држава. Када је у питању деловање покрета за самоопредељење, какво је присутно и у случају Косова и Метохије, етничке групе које живе на некој територији која је захваћена сукобима, обично су подељене између себе на основу културног идентитета, или што је још чешће, на основу економских и политичких разлика, које су повезане са жељом за контролом и доминацијом. У случајевима када је једна етничка група у веома тешком економском, социјалном и политичком положају, у односу на другу етничку групу, као што је то био случај са Албанцима на Косову и Метохији, онда ће готово извесно доћи до појаве жеље за променом односа снага, пре свега политичким путем, а ако то не успе, онда и војним путем. Незадовољство овим видом хоризонталне неједнакости, које је додатно инспирисано осталим групним разликама, чине основу за избијање сукоба. Због тога политички лидери могу са веома великим успехом да мобилишу масе у грађанским ратовима, јер се они увек позивају на групну депривацију и незадовољство. У ери међузависности, како наводе Нај и Киохејн, слабе државе нису у стању да се одупру утицају таквих веза. Како глобализација доводи до тога да су државе све више повезане једна са другом и како доводи до тога да оне све више зависе једна од друге, њихова рањивост долази до изражаја. „Рањивост заправо представља немогућност неког актера да

⁶⁴Frances Stewart, "Global economic influences and policies towards violent self-determination movements: An overview" In: Valpy FitzGerald, Frances Stewart, Rajesh Venugopal (eds), *Globalization, violent conflict and self-determination*, Palgrave Macmillan, 2006, p. 43.

преживи трошкове које му намећу спољни догађаји, чак и ако је његова политика према тим проблемима промењена⁶⁵. То нас неизбежно води „асиметричној међузависности“⁶⁶ између различитих актера. Глобализација производње заправо смањује могућност избијања сукоба између најмоћнијих земаља света, док истовремено повећава ту могућност када су у питању неразвијене државе. Дисперзија њихових ресурса доводи до тога да су оне у подређеном положају у односу на моћне државе, тако да су моћне државе у ситуацији да могу лакше да их освоје и потчине, нарочито имајући у виду и огромна улагања у војне капацитете, која су омогућена великим гомилањем њиховог богатства. У таквој ситуацији, у каквој се наша и Југославија, односно Србија, глобализована производња и војно јачање моћних држава довели су до тога да је држава била изложена међународним санкцијама. У униполарном систему који је постојао током ‘90-их година, не чуди да међународне институције нису играле важну улогу у сламању тако ослабљеног државног система, јер су огољена војна моћ и развијена економија биле једино што је гарантовало стабилност. Државе које су се задесиле у таквој ситуацији, једноставно нису ни имале могућности да утичу на промену међународног система, јер су биле преокупиране екстремном рањивошћу у односу на спољне претње.

Појава најновијих дефиниција и истраживања на тему слабљења држава или нефункционалних државних система, крећу се од термина „крхка“⁶⁷, „неконсолидована“⁶⁸, „минимална“⁶⁹ итд. Међутим, оно што је заједничко свим дефиницијама јесте указивање на изазове који доводе до слабљења модерних држава. Ове дебате заправо одсликавају постојећа неслагања и покушаје дефинисања државе као такве, јер је сам концепт доживео велике промене под притисцима процеса глобализације. Оно у чему су сагласне ове теорије јесте да је модерна држава пред налетом глобализације доста ослабљена и да је сада питање у којој мери је ослабљена, а не да ли је ослабљена, и да ли се заправо ради о заметку концепта пропалих, односно неуспелих држава широм света. Када говоримо о пропалим, урушеним или неуспелим државама, онда се ти концепти односе пре свега на

⁶⁵Robert Koehane; Joseph Nye, *Power and interdependence*, Little, Brown and Company, 1977, p. 13.

⁶⁶Ibid, p. 18.

⁶⁷Eka Ikpe, *Challenging the discourse on fragile states: Conflict, security and development*, vol. 7, No. 1, 2007, p. 85.

⁶⁸David Carment, *Assessing state failure: implications for theory and policy*, Third World Quarterly, vol. 24, No. 93, 2003, p. 407.

⁶⁹Chandra Desch Madhab, *War and strong states-Peace and weak states?*, International Organisations, vol. 50, No. 2, 1996, p. 237-268.

државе које су биле захваћене великим, дубоко укореним сукобима и подразумевају да или основне функције државе више не могу да се обављају, било да се ради о целокупној територији државе или неком њеном делу, што би подразумевало да је та држава урушена, или да су функције државе толико нарушене, да јој прети потпуно урушавање, наравно ако користимо концепт неуспелих држава, а када је реч о концепту слабих држава, онда морамо имати на уму такву ситуацију у којој су функције државе значајно угрожене и да се оне налазе у фази веома лошег управљања неком територијом и становништвом. С тим у вези, можемо рећи да је *јака држава* она која функционише по принципу веберијанских тврдњи, односно да су то оне државе које имају целовиту и ефикасну бирократију, односно систем управљања на целој својој територији. С друге стране, јака држава подразумева да систем управљања може без икаквих проблема да продре у сфере друштва, да регулише друштвене односе и да користи националне ресурсе и тако одговори на потребе целог друштва. То се пре свега односи на способности државе да осигура безбедност грађанима, да успешно решава сукобе на својој територији и да обезбеди основне слободе и права, попут права на школовање и здравствену заштиту. Подручје Западног Балкана и бивших совјетских република је веома погодно за доказивање оваквих анализа јер у себи садржи све елементе који су претходно поменути, а треба још додати и то да су ове посткомунистичке државе у тзв. сталној транзицији и да су угрожене додатно и упливима глобализације. Међутим, ове државе се морају анализирати и са аспекта изградње држава, али и заустављене транзиције, што је врло важно за процесе који се одвијају на Косову и Метохији јер су и Србија и Косово и Метохија заправо ентитети произашли из истог државног система, из истог посткомунистичког искуства, а нарочито из истог ауторитарног и постауторитарног система управљања. Основа анализе је свакако на јаког државној машинерији, која је имала способности и могућности да продре у све аспекте друштвених односа, нарочито економију и међуљудске односе, остављајући за собом слабе и инертне институције након сопственог урушавања. Када говоримо о сукобу на Косову и Метохији, морамо да поменемо да су и косовски Албанци и Срби живели у једном систему који је представљао фузију партијског управљања и државне контроле као главних начина уређивања државе Србије за време Слободана Милошевића. Државне функције су биле непостојеће, односно, ако говоримо о демократском управљању, дужности државе су вршене на потпуно персонализован, арбитран и неформалан начин,

а држава је била оруђе које је служило личном задовољству и користима политичке елите. Не само да је држава продирала дубоко у све поре друштва, него је начин њеног управљања довео до појаве неефикасног система, који је на крају произвео и експлозију незадовољства према њених правилима. Овакав начин државног уређења је неминовно довео у питање легитимност власти јер је на крају сам довео до непоштовања државе, што је у самом срцу концепта легитимности. С друге стране, легитимност такве државе је повезивана са нерешеним проблемима попут веома слабог система пружања одговора на захтеве становништва, арбитарног спровођења закона и недостатка политичког легитимитета. У читавој посткомунистичкој Србији је био приметан висок ниво одвојености државе од друштва, што је иначе заједничко за све системе који су неуспешно пролазили кроз шири процес транзиције. Поставља се питање: У каквој је то вези са процесом глобализације? Одговор није нимало једноставан, али је веома логичан. Након Хладног рата дошло је до експанзије западних структура и начина управљања, интензивирања и убрзавања политичке, економске и безбедносне међуповезаности међу државама и то на двојак начин: Најпре је глобализација ослабила већ ионако ослабљену државну структуру бивше Југославије, а након тога и Србије, а таква рањива држава није била у стању да отпочне са амбициозним процесом реконструкције система, већ се кренуло у његово растакање. То је довело у питање способност државе да одговори на основне захтеве становништва, што је у крајњој линији довело у питање и њен легитимитет. С друге стране, слабост државе се одразила и на њену способност да одговори на промењене околности у свету, на глобалне изазове и на могућности обезбеђивања политичког, економског и општедруштвеног напретка. На другој страни се налази сва моћ глобализације која је била довољно снажна да поремети ионако пољуљане идентитете, а са друге стране постхладноратовски национализам је био и више него спреман да одговори на тај изазов, а напредак технологије и медија је обезбедио неопходну инфраструктуру да се у све умешају и транснационалне заједнице. Када говоримо о самој глобализацији, морамо имати на уму да она представља функционални и идејни изазов за државе, и да њихова снага може бити измерена њиховом способношћу да одговоре, да се прилагоде или можда угрозе транснационалне утицаје. Посткомунистичке државе су посебно подривене нелибералним идеологијама, јер њихов цео легитимитет потиче од искључивих идентитета, било да се ради о секуларном или религијском, који се

укључују у избијање сукоба. С друге стране, такве државе имају и више него што је потребно ратних профитера, којима сукоб и те како одговара, а и након сукоба су присутни, само у прерушеном облику, што представља поново претњу и за било какву постконфликтну стабилизацију. Такође, сукоби мењају природу државе. Велики број недржавних актера продире у систем, узурпирајући јавна добра, и користећи широк спектар односа који се заснивају на партимонијализму, неформалности и криминалу. То значи да, насупротив искуству моћних земаља и стварања модерних националних држава, у *ери глобализације конфликт је конститутивни елемент слабих држава и стварања нових националних држава.*

2.2. Нови светски поредак и улога САД и осталих западних сила у рату за Косово и Метохију

Када је реч о новом устројству међународног система након краја Хладног рата, треба имати на уму да је основна намера победничког блока западних земаља, које су предвођене САД-ом, била да се одмах успостави стање ствари које ће бити потпуно различито од оног које је постојало за време Хладног рата, како би се осигурала њихова победа и обезбедио сигуран опстанак у будућности. „Саставнице су свакако понуда програма (о начину уређења) и навођење основних вредности (због којих и по којима треба остварити намеру). Програм је сводљив на политички циљ, који идеологија објашњава не само политичким него и хуманим, а тиме и етичким разлозима“⁷⁰. Основни циљ таквог приступа у новом међународном окружењу је био оправдати будуће политике западног блока, при чему се не искључују „ни мир ни рат“⁷¹. Државе у оваквим условима имају две опције - или да „ускоче“⁷² у вагон владајуће структуре или да се супротставе. Уколико би се одлучиле за први избор, истицање очекиваног начина понашања би се одвијало кроз две могуће димензије-награђивањем или кажњавањем, што са друге стране мора бити у складу са националним интересима владајуће структуре западних сила, па увек постоји опасност да ће настојати искористити слабости друге стране. Оне су наиме, покушале да „извезу“ своја правила на читав међународни систем деведесетих година, инсистирајући да се бивше социјалистичке земље посматрају као земље у транзицији, које мора да изврше реформе и уведу стандарде тржишне привреде и поштовања људских права, са намером да се интегришу у економски простор Европе и САД, уз пружање финансијске помоћи и повратак у систем, као главних награда за пожељно понашање. Ентузијазам САД и ЕУ у пружању помоћи овим земљама и у прописивању пожељног понашања треба да разумемо у прагматичном облику јер су њихова обећања створила у тим земљама илузију безбедности и привремено су елиминисали њихову безбедносну дилему. Одсуство безбедносне дилеме је довело до тога да други циљеви постану

⁷⁰ Андреј Митровић, „Проблеми света „новог поретка“, у: Андреј Митровић, Драган Симеуновић (ур.), *Нови светски поредак и политика одбране Савезне Републике Југославије*, Савезно министарство одбране-Управа за стратегијске студије и политику одбране, 1993, стр. 32.

⁷¹ Ибид, стр. 31.

⁷² Barry Posen, “The unipolar moment and ESDP” In: *ESDP and the Structure of World Power*, The International Spectator, vol. 39, No. 1, 2004, p. 2.

примарни. Главни приоритет је постала интеграција са Западом, док су други проблеми попут губитка утицаја тих земаља на креирање међународне политике и успостављања територијалног интегритета након краха СССР-а, постали секундарни. Први који је јавно говорио о успостављању новог светског поретка након краја Хладног рата био је нико други до Џорџ Буш, председник САД, једине преживеле суперсиле, која је сада имала прилику да успостави потпуну контролу не само над европским континентом, него над читавим светом, и то баш у Уједињеним нацијама 1990. године, говорећи о „новом светском поретку као поретку дуге ере мира и о свету отворених граница, делања и отвореног мишљења“⁷³, најављујући тиме на који начин ће западне силе, пре свега САД, сада функционисати када је уклоњена претња социјализма. Као што видимо, етички и утопијски принципи су били и те како присутни. Наиме, ова најављена онога што ће се дешавати у свету представља управо програм будућег устројства света, као и начин деловања, затим, правила према којима ће сви у новом међународном систему морати да се управљају, као и етичке принципе новог система. Хладни рат је оставио односе између Истока и Запада у рушевинама, али тада, као и увек након интензивних сукоба, су преовладали напори великих сила да поново саставе слагалицу и испуне три циља: Територијални и економски опоравак, интеграцију поражених држава и стварање новог поретка, који би се заснивао на либералним нормама и проширењу западних институција, са уједињењем Немачке као моделом уједињења Европе. Велика нада била је да ће америчка тврда моћ пружити подршку европској мекој моћи и интеграцији свих регионалних сила у либерални поредак, који би на крају заменио војне сукобе, равнотежу снага и поделу на совјетску и западну сфере утицаја, тако што би све припадало управо западној сфери утицаја. Нивелисање актера у међународним односима је заправо требало да доведе до њиховог уједначавања и подвођења под исти скуп правила. Оваквим деловањем у међународним оквирима, требало је очувати униполарни тренутак и позицију САД, односно европских експонената тог система, и то тако што би се њихова доминација запечатили инструментализацијом међународних организација, пре свега УН, односно њиховом фактичком маргинализацијом и маргинализацијом самосталног деловања. Међутим, порекло термина „нови светски поредак“ води од Ричарда Гарднера, али у

⁷³ Андреј Митровић, „Проблеми света „новог поретка“, у: Андреј Митровић, Драган Симеуновић (ур.), *Нови светски поредак и политика одбране Савезне Републике Југославије*, оп.цит., стр. 35.

нешто експанзивнијој варијанти него што је то Буш најавио. Наиме, он је указао још 1974. године, да „ако одмах не створимо Светску владу, не извршимо ревизију Повеље ОУН и не опуномоћимо Светски суд да има највећу власт-неће бити прогреса“⁷⁴. Већ тада је постало јасно да ће САД и западни савезници имати примат у таквој организацији власти, а да ће суверенитет држава постати излишна категорија. ОУН је требало према овом плану, инструментализовати тако да њене оружане снаге имају сва својства једне војске, која ће водити рачуна о реду и границама и која ће обезбеђивати међународни надзор изборних процеса у проблематичним подручјима, дакле у складу са начелима западне демократије. „По аналогiji и на основу непосредног искуства, може се закључити да тај услов изискује вештачко подстицање ратних жаришта као алибија за интервенцију оружаних снага ОУН у служби успостављања свевлашћа господара новог светског поретка“⁷⁵. Ако погледамо насилно разбијање Југославије, а у светлу ерозије суверенитета у оквиру пројекта „нови светски поредак“, видећемо да је разлог за такво деловање западних сила био искључиво политички, односно економски. „Узмимо на пример, давање међународног статуса државама и брзину у признавању суверености сепарираним југословенским републикама, односно новонасталим новонационалним државама. Нема дилеме да је разлог за преурађено признавање суверености сепарираних република био тај што само суверена нација може да се одрекне дела суверенитета. У овом случају у очигледну корист онога ко је дао, односно даровао тај статус суверености“⁷⁶. Међутим, под изразом „дар Запада се не подразумева некакво апсолутно октроисање нове националне државности од стране Запада нити некаква апсолутна неспособност сепаратистичких снага, будући да су се оне, стварајући услове за настанак нових држава често исказале као далеко способније од њима супротстављених снага. Овим изразом се пре свега означава изразита наклоност Запада сепаратистичким снагама, односно њиховим настојањима да створе ново разбијајући старо. Одлучујући елеменат њихове наклоности није, како се често сматра, претежно емоционалног карактера („мрзе нас“), него интересног, будући да је то старо било на идеолошком, политичком и војном плану

⁷⁴ Драгош Калајић, „На бранику Европе, против новог светског поретка“, у: Андреј Митровић, Драган Симеуновић (ур.), *Нови светски поредак и политика одбране Савезне Републике Југославије*, Савезно министарство одбране-Управа за стратегијске студије и политику одбране, 1993, стр. 99.

⁷⁵ Ибид, стр. 100.

⁷⁶ Драган Симеуновић, „О последицама успостављања новог светског поретка“, у: Андреј Митровић, Драган Симеуновић (ур.), *Нови светски поредак и политика одбране Савезне Републике Југославије*, Савезно министарство одбране-Управа за стратегијске студије и политику одбране, 1993, стр. 491.

веома интересно супротстављено Западу, из чега је произашла логична политичко-интересна резултанта „удруживања“ активности Запада и сепаратистичких снага-радило се о борби против заједничког идеолошког противника, што је пре честа него ретка појава у политици⁷⁷.

Када говоримо о интервенцији НАТО-а на Косову и Метохији, односно читавој територији бивше СР Југославије, ствари су прилично јасне са формално-правног аспекта. Члан 2 Повеље УН прецизно наглашава да „државе чланице УН не смеју да се мешају у унутрашње ствари других држава чланица“⁷⁸. Међутим, постоји изузетак од овог правила и то када Савет безбедности интервенише ако је потребно у случају да то тело утврди да је дошло до појаве претње међународном миру и безбедности, на основу чега оно може предузети кораке прописане Главом 7 Повеље УН и то је углавном правна основа која је послужила УН да интервенише као организација у Сомалији и на Хаитију на пример, али и у бројним другим мисијама, када је оцењено да ти случајеви угрожавају међународни мир и безбедност. Међутим, у стварности, Савет безбедности је предузимао иновативнији приступ у протеклих неколико година, и то тако што је обично уводио још три додатне норме приликом интервенција: Право да интервенише у хуманитарне сврхе, право да формира међународне судове за криминал и право да надзире изборни процес или интервенције других организација које имају за циљ друштвену, политичку и економску реконструкцију неке територије. Међутим, поставља се питање: Да ли су ове норме уједно и норме међународног права, или су оне нешто друго? Јасно је да те норме нису побројане ни у једном документу УН, а иако оне јесу једним делом у духу Повеље, очигледно је да су неке чланице Савета безбедности, пре свега западне, покушале да у протекле две деценије прошире овлашћења тог тела ван предвиђеног оквира како би себи обезбедиле позицију извршних олигарха којима није потребна сагласност свих чланица УН. Овај проблем нас неминовно води ка Косову и улози регионалних организација у случајевима интервенција. НАТО, као регионална организација која има уговор са УН, може да интервенише када су угрожени међународни мир и безбедност, и то тако да циљеви и коришћена средства морају бити у сагласности са Повељом УН, тј. чланом 52 Повеље УН, док члан 53 наводи да „ниједна акција регионалног аранжмана или регионалне агенције не

⁷⁷ Драган, Симеуновић, *Нови светски поредак као ново политичко позориште*, СКЦ, Београд, 1995, стр. 27

⁷⁸“Charter of the United Nations”, Article 2, *United Nations*, 1945, Available from: <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>, (Accessed 14 December 2014)

сме да се одвија без сагласности Савета безбедности УН⁷⁹. Ако се осврнемо на случај бомбардовања Србије од стране НАТО-а, онда је јасно да Савет безбедности није никада дао своју сагласност за то. Међутим, од 1999. године, појавиле су се бројне тезе о томе да је ова акција била, ако не легална, онда барем легитимна због неопходности заштите албанског становништва на Косову и Метохији, а чак је и Генерални секретар УН, Кофи Анан, у више наврата говорио о стварању једне потпуно нове врсте норми које се тичу интервенције и то у случају да су етничке мањине под сталним притиском и дискриминацијом. Ове тезе су можда исправне са аспекта легитимности, али са аспекта легалности нису, а то нас доводи и у опасност да трагамо за критеријумима одређивања случајева у којима је дозвољена интервенција, а у којима не, и ко би то радио. Овакве тезе се углавном ослањају на то да је Повеља УН застарела и да се од 1945. године много тога променило у свету, а нарочито вестфалски систем држава, и то тако да се данас налазимо у поствестфалском систему у којем су хуманитарни разлози интервенција, изнад било каквих уговора, а нарочито изнад правних система држава чланица УН. Суштинске промене су се десиле свакако након пада Берлинског зида, када претња од СССР-а више није постојала за чланице НАТО-а, што је у великој мери умањило важност не само члана 5 Северноатлантског уговора, него и постојања самог НАТО-а

Овде треба рећи да су чланице НАТО-а најпре изразиле спремност на употребу силе против СР Југославије у јесен 1998. године и основни разлог који је проузроковао такав став јесте било неспровођење тзв. Октобарског договора између Ричарда Холбрука и Слободана Милошевића. Холбрук је наиме, те године био у Београду у више наврата како би упозорио Милошевића да мора испунити све што налаже Резолуција 1199 Савета безбедности, која је раније усвојена. Ова резолуција је подвукла заправо важност повлачења свих безбедносних структура СР Југославије, које су употребљене за протеривање Албанаца са Косова и важност упућивања посматрачких мисија на Косово, што је било својеврсно упозорење Милошевићу на то шта ће се десити уколико не испуни сваку тачку те резолуције. Све ове активности су биле добро координисане, а њима се придружио и Кофи Анан, Генерални секретар УН, који је у свом извештају навео да је неопходно да међународна заједница учини све како би спречила хуманитарну катастрофу на Косову, што само говори о томе да се тражио начин да се оправда Холбрукова мисија у

⁷⁹ Ibid, article 53.

Југославији. Резолуција 1199 је зато веома важна јер се сматра уводом у процес оправдавања свега оног што је Холбрук урадио за Југославију, али и каснијег бомбардовања од стране НАТО-а 1999. године. Кофи Анан је играо веома важну улогу у свему томе, а чак је дао *de facto* зелено светло за мисију НАТО-а на Косову приликом посете овој организацији у јануару 1999. године када је је рекао „да нам крвави ратови из протекле деценије нису оставили илузије о престанку употребе силе, када је све претходно било неуспешно. Можда се управо приближавамо тој граници када је реч о Југославији“⁸⁰. Приликом ове посете, Анан је јасно изразио забринутост због непостојања сагласности у Савету безбедности УН, али да „би то било неопходно у нормалним условима“⁸¹, што само значи да је он лично охрабрио акцију НАТО-а јер се наслућује из говора да Косово није тај случај који спада под нормалне услове. НАТО наравно, није тражио изричиту сагласност било које организације за своје ваздушне нападе на Југославију, а чланице НАТО-а су током читаве операције, али и до све до данас, настојале да оправдају ту акцију, позивајући се управо на неопрезне изјаве појединих челника УН, и на недовољно разрађене детаље Повеље УН. Оно што је занимљиво јесте да се НАТО у једном тренутку позвао и на своју операцију у Босни и Херцеговини, јер би ситуација на Косову могла да угрози спровођење Дејтонског споразума. Октобарски споразум и резолуције 1160 и 1199, које су раније усвојене, такође представљају основу на коју се НАТО позивао, јер сви документи у позадини имају одређену врсту претње силом. Међутим, најконтроверзније објашњење је да је НАТО деловао у духу Повеље УН. Генерални секретар НАТО-а у то време, Хавијер Солана је изјавио на једној конференцији за новинаре, након почетка операције у Југославији, да „чланице НАТО-а сматрају ову операцију легитимном и у складу за логиком Савета безбедности УН и да оне покрећу ову мисију не како би ратовале против било кога него како би спречиле рат“⁸². Ова објашњења су у потпуности усклађена са духом претходно поменутих резолуција и докумената. Наиме, резолуција 1160, која је усвојена у марту 1998. године, јасно поручује да је „политичка и хуманитарна

⁸⁰ Kofi Annan, *Statement*, NATO, 28 January 1999, Available from: <http://www.nato.int/docu/speech/1999/s990128a.htm>, (Accessed 15 December 2014)

⁸¹ Ibid

⁸² Javier Solana, *Press statement*, NATO, 1999, Available from: <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-040e.htm>, (Accessed 15 December 2014)

ситуација на Косову неодржива“⁸³. У септембру те године, резолуција 1199 је написана нешто оштријим тоном јер је указивала на потребу да се „спречи хуманитарна катастрофа на Косову“⁸⁴. Имајући у виду и претходне изјаве Генералног секретара УН, као и језик и дух резолуција Савета безбедности о Косову, можемо рећи да је НАТО имао оправдања да своје акције назове акцијама у духу деловања УН. Наравно, Генерални секретар УН нема овлашћења да даје сагласност за било које акције, али његове поруке имају велику тежину у таквим случајевима јер утичу на формирање јавног мњења и атмосфере која је неопходна да би се таква једна акција предузела. Веома је битно рећи да је Солана у још неколико наврата покушао да оправда НАТО бомбардовање и то тако што је истицао објективне разлоге на терену. Он је наиме, изјавио да „су пропали сви покушаји да се преговорима дође до политичког решења за кризу на Косову и да, пошто је таква ситуација, НАТО нема другу алтернативу него да предузме војну акцију“⁸⁵. Солана је такође изразио уверење да ова акција НАТО-а није усмерена на отпочињање рата, већ на спречавање хуманитарне катастрофе и даљих патњи цивилног становништва на Косову. И други званичници су имали слична став о операцији у Југославији. Председник САД, Клинтон, је у свом говору рекао да је акција НАТО-а „усмерена да спречавање веће катастрофе“⁸⁶, док је британски премијер Тони Блер, изјавио у Доњем дому британског Парламента, да су „Албанци протерани са Косова и да НАТО има моћ да им помогне како би се осигурала правда“⁸⁷. Француски председник Жак Ширак је такође указао на то да је „мир у Европи угрожен, као и поштовање људских права“⁸⁸. Немачки канцелар Шредер је истовремено подвукао важност ангажовања НАТО-а јер та организација „мора бити спремна да спречи озбиљно и систематско угрожавање људских права и да спречи

⁸³“Resolution 1160”, Article 2, *Security Council*, 1998, Available from: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20SRES1160.pdf>, (Accessed 15 December 2014)

⁸⁴“Resolution 1199”, Article 3, *Security Council*, 1998, Available from: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20SRES1199.pdf>, (Accessed 15 December 2014)

⁸⁵Javier Solana, *Press statement*, NATO, 1999, Available from: <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-041e.htm>, (Accessed 15 December 2014)

⁸⁶“Clinton’s Statements on Kosovo“, *Washingtonpost*, 1999, Available from: <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/daily/april99/clintonquotes.htm>, (Accessed 15 December 2014)

⁸⁷“Tony Blair-We must act - to save thousands of innocent men, women and children“, *The Guardian*, 1999, Available from: <http://www.theguardian.com/world/1999/mar/23/balkans.tonyblair>, (Accessed 15 December 2014)

⁸⁸“Statement on Kosovo issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington, D.C.”, *NATO*, 1999, Available from: <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-062e.htm>, (Accessed 15 December 2014)

хуманитарну катастрофу⁸⁹. Јасно је да су у покушају да оправдају своју акцију против Југославије, чланице НАТО-а и њихови званичници указивали на неуспех дипломатских мера и на хитност ситуације, нарочито имајући у виду могућу хуманитарну катастрофу, коју очигледно треба решити изазивањем још једне хуманитарне катастрофе. Међутим, шта се заправо налази иза свега овога? Од краја Хладног рата, НАТО је покушавао да пронађе разлог свог даљег постојања, јер је совјетска претња уништена, тако да је сада питање било на који начин ће НАТО деловати у будућности. Спољно прилагођавање ове организације је веома битно јер се односи на еволуцију односа између НАТО-а и његових чланица, са нечланицама, посебно у Европи. Криза на Косову је посебно значајна за даље проширење НАТО-а и његову спољну адаптацију. За време Хладног рата, интегрисана војна команда и структуре за планирање у оквиру НАТО-а су често представљане као веома значајне институције за будућност НАТО-а јер су такве структуре гарантовале безбедност за све чланице НАТО-а и то тако да су све чланице гарантовале једна другој колективно тај осећај безбедности, а од кључног значаја је на који начин је операција Савезничка сила доказала или оповргла ове тврдње. Нема сумње да су САД имале кључну улогу у читавој операцији и да су оне створиле читаву мрежу паралелних структура командовања и планирања, поред оних које су постојале у оквиру НАТО-а. Главна повезница тих структура је свакако било генерал Кларк, који је поред тога што је био на челу Савезничких снага у Европи, уједно био и начелу америчких снага у Европи. САД су такође инсистирале на томе да оне морају да надгледају операцију са политичког аспекта, јер им то налаже уставна позиција председника САД, који је врховни командант армије САД. Оно што је битно истаћи јесте да су САД на неки начин одбијале да пренесу сва овлашћења искључиво на НАТО и то тако што су амерички обавештајци и авиони преузели на себе обавезу одређивања мета које ће се бомбардовати.

Војна интервенција на Косову и Метохији је можда најбољи пример онога што се често називало *хуманитарном интервенцијом*. Операција Савезничка сила је покренута уз оправдање западних политичких лидера да је овај рат изнуђен и да они имају моралну одговорност према ужасним злочинима које су снаге СР Југославије починиле над Албанцима. Сећање на Босну је било и даље јако и постојала је заједничка воља да се Запад не обрука поново, а чињеница да се нико није бавио проблемом Косова приликом

⁸⁹ Ibid

потписивања Дејтонског споразума, наговештавало је да ће управо случај Косова послужити западним земљама да поправе утисак о себи о својим способностима. Иако се не може оповргнути чињеница да је етничког чишћења над Албанцима било од стране Милошевићевог режима, ипак су ствари преувеличане и искоришћене на потпуно погрешан начин. Случај Косова је искоришћен не само да би се доказала супериорност САД, НАТО-а и западних сила, него и да би се *потврдило јединство међу западним савезницима* и њихова одлучност да задрже целу територију европског континента под својом контролом и то на потпуно арбитражан начин. Наиме, НАТО је покренуо интервенцију у Југославији без било какве правне основе, односно без изричите сагласности Савета безбедности УН. Резолуције 1160 и 1199, које су усвојене пре самог рата, иако су указивале на погоршање ситуације на Косову, ипак нису дозволиле ниједној држави или организацији да интервенише у Југославији. С друге стране, власти у Београду су биле потпуно глуве на захтеве тих резолуција и ништа нису предузеле да се ситуација побољша, а било би веома тешко и било шта учинити због терористичких дејстава ОВК на Косову. Иако су се могли чути тихи захтеви неких чланица НАТО-а, попут Холандије, да ипак треба обезбедити подршку најважније међународне организације, као што су УН, у покретању једне тако важно акције као што је била акција на Косову, ниједна чланица НАТО-а није упутила званични захтев за тако нешто. Наравно, треба узети у обзир и то да би се незападне чланице Савета безбедности готово сигурно успротивиле таквој врсти интервенције, па је са друге стране можда и разумљиво зашто НАТО није тражио подршку УН за своје намере. Иако су САД покушале да елиминишу УН у овом случају, ипак су на крају оне одиграле значајну улогу на Косову. Резолуција 1244 је озваничила крај рата, а њеним усвајањем међународна заједница, укључујући Русију и Кину, дала је легитимитет интервенцији НАТО-а у Југославији, док су САД признале барем формално, водећу улогу УН на Косову. Оно што се намеће као још један битан закључак јесте и то да су земље које су предводиле интервенцију, у првом реду САД, овим чином заправо потврдиле начело да је лоше да онај ко је био „тужилац“, уједно буде и неко ко ће „управљати“ правдом. Међутим, ако већ говоримо о томе да је законитост интервенције била под знаком питања, морамо се осврнути и на критеријум пропорционалности употребљене силе. НАТО се поуздао у ваздушну силу како би наводно спречио да Србија и даље прогони Албанце са Косова и Метохије, а начин на који

је та сила употребљена је веома дискутабилан. Три месеца су мете напада били мостови у Војводини и широм Србије, који и немају толико везе са Косовом, постројења за прераду нафте, индустријске хале и веома често цивилни циљеви, што је довело до огромног броја цивилних жртава. Иако се НАТО у неколико махова извињавао због цивилних жртава, веома је цинично тврдити да су ови циљеви били витални за окончање репресије коју је Милошевић спроводио на Косову. У овом случају НАТО није применио оно што би се иначе применило у таквим случајевима, а то је гађање одабраних, војних мета, већ је применио потпуно супротну стратегију, и то са циљем избегавања жртава на страни савезника, па и по цену жртава оних који нису учествовали у ратним дејствима, као што су цивили. Само бомбардовање је било неефикасно и оно није зауставило хуманитарну катастрофу на Косову, већ је проузроковало хуманитарну катастрофу у целој Србији, што само говори у прилог тврдњама да прави разлог и није била хуманитарна катастрофа на Косову, нити заустављање терора који су спроводиле Милошевићеве снаге, већ да је циљ био нешто друго. Људска права у међународној политици су заправо само предмет трговине међу политичарима и она су, упркос свом универзалистичком карактеру, само део мреже циљева спољне политике у служби разних влада које желе да остваре најпре своје националне интересе, а не заштиту људских права. Рат у Југославији је спадао заправо у област специјалних интереса западних сила јер се одвијао на границама НАТО-а и ЕУ и јер је угрожавао директно њихове безбедносне циљеве и у најмању руку, њихов углед због тога што Европа није постала област заштите људских права, него потпуно промашај западне политике имајући у виду катастрофу у Босни и поново на Косову. Хуманитарна интервенција се зато мора посматрати из угла међународног система, а људска права су само део „игре“. Хуманитарна интервенција је заправо као концепт солидарности и „акт жртвовања“ у име виших циљева, али таква оправдања су осуђена на пропаст имајући у виду карактер међународног система. Владе, које се налазе у таквим ситуацијама, између чекића и наковња, односно, између разлога да делују и страха од ризика, морају да иницирају таква срцепарајућа оправдања. Мало политичара је у стању да инвестира свој политички капитал и ризичне и контроверзне интервенције, са несигурним исходом. За њих, најважнији фактори су унутрашњи и они обично не пројектују акције које иду далеко ван њихових граница и граница њихових уских националних интереса, а у већини случајева мишљења јавног мњења. Међународни систем

заправо не пружа праве могућности за заштиту људских права, па чак ни права на живот и он другим речима може обезбедити само селективну заштиту која се разликује од случаја до случаја. Међународна заједница је заправо веома негостољубиво окружење за људска права и морал јер међународна коегзистенција зависи од испуњавања обавеза, а не права.

Ако говоримо о ономе што је претходило самој интервенцији на Косову и Метохији, главни утисак се може сажети на следећи начин:

- НАТО, а нарочито САД, нису били заинтересовани за договор између Срба и Албанаца како би се решио сукоб на миран начин. Дипломатија притиска и мере које је наметао НАТО СР Југославији су имали за циљ да изазову Милошевића како би он одбио сваки предлог,
- Интервенција није била хуманитарна, тј. то је била само реторика, а главни циљ је био да САД задрже контролу над европским континентом,
- Бомбардовање је изазвало српске власти да буду још агресивније према Албанцима, а албанске паралелне структуре према Србима, што нам говори само да је приступ који је НАТО имао према Србији и више него контроверзан јер, уместо да спречи етничко чишћење, такав приступ је изазвао најгору варијанту етничког чишћења на свим странама на Косову.

Веома је занимљиво то што су се у овој интервенцији ангажовали најмоћнији људи у то доба, пре свега председник САД, Бил Клинтон и британски премијер, Тони Блер, који су наступили са позиција великих сила и којима је овај рат требао како би себе приказали у јавности као одлучне лидере, који су спремни да употребе и силу, ако је потребно, како би доказали свој кредибилитет. У складу са њиховим наступом, може се рећи да је истовремено Русија држана по страни у „решавању“ проблема на Косову јер су се бојали да би Москва можда могла да предложи заиста неко конструктивно решење и тиме показала да је још увек велика сила, на коју треба рачунати у Европи. Наравно, претпоставка је и да су западне силе актом бомбардовања желеле да испровоцирају Милошевића, који је већ имао репутацију балканског касапина, како би се изазвала ескалација сукоба са Албанцима и како би НАТО имао разлога да интервенише. Као доказ за то намеће се чињеница да је управо за време бомбардовања дошло до највећег таласа

етничког чишћења на Косову, како са албанске, тако и са српске стране, што нам само говори то да праве намере западних савезника нису биле нимало хуманитарне и да је прави циљ био да се докаже америчка супериорност, кредибилитет и да се још једном потврди савезништво са европским чланицама НАТО-а. Међутим, зашто је требало још једном потврдити то савезништво? Одговор је једноставан – у чланицама ЕУ тада је преовладавало мишљење да ЕУ треба да се осамостали у односу на САД. Иако су се чланице ЕУ након краја Хладног рата, сложиле о стварању Западноевропске уније (ЗЕУ), као заметка европске одбрамбене политике, несугласице око њене будућности су биле изузетно јаке. „Француска и Немачка, које су током трајања Хладног рата различито гледале на покретање заједничке одбрамбене политике, сада су биле јединствене-ЕУ је требала самосталнију одбрамбену политику у односу на САД и НАТО. Наравно, Немачка није била претерано заинтересована за то, будући да је тек тада остварено уједињење земље, и то једноставно није било у првом плану савезним властима. Оно што је Немачка могла у том тренутку да уради, јесте сагласност са Француском, којој је препустила иницијативу“⁹⁰. Међутим, будући да неутралне чланице ЕУ, попут Финске, Шведске и Аустрија, али и Велика Британија, нису биле спремне на тако крупне кораке, који су подразумевали интеграцију ЗЕУ у структуре будуће ЕУ, 1996. године Берлин и Париз су предложили да у новом Уговору о ЕУ, буде записано да ЕУ може помагати и координирати рад ЗЕУ у одбрамбеним питањима. Овде треба рећи да је Савет ЗЕУ фебруара 1991. године, расправљао је о будућности ЗЕУ, с обзиром на нове међународне околности и распад СССР-а и том приликом је закључено да се европска безбедност мора заснивати на три нивоа:

- „ Први је био тзв. европски ниво, који се требао заснивати на Западноевропској унији и тадашњих 12 чланица Европске заједнице, као главним јамцима осигурања мира и стабилности,
- други је тзв. атлантски ниво заснован на организацији НАТО, јединој војно-политичкој организацији која повезује трансатлантске савезнике,

⁹⁰ Стефан Недељковић, *ЕУ као глобални актер и међуетнички сукоби у БЈР Македонији*, мастер теза, 2012, Факултет политичких наука, стр. 5.

- трећи је тзв. паневропски ниво који се требао темељити на КЕБС-у⁹¹.

Као што се може видети, један од предложених стубова будуће европске одбране би био КЕБС, односно ОЕБС, у коме Русија има веома важну улогу, а НАТО би био други стуб, док би европске земље преузеле велики део надлежности у области одбране у оквиру своје одбрамбене организације, ЗЕУ. Такође, то значи да би државе чланице ЕУ развијале веома блиске везе са ЗЕУ, путем заједничких састанака и да би помогну ЗЕУ практично представљала све заинтересоване чланице ЕУ, које су истовремено и чланице НАТО-а, приликом одлучивања у телима НАТО-а. Поред тога, на Самиту у Петерсбергу 1992. године, европске чланице НАТО-а су јасно истакле да би „Петерсбершком декларацијом ЗЕУ добила могућност војног ангажовања у широкој лепези мировних операција у име Европске уније. Тиме су западноевропски амерички савезници желели показати САД-у да у новом светском поретку желе преузети део одговорности на сигурносном плану те да су вољни и способни адекватно пратити трансформацију тзв. *hard security* на тзв. *soft security* и одговорити на изазове новог светског поретка“.⁹²С друге стране, САД нису хтеле да на тај начин изгубе контролу над европским континентом, па им је требала нека криза у којој ће показати да земље чланице ЕУ нису још „зреле“ за такав подухват какво је самостално деловање. Поред тога, ЕУ је још од свог настанка, а нарочито након дефинисања своје стубовске структуре у Мاستрихту 1993. године, јасно истицала наклоност ка хуманитаризму, односно вишим вредностима за које се треба борити, а чинећи то, изазвала је дозу забринутости у САД због њихове доминантне позиције у свету, јер би представљала јасну алтернативу америчкој тврдој моћи. Ова „морална супериорност“ ЕУ је морала да се поништи тако што би се и САД позивале на хуманитарне разлоге интервенције. Такође, приметно је да САД нису више биле заинтересоване да им само Велика Британија буде савезник, већ да су хтеле да им све европске земље буду савезници, будући да би се у америчким геостратешким интересима појавила рупа, која би на крају могла да погура европске савезнике ка Русији, а то није било нимало претерано рећи у то време, јер је познато колико проблема су САД имале са европским чланицама НАТО-а око интервенције у СФРЈ. Косово им је једноставно требало како би поправили

⁹¹ЛидијаЧехулић, *Европска одбрана*, Политичка култура, Загреб, 2006, стр. 110.

⁹²Ибид, стр. 117.

утисак о себи. Наравно, намеће се и закључак да је ово била одлична прилика да САД и европски савезници покажу свету да нису уперени против муслимана и да подржавају тежње како Бошњака, тако и Албанаца у Европи. То је био пре свега сигнал Турској, како би се она „извукла“ из евроазијског окружења и како би се пресекле њене везе са Русијом. Турска је веома важна спона у овом пројекту. *САД су кроз НАТО ојачале Турску* управо да би била главна брана америчким нафтним интересима на Блиском истоку и како би се очували проамерички режими у овом делу света. Турска је такође препозната и као центар окупљања исламских народа у Европи и Азији, што је пре свега било уперено против Ирана. Стога, наведене чињенице воде закључку да је у сумрак новог светског поретка, *НАТО интервенција у СР Југославији била инструмент за очување новог светског поретка који је успостављен након краја Хладног рата.*

3.

АНАТОМИЈА МЕЂУЕТНИЧКИХ СУКОБА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

3.1. Историјски преглед сукоба на Косову и Метохији

Односи између Срба и Албанаца, посебно на територији Косова и Метохије, су одувек били оптерећени историјом, што је и довело до супротстављених ставова о будућности те територије. Као што је то би случај и са Македонијом, пре 1946. године, политички статус Косова и Метохије је био производ углавном такмичења великих сила. Након кратког периода српске управе у XIII веку, Османско царство је освојило већи део Балканског полуострва. Косовски бој 1389. између Срба и Турака године је означио крај Српског царства, чинећи тако од Косова симбол страдања Срба и борбе против турске владавине. Међутим, део историје који је од пресудног значаја за истраживање односа Срба и Албанаца на Косову јесте период од поновног стицања независности Србије 1878. године. Наиме, те године је Србија успела да издејствује поновну независност од Турске, након пет векова, а недуго након тога, већ 1912. године, српска војска је успела да потисне у потпуности турску управу са сопствене територије, правећи језгро будуће државе. Међутим, огроман проблем који је настао, био је проблем албанског питања, јер су се Албанци уплашили могуће поделе територије на којој су живели, између земаља победница у Првом балканском рату - Србије, Грчке и Црне Горе, те су већ у том периоду отпочели са агитовањем за независност тог подручја. Како би оснажили своје захтеве, Албанци су у ту сврху створили и тзв. Призренску лигу, па се у научним круговима сматра да је албански национализам и свест о посебној албанској нацији, настао управо на територији Косова и Метохије, а не Албаније.

Већ 1918. године, са крајем Првог светског рата, држава Јужних Словена је званично створена, а територија Косова и Метохије је ушла у њен састав. Од тог момента, Косово ће бити под сталном управом Београда, ако изузмемо анексију од стране фашистичке Италије за време Другог светског рата, када је Косово предато Албанији на управу, што је и приказано на слици 1. Од момента када је Југославија ослобођена у Другом светском рату, тачније од 1945. године, на подручју Косова и Метохије је постојао својеврсни status quo између Срба и Албанаца, односно, какав-такав суживот и толеранција.

Међутим, југословенске власти су 1946. године, доделиле Косову статус аутономног региона у оквиру Републике Србије, а нови Устав је пренео бројна овлашћења са Београда на новоформирани регион. Међутим, косовски Албанци су све то време захтевали већи степен аутономије и коначно статус југословенске републике.

Тек 1974. године, нови југословенски Устав је доделио Косову статус аутономне покрајине, што га је практично изједначило са републикама у саставу Југославије. Потребно је рећи и да су Албанци били трећа по величини етничка група у Југославији, одмах иза Срба и Хрвата и да је Јосип Броз Тито трагао за начинима „умиривања“ фрустрације албанског руководства недовољно примамљивим статусом територије на којој су живели и то путем бројних противуслуга, попут повећаног учешћа албанских представника у централној власти и употребе симбола Албанаца попут заставе, али без могућности да Косово и Метохија једном добију статус републике и право на отцепљење. Међутим, било је већ тада очигледно да је таква стратегија осуђена на пропаст јер су и Срби и Албанци осећали велику фрустрацију неиспуњеним политичким амбицијама. То је постало јасно већ након Титове смрти 1980. године, са првим демонстрацијама косовских Албанаца и репресивних мера коју су спровеле власти Југославије, односно Србије. Инциденти су се ређали један за другим, а клица експлозивних намера је посејана 1987.

године са доласком Слободана Милошевића на чело Србије, који је прилично успешно „играо на карту“ српских националних осећања. Он не само да је подстицао националистичка осећања српског становништва на Косову, него је својим поступцима помогао бујање албанског

Слика 1.
Карта Албаније у Другом светском рату,
www.eupedia.com

национализма на Косову, док је дезинтеграција Југославије са slabим федералним структурама омогућила Милошевићу прилику да стекне и консолидује моћ у држави. Наравно, све то у комбинацији са бујањем национализма у другим југословенским републикама, али и са неуспехом економских реформи презадужене Југославије, довело је до стварања погодног тла за Милошевићеву националистичку реторику, која је између осталог била уперена против косовских Албанаца, а уједно подстичући незадовољство српског становништва статусом Косова. Тако је 1989. године, Милошевић практично укинуо аутономију Косова, уједно доведши себи лојалне људе на његово чело. Масовне демонстрације Албанаца које су уследиле, омогућиле су Милошевићу да прогласи ванредно стање и да ангажује велики број припадника југословенске војске, што је довело до више десетина мртвих. Догађаји који су уследили су само погоршали ситуацију. Не само да је угашен Универзитет у Приштини, као место из ког су долазили најекстремнији захтеви за отцепљењем Косова, него су угашени и медији на албанском језику. Већ 1991. године, Албанци су прогласили, барем незванично, независност Косова, а када су и Словенија и Хрватска то учиниле 1991. године, пред сам рат, Ибрахим Ругова, вођа покрета који је захтевао независност Косова, прогласио је политику у правцу независности Косова за званичну политику косовских Албанаца, стварајући паралелне и нелегалне институције, попут Парламента и тзв. Председника Косова. Међутим, Ругова је све време настојао да осигура да политика мирољубивог отпора однесе превагу над милитантним национализмом другог дела косовског руководства. Почетком '90-их година, са избијањем велике кризе у Југославији, у више наврата су разни актери, од унутрашњих, до спољних, покушали да реше проблем између Албанаца и српских власти. 1992. године, српске власти су позивале представнике непризнатих власти Косова у Београд на разговоре, док су Албанци с друге стране, инсистирали на ангажовању међународних институција и интернационализацији проблема Косова, али је рат у Босни и Херцеговини и Хрватској од 1992. године до 1995. године, одвлачио пажњу међународне заједнице од проблема Косова, али са једним изузетком. Председник САД, Џорџ Буш је на почетку рата у Југославији, упутио званично упозорење српским властима, да постоји могућност ангажовања трупа САД против Србије уколико се не престане са притисцима и прогонима косовских Албанаца. С друге стране, тадашња Конференција за европску безбедност и сарадњу (КЕБС), је међу првима озваничила интернационализацију

проблема на Косову, указујући на питање кршења људских права на тој територији. Представници КЕБС-а су веома брзо, уз прибављену сагласност српских власти, 1992. године, успоставили посматрачке мисије на Косову, али је Милошевић упорно настојао да отежа рад тих мисија одбијајући да изда визе међународним службеницима и ометајући слободу њиховог кретања, а када је Србији укинут статус чланице у КЕБС-у 1993. године, Милошевић је у освит најгорих сцена из рата у Босни, одбио да обнови мандат мисије КЕБС-а у Србији. Међутим, о проблему Косова се није разговарало када је решавана ситуација у бившој Југославији. Милошевић је још од почетка целог процеса наглашавао да осетљиво питање Косова не може бити део мировних преговора у вези са ратом у Југославији, и да иначе Србија не би учествовала у њима. Међутим, било је очигледно да се неки план спрема и за Косово. Наиме, лорд Карингтон је по окончању своје мисије истакао да су „републике у обавези да у доброј вери и у потпуности спроведу договорено у циљу побољшања положаја етничких и националних група, али и аутономних покрајина, које имају специјалан статус“⁹³. Било је очигледно да се овде мисли на Косово, којем је укинута широка аутономија коју је имало од 1974. године. Међутим, какви год да су били циљеви оваквих формулација, они су били неприхватљиви за Косово јер је за косовске лидере било какавостанак у оквирима „крње“ Југославије у складу са аутономним надлежностима, био неприхватљив, јер ако је аутономија и квази-државност коју је добило Уставом СФРЈ из 1974. године, могла тако лако бити укинута, онда би његов статус под управом Београда био још тежи у овим условима. То је значило да чак ни поновно успостављање аутономије Косова не би сада било довољно и уместо тога, косовски лидери су предложили да Косово прихвати да остане у саставу „крње“ Југославије, али као трећа федерална јединица. Међутим, такав предлог није ни био анализиран, јер је главни фокус мировних конференција тада био рат у Босни и Херцеговини, и стога је Косово, имајући у виду резултате непризнатог референдума из 1991. године, захтевало, заједно са Хрватском, Словенијом, Босном и Македонијом, признање од стране европских држава, што је у том тренутку било једноставно игнорисано као захтев. Још један покушај да се и проблем Косова стави на преговарачки сто, десио се 1992. године, на Лондонској мировној конференцији о Југославији. До тог

⁹³ “Peace conference on Yugoslavia, Carrington draft paper-Arrangement for a general settlement”, *United Nations*, Doc. S/23169, 1991, p. 80.

тренутка, све бивше југословенске републике, сем Црне Горе су прогласиле независност, остављајући за собом „крњу“ Југославију, која се састојала од Србије и Црне Горе. Косово међутим, није било потпуно заборављено јер је Ибрахим Ругова, председник Косова, којег Београд службено није признавао, примио писмо којим се позван да са својим сарадницима са Косова, изнесе на Лондонској конференцији своје мишљење. Ово није била званична позивница Косову да учествује на конференцији, али је била веома снажан незванични сигнал за Београд. У том тренутку се ипак није разговарало о Косову, али је било јасно да ће и тај проблем доћи врло брзо на ред. Следећи покушај да се косовски проблем стави на сто, била је конференција у Женеви, којом је председавао немачки амбасадор Герт Аренс у оквиру Специјалне групе. Ово је била прва званична конференција на којој се разматрао проблем Косова, али не у смислу коначног статуса, него у смислу проблема са образовним системом у покрајини. Наредни састанак на којем су косовски лидери покушали да прогурају проблем Косова, десио се 1995. године. Албански политичари су под притиском милитантних кругова са Косова, морали да попусте у смислу да више не треба да заговарају мирољубиви отпор према југословенским властима, а међународни посредници су уверавали косовске лидере да ће тренутак за Косово доћи веома брзо. Чинило се да је тај тренутак дошао са потписивањем Дејтонског мировног споразума 1995. године, када је завршен рат у Босни и Херцеговини. Међутим, Милошевић, који је заступао и интересе српског ентитета у Босни и Херцеговини, није допустио да се разговара и о Косову. Пошто је било немогуће у том тренутку да се било шта деси у вези са решавањем ситуације на Косову, Ругова је изгубио поверење косовске јавности, а милитантна ОВК је добијала све више на популарности. До 1996. године, Ругова и његов мирни отпор су у великој мери били дискредитовани. Косовски Албанци су се надали великој међународној подршци у настојањима да обезбеде независност од Србије мирним средствима, али након потписивања Дејтонског споразума 1995. године и након признавања етничких граница Хрватске и Босне и Херцеговине, уједно без укључивања проблема Косова у тај споразум, екстремни део косовских Албанаца је прогласио Руговину тактику недовољно успешном. У међувремену, тачније 1997. године, Милошевић је у освит уклањања тзв. спољног зида санкција које су СР Југославији били наметнуте, постигао договор са Руговом о поновном отварању албанских школа и универзитета на Косову, али се у стварности ништа није променило, а сам споразум

никада није ступио на снагу јер је мешовита српско-албанска комисија за имплементацију споразума пратила траг етничких подела у држави. Због тога је милитантна опција на Косову добијала све више на значају. Спорадични инциденти из прошлости су постали свакодневица. Српски полицајци су нападани и убијани у терористичким нападима широм Косова, а некада неупадљива Ослободилачка војска Косова је преузела одговорност за будућност Косова. Српске снаге су 1998. године у више наврата одговориле на нападе ОВК, али су се те акције претвориле у своју сушту супротност јер су често укључивале и нападе на недужне цивиле.

Међутим, зашто ЕУ, као неко ко је желео да преузме одговорност за европски континент, није реаговала на време и зауставила покољ на Косову? Европска унија је током '90-их година пролазила кроз специфичан процес политичке и безбедносне трансформације, који је резултирао усвајањем уговора из Маастрихта, 1992. и Амстердама, 1997., као и изградњом њених спољнополитичких, безбедносних и одбрамбених капацитета. Заузета припремама за велико источно проширење, ЕУ се још једном после рата у Босни, показала неспособном да заустави сукобе у свом непосредном окружењу, али су зато њене државе чланице одиграле значајну улогу делујући кроз УН и НАТО структуре. Ипак, и ЕУ је у периоду који је претходио НАТО бомбардовању покушала дати свој допринос дипломатском решавању кризе. То се види у усвајању Декларације о Косову која чини анекс II закључака донетих на састанку Европског савета у Кардифу, одржаног 15. и 16. јуна 1998., која позива на престанак свих операција снага безбедности које погађају цивилно становништво и њихово повлачење са подручја Косова, олакшавање повратка избеглица и расељених лица и омогућавање приступа хуманитарним организацијама, и постизање напретка у политичком дијалогу са албанским представницима на Косову.

Недостатак три основна елемента која одликују једног актера у међународним односима – *ауторитет, аутономија и кохерентност деловања* – указује на слабости ЕУ као међународног актера. Када је реч о ауторитету, ни специјални представници ЕУ, економске санкције, ни међународна изолација примењена на СР Југославију нису били довољни да ЕУ поведе проактивну, уместо политике која само реагује на догађаје. Уколико говоримо о аутономији, деловања ЕУ била су у сенци националних интереса њених чланица, али пре свега САД. Различити ставови које су земље ЕУ заузимале

умањили су кохерентност њеног наступа на међународној сцени, а тиме и додатно подрили њен ауторитет и могућност да заиста допринесе решењу ситуације. Управо због оваквог оклевања и нејединственог деловања ЕУ, САД су увиделе да ствар још једном морају да узму у своје руке. Овај приступ је био много тврђи од европског и имао је за циљ, пре свега, успостављање стабилности у региону. Због свега тога, још 13. октобра 1998. Савет НАТО доноси одлуку о отпочињању ваздушних напада на СР Југославију, а Актом упозорења, подигнута је борбена готовост Савеза. Повод је био интензивирање сукоба између српске војске и полиције на Косову и паравојних формација косовских Албанаца. Оваква подршка из ваздуха требало је да помогне постојећим дипломатским потезима и присили Милошевића да повуче трупе са Косова. У покушају да до бомбардовања ипак не дође, делегација САД, на челу са специјалним изаслаником Холбруком, долази у Београд на разговоре са Милошевићем. Како је председник СР Југославије прихватио захтеве постављене пред њега, одлука о ваздушним ударима је опозвана. Власти СР Југославије су у таквим околностима морале са представницима ОЕБС-а 15. октобра 1998. године да постигну договор, који је још познатији као Октобарски договор. Југославија се овим договором обавезала да ће повући своје специјалне, војне и полицијске јединице са Косова и дозволити повратак избеглица. Истовремено је договорено да 2000 цивилних ОЕБС-ових посматрача надзире поштовање и спровођење овог споразума, односно да потврди поштовање прекида ватре, повлачење специјалних снага са Косова, и да извештава о инцидентима. “Покренуте су додатне мере у подршци резолуцијама Савета безбедности УН-а које су позивале на престанак сукоба, а које су обухватале формирање Верификационе мисије на Косову од стране ОЕБС-а, НАТО мисије ваздушне контроле, као и НАТО-ове наменске снаге за помоћ у евакуацији чланова мисије у случају ескалације сукоба.”⁹⁴ Да би постигнути споразум био и званично верификован, представници НАТО су дошли у Београд ради његовог потписивања, али је Милошевић тада покушавао да избегне спровођење појединих одредби. Међутим, Октобарски договор нису признавале ни Демократска лига Косова Ибрахима Ругове, ни терористичка ОВК, пре свега зато што нису били страна у преговорима, али ни зато што је договор реafirмисао суверенитет СР Југославије на Косову, док је српским властима дозвољено да задрже војно присуство у покрајини, уз повлачење специјалних снага.

⁹⁴ „Приручник за НАТО“, *Форум за безбедност и демократију*, Београд, 2009, стр. 150.

Међутим, до средине јануара 1999. године, постало је јасно да Октобарски договор неће бити успешан јер до преговора између власти у Београду и косовских Албанаца, који су били суштински део Октобарског договора, није дошло, а српске снаге су наставиле са противтерористичким акцијама у којима је убијено око 200 припадника ОВК. Када говоримо о репресији режима Слободана Милошевића према Албанцима са Косова, треба имати у виду да је током '90-их година, а нарочито у освит војног организовања Албанаца поткрај '90-их година, велики број етничких Албанаца заиста доживљавао разне облике дискриминације. Пре рата, најчешћи случајеви дискриминације су били не само ометање рада Приштинског универзитета и укидање његове аутономије, већ и присиљавање албанских наставника да потписују изјаве о лојалности СР Југославији, а они који су то одбијали, били су отпуштени. Бројне школе на албанском језику су биле затворене, а наставници албанске националности нису били плаћени за свој рад. Милошевић је заправо '90-их година врло прорачунато сматрао да ће то довести до иселавања Албанаца са Косова, што је у неку руку и било тачно јер је око 400 000 њих заиста напустило Косово пре рата, док је око 15 000 Срба⁹⁵, углавном избеглица из Босне и Херцеговине, населило током 1996. године велики број напуштених села. Такође, масовно је било присутно и спречавање политичког организовања, јер се тада сумњало, и то оправдано, да би такве организације могле да доведу до интервенције НАТО-а и отцепљења Косова. Разни извештаји потврђују сумње да је полиција СР Југославије уз подршку локалних неформалних, српских група на Косову припремала спискове Албанаца за које се сумњало да сарађују са страним обавештајним службама, па су истраге од врата до врата, биле свакодневна појава. Када је бомбардовање почело, ситуација је била још гора јер су и локални поштари чак помагали да се направе спискови за одстрел нелојалних Албанаца. Канцеларија Високог представника УН за људска права је у то време истицала да је чак дошла у посед личних сведочења албанских цивила, који су били присутни када су један од виђенијих косовских адвоката, Бајрам Кељменди и његови синови били убијени од стране српске полиције због сумње да сарађују са терористима. Међутим, оно што је још потресније у целој причи, јесте и сведочење неких цивила по којима је српска полиција присиљавала Кељмендијеве синове да се међусобно убију или да убију свог оца. Ово

⁹⁵ „UNHCR Kosovo crisis update: 20 May 1999“, UNHCR, Available from: <http://reliefweb.int/report/albania/unhcr-kosovo-crisis-update-20-may-1999>, (Accessed 10 February 2015)

наравно није усамљен случај, а сведочења углавном нису доступна јавности. Оваквих случајева је било и у околини Косова поља и Штимља, као и Ораховца, и то због много ситнијих ствари, попут издавања соба припадницима ОЕБС-ове мисије у освит рата. Међутим, најстрашнији злочини су се одвијали за време бомбардовања 1999. године. Офанзива српске полиције и војске је отпочела непосредно пре рата, око 20. марта. Оно што је наговештавало да ће се нешто велико десити на Косову нису биле ни најаве бомбардовања, већ промене у српском државном и војном врху пошто је управо тада дошло до смене начелника Генералштаба и организационих јединица југословенске војске. Уочи самог рата, српска полиција је уз подршку локалних паравојних формација организовала низ вежби у околини Вучитрна и Подујева, као део припрема за рат. Оно што до сада није потврђено у потпуности, али за шта постоје основане сумње на основу бројних извештаја, јесте и број од око 800 000 Албанаца који су морали да напусте своје домове под налетом тих јединица, док је југословенска власт то правдала борбом против терористичке ОВК.⁹⁶ Области за које се сумњало да представљају упоришта ОВК су била највише погођена деловањима српске војске и полиције, а према цивилима се није имало обзира, како од стране српских власти, тако ни од стране ОВК. Најтеже је било у Глоговцу и Србици, где су забележени стравични злочини, хапшења и мучења. Масовна убиства, протеривања и уништавања имовине су биле свакодневне појаве и у Шаковици и Сувој Реци, у чијој околини су нестала читава села. Оно што сведочи о великим патњама Албанаца је и чињеница да су многе избеглице пронађене у Албанији без докумената и без аутомобилских таблица, јер су их српске власти пре тога присиле да их униште како не би могли да се врате у Југославију. Српска полиција је крајем фебруара и почетком марта 1998. године отпочела са противтерористичком акцијом у области Дренице, за коју се знало да је једно од упоришта ОВК. Међутим, ова офанзива је укључивала и напад на неколико албанских села, попут Чиреза и Ликошана. Специјална полиција је тако напала кућу у којој је живео један од оснивача ОВК, Адем Јашари и том приликом га убила, као и целу његову породицу, што је укључивало и најмање 24 жене и детета⁹⁷. Овај догађај је био прекретница када је у питању рат на Косову јер је противтерористичка акција произвела супротан ефекат и довела до јачања екстремистичких група и раста подршке

⁹⁶Ibid

⁹⁷“Humanitarian law violations in Kosovo”, *Human Rights Watch*, Available from: <http://www.hrw.org/reports/1999/kosovo/>, (Accessed 11 February 2015)

ОВК. Већ у другој половини 1998. године, већина Албанаца на Косову је називала ОВК ослободилачком војском, а не терористичком организацијом, а терористичком организацијом је све мање називана и ван СР Југославије. ОВК је те године и истакла да је главни циљ да се Приштина и цело Косово ослободе од југословенске власти, а велики број српских цивила је пролазио кроз ужасе мучења, киднаповања и убијања, што говори о томе да су југословенске власти имале све мању подршку споља за своје активности на Косову и да је ОВК напредовала у остварењу својих циљева. Један од секундарних циљева ОВК је заправо било успостављање контроле над путем који је повезивао Албанију и Дреницу, упориште ОВК. Међутим, занимљиво је да се све то догађало под будним оком српских власти, па можда није претерано рећи да је Милошевић желео на тај начин да изазове директан сукоб са ОВК како би полиција и војска у тим борбама усмерила своје акције и према албанским цивилима. У тим борбама, нарочито за време бомбардовања, многа села у Метохији, укључујући и град Пећ, као и Ђаковицу, била су потпуно спаљена, а велики број цивила је страдао од снајперских хитаца. Већ у то време, дошло је до заокрета у приступу ЕУ и САД овом проблему, тако да је било јасно да је Милошевић изгубио сваку подршку коју је раније имао. Међутим, Милошевић је тада био превише заузет унутрашњим превирањима и јачањем домаће опозиције, па је на његову иницијативу донесен сет закона који је сужавао могућности за опозиционо деловање, посебно академских институција и интелектуалаца. ЕУ је због свега тога одлучила да суспендује инвестиције и помоћ у обнови СР Југославији, правдајући се тиме да Милошевић сноси одговорност за све оно што се дешава на Косову и да једино он може да охрабри постизање мирољубивог решења, али да при том не може очекивати да ће међународна заједница стајати са стране и разговарати са њим, док он наређује злочине на Косову. Већ 11. јуна 1998. године, НАТО је отпочео са припремањем широког опсега инструмената усмерених против СР Југославије и насиља које спроводи српска полиција на Косову. У склопу тих припрема, НАТО је одржао војну вежну у Албанији и Македонији, што је требало да послужи као доказ Југославији и свету да је НАТО спреман да се ангажује у региону. Милошевић је 16. јуна 1998. године пристао да се састане са руским председником Јељцином како би размотрио актуелну ситуацију у светлу све мање подршке за своје акције на Косову од стране земаља Контакт групе. Међутим, и Русија је, иако у том тренутку недовољно утицајна да би било шта учинила поводом сукоба

југословенских снага безбедности са ОВК, предложила да Милошевић узме у обзир оно што су западне чланице Контакт групе предлагале, тј. да Југославија настави са преговорима са Албанцима и да не предузима било какве акције против цивила, као и да дозволи међународним хуманитарним организацијама да приступе најугроженијим крајевима на Косову. Један од резултата овог састанка је било и упућивање Посматрачке дипломатске мисије за Косово 6. јула 1998. године, која је имала мандат да посматра и извештава о слободи кретања на Косову и безбедносним условима. Овом мисијом је управљала Контакт група, ЕУ као организација под аустријским председавањем и мисија ОЕБС-а, а састојала се од америчког, руског и европског огранка. Међутим, један од скривених циљева ове мисије, који није договорен на почетку, јесте било успостављање контакта са ОВК, а за то је био задужен амерички огранак мисије у Драгобиљу и то са циљем да испитају спремност припадника ОВК на суштинску аутономију Косова у оквиру СР Југославије. Међутим, подједнака опасност је претила управо од ОВК у односу на коју су западне владе све више биле неме. Прва већа офанзива ОВК се одиграла 19. јула 1998. године, када је покушала да заузме Ораховац, али је тај покушај пропао пошто је српска полиција одбила напада и заробила главне команданте ОВК у тој акцији. С друге стране, ова акција српске полиције није нимало била чиста и без последица будући да је убијено око 40 цивила, а при том су и ОВК и српска полиција организовале погубљења цивила. Међутим, српска полиција је наставила са својим акцијама и већ до јесени 1998. године, можемо рећи да је ОВК била неутралисана пошто су српске власти повратиле већи део територије који је био под контролом ове организације. Борци ОВК су се затим повукли у своје главно упориште у брдима система Дренице, али и у шумама на југозападу Косова. Међутим, судећи према извештају Human Rights Watch-а, југословенске снаге су и поред упућене посматрачке мисије Контакт групе, наставиле са неселективним нападима на албанске цивиле. „Чинило се да је полиција убрзано уништавала домове, већ напуштена села, да је спаљивала усеве и убијала животиње на имањима Албанаца, као и да је спроводила погубљења. Већина убијених су били цивили. Око 250 000 људи је расељено између маја и септембра 1998. године према извештајима UNHCR, а многи од тих људи су биле жене и деца“⁹⁸. Оно што је важно истаћи јесте и чињеница да су југословенске власти ометале рад хуманитарних организација и допремање хране расељеним цивилима, а да је

⁹⁸ „Under orders: War crimes in Kosovo”, *Human Rights Watch*, op.cit., p. 74.

за то време Милошевић издао наређење да се не дозволи како домаћим, тако ни страним новинарима да истражују злочине југословенских снага. Поред тога, власти нису дозвољавале да радио и телевизијске станице на албанском језику уопште емитују програм за време сукоба, а многим је укинута и дозвола за рад. „Независни медији на српском језику нису били изузети из оваквог поступања. Медијске куће, новине и радио станице, које су покушале да објективно извештавају о дешавањима на Косову су биле означене као издајничке и било им је забрањено правним санкцијама. Као што је то био случај и за време рата у Босни и Хрватској, државни медији су намерно ширили дезинформације и промовисале су слику непријатеља како би подгрејале страсти у конфликту“⁹⁹. У међувремену, југословенске снаге су наставиле са нечовечним подступањем према цивилима, а Human Rights Watch и друге организације су након тих злочина извештавале о томе да је само у једном дану у септембру месецу убијено преко 20 Албанаца у шуми близу Горњег Обриња. То место је било познато по томе што су борци ОВК често користили локацију за извођење напада, а цивиле као живи штит. Међутим, у том сукобу је побијена цела породица Делицај, од чијих чланова су сви били цивили, а „14 људи је убијено у оближњој шуми где су се крили од напада, од којих је шесторо имало између 25 и 62 године, док је петоро жртава било дечјег узраста и то између 18 месеци и 9 година старости“¹⁰⁰. Овај инцидент је био толико страشان да су западне владе нашле добар изговор да ускрате и оно мало подршке Милошевићу и да се убрзано да припремају за рат са Југославијом. Оно што је постало српска стварност, је да су снаге СР Југославије биле искоришћене чак и за нападе на припаднике мисије ОЕБС-а.

Међутим, кап која је прелила чашу био је масакр 40-ак наводно ненаоружаних лица у селу Рачак, који се догодио 15. јануара 1999., а који је и Савет безбедности УН оштро осудио. Као одговор на масакр, Контакт група је наложила властима СР Југославије и косовским Албанцима да се састану на преговорима у француском дворцу Рамбујеу. Овај масакр је заправо представљао раскид тзв. Октобарског договора. Када се догодио масакр у Рачку, Вилијем Вокер, шеф мисије ОЕБС-а на Косову је описао тај догађај као масакр над недужним цивилима и као злочин против човечности. Након таквих изјава, режим Слободана Милошевића је наложио Вокеру да напусти Југославију, али је са друге стране

⁹⁹ Ibid, p. 75.

¹⁰⁰ Ibid, p. 76.

био потпуно немоћан да се избори са оним што је следило од стране Кофија Анана, Мадлен Олбрајт и Робина Кука, који су оптуживали Југославију за кршење људских права, монструозна убиства, а Тони Блер је упорно позивао на одбрану косовских Албанаца и пружање подршке ОВК. Контакт група, која се састојала од представника УН, Русије, Велике Британије, Француске, Немачке и Италије, састала се у Лондону 22. јануара 1999. године да би одлучивала о одговору на овај масакр, како су га описивали. Након састанка, Контакт група је осудила овај догађај и позвала власти у Београду да се врате поштовању Октобарског договора. Недељу дана касније, 29. јануара, Контакт група је указала на недостатак поштовања наложеног, па је стога, почела са припремама преговора у Рамбујеу који би требало да доведу до свеобухватног политичког решења проблема на Косову, и то за 21 дан. На конференцији су учествовали представници власти у Београду и косовских Албанаца, уз посредовање изасланика САД, Русије и ЕУ, Кристофера Хила, Бориса Мајорског и Волфганга Петрича. Директних преговора две делегације није било иако је југословенска делегација више пута захтевала директне преговоре две делегације. На све такве захтеве амерички посредник Кристофер Хил је одговарао да албанска страна не жели директне преговоре. Југословенска делегација је прихватила скоро све политичке делове коначног договора, али није прихватала анексе 2, 5 и 7 којима је предвиђена војна окупација читаве територије СР Југославије, јер би у складу са њима, снаге НАТО-а могле слободно и бесплатно користити копнени, водени и ваздушни простор и инсталације СР Југославије, да уживају дипломатски имунитет и да не подлежу грађанској или кривичној одговорности за штету, или кривична дела почињена на територији СР Југославије, да могу носити оружје и када су у цивилном оделу, и да могу у свако доба ухапсити свако лице на територији СР Југославије без одлуке или сагласности суда, или било којег државног органа. Оно што је представљало додатни проблем је и помињање референдума на Косову, који би био одржан годину дана након што би овај ултиматум ступио на снагу и то тако да би о статусу Косова одлучивао народ Косова. Када су већ постојали сви изгледи да дипломатија неће уродити плодом, у Београд је 22. марта допутовао амерички изасланик, Ричард Холбрук. Он је настојао да убеди Милошевића да потпише споразум из Рамбујеа. Када су разговори завршени, он се обратио медијима изјавом да није постигнут суштински напредак. Био је то последњи покушај дипломатског решавања кризе, пре отпочињања ваздушних удара НАТО-а.

Међутим, поставља се питање: Зашто су и ови преговори били неуспешни? Оно што можемо закључити о преговорима у Рамбујеу јесте да они нису били типичан облик међународних преговора, већ да су представљали прилику за постављање немогућих ултиматума. „Пошто су стратешки интереси НАТО-а били умешани, планови су направљени и пре Рамбујеа како би се напала Југославија јер она не би могла да се сагласи са окупацијом“¹⁰¹. Оно што можемо рећи јесте да је ултиматум који је испостављен Југославији, доста подсећао на ултиматум који је Аустроугарска испоставила Краљевини Србији 1914. године, и то зато што су у самом ултиматуму коришћене фразе и решења која никако не би била прихваћена. Преговори у Рамбујеу су стога схваћени врло често као изговор за бомбардовање Србије и сецесију Косова и можемо рећи да су они били типичан пример тога како не би требало водити преговоре. САД и западне земље су аутоматски заузеле страну, и то страну косовских Албанаца, а у већем делу преговора су обмањивале Југославију јер ниједном нису поменуле да ће доћи до рата ако се ултиматум не прихвати. Ако погледамо сам предлог решења сукоба, видећемо да су представници западних земаља, имали идеју да успоставе потпуно нову политичку структуру на Косову, која би била одвојена од Београда, а што би заправо требало да буде увод у коначно отцепљење од Југославије. Иако се Југославија обавезала да ће дати косовским Албанцима значајну аутономију 23. марта, Контакт група је сматрала да су то закаснили предлози, након чега је бомбардовање Југославије могло слободно да почне.

Бомбардовање Југославије 1999. године је било изузетно важно не само због тога што је то био први пут да је НАТО деловао ван свог подручја, него и зато што је то био први пут да је НАТО пружио подршку некој терористичкој организацији против суверене државе. Тај чин не само да је охрабрио припаднике албанске мањине на Косову да отпочну борбу за проглашење независности те територије, већ је охрабрила бројне терористичке групе ван територије Косова, посебно у јужној Србији и северозападној Македонији да ураде то исто. Овде је битно напоменути да су САД најпре барем неформално означиле ОВК као терористичку организацију, али да су убрзо промениле мишљење и отпочеле са пружањем свесрдне подршке припадницима те паравојне организације који су се борили за независност Косова. То не само да је имало дестабилизујуће последице по регион Западног Балкана, већ је охрабрило и бројне друге

¹⁰¹Tim Judah, *Kosovo: War and Revenge*, Yale University Press, 2000, p. 23.

терористичке организације да отпочну са крвавим борбама за независност својих територија, попут организација у северозападној Македонији, тзв. Прешевској долини, Курдистану, Чеченији. Тензије између Срба и Албанаца на Косову имају корене још у историји и можемо рећи да је репресивни режим Слободана Милошевића био само катализатор за избијање рата између њих, а не главни узрок. Међутим, који су интереси водили САД приликом пружања подршке ОВК и косовској независности? Један геостратешки начин размишљања је врло једноставан: Русија и Србија су увек имале посебан однос, а заснива се великим делом на осећањима, барем са српске стране. Њихово „пријатељство“ је оснажено и чињеницом да се ради о истом словенском пореклу и истој православној вери, што је водило стварању везе заштитник-жртва, која није толико различита од односа који САД имају са Косовом. Можемо слободно рећи да САД сматрају да су словенско порекло и православна вера нераздвојна комбинација која може бити неутралисана само директним супротстављањем. Можда ће неке звучати невероватно да то може бити разлог за напад на било кога или пружање подршке једном региону у стицању независности, али морамо се запитати да ли су се САД заиста руководиле таквом рачуницом приликом ратова у бившој Југославији, јер довољно је само сетити се да је и Грчка већински православна и да у највећем броју случајева подржава политику Београда и Москве према Косову, упркос чињеници да је чланица НАТО-а и ЕУ. Вашингтон је одувек сматрао да је троугао Београд – Москва - Атина једноставно преопасан за регион Западног Балкана јер би такав однос био под искључивом контролом Русије. С друге стране, албанска емиграција је била изузетно активна у обезбеђивању подршке САД и европских земаља отцепљењу Косова. По неким прорачунима, тренутно постоји око милион Албанаца који живе на простору САД, а многи од њих су направили велике каријере у области кинематографије, театра, музике и компанијског пословања., па зато и не чуди да је албанска дијаспора била веома успешна у лобирању за косовску независност у америчком Конгресу, нарочито за време власти Била Клинтона. Када се завршио Хладни рат, бројни амерички интелектуалци су отпочели са покушајима да се обликује „нови светски поредак“. Хантингтон је предвидео сукоб цивилизација, Фукујама крај историје, а Халперин је дао свој допринос питањима самоопредељења и интервенција САД широм света. Занимљиво је и то да је Медлин Олбрајт, америчка државна секретарка за време рата на Косову, позвала управо Халперина да буде директор планирања политика.

Наравно, он и многи други интелектуалци су креирали основе америчке спољне политике након краја Хладног рата, а сама идеја пружања подршке САД једној муслиманској етничкој и верској групи није била зачуђујућа из једноставног разлога што су САД управо тада биле у затегнутим односима са муслиманским светом, а ако додамо још и терористичке нападе 2001. године, јасно је да је администрација САД кроз пружање подршке албанским апсирацијама желела да покаже свету да њене акције широм муслиманском света нису уперене против Муслимана као таквих. Међутим, не треба толико истицати етничку и верску припадност Албанаца јер у том периоду САД су биле преокупиране Русијом, будући да је постојало мишљење у америчкој администрацији да вођењем „праведног“ рата и једностране акције због одбране права на самоопредељење, могу избацити Русију као важног актера у међународним односима, јер је извесно да би она спречила у УН било какву мултилатералну акцију против Србије, а не треба заборавити и да су САД сада могле да успоставе сопствену базу на Косову како би надзирале Русију.

3.2. Територија као вредност

Када говоримо о међуетничким сукобима, веома је битно истаћи категорију *територијалности* у ери глобализације, јер је територија један од главних изговора и разлога за међуетничке сукобе. Територијалност је феномен који није пратио детериторијализацију која је изазвана процесом глобализације. Прва истраживања глобализације су указивала на то да тај феномен, посебно глобална економска интеграција, поништава улогу националне државе јер се систем управљања помера ка глобалним и регионалним институцијама. Територијалност се може дефинисати на више начина, али су свим дефиницијама заједничке две димензије - означавање граница и понашање прикладно за систем унутар тих граница. Територијалност се заправо дефинише као „покушај појединца или групе да утиче на људе, феномене и односе или да их контролише, тако што ће успоставити и дефинисати контролу над неким географским подручјем“¹⁰². Међутим, иако применљива, ова дефиниција је преширока. Због тога се територијалност у политичким наукама, нарочито у међународним односима дефинише имајући у виду политичку власт на одређеној територији. Међутим, треба имати на уму да територијалност у том смислу подразумева да је неопходно да се појединци и групе идентификују са одређеном територијом, али је исто тако важно анализирати и интензитет те идентификације. Познато је да је у многим случајевима територијална идентификација измењена, знатно слабија или чак, у случајевима припадника дијаспоре и много интензивнија, а често одговара и митовима и легендама, а не стварности. С друге стране, повезаност са територијом је једна од најважнијих детерминанти која одређује понашање политичких елита. У оним случајевима у којима често долази до насилних конфликта, територијалне претензије су од суштинског значаја за понашање политичких елита јер је територија валута којом се оне служе, па временом власт одређује колико вреди нека територија, нарочито ако дође до сукоба. Територијални захтеви приликом избијања сукоба могу имати неколико димензија. Најочљивија је свакако димензија борбе за контролу над одређеном територијом, популацијом на тој територији, као и ресурсима који ту постоје. Али испод свега тога постоје дубље скривене димензије попут симболике, која је повезана са значењем одређене територије за одређену групу, која одређује и

¹⁰² Robert Sack, *Territoriality, its theory and history*, Cambridge, 1986, p. 4.

интензитет сукоба. Једна од димензија је свакако и територијални режим који постоји на територији, или који би припадници етничке групе желели да успоставе на њој. Територијални режим управља заправо простором на некој територији. Такав режим је дефинисан путем норми, институција и пракси које спроводи власт, а основа територијалног режима је одређивање граница и успостављање правосудне мреже. Успостављање ових елемената говори о томе да се једна етничка заједница дистанцира од осталих, да жели да повуче јасну линију између „нас“ и „њих“ и да поручи да је вечна, а са друге стране, успостављање правосудне власти заправо одмерава до којих граница се простире политичка власт и да ли се она подудара са исцртаним границама.

Приврженост одређеној територији је чест фактор који доприноси међуетничким конфликтима. Систематска анализа територијалних сукоба указује на важност симболичке везаности за територију и скривене вредности територије за одређену етничку групу. Тачно је да постоји и стратешка рачуница у вези са територијом приликом избијања сукоба, али домаћа политичка динамика утиче на конфликт у истој мери као и стратегија, а та политичка динамика је у великој мери повезана са симболичким нивоом који се придаје територији, пре него са вредношћу која може да се измери. То је од изузетне важности када се територија не подудара са матичном државом, а нарочито ако такви сукоби имају и међународни карактер. Матична држава заправо у највећем броју случајева није она на којој живе припадници одређене етничке групе која учествује у сукобу, а исто тако је чест случај и да територија око које се води сукоб, представља само један мањи део неке постојеће државе, односно може представљати и делове више држава, када је реч о иредентизму. Када је реч о самом сукобу, политичке елите, које га предводе, морају да добију извесну подршку припадника етничке групе, односно, оне траже њихову убрзану мобилизацију, а територија се овде разуме као вредност која је недељива. Глобализациони процеси се овде могу појавити као катализатор међуетничких конфликта јер они генерално слабе државу, растакају је, а у случају да је држава на чијој територији се одвија сукоб, сиромашна и неразвијена, појављује се корупција политичког врха, поделе и неинформисаност о правим дешавањима на терену, тако да слабост централне владе омогућава сецесионистичким покретима да јачају.

Као што се може закључити, територијалност је примарни географски одраз моћи. Другим речима, контрола простора је изузетно важна компонента односа моћи. Слично

томе, моћ је присутна и у стварању територија зато што остваривање територијалности одражава потребе и вредности оних који их обликују и чувају. Из ове перспективе, постоји доста облика значења територија кроз простор и кроз време. Овде су од значаја специфичне карактеристике територије које су изражене кроз њене границе, али је веома важно рећи да су такви ентитети и њихова веза са народом који је сматра својом много компликованији него што је проста демаркација њених граница и стављање у одређених просторни контекст. Границе заправо могу истовремено да представљају историјски, природни, културолошки, политички, економски, али изнад свега симболички феномен и свака од ових димензија се употребљава на различите начине приликом конструисања територијалности. То значи да границе нису ни приближно тачно дефинисане, стабилне или вечне као што неко може да претпостави. Оне су фиксиране једино када их са великим успехом неко ствара, али уколико оне нису створене на прави начин, или уколико се изгуби њихов значај, оне нестају или се мењају. То нам заправо говори да опстанак територија зависи од људског понашања и веровања људи у њихове вредности и то је тренутак када скривена моћ простора долази до изражаја.

Путем територијалности, одређени простор је конструисан и на тај начин овај процес омогућава људима и народима да упрегну материјални и емоционални потенцијал тог простора. Када народи стварају територије, они стварају и границе које их истовремено уједињавају, али и деле простор са свим оним што се налази на њему. Стварање територија, комбинујући народе и те ресурсе о којима је реч, и одвајајући их од других народа и њихових ресурса, даје физичку есенцију и симболичко значење категоријама попут „нас“, „њих“, „наше“ и „њихово“. У смислу материјалне моћи одређеног простора, то значи да територијалност трансформише ресурсе који су неопходни за опстанак једног народа у „наше“ ресурсе који су неопходни за „наш“ опстанак. Ово је веома важно јер приступ одређеним ресурсима ограничава начине на које људи могу живети, а то заузврат ствара кохезију друштва које је дефинисано управо територијом. Стварањем граница, то више није простор који представља основу за испуњавање материјалних потреба, већ за остваривање везе са одређеном територијом, а то нам говори на који начин стварање граница заправо користи емоционалну моћ простора. Ту на сцену ступа моћна идеологија национализма. Наиме, територије се често представљају као „природна“ граница која дели Земљину површину. Понекад ова

конструкција има физичке карактеристике територије јер на пример, острва су често сматрана специфичним и неодвојивим географским ентитетима јер су границе неке земље јасно означене водом као природном границом, али и прошлосту неког народа. То је акт којим се именује нека територија и демонстрира дуговечност-понекад управо позивајући се на сећања предака, на основу чега је народ који насељава неку територију убеђен у „природност“ припадања те територије баш њима, а позивање на природу је покушај да се обезбеди легитимитет насељавања одеђеног простора од стране баш тог народа. С тим у вези је и друга важна димензија - природна повезаност одређеног народа са територијом коју насељава, а та веза се често представља неповредивом јер је конструисана биолошки. Зато се та веза између неког народа и територије често представља као много јача него било који однос између људи, јер је осећај домовине „зацементиран“ већ самим процесом рођења. Стога је однос народа и неког простора симболичког карактера јер одређена територија омогућава и „помаже“ живот неког друштва, а заузврат „захтева“ бригу о себи. С друге стране, још екстремнији пример симболичког карактера територије јесте и церемонија сахрањивања мртвих предака јер када они умру и када су покопани, они по веровању многих религија постају прах и пепео и самим тим нераздвајиви део земље, па се самим тим сматра да када људи брину о гробљима својих предака, они заправо брину и за будуће генерације и о својој земљи. Ово је у вези са још једном битном димензијом значења територије-са личним искуством људи. Постоје наиме, места која људи на личном плану доживљавају својим, односно скоро увек постоји веза између њихових личних осећања и неког простора и зато се често говори „осећати се као код куће“ или „почивати у миру“. Са процесима урбанизације и индустријализације, приметан је пораст нивоа апстрактности те везе, али то није елиминисало осећај повезаности са неком територијом. Простори који активирају осећај повезаности могу да се промене, али тај осећај увек остаје и тешко га је елиминисати. Оно што се намеће као закључак јесте да људи, који доживљавају лично искуство географске и емоционалне повезаности, често преносе тај осећај на друге кроз простор и кроз време. Наравно, то нас доводи до најважније димензије значења територије, а то је повезаност историјом, сећањем и митом. Свако друштво има приче и легенде о свом пореклу и прошлости и те приче одражавају јединственост тог друштва и оно што га разликује од осталих, а то се најбоље спроводи путем језика, комуникације, а анрочито религије и историјских преувеличавања и илузија.

Оно што је важно рећи јесте да те приче увек настају на неком простору и увек су повезане са њим јер је он нешто што друштвену историју једног народа чини видљивом, а митови су нешто што говори о пореклу једног народа и они су увек представљени као истинити, убедљиви, ванвременски и скоро као жива бића. Кроз процес симболичког преношења осећања на одређени простор, он постаје синоним за корене једног друштва и зато митови и приче sluће да повежу не само припаднике једног народа, већ и један народ са одређеном територијом.

3.3. Улога национализма у борби за Косово и Метохију

Када причамо о национализму и модерним политичким конструкцијама простора на којем живи неки народ, можемо рећи да је национална држава за последњих 250 година постала доминантан облик друштвене и просторне организованости света у целини. Без сумње је да је модерно доба допринело у великој мери успеху национализма, али се све више говори о томе да је том успеху допринела промена идеја о значају територије. Веома је важно поменути одређена схватања, која су се појављивала током историје. Најпре, треба поменути тзв. *примордијалисте*. Ова група теоретичара се можда не слаже око тога да ли је људска територијалност инстинктивна или стратешка категорија, али оно што им је заједничко јесте веровање у то да су везе између друштва и територије природне и есенцијалне. За Хердера, нације су природни феномен и оне су производ повезивања народа са територијом, односно, „мора, планине и реке су најприродније границе не само територија, него и народа, обичаја, језика, царстава и они су били, чак и у временима највећих револуција у међуљудским односима, директна граница светске историје“¹⁰³. То значи да је територија, односно домовина, географска димензија нације, у главама и у простору. Из ове перспективе, основна функција националне државе је да дозволи и омогући природну еволуцију основних јединица човечанства-нација, без спољног мешања. Према овом схватању, географска дистрибуција нације треба да дефинише границе државе и функције државе морају бити посвећене заштити нације. Иако се можда неко неће сагласити са тиме да су нације природне јединице човечанства, ова теорија је ипак релевантна и за ово, али и за сва остала истраживања из два разлога. Прво такав разлог је примордијалистичка концепција нације као основе јер она постала готово универзални начин размишљања прилико избијања сукоба, а нарочито на оним местима где је једна етничка група настојала веома дуго да створи политичку организацију каква је држава, али и тамо где је националистичка идеологија коришћена како би се истакла маргинализација неке групе. То ће бити све док се нације и државе схватају као жива бића и нешто што је природа подарила. Други разлог је тај што оваква теорија представља основу за развој осталих теорија које објашњавају везу између народа и територије, јер је

¹⁰³ Manuel Frank, *Reflections on philosophy and history of mankind by Herder*, The University of Chicago Press, 1968, p. 5.

изазвала велике критике и захваљујући њој, постоје алтернативне концепције овог феномена.

На другој страни постоје *функционалистичке* теорије национализма, које говоре о нацијама које се баве искључиво материјалном и функционалном моћи територије, што нам говори да су кључне претпоставке ове теорије заправо повезане са примарним интересима држава, а не нација. Нације су овде схваћене као производи формирања држава, а не мотивације која је постојала иза тог процеса. Ово придавање већег значаја државе и њен привилеговани положај је очигледна последица русоовских концепција о улози територије у стварању држава. Русо је веровао да особине територије имају великог утицаја на друштва која се развијају на њој. Наиме, у Друштвеном уговору, он наводи да „слобода није плод који успева у свим климатским условима и да није доступна свим народима“¹⁰⁴. Међутим, Русо није делио Хердерово мишљење о примарној важности културног развоја или стварања идентитета који су повезани са одређеном територијом. Уместо тога, Русо су занимали нивои продуктивности које поседује нека територија, а који су довољни за опстанак неког народа, као и облик владавине који је најбољи за одређену територију. Русо је заправо говорио о томе да „човек чини државу и да територија одржава човека. Прави однос је заправо онај у којем земља може да одржава становнике и у којем је довољан број становника неке земље онај који земља може да прими“¹⁰⁵. Према овој перспективи, величина и капацитет земље су нешто што чини државу, уз наравно одређену популацију која живи на њеној територији. Оно на шта је он заправо указивао је да се народи можда могу разликовати по много чему, али да је једно заједничко свим државама, односно да мора бити заједничко, а то је морална основа, како би идеја нације уопште могла бити остварива и да су нације оно што њихове власти начине од њих. Логичан закључак је да је за Русоа и остале теоретичаре који слично размишљају, материјална моћ коју територија поседује, нешто што дефинише државу, а да границе државе дефинишу карактеристике нације. Нација је заправо скуп грађана државе и сврха те нације је да осигура континуитет и легитимитет државе.

За ову тему је од изузетног значаја о стварање нових националних држава, нарочито имајући у виду тзв. Републику Косово. Наиме, Драган Симеуновић говори о

¹⁰⁴George Douglas Howard Cole, *The social contract by Jean-Jacques Rousseau*, Dent and Sons, 1947, p. 64.

¹⁰⁵ Ibid, p. 39.

најмање две врсте националних држава - о старим националним држава које су настале на тлу западне Европе, и о новим националним државама, које се појављују пре свега на подручју некадашњег СССР-а и Балканског полуострва, подручјима на којима су биле присутне вишенационалне федерације социјалистичког уређења. Овде морамо напоменути да је поред јаког спољног фактора, присутан и изузетно јак унутрашњи фактор. Наиме, очигледна је важна улога „национализма“¹⁰⁶, без којег не би било ни могуће стварање нове националне државе. Некадашње комунистичке елите, али и припадници прогоњене албанске емиграције, пожурели су након почетка распада Југославије, да остваре своје националне циљеве стварањем етнички хомогене националне државе на Косову. Иако је етницитет играо важну улогу у остваривању државности албанске мањине, ипак је похлепа за влашћу на малој територији имала пресудну улогу. „Њихова је изразита и општа карактеристика била и неквалитетност. Лоши људи и лоши политичари су зарад својих себичних циљева да постану први људи као „свој на својему“, уз обилату помоћ медија, ширили у својим народима страх од других народа, фрустрирајући их манипулационом тврдњом да су живели лоше само због других народа у заједници и да је њихова срећа у засебним државицама“.¹⁰⁷ Наравно, овај феномен се односи како на изградњу држава које су биле републике у саставу Југославије, тако и на Косово, јер се у оба случаја ради о истој ствари. Оно што је битно за ову тему истаћи јесте и чињеница да су албански лидери отпочели са јавном агитацијом за стварање државе на Косову тек почетком распада Југославије, јер је ранија социјалистичка идеологија потиснула националне тежње не само Албанаца него свих народа који су живели у Југославији, дисциплинујући их и потискујући их у други план. Од изузетног значаја су међутим, и анализе које дотичу саму суштину нових националних држава. Наиме, колективистичка идеологија национализма је очигледно заменила другу колективистичку идеологију социјализма, а она је битна за ову тему зато што „има способност да брзо изазове друштвене тензије и да их потом још брже пренесе на спољни план, јер се њома веома лако да изградити осећање угрожености сопствене нације независно од реалне утемељености тог осећања“.¹⁰⁸ Овде је најзанимљивији пример обуставе рада Приштинског универзитета, као средишта албанске интелектуалне елите која је агитовала

¹⁰⁶ Драган Симеуновић, *Нација и глобализација*, оп. цит., стр. 34.

¹⁰⁷ Ибид, стр. 35.

¹⁰⁸ Ибид, стр. 43.

за независност Косова, али и пример сцена из Рачка, које су обишле свет јер су наводно представљале доказ угрожености албанске мањине у Србији, иако никада није било потврђено ко су људи који су убијени и да ли су цивили или припадници паравојних формација. Још једна карактеристика нових националних држава која се може применити на ову тему је свакако и моћ вође, који је представљен као „отац нације“.¹⁰⁹ У случају Косова то је дефинитивно Ибрахим Ругова, који и није био у најбољим односима са врхушком ОВК, али који је након стицања подршке западних земаља за независност Косова, послужио као најбољи пример „ненасилне“ борбе за „слободу“ албанског народа на Косову. Такође неопходно је говорити о државности нових националних држава као нечем светом, односно о томе да се нова држава представља као „национална светиња“.¹¹⁰ То је изузетно применљиво у случају државности Косова, јер се треба само присетити огромног споменика “Newborn” у центру Приштине, који сведочи о новој држави и као национални споменик сведочи о дуготрајним напорима албанског народа на Косову. Наравно, можемо употребити и улогу митова, јер је на Косову од изузетног значаја била управо улога мита. Наиме, не треба заборавити инсистирање албанских интелектуалаца и политичких лидера на томе да су Срби досељени народ са Карпата, а да су Албанци потомци старих Илира, који су у доба Римског царства имали своју покрајину Дарданију, а улога мита је ишла толико далеко да је чак и краљица Теута, која је предводила Илире пред налетом Римљана, доживљавана као албанска краљица. Наравно, ако погледамо и другу, српску страну, видећемо да је и у том случају важна улога мита, попут косовског. Косово поље има наиме, за Србе и Србију велику емотивну улогу, већу него било који манастир на Косову. Логично питање које се поставља је зашто Срби славе пораз од Турака. Одговор лежи управо у снази мита и моћној легенди, која говори о указивању пророка Илије цару Лазару који му нуди или победу и царство земаљско или пораз и вечну славу., што нам говори о повезаности косовског мита са вечним ратом против Зла. Веома занимљива је улога мита коју нуди сам Милошевић, који је у неколико наврата у Хагу поновио да су Срби бранили Европу одувек, да су увек били ти који су успоравали нападе на Европу и да Европа не треба овако да се опходи према њима како се опходила за време ратова у бившој Југославији. Овде треба поменути и да није случајно одабрана

¹⁰⁹Ибид, стр. 43.

¹¹⁰Ибид, стр. 49.

1989. година као година када је он одлучио да оснажи своју националистичку платформу, јер се поклапа са 600. годишњицом Косовског боја. Није чак толико ни битно што је Милошевић те године укинуо аутономију Косова и убрзао распад сопствене земље, него то што је уз помоћ симболике покушао да себе представи као цара Лазара, који се налазио такође у дилеми 1389. године. Митови такође говоре, и о „већој вредности“ или „величини жртве“¹¹¹. То је можемо слободно рећи потпуно исправна тврдња јер је на примеру изградње државе Косово инсистирано управо на огромној жртви коју су Албанци поднели живећи под управом Србије. Ту се наравно занемарује било каква жртва коју су поднели Срби, а управо у новим националним државама је одсутно било какво „покајање“¹¹², јер би оно показало другима да је већински народ који изграђује своју државу, слаб, или можда недостојан своје државе исвих међународних напора, а у исти мах имамо и опасност од тога што би покајање показало да су неки припадници тог народа заиста криви за злочине и недела, што би аутоматски поништило оправданост стварања нове државе.

С друге стране, важна је и нераскидива веза између успостављања новог светског поретка и стварања нових националних држава, а чак у неким сегментима, стварање нових националних држава види и као предуслов за манифестовање новог светског поретка. Разбијање старих вишенационалних федерација, из који је највећи део нових националних држава настао, и успостављање нових етнички хомогених творевина управо може бити доказ доминације моћних држава и народа над мањим, али и „зрелих“¹¹³ нација над „закаснелим“ нацијама, какве су нације у настајању. Распад некада великих вишенационалних федерација, попут СССР-а и СФРЈ заправо омогућава лакшу контролу и спровођење војног, економског и политичког утицаја над некада уједињеним народима, а сада оштро супростављеним, а новонастале нације, које се баве искључиво својом прошлосту и својом „величином“ или величањем, не виде будућност и стога су приморане да буду у односима зависности од других нација, и то оних „зрелих“. Прекид идеолошке утакмице са крајем Хладног рата, омогућио је бујање некада пригушених националистичких идеологија, и то у комбинацији са протераним верским осећањима, која сада долазе у потпуно искривљеном и инструментализованом облику. Међутим, од изузетне важности је улога управо унутрашњих, а не спољних фактора у распаду тих

¹¹¹Ибид, стр. 53.

¹¹²Ибид, стр. 53.

¹¹³Драган Симеуновић, *Нови светски поредак као ново политичко позориште*, СКЦ, Београд, 1995, стр. 16.

некада моћних идеолошких творевина и настанка нових националних држава. Реч је пре свега о улози „бюрократизованих партијских и државних елита које су некада биле анационалне, а потом све више и више национално него интернационално одређене како су у слабостима система откривале могућност сопствене профитабилности - успостављање националних држава као личних империја, по сваку цену и неовисно од тога што су те империје често остајале у границама карикатуралних територијалних димензија и нереспектабилног војног, политичког и економског значаја“¹¹⁴. Међутим, такво понашање нових националних лидера говори истовремено о рационалној и ирационалној страни политике јер тим потезима они доказују да је у самом људском бићу записана жеља за стицањем моћи, а са друге стране, да се једна потпуно ирационална идеологија, какав је национализам, може користити у потпуно рационалне сврхе. Оно што је уследило је била потпуна рационалност нових вођа јер су оне искористиле ирационалност људског бића подстицањем најнижих страсти зарад мобилизације маса, која је неопходна за останак новоуспостављених вођстава на власти. На руку таквом развоју догађаја је ишао и карактер бивших социјалистичких држава, које су под тепих гурале националну свест својих народа, која их је између осталог и уништила на крају. Веома је важно истаћи да су посебно интересантне нације које и нису праве нације. О чему се ради? Наиме, у социјалистичким федерацијама, попут СФРЈ, постојао је низ „народности“, које се нису називале нацијама и које су представљале заметке будућих нација, или једноставно никада нису ни изашле из оквира народности, односно никада нису дозреле до нивоа нације. Након насилног распада социјалистичких федерација, каква је била Југославија, код неких народности и националних мањина се јављала свест о томе да је можда боље и корисније ако имају сопствену државу и ако не живе више у заједништву са осталим народима, нарочито не са већинским, који их је до сада контролисао. У прилог томе је ишло и понашање бивших социјалистичких власти, и прокламованих „комуниста“, који су давањем квазидржавног статуса територијама на којима су живеле неке националне мањине и народности изазвале бујање закаснелих осећања „закаснелих“ нација и тих мањина и народности које до тренутка прве кризе нису

¹¹⁴Ибид, стр. 19.

имале могућности да „иживе“¹¹⁵ своју државност, за разлику од „класичних“ народа, који су своју државу имали још у прошлости и који су „иживели“ своју државност.

Важно је истаћи да је „домаћа политичка сцена од примарног значаја за доносиоце одлука и политичке елите у некој заједници зато што се ту налази основа њихове моћи“¹¹⁶, па ће самим тим владајуће елите настојати да очувају ову домаћу основу моћи. Друго, “убеђивање је најефектнији и најјефтинији начин вршења утицаја на домаћу политичку сцену”¹¹⁷, а један од најчешће коришћених је свакако позивање на интересе политичке заједнице и њених чланова. Треће, на домаћем, националном нивоу, “владајуће елите траже подршку за своју политику кроз позивање на материјалне и нематеријалне вредности заједнице”¹¹⁸, која је мета на коју су упућене те елите. Идеје попут етницитета, религије и културе су стога кључни инструменти моћи и утицаја, пре свега зато што играју централну улогу у практиковању легитимитета и власти. Коначно, веома је важна “борба за идеје и начине на које су оне представљене”¹¹⁹ јер сам резултат те борбе одређује начин политичке аргументације, начине на које се интереси дефинишу и вредности којима се политичко деловање оправдава. Изазов за елите је стога, да дефинишу интересе колектива на начин да се они подударају са њиховим личним интересима моћи, односно, оне морају да изразе интересе заједнице језиком који ће та заједница разумети. То нас води закључку да, уколико политичке елите дођу у контакт са неким другим конкурентним елитама, које желе да исто тако мобилишу већину политички релевантне популације на начин на који то угрожава власт владајућих елита или политичке и економске структуре која је основа њихове моћи, оне ће одговорити тако што ће почети са спровођењем политика које могу скупо да коштају једно друштво, а нарочито се то тиче односа према спољном окружењу, уколико је оно заинтересовано за њихов сукоб. Ако је најефикаснији начин да се постигну неки циљеви на домаћој политичкој сцени, тако што ће се провоцирати спољно окружење, елите ће то чинити све док имају оне личних користи од тога. Сукоб са окружењем може се кретати од обичних неспоразума до отвореног конфликта и провокације. Оно што је веома битно рећи је да ће

¹¹⁵Ибид, стр. 26.

¹¹⁶ Valery Phillip Gagnon, *Ethno-nationalism and international conflict: The case of Serbia*, International security, vol. 9, No. 3, 1995, p. 134.

¹¹⁷ Ibid, p. 135.

¹¹⁸ Ibid, p. 135.

¹¹⁹ Ibid, p. 136.

владајуће елите у том случају представити спољно окружење као претњу по нацију и државу, а да ће интересе колектива ставити изнад интереса појединаца. „Ово је веома важно када је у питању агресивни национализам јер је етницитет онда једино што је битно“¹²⁰, а у том случају се делегитимишу припадници оних елита које изазивају владајуће елите као да су припадници и слуге спољног нападача. С друге стране, владајуће елите ће одговорити на претње које долазе са домаћег нивоа на начин који минимизује опасност по основу њихове моћи. Оне другим речима морају да придобију подршку већине или да неутралишу опозицију. Али ако то изискује употребу силе против политичких противника, легитимитет владајућих елита ће бити доведен у питање, а да би то избегле, покушаће да “скрену тренутну дебату са проблема који представљају највећу претњу по њих”¹²¹ и то инструментализујући етничка и верска осећања. То значи да би елите у том случају покушале да дефинишу колективне интересе тако што би селективно користиле традицију и митологију, којима би ефикасно конструисале сопствену верзију колективних интереса. На примеру Србије, „реформисани“ комунисти, бивши дисиденти и припадници војске, који би били угрожени променама које су биле неопходне у земљи, одлучили су се управо за такву врсту стратегије, односно за провоцирање окружења, које није било наклоњено иоанко Србији и изазивањем дубљих конфликта у друштву, нарочито по етничкој линији. Зато је најважнија ствар у Србији ‘90-их година био опстанак, а не економски напредак, јер се на права појединаца није гледало као на примарни циљ. То је било време када су пад Берлинског зида нешто што су једино политичке елите у Србији и бившим југословенским републикама схватиле, а не као што многи данас тврде да је то било време када српске елите једине нису схватиле дешавања око себе. Напротив, разбијање Југославије, уз помоћ политичких елита других народа бивше државе, које су имале потпуно исте интересе, било је најбоље решење за њихов опстанак и задовољење уских, личних интереса. Међутим, грађани, претходно убеђени у позитивне ефекте одсуства било какве етничке свести су позитивно одговорили на све то. Заправо, етничка основа свести свих југословенских народа је дошла до изражаја, а можемо рећи да је била резултат потребе политичких елита за константном подршком за време ратова, који су избијали на сваких 20 година. Ово политичко васкрсење категорије

¹²⁰ Ibid, p. 140.

¹²¹ Ibid, p. 140.

етницитета, након деценија њеног потискивања, уз оживљавање историјске конструкције политичког идентитета у смислу етничког идентитета, начинило је етничке проблеме политички релевантним када се систем отворио за учешће шире популације. С друге стране, постојале су огромне економске разлике међу регионима тадашње Србије, са Косовом као најсиромашнијим делом земље. Економско заостајање је било повољно тло за искоришћавање незадовољства животом у таквој средини и национализам је бујао управо тамо где је економска ситуација била најгора. Међутим, либерална и реформистичка струја у Србији је била јака и неке идеје су биле веома примамљиве и оствариве, попут укидања привилегија Армији, увођења вишепартијског система, приватизације предузећа....То није било у интересу ретроградних снага, које су управо биле уграђене у такав систем и које су своју снагу црпеле из њега. Стратегија је била следећа: Најпре покушати са поновним увођењем марксистичких идеја, како би се либералне реформе делегитимизовале. Пошто то није успело, наредни корак је био да се реактивирају национална осећања српског народа и да се пребаци пажња са правих проблема на проблеме етничке угрожености. Истовремено је искоришћена још увек јака државна машинерија, попут државних медија, нарочито листа Политика, како би се етничка нетрпељивост довела до усијања, па су Албанци демонизовани и приказивани као геноцидни народ. Наиме, проблем етничке нетрпељивости на Косову, који је избио у први план крајем '80-их година, не треба посматрати као случајан. Конзервативни лидери међу комунистичким вођством у Београду, предвођени Слободаном Милошевићем, једноставно су желели на тај начин да се обрачунају са пролибералним струјама у оквиру Партије. Српска академија наука и уметности је била још један од инструмената државне машинерије који је заговарао не само етничку нетрпељивост према другим народима, нарочито Албанцима, него и према припадницима српског народа који су заговарали реформе. Чак су у једном тренутку истакнути интелектуалци ове установе позивали на повратак потпуно превазицељог концепта комунистичке диктатуре која је постојала пре 1965. Милошевић је успео да консолидује већи део конзервативних снага и показало се да је ова стратегија победничка за конзервативне снаге. Врло брзо, он је успео да успостави снажну контролу над медијима у Србији, да мобилише огроман број грађана путем редовних митинга на којима је говорио о угрожености српског народа, док су независни медији, ако је уопште и било таквих, потпуно угашени или преузети од стране његових

сарадника. Криза на Косову је само интензивирала ултранационализам и ксенофобију у Србији. Иако је нетрпељивост између Срба и Албанаца вишевековни проблем, негативна осећања према Албанцима су интензивирани у овом периоду. Пошто је већ у доба распада бивше Југославије било јасно да ће доћи до мешања међународне заједнице, пре свега западних земаља, и у проблем у вези са Косовом, подршка конзервативних снага Милошевићевој политици је добијала на снази. Права улога српских политичких елита у реafirмисању српско-албанске нетрпељивости се најбоље види у улози „опозиционих“ странака и лидера, попут Српске радикалне странке и Војислава Шешеља. Многи грађани и интелектуалци су у освит кризе на Косову почели да се окрећу све више управо њима због осећаја повређености националних осећања и изневерених очекивања због пораза у Хрватској и Босни и Херцеговини. Шешељева настојања су добила на замаху јер су Милошевићеве снаге представљане као главне архитекте српског понижења и пораза, али и економске пропасти земље. Иако је можда Милошевићева политика била неуспешна на простору бивше државе, дошло је до пораста жеље српског друштва да казни такву политику. Иако је наизлед ултранационализам који је Шешељ пропагирао, био формално уперен против Милошевића, то је била само маска. Милошевић се према Шешељу опходио као према противнику, али и савезнику, тако што га је стално оптуживао, хапсио, па затим пуштао на слободу, и на крају сарађивао са њим у влади која се нашла у вихору новог рата. То је само говорило да се Милошевић спреман за коначни обрачун на Косову, и да је желео да хомогенизује све десничарске снаге у земљи. То је била добра тактика из угла интереса Милошевићевог режима јер је Шешељ у то време тешко могао бити обманут, а поред тога његова странка је имала огромну подршку међу грађанима Србије, а као такав је представљао опасног противника за тадашњу политичку елиту. Ако погледамо природу бујања етничког национализма у Србији у освит рата на Косову, видећемо да се он не може објаснити тврдњама о исконској мржњи међу народима, већ *прикривеним партикуларизмом*, који је одраз амбиција политичких елита које су мобилизовале страх јавности задирући у митове и потискујући свако противљење које би представљало опасност по њихове привилегије. Српске територијалне амбиције које су на насилан начин изражене у ратовима широм бивше Југославије, су пре свега производ конкретних материјалних интереса српске политичке елите.

Теоријски приступ који је најбоље применити на случај албанског национализма је дубоко повезан са модернистичком школом мишљења и идејом да су нације политичке конструкције повезане са легитимитетом државе. Овај приступ је заправо потпуно супротстављен примордијалистичким тврдњама о нацијама као ванвременским и непроменљивим категоријама, а национални идентитети су не више како се схватало, статични, већ динамични и стално развијајући концепти. Наравно, у многим схватањима је и даље остало уврежено мишљење да су нације вечне, непроменљиве и задате, али оно што је кључно јесте да модернисти тврде да су национални идентитети категорије које пролазе кроз неколико фаза и да они никада нису у потпуности изграђени и коначни. Међутим, ако прихватимо тврдњу да нације нису ванвременске и задате, онда мора постојати нека покретачка сила која стоји иза националистичких покрета, или нека потреба на коју треба одговорити, а која је водила посебној групној идентификацији. У случају албанског национализма, разлике између католика и муслимана на Косову и данашње северне Албаније са православним окружењем су подстакле такву врсту идентификације. Све док времена када је постало јасно да је Отоманско царство пред распадом, није било разлога да се муслимани на том подручју идентификују на националној основи - они су били фаворизовани од стране Турака, а најистакнутији и најбољи међу њима су служили у турској администрацији и управи. Тек када је Турско царство почело да слаби и када су муслимани и католици и религијске вође на Косову почеле да се боје доминације православних Срба и Словена уопште, националистичке концепције су постајале све примамљивије. Међутим, треба рећи да албански национализам не користи превише религију као знак распознавања идентитета. Пошто су постојале огромне разлике међу албанским становништвом, посебно религијске, језик је био повезујућа категорија. Када говоримо о албанском национализму, можемо рећи да је то врло занимљив пример у којем је држава имала централну улогу у стварању албанског идентитета. Након што је преузела власт у држави, Комунистичка партија у Албанији је практично најавила стварање много чвршћег албанског идентитета него што је то био случај раније. Ранија монархистичка власт Ахмеда Зогуа је црпела снагу из подршке племена са севера, тако да је својеврсни пројекат стварања и „фабриковања“ албанског идентитета остао неразвијен. Оно што су комунисти имали на уму јесу друштвене реформе, једнакост међу грађанима, борба против нацизма итд. Међутим, пошто су они

црпели снагу из подршке коју су им давала племена на југу земље, скоро без икаквих проблема је Косово, као северна територија, коју је Мусолини припојио Албанији, предато Југославији. Оно што је био проблем јесте незадовољство муслиманске и католичке заједнице Албанаца које су и биле носиоци идеје албанског национализма током 19. века. То је само потврдило велике тешкоће које су нове албанске власти имале са изградњом јединственог албанског идентитета, јер су северне и јужне територије биле потпуно разједињене. Као што је то и обичај са националистичким идеологијама, комунисти су најпре покушали да успоставе везу између себе и прошлости, како би прво добили легитимитет за стварање јединственог албанског идентитета од стране свих заједница Албанаца. У овом случају, главна веза је био ратник из 15. века, Ђорђе Кастриот, или Скендербег. Скендербег је рођен у хришћанској, илирској породици једног уваженог племића у данашњој Албанији. Као дете је одузет од родитеља и предат турској Порти како би гарантовао да ће његова породица бити лојална. Тамо је и примио исламску веру, а добио је и име Скендербег, а занимање му је било управљање турском војском, односно добио је статус генерала. Напослетку се вратио у Албанију и тамо одбио исламску веру, придруживши се Ватикану и Венецији у борби против Турака. Комунисти су тако хтели указивањем на Скендербегову храброст да повежу себе са исконским борцем за слободу Албаније, а то би дало права Партији да управља свим албанским грађанима. Штавише, повезали су своју борбу против сила Осовине са Скендербеговом борбом против турског султана, стављајући акценат на самоодређење и изолацију од свих. Након Другог светског рата, комунисти су добили пун легитимитет за вођење албанске државе јер су препознати као ослободиоци, који су донели слободу за све грађане Албаније и то без ичије помоћи. Међутим, посао који су комунисти започели, није ни данас довршен у потпуности. Албанија је све време била сиромашна држава, са неразвијеном економијом и инфраструктуром. До данас није пуно урађено по питању интеракције међу људима, што је предуслов за стварање заједничког идентитета. Албанци живе расути по Балкану, а тек '90-их година, када се Албанија отвара према споља, долази до појачане интеракције међу људима, до преласка границе, повећане трговине и развоја осећаја сличне судбине међу Албанцима где год се налазили. Томе је у великој мери допринела и Југославија са својим улагањима, која су покренула прве предузетничке иницијативе у Албанији, али то је довело и до појачавања осећаја разједињености Албанаца, нарочито оних у Југославији и

оних у Албанији јер су живели под различитим врстама комунистичке управе и у различитим условима. То је код многих Албанаца развило осећај искоришћавања од стране Југославије јер су инвестиције које су долазиле препознате као експлоататорске и усмерене само на гомилање новца. Оно што је још више помогло развоју албанског идентитета јесу дешавања '80-их година у Југославији која се налазила пред распадом. Милошевићеви запаљиви говори о Албанцима као муслиманским окупаторима Косова и уклањање Албанаца из процеса доношења одлука, довели су до усијања ситуацију. Оно што је погоршало односе између албанаца и словенског окружења генерално на Балкану, јесу и настојања албанских политичара, попут Салија Берише, који је водио агресивну политику према споља у име заштите албанске мањине. Међутим, иако је главни циљ националистичких лидера Албаније, уједињење свих Албанаца, Бериша је заговарао идеологију јединствене заједнице, инсистирајући истовремено на изградњи чвршћих граница Албаније, како не би директно изазивао Србију својим иредентизмом.

Међутим, треба нагласити да су комунисти више наглашавали илирске корене Албанаца и њихово античко порекло. За време Енвера Хоџе, сви у држави су имали обавезу да наглашавају везу између старих Илира и Албанаца, нарочито систем образовања, а таква идеја је и данас веома присутна. Таква вета националних митова је омогућила развој осећања посебности Албанаца у односу на друге народе у окружењу, што је стално подстицало иредентизам и жељу за самоопредељењем. Међутим, такви митови су само подстицали нетрпељивост према суседним народима, нарочито Грцима, Македонцима и Србима. Грцима се на пример често спочитава да нису посебна нација, и да воде порекло од старих Пелазгијанаца, становник старе Македоније, који су препознати као преци Илира и данашњих Албанаца. Комунисти су ишли толико далеко у својим идејама о изградњи јединствене албанске нације да су настојали да замене наметнута презимена Албанцима од стране хришћана и Турака, а постојао је и читав списак пожељних презимена. За време њихове власти, прихваћене су идеје аутохтоне нације на подручјима на којима живе Албанци и то тако што су ангажовани антрополози који су покушали да докажу да се Албанци разликују од осталих Индо-европских народа и да су Илири, њихови преци насељавали подручје Балканског полуострва много пре сви осталих. Ове идеје су до данас остале потпуно неизмењене, а доживеле су процват за време репресије режима Слободана Милошевића на Косову. Ибрахим Ругова је чак био велики

заговорник идеје дарданског идентитета, а застава у његовом председничком кабинету у Приштини је носила натпис Дарданија на средини, како би се Албанци удаљили од речи „Косово“, које је српског порекла. Оваква идеологија или боље речено, овакви митови су се врло брзи проширили и на Косово, а борба за независност Косова је постала борба за реконструкцију и опоравак старе илирске територије Дарданије и илирског старог краљевства.

3.4. Улога „косовског мита“ у српско-албанском сукобу

Када говоримо о значају који Косово представља за Србију и српски народ, приметно је да су догађаји из 1999. године и бомбардовање Србије проузроковани једним делом и зато што западне земље нису схватиле да ће Милошевић пре изабрати рат него предају суверенитета над Косовом, барем у том периоду док је трајало бомбардовање. Да бисмо уопште разумели генеалогiju српско - албанских односа на Косову и да бисмо могли да препоручимо начин на који би се помирење постигло и нормализовали односи између Србије и Косова као два политичка ентитета, морамо имати у виду и значај „косовског мита“ за Србе и како је он инструментализован. Наиме, „Милошевић је могао да напусти Србе ван Србије. Али, Косово је било домаће: Локација светих места, веома старих манастира и цркава Српске православне цркве, локација споменика изгубљеној бици против Турака 1389. године, и изнад свега место на којем су Срби имали утисак да губе своју домовину због незаустављивог пораста популације која заговара одвајање и независност. Милошевић је изградио своју политичку каријеру у Србији на наводној одбрани српске мањине у покрајини. Стога, изгубити Косово било би исто као изгубити преостали легитимитет који је за њега извор подршке. Приликом доношења одлуке да крене у рат, он је тачно знао где леже његови интереси, за разлику од западних лидера, који су веровали да се интереси могу одвојити од вредности“¹²². Наравно то нам не говори ништа о томе како и зашто Косово представља српску домовину или како и зашто је Милошевић био у стању да обезбеди легитимитет својој владавини тако што је наметнуо проблем Срба на Косову широј јавности. Оно што нам може пружити одговоре на ова питања је свакако „косовски мит“. „Косовски мит“ је изабран за анализу из два једноставна разлога: Прво, насилно разбијање бивше Југославије је нераскидиво повезано управо са „косовским митом“, а одабиром „косовског мита“ неопходно је указати на порекло и улогу политичких митова у животу неке заједнице, као и на начин на који се он користи и како се њиме управља и коначно неопходно је указати и на то како мит и даље опстаје без обзира на то што је поражен. С други разлог је тај што указивањем на „косовски мит“ можемо детектовати и неке карактеристике модерних политичких митова

¹²² Michael Ignatieff, “Virtual war: Kosovo and beyond” In: Sara Sewall; Carl Kaysen (eds), *The United States and the International criminal court*, Rowman and Littlefield, New York, 2000, p. 115.

који се не виде одмах. Прошлост, која је представљена и каналисана у садашњости путем „косовског мита“ је конструисана у српском колективном сећању, а значење јој даје традиција и сакрализација кроз ритуалну церемонију прославе Видовдана. „Косовски мит“ је такође одличан пример „кружења“ политичког мита који се полако развијао кроз дужи временски период и који је свесно „призван“ за време кризе као компензација за легитимитет власти. У модерној историји Србије, али пре свега у тврдњама страних аутора, теоретичара и политичара, 1989. година се сматра преломном годином јер је тада дошло до експлозије национализма, који је употребљен приликом говора Слободана Милошевића на прослави 600. годишњице Косовског боја речима: „Кроз историју и живот, чини се да је Србија баш ове године, 1989., повратила своју државу и достојанство и да зато пославља догађај из прошлости који има велики историјски и симболички значај за њену будућност“¹²³. Догађај који има такав симболички значај за Србе јесте свакако Косовски бој из 1389. године који је обележио крај постојања средњовековне српске државе и почетак петовековне турске владавине. Међутим, оно што је необично, јесте да је овај мит израстао заправо из пораза српске војске, а да се развио пре свега у XIX веку и почетком XX века и то у врло моћан политички мит који говори о српском идентитету. Са пропашћу Југославије и комунистичког режима, „косовски мит“ се поново појављује као алтернативни извор политичког легитимитета, путем којег је Милошевић тврдио да је Србија вратила своју државност, национално и духовно достојанство. Тог дана, 28. јуна 1989. године, око милион Срба се окупило на платоу испред средњовековног споменика како би обележили страдање српске војске предвођене кнезом Лазаром 1389. године у бици са Турцима. Лазарева војска је заправо представљала последњу линију одбране Србије и последњу наду за Србе, а њеним поразом отпочела је петовековна агонија које су се сви прибојавали. Због тога је можда и правдано рећи да „косовски мит“ представља не само основни састојак историјске свести српског народа, већ и култа у погледу државности Србије. То значи да тог дана није била само прослава 600. годишњице те битке него и свих културних атрибута који чине заједно „косовски мит“. Срби из целог света су дошли на тај догађај како би учествовали у церемонијалном уједињењу са осталим сународницима, а један лидер је оркестрирао церемонијом. Милошевић је то

¹²³ “Kosovo polje address Vidovdan 1989”, *National technical information service of the Department of commerce of the U.S.*, Available from: http://www.geocities.com/Athens/Troy/3757/serbia/articles/kosovo_polje.html, (Accessed 1 November 2014)

искористио у сврху сопственог уздицања и управо је „косовски мит“ користио као изазов за југословенску државу. Комеморативни ритуал је требало да докаже да је коалиција коју је Милошевић око себе окупио, победничка коалиција српског народа. И док су остали политички лидери чекали на бини, Милошевић се спустио на Газиместан из хеликоптера, а његов долазак, према многим аналитичарима и сведоцима тог догађаја је планиран као највећи медијски догађај. Наиме, за време телевизијског преноса, коментатор је поставио Слободана Милошевића у центар српског мита о цару Лазару, хероја Косовског боја речима да је „тачно пре 600 година, на управо овој земљи, цар Лазар је изабрао царство небеско уместо царства земаљског, славу смрти, а не опстанак у поразу“¹²⁴. Оно о чему је Милошевић највише говорио јесте неопходност српског јединства, а у говору је провејавао став о Уставу Југославије из 1974. године који је практично смањио овлашћења Србије у односу на остале делове земље, и који је дао Косову и Војводини, двома српским покрајинама, статус квазирепублика. Милошевић је вешто искористио управо ту чињеницу и незадовољство српског народа како би извршио велику мобилизацију маса и уперио је против захтева Албанаца и то тако што је указивао на то да он само жели да оствари српске националне интересе. Међутим, треба рећи да је тих година Милошевић већ увелико користио „косовски мит“ у сврху сопствене промоције. Наиме, још 1987. године, Милошевић је на протесту Срба у Косову пољу, поручио Србима на Косову да „нико не сме да их бије“¹²⁵, указујући на неправду и понижење које Срби трпе на Косову од стране Албанаца и на њихову дужност према свим војницима палим за отаџбину у Косовском боју. Тако је идеја постала догма, а „косовски мит“ реалност. Милошевић је заправо на мала врата уводио ксенофобију и национализам у политички речник, који је годину дана раније, тачније 1986. године, већ најавила Српска академија наука и уметности у свом Меморандуму. Меморандум је „позвао на успостављање националног и културног идентитета српске нације, без обзира на то у којој републици живе, у којој покрајини“¹²⁶. На настојања саме Академије, Милошевић је одговорио тако што је члановима Партије указао на то „да само самоопредељење и вера у будућност могу трансформисати пораз нације који се дешава на Косову у брилијантну победу која ће

¹²⁴ Ibid

¹²⁵ Noel Malcolm, *Kosovo: A short history*, University Press New York, 1999, p. 341.

¹²⁶ „Меморандум Српске академије наука и уметности“, *САНУ*, 1986, стр., 16, Доступно преко: http://pecanik.net/wp-content/PDF/memorandum_sanu.pdf, (Приступљено 1. Децембра 2014)

повезати будуће генерације Срба као вечни симбол њихове националне есенције¹²⁷. Милошевић је заправо повезујући историјску судбину Срба и тадашње страхове који су владали на Косову, успешно искористио како би маргинализовао опозицију у самој Партији. Целокупно руководство које се противило Милошевићу је уклоњено 1987. године, на челу са председником београдског огранка партије, Драгишом Павловићем, који је у неколико наврата упозоравао јавност на штетност националистичке реторике коју је Милошевић користио.

Међутим, када говоримо о легитимитету који је Милошевић тражио кроз „косовски мит“, морамо имати на уму неколико чињеница. Најпре, треба рећи да је Милошевић успешно неутралисао уздицање алтернативних центара моћи. Друго, Милошевићев режим је успешно „присвојио“ националне симболе који се заснивају на српском колективном сећању и традицији. Наравно, са пропашћу комунизма, Милошевић је себи обезбедио легитимитет тако што је инструментализовао прошлост. Све у свему, а у светлу узбуркане ситуације на Косову током ‘80-их година, ови фактори делимично објашњавају уздицање „косовског мита“ као моћног извора легитимитета. Прво треба рећи да је један од најважнијих разлога за уздицање тог мита свакако одсуство било какве опозиције Милошевићевом режиму која би артикулисала алтернативу. Уништавање политичких алтернатива је успешно завршено највише захваљујући ратовима у бившој Југославији, јер су они омогућили режиму да категорички дисквалификује политичке противнике као издајнике, непатриоте и стране плаћенике који учествују у разједињавању српског народа. Када је неутралисао сваку алтернативу свом режиму, Милошевић је имао одрешене руке у искоришћавању потенцијала „косовског мита“ до крајњих граница. С друге стране, за Милошевића није било нимало лако да употреби „косовски мит“ зато што су постојале огромне поделе у српском друштву, које су настале победом комуниста након Другог светског рата због чега је он морао да продре дубље у прошлост како би пронашао симбол који уједињује цео народ, а то је свакако „косовски мит“. Још један од разлога због којег је ова врста мита била толико успешна је и оно што Тисманеану назива „*легитимизацијом из прошлости*“¹²⁸, као главне карактеристике посткомунистичких друштава. Наиме, „у бившим комунистичким државама, шок од модерности, тешкоће у прилагођавању

¹²⁷Florens Hartmann, *The sinister ideology of ethnic cleansing*, Guardian weekly, 1992.

¹²⁸Vladimir Tismaneanu, *Democracy, nationalism and myth in post-communist Europe*, Princeton University Press, 2009, p. 64.

појединаца на колапс традиционалних заједница и солидарности, као и унутршње тензије слабих демократија су проузроковали интересовање људи и интелектуалаца за реконструкцију историје, уместо за либералне идеје и институције. Најјачи мит међу њим митовима је свакако мит о нацији, или херојској прошлости, као и о страдању заједнице¹²⁹. Међутим, треба рећи да није прошлост та која је представљена у тој реконструкцији прошлости, већ садашњост и будућност. Прошлост је свакако битна, али потреба да се она искористи у сврхе обезбеђивања легитимитета, је повезана са несигурношћу елите за своју судбину и положај у садашњем тренутку. Међутим, треба ићи и даље од овога и позабавити се феноменом *етничког фундаментализма*, који је производ овакве употребе националних митова. „Етнички фундаментализам представља указивање на разликама, и одбијању тврдњи о заједничкој судбини човечанства, али и инсистирање на националном разликовању као примордијалној чињеници људског постојања“¹³⁰. Етнички фундаментализам је стога заснован на разликама, искључивости и маргинализацији „другог“, а најбољи начин да се пронађе „жртвено јагње“ је свакако изградити непријатељски став према онима који „нам“ не припадају, било да се ради о етничкој или религијској категорији и пронаћи унутрашњег непријатеља, потенцијалне издајнике, уљезе, а национални митови су увек засновани на хомогенизацији, јединству и „чистоћи“. Поред тога, оно што је „косовском миту“ дало још већу снагу јесте и чињеница да су национални митови увек уперени против било какве сумње да су истинити и против било какве сумње у то каква је мисија целе нације. Оно што је свакако неопходно рећи јесте да таква кретања у једном друштву, воде неминовно до стварања национализма и ауторитаризма, али ипак то не треба мешати са Милошевићевим национализмом био све само не националиста. Милошевић је једноставно користио, као и многи пре њега у људској историји, национализам у сопствене сврхе. Он никада заправо није било националиста по убеђењу, већ је користио национализам онда када је то њему одговарало. *То нас доводи до потврде почетне претпоставке да је национализам основна полуга изградње нових националних држава на тлу бивших социјалистичких федерација, а да су националистичка осећања у случају кризе на Косову и Метохији искоришћена од стране политичких елита зарад њихових уских интереса.*

¹²⁹ Ibid, p. 28.

¹³⁰ Ibid, p. 31.

3.5. Велика Албанија-стварност или заблуда?

Када говоримо о српско - албанским односима, не можемо да заобиђемо идеју тзв. Велике Албаније. Наиме, сама идеја Велике Албаније није тако дуговечна као неке друге „велике“ идеје, већ јој се корени могу наћи пре свега у 19. веку, тачније 1878. године када се уздигла прва албанска националистичка организација - Призренска лига. Лига је створена као одговор на сазивање Берлинског конгреса те године, на којем су донете одлуке које су код албанских политичких лидера препознате као отимање албанских земаља и њихово поклањање Србима и околним словенским народима. Турци су наиме, поделили још раније Албанију на четири провинције и план је био да се скоро сви делови Косова предају Србији на управу, а да се Скадар преда Црној Гори, док би подручја Манастира била предато Македонији, а Јањине Грчкој. Основни задатак Лиге је стога био да се предупреди губитак ових територија, као и да врши агитацију за уједињење свих територија на којима живе Албанци у једну аутономну албанску провинцију у оквиру Турског царства. Албански политички лидери су предали захтеве британском премијеру недељу дана пре сазивања Конгреса, али су схватили да им је неопходна подршка барем једне велике силе, па су сматрали да је Британија најбоље решење јер се она највише противила увећавању територија на којима живе словенски народи. У меморандуму Албанци су тражили независну Албанију, тврдећи да она никада неће трпети словенску доминацију, а у наредном периоду су организовали низ протеста, али без успеха јер је на Конгресу потврђено да ће Косово бити у саставу Турске, а северне Албанија у саставу Црне Горе. Лига је је међутим, била на јаком удару од стране Турске 1881. године, када је њен рад и обустављен, а бројни албански лидери и њихове породице су морали да напусте подручје Отоманског царства. Овде треба рећи да је Порта у први мах подржала рад Лиге, али када је схватила њене праве намере и опасност национализма за опстанак Турског царства, одмах је прекинула са пружањем било какве подршке. Међутим, и поред свега тога, Лига је опстала. Већ 1899. године је преименована у Пећку лигу, а на првом састанку албански политички лидери су се сагласили да ће постићи примирје између свих завађених албанских племена и да ће у наредном периоду све снаге бити усмерене на одбрану албанских територија од словенских народа. Те идеје нису биле превише успешне, али је сама срж опстала.

Наиме, 1912. године Албанија је добила независност на Лондонском конгресу након Првог балканског рата, и то је био тренутак који су албански политички лидери чекали прилично дуго. Тада су они указали на то да се никада неће помирити са поделом њихове „природне“ територије, а као доказ за то, у своју делегацију Албанци су позвали и своје сународнике са Косова, из Македоније и Црне Горе. Велике силе су се сагласиле са тиме да признају независност нове албанске државе, али се нису сагласили око тога које границе ће та држава имати, што је била својеврсна јабука раздора на Балкану. Незадовољни исходом Конгреса, који је подразумевао да ће око половине Албанаца живети ван албанске државе, група косовских Албанаца је формирала тзв. Комитет за одбрану Косова 1918. године, а главни задатак је била јавна агитација за „ослобађање“ Косова и за успостављање албанске државе која се састоји од свих територија на којима живе Албанци. Иако је и ова организација доживела пораз од стране нових власти Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1924. године, идеја Велике Албаније је све то преживела и постала реалност већ 1941. године са избијањем Другог светског рата, али под страном управом. Италијанска војска је окупирала Албанију 1939. године, уз анексију делова Косова и северозападне Македоније у којој су махом живели Албанци, као што је и приказано на слици 2.

Међутим, након што су фашисти побеђени 1944. године у тим крајевима, постало је поново јасно да ће Косово бити враћено држави Јужних Словена, која је сада преименована у Југославију. Албанија је тако поново изгубила Косово, као и остале територије које је анектирала за време рата уз помоћ италијанске војске. Међутим, албански национализам је утихнуо за време владавине Енвера Хоџе који је уживао велику подршку тадашњих комунистичких власти Југославије, а Албанци су били превише концентрисани на свакодневно преживљавање под политичком репресијом. Након краја Хладног рата, албански национализам је поново васкрсао и то као последица драматичних догађаја у Европи. Бројне етничке

Слика 2.
Карта Велике Албаније,
www.novosti.rs

групе у Европи су тада почеле да испостављају своје захтеве у погледу територијалних аспирација позивајући се на историјске карте, а једна од тих етничких група је била и албанска, па је идеја Велике Албаније у једног тренутку постала јак конкурент идеји Велике Србије. Срби су се успешно супротстављали идеји Велике Албаније прилично дуго, односно све док се није појавио проблем косовске независности. Али оно што треба рећи је да постоје неке разлике у погледу два концепта. Наиме, тзв. Велика Србија је плод настојања да се поврате територије које је цар Душан освојио још у 14. веку, а постојала је у реалности само једном, и то у оквирима Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, и касније Југославије. Насупрот томе, идеја Велике Албаније никада није постојала у стварности, односно никада није била остварена, јер су претходне идеје Велике Албаније постојале само под страном управом, и то турском и италијанском. Међутим, албански политички лидери и даље тврде да не постоји идеја Велике Албаније и да је то само конструкција Србије. С друге стране, треба се запитати да ли је то тако. Због тога је можда исправно рећи да је у временима када је идеја Велике Србије поражена, можда ово био прави тренутак за остварење идеје Велике Албаније, као конкурентске идеје. Или је исправно рећи да је ова идеја заиста конструкција Србије у тренутку када је она бачена на колена и ослабљена, како би се ослабила позиција косовских Албанаца у покушајима да обезбеде пуно признање независности Косова? Оно што је јасно јесте да се у настојањима Србије да укаже на опасност стварања такве етничке творевине, налазе три битна елемента: Рат на Косову је био део покушаја Албанаца да створе Велику Албанију и прва фаза у том правцу, затим, да Албанци никада нису одустали од идеје Велике Албаније и на крају, да су независност Црне Горе и Косова сматрани делом тог плана. До данашњег дана су српски теоретичари, мислиоци и политичари тврдили да се у основи свих настојања косовских Албанаца налази пројекат проширења Косова и припајања Великој Албанији. Овде треба рећи да је и Милошевић током свог суђења, оптужио Албанце и њихове лидере за рад на пројекту Велике Албаније, који је препознао и као разлог за рат на Косову. Међутим, и данас је приметно да све српске власти од Милошевићевог пада, имају слично стајалиште јер као и Милошевић некада, оне дефинишу рат на Косову као сепаратистички рат који је усмерен на стварање Велике Албаније. Међутим, да идеја Велике Албаније није само проблем којим се бави Србија, потврђују и настојања других влада у региону, посебно македонске и грчке. У новембру 2000. године, грчки

парламентарци у Европском парламенту су издали саопштење које се управо бави проблемом увећане албанске државе, тврдећи да лак и албански образовни систем форсира идеју Велике Албаније. Албанци су наравно одбацили овакве тврдње, али је овај пројекат поново споменут од стране будућег грчког премијера, тадашњег министра за културу, Антониса Самараса 2008. године када је он оптужио Албанију и Бугарску за настојања да анектирају Македонију, око чијег имена и наслеђа се и води тихи рат. Међутим, оно што треба рећи јесте да, иако се и македонске власти боје идеје Велике Албаније и иако имају много већи проблем са функционисањем подељене државе, македонски политичари никада нису стали у одбрану оваквих оптужби од стране Србије и Грчке, управо због страха од политичког деловања веома бројне албанске мањине у Македонији, која по неким проценама броји око 25% становништва. Оно што прилично зачуђује јесте и став македонске јавности према овом питању јер се прилично често полемисе о истинитости идеје Велике Албаније, и то тако да се тврди да она није реална, и да Албанци немају таквих амбиција, пошто ће им кишобран ЕУ пружити дуго тражено јединство албанске нације. Међутим, веома је занимљиво посматрати какве одговоре на оптужбе о Великој Албанији су давали и дају албански политичари. Два албанска политичара су још 2005. године подигла буру тиме што су говорили о албанском уједињењу. Арбен Гзафери, политички лидер у Македонији је јасно ставио до знања македонским политичарима да се Косово треба припојити Албанији, као и делови јужне Србије и скоро половина Македоније и један део Грчке. Ветон Сурои, опозициони политички лидер са Косова, је други пут узбунио све тиме ће опција националног уједињења постати званична политика свих Албанаца ако се не одовори на политичке захтеве Албанаца. С друге стране, тадашњи албански министар спољних послова, Бесник Мустафај је приликом посете европским институцијама у Бриселу, уверавао све да пројекат Велике Албаније не постоји, али је управо Мустафај тај који је годину дана након те изјаве тврдио да ће се границе на Балкану променити уколико дође до поделе Косова по етничкој линији. Међутим, ово су само појединачни примери изјава албанских политичара и увек се све завршава на томе да су поруке извучене из контекста и да они не заговарају такву врсту уједињења Албанаца, већ за приступање свих земаља Западног Балкана ЕУ, што су потврдили и политички лидери Албаније касније, посебно некадашњи заговорник Велике Албаније, Сали Бериша, и албански председник Бамир Топи. Међутим, ако се

вратимо даље у прошлост, у освит рата на Косову, видећемо да су званичне институције Албаније биле врло активне у промовисању идеје велике Албаније. Као што је то случај са осталим балканским народима, први такав документ је потекао од интелектуалаца. Кључни, савремени документ који је дефинисао концепт Велике Албаније је „Платформа за решење албанског националног питања“ албанске Академије наука, који је објављен у октобру 1998. године. Овај документ, у суштини представља националну стратегију Албанаца, која је у облику брошуре штампана и достављана међународним институцијама на енглеском и француском језику. Оно што је и данас врло актуелно и што се често чује у јавности, јесте и концепт тзв. Природне Албаније, који је синоним за пројекат Велике Албаније, а први га спомиње Кочо Данај, албански интелектуалац у виду „Платформе природне Албаније“ која је објављена и преведена српски, грчки, македонски и енглески језик током 2009. године, у којој се наводи неопходност решавања албанског националног питања на југоистоку Европе. „Сва наведена документа полазе од тога да су Албанци практично подељени у пет држава, због чега налазе да је једини пут за решење албанског националног питања уједињење у једну државу. Платформама је, заправо, прецизно дефинисана великоалбанска стратегија која је јасно одредила правце деловања, циљеве и развој догађаја у региону. У првој, прелазној фази, налаже се стварање нове албанске државе на Косову и остваривање аутономије на југу Србије у Црној Гори, Македонији и Грчкој, чиме ће се стећи превласт и додатно хомогенизовати територије на којима живе Албанци. У другој, коначној фази, те територије треба спојити са матицом Албанијом. У албанској политичкој стратегији у оквиру постепеног стварања „Велике Албаније и федерализације албанског простора кључ представља отцепљење Косова. Стварањем друге албанске државе, сматрају албански идеолози, добило би се језгро које би себи привукло остале „албанске окупиране територије“¹³¹. Ипак се чини да је истина другачија него што албански политичари тврде. Треба рећи да је после стварања независног Косова, друга карика у стратешком ланцу стварања Велике Албаније можда и уставна реформа у Македонији. Ту је поново била активна Албанска академија наука, која као решење проблема Албанаца у Македонији предлаже два начина уставне реформе у Македонији - или да се она прогласи „двонационалном државом (да Албанци добију статус

¹³¹Милоје Здравковић, *Велика Албанија-обликовање нове нестабилности на Балкану*, Војно дело, 2014, стр. 160.

конститутивног народа по узору на Аустроугарску), или тако штоће се у Републици Македонији формирати посебна албанска аутономна покрајина“¹³². Док су на Косову за остварење својих циљева користили најразличитија средства, која су укључивала терор и герилски рат, у Македонији су, поред оружаних провокација, албански лидери тежиште ставили и на грађанску непослушност ради интернационализације албанског питања. Након одбијања захтева албанских политичких представника, у Македонији је завладао период несигурности и повремених сукоба између политичких представника албанске мањине и македонских власти, да би 2001. године, након војног организовања албанских паравојних структура, ситуација еволуирала у озбиљне оружане сукобе. Политички „окидач“ сукоба можемо наћи у постизању међудржавног уговора СР Југославије и Македоније о демаркацији границе између две земље, који је заправо признао границу Југославије према Македонији у оквирима у којима је Југославија и приступила Уједињеним нацијама, што је практично значило да се граница Македоније према Косову посматрала као део СР Југославије. Политички представници Албанаца из Македоније су се оштро успротивили таквом решењу, подржавајући ставове косовског руководства о непризнавању границе између Косова и Македоније као границе коју деле Југославија и Македонија. Читав сукоб, који је претио да уруши македонску државу је резултирао Охридским споразумом, који је практично федерализовао државу. Треба истаћи да су већ током 2007. године, албански интелектуалци из Македоније, Албаније и Косова у Тетову, где је раније формиран посебан Тетовски универзитет, као идеолошко језгро албанског уједињења, истакли предлог промене имена Македонија у Република Македонија – Илирида, као свој допринос решавању проблема са Грчком око имена Македоније. Још један наизглед очигледан пример изузетне виталности пројекта Велике Албаније је и отворено повезивање питања југа централне Србије са питањем севера Косова и Косова у целини, јер постоје стални захтеви не само политичара из Албаније, попут премијера Едија Раме, већ и албанских лидера из Прешева, Бујановца и Медвеђе, који терористичке формације, попут Ослободилачке војске Прешева, Медвеђе и Бујановца, величају, о чему говори и ситуација око недавног уклањања споменика тој организацији у Прешеву. Поред тога, премијер тзв. Републике Косово, Хашим Тачи је додуше, врло дискретно још пре десет година најавио могућност размене територија три општине на југу централне Србије

¹³²Ибид, стр. 169.

са општинама на северу Косова, али се од тог плана одустало након одбијања од стране Србије.

Када говоримо о злочинима које су починили припадници ОВК у склопу стварања етнички чистог Косова, према извештајима Human Rights Watch, још од Другог светског рата су постојале спорадичне групе милитантних Албанаца које су изазивале сукоб са југословенским снагама безбедности, али нису биле толико добро организоване као касније ОВК. Једна од тих познатијих група је и Народни покрет Републике Косова, а касније Национални покрет за ослобођење Косова који је знатно ојачао '80-их година, и из којег ће се изродити касније и ОВК. У почетку је ОВК, као и њене претходнице, била слабо организована група Албанаца са Косова, али је велику финансијску помоћ имала од албанског исељеништва на Западу, да би почетком '90-их постала права оружана формација. „Етнички Албанци са искуством у Југословенској народној армији су се постепене прикључивали побуњеницима. Везе са западним владама су се интензивирале, пре свега кроз Посматрачку дипломатску мисију Контакт групе, а обустава дејстава између децембра 1998. године и марта 1999. године, искоришћена је јачање централне команде“¹³³.

Овде треба напоменути да је Влада Републике Србије 2003. године објавила једну врло занимљиву анализу терористичких активности и организованог криминала на Косову и Метохији. Наиме, полазећи од претпоставке да су терористичке и криминалне групе у сталној спреси и од тога да оне имају заједничку додирну тачку, а то је дестабилизација региона и цветање нелегалних радњи, као и стварање Велике Албаније, Влада Србије је проценила да такве структуре не само да шире свој утицај на територији Косова, већ и да желе потпуну власт над њим како би легализовале своје послове. Оно што Влада Србије оцењује у овом документу као изузетно проблематично јесте и снажан осећај припадности албанској нацији од стране криминалних и терористичких група, јер су онда самим тим њихови нелегални послови чврсто повезани са остварењем националног интереса уједињења свих албанских територија јер „Албанци, посебно са Косова и Метохије, развили су осећај колективног идентитета, који је неопходан предуслов за бављење организованим криминалом. Управо је овај елемент, заснован на припадности одређеној

¹³³„Under orders: War crimes in Kosovo”, *Human Rights Watch*, p. 127, Available from: http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/Under_Orders_En_Combined.pdf, (Accessed 11 February 2015)

групи, повезао албански организовани криминал са паналбанским идеалима, политиком, војним активностима и тероризмом¹³⁴. Веома важно је рећи да је Влада Србије још тада указивала на то да су ОВК и посебно Албанска национална армија, која је заправо сестринска организација ОВК у Македонији и на југу Србије, тесно повезане са криминалом јер једино тако могу да финансирају своје активности, као што уосталом раде и све терористичке организације у свету. Међутим, оно што тероризам и организовани криминал на Косову разликује од уобичајеног модела јесте подела интересних сфера између појединих вођа тих група и тачно утврђене границе њиховог деловања на Косову, и то на основу традиционалне клановске структуре албанског друштва, која се ослања на крвну освету и обичајно право. Влада Србије је у овом документу указала на то да су и међународне околности погодиле развоју тероризма и криминала на Косову, нарочито ако имамо у виду да су „санкције које је међународна заједница примењивала према Савезној Републици Југославији, те трговинска блокада Републике Македоније од стране Грчке, допринели да се раније успостављени путеви шверца дроге, из Турске према западноевропском тржишту, преусмере на територију Албаније и Косова и Метохије. Део прихода који су остваривали у овим незаконитим пословима, носиоци тих активности уплаћивали су у, наводно, хуманитарне фондове, из којих су финансиране активности припадника ОВК“¹³⁵. На тај начин, како Влада Србије процењује, „опрано“ је око 900 милиона немачких марака, који су завршили у рукама терористичких група, а што је још важније, тај новац је паралелно коришћен са директном разменом дроге за оружје, на шта је указивао својевремено и *WashingtonPost*. Оно што је повезница и са садашњим стањем на Косову, јесте и чињеница да су некадашње вође ОВК и даље врло активне на Косову, али као политичари и „миротворци“. То се односи пре свега на формирање политичких партија од стране најугицајнијих људи из ОВК, попут Хашима Тачија, Фатмира Љимаја, Рамуша Харадинаја и осталих. Међутим, оно што забрињава је и чињеница да је највећи број припадника ове организације сада запослен у оквиру Косовског заштитног корпуса, заметка војске Косова, и Косовској полицијској служби.

С друге стране, Влада Србије је Бујара Букошија препознала као једног од првих сепаратиста на територији Косова, јер је он био тзв. премијер Републике Косово у периоду

¹³⁴ „Албански тероризам и организовани криминал на Косову и Метохији“, *Влада Републике Србије*, 2003, стр. 8, Доступно преко: <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/?id=19991>, (Приступљено 14. фебруара 2015)

¹³⁵ Ибид, стр. 9.

од 1991. до 2000. године. Не само да је он био премијер, него је уз помоћ паралелних структура тзв. Републике Косово, помогао оснивање прве паравојне формације на Косову, тзв. Оружаних снага или FARK. Међутим, ова организација никада није представљала превелику опасност за југословенске снаге безбедности јер су њене вође биле разједињене, али је ово био важан индикатор, посебно ако имамо у виду да је она као и остале мање криминалне групе постала саставни део ОВК пре почетак рата. ОВК је формирана као што је и речено стапањем Националног покрета Косова и Народног покрета за ослобођење Косова, а први командант је био Адем Јашари. Он је са својим саборцима који су били бивши припадници ЈНА изводио нападе на полицијске пунктове СР Југославије, али је основно опредељење ове групе људи у почетном периоду ипак било омасовљење ОВК. Због тога су припадници ОВК „организујући тзв. тројке, посећивали предводнике фисова и претиле ликвидацијом појединих чланова оних породица које не буду дале своје представнике за јединице ОВК“¹³⁶. Ова организација је такође спроводила и терористичке акције и на територији јужне Србије, и то путем својих „подружница“ у виду Ослободилачке војске Прешева, Бујановца и Медвеђе (ОВПМБ), која је била задужена за деловање у циљу отцепљења јужног дела Србије од матичне државе и припајање Косову. „Оружје и војна опрема за ОВПМБ обезбеђивани су тако што су чланови организације шверцовали оружје у циљу сопствене зараде, а део су стављали на располагање организацији. Поменута роба допремана је илегалним каналима, али и преко граничних прелаза са Албанијом и Македонијом, као што су Ђенерал Јанковић, Јазинце, Ђафа Прушит, Морина и Тропоја“¹³⁷. Међутим, ова организација није забележила веће успехе, због подршке међународних актера коју је Војска Југославије са полицијом имала, па је већина њених припадника или амнестирана или је пребегла на Косово како би избегла кривично гоњење. С друге стране, треба рећи да је ОВК формално расформирана у октобру 1999. године, али да од тог тренутка почиње други талас етничког чишћења преосталог неалбанског становништва, који је кулминирао 2004. године. Наиме, мање групе бивших припадника ОВК су преузеле на себе деловање у циљу прогона преосталог српског становништва, а директне наредбе су издавали некадашњи команданти ОВК, данас највиши функционери у Влади и Скупштини Косова, Хашим Тачи, Рамуш

¹³⁶Ибид, стр. 13.

¹³⁷Ибид, стр. 16.

Харадинај, Фатмир Љимај итд. „Приоритетне активности припадника ових група у функцији су застрашивања српског становништва и етничког чишћења територије КиМ, ликвидације потенцијалних сведока за евентуалне хашке оптужнице против албанских терориста и елиминације политичких противника и њихових сарадника“¹³⁸. Овде се посебно треба позабавити самим нападима које су ове групе извршиле пре и за време рата. Наиме, Влада Србије процењује да је ОВК са свим својим групацијама које су од ње настале, извршила 6571 напад на Косову и југу Србије и то пре свега на цивилно становништво, а да је извршила 67 напада на припаднике полиције и војске Југославије, при чему је страдало 1206 лица¹³⁹. Међутим, напади су настављени и након рата, све до средине 2004. године, када је био и врхунац напада, а терористичке групе су извршиле укупно 338 напада¹⁴⁰, пре свега на цивиле српске националности.

До 1999. године, главни политички представник ОВК је био Хашим Тачи, кога су још звали и Змија, а представљао је побуњенике и за време конференције у Рамбујеу. Међутим, у априлу 1999. године, Агим Чеку, добровољац хрватске војске за време рата у Хрватској, преузео је команду над ОВК. Треба рећи да је ОВК врхунац бројности доживела 1999. године, пред сам сукоб када је бројала око 20 000 људи, а у почетку није била превише хомогена. Тек доласком Агима Чекуа на чело централне команде, 7 оперативних зона ОВК је почело да делује као права армија. Чеку је касније преузео функцију министра задуженог за косовске безбедносне снаге, а језгро не само његовог кабинета, него и самих оружаних снага чинили су бивши припадници ОВК. ОВК је тако постала армија која је имала добро обучене војнике у 7 оперативних зона на Косову - у систему Дренице, Косовској Митровици, Дукађинију, Подујеу, Качанику и Паштрику. Оно што је овде битно напоменути, јесте и то да су и Тачи и Чеку доспели до врха самопроглашене државе Косово, као и њихови највиши заповедници попут Рамуша Харадинаја, Фатмира Љимаја и портпарола ОВК, касније председника косовског Парламента, Јакупа Краснићија. Није тачно познато у ком моменту се ОВК појављује као организована војска, али се са великом прецизношћу може рећи да се један од првих герилских напада ОВК десио 11. фебруара 1996. године, када је бачена бомба на српски избеглички камп у Приштини, као и у Пећи и Митровици. ОВК је наиме, спровела низ

¹³⁸Ибид, стр. 17.

¹³⁹Ибид, стр. 17.

¹⁴⁰Ибид, стр. 17.

казнених експедиција у селима и градовима на Косову према Србима и Албанцима који нису хтели да сарађују са ОВК. Не само да је ОВК протерала огроман број Срба са Косова, већ је велики број њих отела и убила. Према неким проценама, око 90 Срба¹⁴¹ је само у јулу 1998. године отето и убијено у Ораховцу, а након преузимања контроле над рудником у Белаћевцу код Обилића, 9 рудара¹⁴² је киднаповано и њихова судбина још увек није расветљена. Један од најстрашнијих злочина се одиграо те исте године у селу Клечка, када су масакриране 22 особе српске националности, а остаци убијених цивила нису у потпуности пронађени јер је ОВК користила пећи за спаљивање њихових тела. Оно што и даље остаје нерасветљено је велики број злочина над Србима и Ромима који су се одиграли након рата, јер је ОВК тада била најактивнија приликом паљења читавих села неалбанског становништва и уништавања цркава. Према неким подацима, до 2000. године, око 210 000 Срба¹⁴³ је напустило Косово, а највећи број њих је то учинио када је на Косову владало потпуно безвлашће у првих неколико недеља НАТО бомбардовања, а оно што је остало од Срба, углавном је данас концентрисано у енклавама попут Грачанице и Косова поља. Према подацима Центра за хуманитарно право, само између јануара и августа 1998. године, ОВК је отела 103 цивила српске националности. ОВК, која је управо у периоду од 1998. па до краја рата, нарасла у праву герилску армију, није пуно марила за било какве норме хуманитарног права, а што је још упечатљивије, није се ни ограђивала од датих изјава, већ се поносила њима. Погубљења су нашироко признавана и слављена као оправдање због напада југословенских снага. Међутим, није познато да је иједан виши заповедник ОВК икада осуђен за злочине над Србима, иако је јасно да је случајевима ратних злочина које је ОВК чинила, врх ОВК врло добро знао шта се догађа. Оно што овде треба напоменути је и то да ОВК често није марила ни за албанске цивиле и да их је користила у бројним окршајима са југословенским снагама као живи штит јер је основна тактика ове групе била да се нападају кампови југословенске војске и полиције, као и њихове управе у градовима на Косову, али тако да напади морају да укључују близину неког албанског насеља, како би изазвали југословенске снаге да неселективно нападну цивиле. Веома је важно поменути један од ретких извештаја Human Rights Watch-а из августа 1999. године, који се односи на страдања Срба и Рома на Косову. Извештај јасно

¹⁴¹Ibid, p 40.

¹⁴² Ibid, p. 41.

¹⁴³ Ibid, p. 42.

наводи да су преостали Срби и Роми били под константном претњом по сопствене животе од стране локалних албанских група и да су били подвргнути мучењима и другим облицима злодела, па се тако наводи да је један од најстрашнијих злочина био онај у Старом Грацком када су наоружане групе ОВК убиле 14 српских жетелаца. Веома је битно истаћи да је овај извештај препознао појаву масовног учешћа албанских цивила у протеривању Срба и Рома са Косова и то тако да су „многи албански цивили учествовали у паљењу и рушењу српских и ромских кућа, а у неколико случајева и у насилним нападима на своје суседе“¹⁴⁴. Извештај посебно наводи да су и KFOR и UNMIK били потпуно неспремни и да су селективно делили правду, нарочито када су у питању Срби, што је како се наводи, последица како неискства, тако и мањка стручног особља (мада се можемо слободно запитати да ли је то једини разлог, имајући у виду број припадника обе мисије - око 50 000 припадника KFOR-а непосредно након рата и још 5000 припадника мисије UNMIK). Human Rights Watch је у свом поднеску критиковао међународну заједницу због занемаривања злочина над Србима, јер према проценама ове организације, постојало је 164 000 расељених Срба, који су свој нови дом пронашли у централној Србији, и још толико расељених људи широм Косова, а као посебно отежавајућу околност истакнута је ситуација са нетолеранцијом у већински албанским насељима, попут Пећи, Призрена, Урошевца и Приштине, где практично Срба више нема и где се ниједан Србин није вратио због одбијања локалног становништва. Најгора ситуација је заправо била у Призрену, где су само старији Срби остали, а и они који су остали су били убијени, па се тако у извештају наводи стравичан злочин над двоје стараца српске националности који су ту живели деценијама. Остали малобројни Срби који су одлучили да и даље живе у Призрену, били су у сталном страху због упада униформисаних припадника ОВК који су им тражили новац како би могли да остану у граду. Такође, ова организација наводи и да су били чести случајеви киднаповања преосталих Срба од стране ОВК, која је одмах по доласку KFOR-а заузела више зграда у главним центрима на Косову и које је користила као импровизоване затворе и просторије за мучење локалних Срба.

¹⁴⁴ “Abuses against Serbs and Roma in the new Kosovo”, *Human Rights Watch*, 1999, Available from: <http://www.hrw.org/reports/1999/kosov2/>, (Accessed 13 February 2015)

3.6. Дешавања након рата и успостављање самоуправе на Косову и Метохији

Након анализе више статистичких извора о демографским приликама на Косову, могу се добити само релативни, али не и потпуни подаци о размерама и катастрофалним последицама рата на Косову, нарочито ако говоримо о периоду непосредно пре рата. Тада је популација Косова процењена на око 2,1 милион, односно између 2 и 2,2 милиона, а од тога Албанци су чинили око 83% становништва, док су Срби чинили око 10%¹⁴⁵. Према изворима до којих је могуће доћи, стиче се утисак да у овом периоду не постоји тачан податак о етничком саставу становништва Косова пре свега због бојкота пописа становништва од стране Албанаца 1991. године. Једине приближне процене је направио Савезни завод за статистику СР Југославије 1991. године, и то тако што је анализирао податке из 1981. године и сопствене претпоставке о тренду раста становништва. Завод је сматрао да је на Косову 1991. године живело око 1 956 000 становника, од којих је 82% Албанаца, 10% Срба и 8% припадника других националности¹⁴⁶. Међутим, није познато какав је тренд раста становништва био за време рата, али и овде постоје приближне процене. Савезни завод за статистику је проценио да је 1997. године на Косову живело 2 188 000 људи, а 1998. године 2, 222 000¹⁴⁷. Ово се подудара и са проценама Канцеларије Високог представника УН за избеглице из 1998. године јер је по тим проценама на Косову живело 2 188 817 људи¹⁴⁸. Међутим, веома је важно истаћи на који начин су се одвијале промене у броју становника на Косову. Наиме, пописи становништва у СФРЈ су се спроводили од 1948. до 1991. године, а према подацима Савезног завода за статистику, можемо видети да је број Албанаца растао константно, од 68,7% 1948. године, до 77,4% 1981. године. Од 1981. године до 1991. године, број Албанаца је порастао са 77% на 82%, док је број Срба константно опадао са 13% на 9%, као што се може и видети на графикону 1. Када говоримо о периоду након рата, 2011. године косовске институције су спровеле сопствени попис становништва, али су Срби готово у целини бојкотовали овај попис,

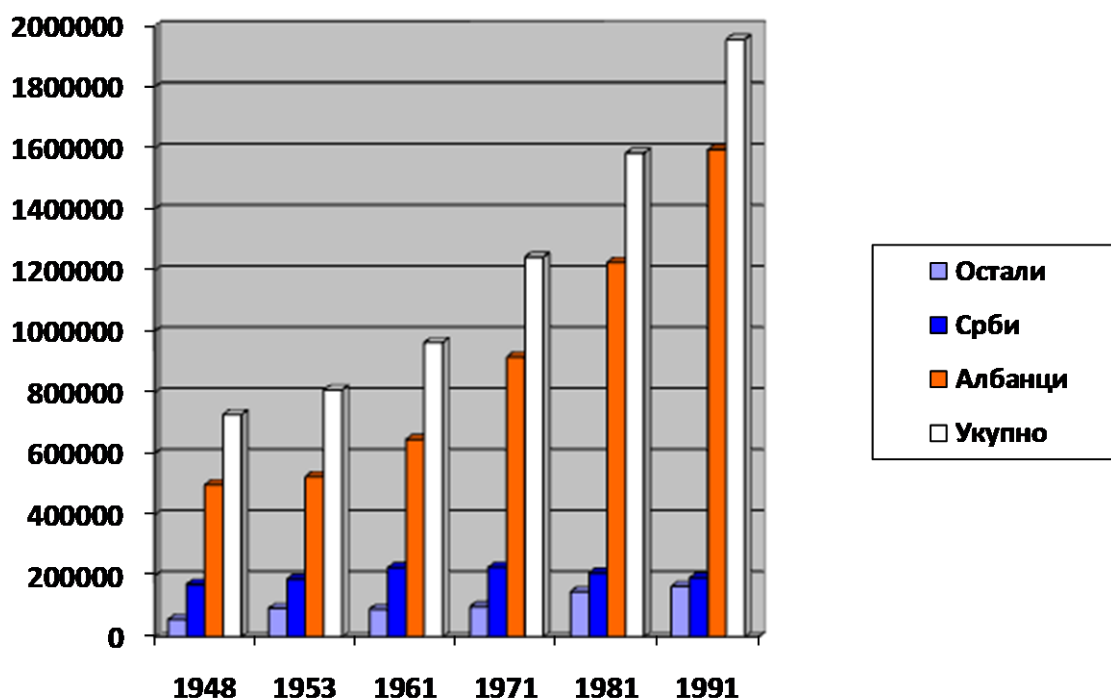
¹⁴⁵ Helge Brunborg, *Report on the size and ethnic composition of the population of Kosovo*, ICTY, 2002, p. 1, Available from: http://www.icty.org/x/file/About/OTP/War_Demographics/en/milosevic_kosovo_020814.pdf, (Accessed 12 February 2015)

¹⁴⁶ Ibid, p. 1.

¹⁴⁷ Ibid, p. 1.

¹⁴⁸ Ibid, p. 2.

посебно на северу покрајине. Као што се може видети на слици 3, према проценама косовских власти, на Косову живи 1 739 825 становника, од којих су 92,93% Албанци¹⁴⁹. Јужно од Ибра према овом попису живи 25.718 Срба, или 1,5 одсто, али имајући у виду са су Срби бојкотовали у највећем броју попис, процене су да на северу покрајине живи око 60 000 Срба, а јужно од Ибра око 80 000 Срба. Према овим подацима, приметан је огромни пад броја становника на Косову јер је према попису из 1991. године, тамо живело 1 956 000 становника. Ово је разумљиво, јер према проценама UNHCR-а, број избеглих лица са Косова износио је 2012. године 304 737¹⁵⁰. Злочини који су се десили су бројни,

али овде треба да нас интересује пре свега, не број погинулих и протераних Албанаца и Срба, већ разлози за такво поступање према цивилима. Најпре, ако говоримо о злочинима према Албанцима, можда треба рећи да је

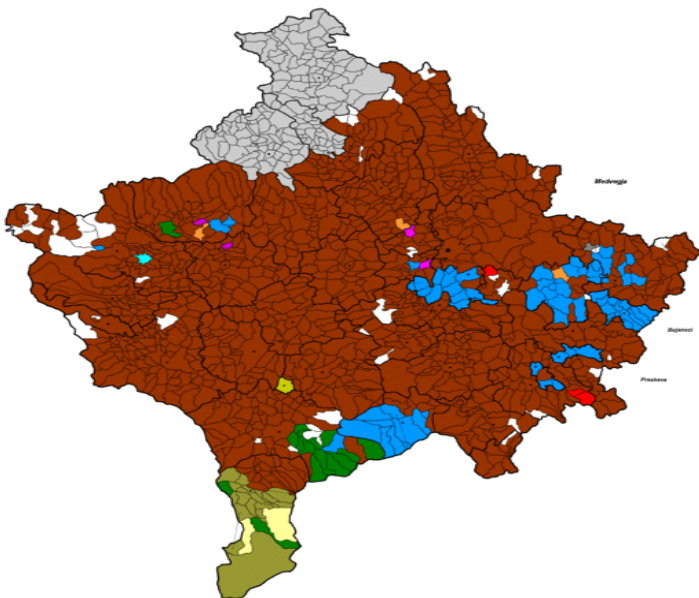
Графикон 1.
Пописи становништва на
КиМ 1948-1991
Савезни завод за статистику
СФРЈ

¹⁴⁹ „Kosovo census atlas“, *Kosovo agency of statistics*, 2011, Available from: https://ask.rks.gov.net/ENG/publikimet/doc_download/1125-kosovo-census-atlas-, (Accessed 15 February 2015)

¹⁵⁰ „Report of the United Nations High Commissioner for Refugees“, *UNHCR*, 2012, Available from: <http://www.unhcr.org/524443bf9.pdf>, (Accessed 12 February 2015)

стратегија, ако је уопште постојала неко одређено време, била усмерена на то да се промени демографска слика Косова јер су Албанци и тада чинили преко 80% становништва.

Друго, можда је такво поступање било усмерено и на евентуалну поделу Косова, јер је било немогуће протерати све Албанце са Косова без икаквих последица, а можда је та стратегија била усмерена и на преливање рата на Македонију и Албанију како би се НАТО усмерио према њима. Оно што још више забрињава, јесте и то да су масовна протеривања и етничко чишћење које су спроводиле обе стране, били усмерени на ширење страха међу обичним становништвом, а злочини почињени према виђенијим становницима Косова сведоче о томе да је било врло тешко утврдити тачну везу са ОВК и да је то била одлична прилика да се обе стране обрачунају са носиоцима интелигенције, а да не помињемо и то да су бројни други злочини били почињени из чистог хира и освете. Потпуна незаинтересованост делова међународне заједнице је довела до промене етничке

Слика 3.
Етничка карта КиМ према
попису становништва 2011.
године,
www.ask.rks-gov.net

структуре на Косову и зато се са правом може рећи да су међународне организације које су успоставиле своје мисије на Косову, биле недовољно спремне да прихвате своју улогу у злочинима на свим странама. НАТО је, можемо слободно рећи са ове временске дистанце, био преокупиран не само својим стратешким интересима, већ пре

свега „заштитом својих трупа, а не заштитом цивила“¹⁵¹.

УН су с друге стране, биле потпуно немоћне да

¹⁵¹ Ibid, p. 42.

учине било шта, чак и да су хтеле јер мисији УН нису била обезбеђена довољна средства за функционисање. Али, овде није реч само о финансијском аспекту, већ о недостатку политичке воље, јер су званичници и НАТО-а и УН врло добро знали шта је ОВК и какве злочине је чинила, док су челним људима ове терористичке организације допустили, чак и данас, да преузму кључне политичке функције. Овде треба рећи да западне силе нису у потпуности ни контролисале ситуацију јер су пропустиле да подрже напоре умерених политичких функционера са Косова почетком '90-их година, када је постало јасно да је следеће ратно жариште управо тамо. Оно што је посебно занимљиво јесте то да су западне владе, укључујући и САД, непосредно након рата у Босни и Херцеговини, осуђивале оно што је радила ОВК, називајући је терористичком организацијом. То се јасно види у изјави представника Контакт групе јер су они тврдили да „Контакт група остаје посвећена заштити људских права и да осуђује њихово кршење како од стране насилне репресије против ненасилних облика изражавања политичког мишљења, што укључује и мирне протесте, тако и од стране терористичких акција, укључујући оне које спроводи тзв. Ослободилачка војска Косова“¹⁵². Међутим, јасно је да ни САД ни остале западне владе нису осуђивале ОВК само зато што крши људска права, већ пре свега зато што им је био потребан Милошевић као савезник за спровођење Дејтонског споразума. То наравно није трајало дуго, и већ непосредно пре рата на Косову, ова изјава је повучена, а ОВК никада званично није стављена на листу терористичких организација од стране САД.

Међународни трибунал за бившу Југославију је оптужио Слободана Милошевића и четворицу бивших високих званичника СР Југославије за озбиљне злочине на Косову 27. маја 1999. године, тачније за „убиства, мучења и депортације на Косову“¹⁵³ између 1. јануара и маја 1999. године, и већ априла 2001. године, Милошевића је ухапсила нова југословенска власт, која га је испоручила Трибуналу симболично 28. јуна 2001. године.

¹⁵²“Statement by the Contact groupe on Kosovo”, *U.S. Department of State*, Available from:

http://www.state.gov/1997-2001-NOPDFS/regions/eur/stm_980225_kosovo.html, (Accessed 11 February 2015)

¹⁵³“President Milosevic and four other senior officials indicted for murder, persecution and deportation in Kosovo”, *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*, Available from: <http://www.icty.org/sid/7765>, (Accessed 15 February 2015)

9. јуна 1999. године, Међународне безбедносне снаге и Влада СР Југославије су потписали тзв. Војнотехнички споразум у Куманову, којим је завршено бомбардовање Југославије. Овај споразум је заправо потврдио намере чланица НАТО-а да на Косову и Метохији морају бити размештене међународне снаге и мисија УН-а, са циљем „предузимања свих неопходних акција ради успостављања и одржавања безбедносног

окружења за све грађане Косова“¹⁵⁴. Као што се може закључити, овај Споразум заправо представља давање пристанка СР Југославије да се на једном делу њене територије распореде међународне снаге које ће бити надлежне практично за управу над Косовом и Метохијом, а без присуства званичних органа из Београда, што се у академским круговима

често тумачило као званична капитулација

СР Југославије. Као потврда ових тврдњи намеће се посебан одељак овог Споразума, члан 4, који изричито забрањује снагама СР Југославије да поново успоставе присуство на територији Косова и Метохије, односно да „било које снаге

СРЈ и Републике Србије неће ући, поново ући, нити остати на територији Косова или у зони копнене безбедности односно зони ваздушне безбедности како су описане у тачки 3,

Слика 4.
Копнена зона безбедности,
www.politika.rs

¹⁵⁴ „Војно-технички споразум између Међународних безбедносних снага ("КФОР") и влада Савезне Републике Југославије и Републике Србије“, члан I, тачка 1, *Влада Републике Србије*, 1999, Доступно преко: <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/?id=19947>, (Приступљено 19. децембра 2014.)

члана 1, без претходне изричите сагласности команданта међународних безбедносних снага¹⁵⁵. Дакле, српским снагама је било забрањено да и на територији која не спада у оквир Косова и Метохије, врше операције и да буду ефективно присутне.

Та област, као што је приказано на слици 4, протеже се између Србије и Косова у дужини од 5 км на копну и 25 км у ваздуху, унутар територије уже Србије. У тој демилитаризованој зони Војска Југославије није имала приступ, с тим да су полицијске групе до 10 људи наоружане само лаким оружјем могле да патролирају и одржавају ред у тој зони. Оваква незавидна позиција Србије, омогућила је терористима са Косова да упадају на југ Србије и врше терористичке нападе. Напади тзв. Ослободилачке војске Прешева, Бујановца и Медвеђе, испоставе ОВК на територији уже Србије, су отпочеле већ у лето 1999. године у општини Куршумлија, да би се затим прошириле и на општине Бујановац, Прешево и Медвеђа. Највеће борбе су се одвијале у лето и јесен 2000. године код Бујановца, у којима су терористи заузели неколико полицијских пунктова. Након тога, међународне снаге на Косову и Метохији су увиделе грешку успостављања копнене зоне безбедности и забране српским снагама да врше операције, нарочито зато што је ова испостава ОВК отпочела и са пружањем помоћи албанским побуњеницима у Македонији. Због тога су међународне снаге, предвођене НАТО-ом, дозволиле југословенским снагама повратак у јужни сектор копнене зоне безбедности, који се налазио уз границу са Македонијом, а затим постепено и у остале секторе копнене зоне безбедности. Одлука НАТО-а да се започне са повратком српских снага у овај део територије уже Србије донета је 7. марта 2001. године када им је дозвољено да користе сву војну технику, изузев тенкова, а могле су и да хапсе и узвраћају на евентуалне нападе, тако да је операција повратка југословенских снага окончана врло брзо, већ 31. маја 2001. године, без већих инцидената. Правни основ овог споразума је потврђен усвајањем резолуције 1244 у Савету безбедности УН, чиме је озваничен крај функционисања државне управе СР Југославије, односно Републике Србије на простору Косова и Метохије. Треба рећи да ова резолуција није ретроактивно легализовала бомбардовање СР Југославије, али је на неки начин представљала прећутну сагласност са оним што се збивало на Косову и Метохији када је реч о укидању српске управе и распоређивања међународних снага, са „значајним

¹⁵⁵Ибид, члан I, тачка 4.

учешћем НАТО-а у њима¹⁵⁶. Ова резолуција је заправо потврдила све што је наведено у претходном Војно-техничком споразуму, али је такође извршила демилитаризацију ОВК и наоружаних албанских група, поред тога што је изричито предвиђала повлачење свих безбедносних снага СР Југославије са Косова и Метохије. Међународне снаге су, према томе, биле надлежне за заштиту цивила и повратак избеглица, заштиту цивилне мисије УН и других организација, али и за надзор над косовским границама¹⁵⁷, па је већ тада било јасно да ће Косово имати границе, а не административне прелазе и да држава Србија неће имати апсолутно никакве надлежности на том делу територије. Ова резолуција је битна и због тога што је обезбедила правну основу за успостављање цивилне мисије УН, тзв. UNMIK, што представља својеврсни покушај стављања међународних снага под окриље УН, што није био случај за време бомбардовања Југославије.

Међутим, занимљиво је то што је ова резолуција истовремено потврђивала територијални интегритет СР Југославије, а с друге стране је изричито предвиђала повлачење српских институција са Косова и Метохије, што је својеврсни парадокс, који је наговештавао да ће највероватније бити организовани преговори, али не о суверенитету Србије на Косову и Метохији, већ о њеном евентуалном територијалном интегритету, а имајући у виду то да се као крајњи циљ помиње успостављање самоуправе на Косову, јасно је да до потврђивања суверенитета Србије неће доћи. С друге стране, територијални интегритет Србије се потврђује само у Преамбули, која није оперативни део резолуције, тако да није потпуно јасно да ли се територијални интегритет Србије заиста потврђује. Веома је важно рећи и то да се у резолуцији помињу и преговори у Рамбујеу, као почетни оквир за будуће преговоре о статусу Косова и Метохије, а врло добро знамо да су ти преговори предвиђали да ће се коначни статус Косова одредити на основу воље народа Косова, а да не помињемо то што резолуција 1244 ни у једном свом делу не забрањује проглашење независности Косова. Мисија УН је зато већ 15. маја 2001. године успоставила тзв. Уставни оквир за прелазне власти на Косову, односно, својеврсни правни оквир у којем ће Косово функционисати, невезано за правни систем Републике Србије и СР Југославије, а тек мају 2002. године, након тешких преговора, представници

¹⁵⁶ „Резолуција Савета безбедности 1244 о ситуацији у вези са Косовом“, анекс 2, члан 4, *Савет безбедности Уједињених нација*, 1999, Доступно преко:

http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPISI/rezolucija_1244_cir.pdf, (Приступљено 1. децембра 2014)

¹⁵⁷ Ибид, члан 9 (ц), (г) и (х).

међународних мисија на Косову и албански политичари су се договорили о његовом усвајању. Овај договор је створио практично све косовске институције, попут Скупштине, која је бројала од тог тренутка 120 чланова, који се бирају пропорционално на изборима. Такође, 20 посланичких мандата је од тог броја резервисано за мањине и то тако да је 10 мандата увек морала да добије српска мањина, а других 10 остали народи. Према овом споразуму, косовска Скупштина је бирала Председника Косова, који је одговоран за поверавање мандата косовском Премијеру. Иако је овај договор представљао први корак ка успостављању самоуправе на Косову, UNMIK је био крајња инстанца власти и то не само кроз правосудни систем и безбедносне структуре, већ и кроз Специјалног представника који је могао да укине било коју одлуку косовских власти. Уставни оквир је такође створио заматак данашњег Уставног суда Косова, али није дозволио Албанцима одржавање референдума, што је само погоршало став политичких партија на Косову према међународним мисијама, посебно UNMIK-у.

Овде је врло важно рећи да је резолуција 1244 успоставила специфичну структуру управљања територијом Косова и Метохије. Наиме, приметна је својеврсна „подела рада“ између међународних мисија и институција и то тако да је UNMIK-у поверено управљање косовском администрацијом и цивилно управљање том територијом, док је био задужен за постконфликтну реконструкцију Косова, посебно по питању повратка избеглица. ОЕБС је био задужен за изградњу институција, док је ЕУ била задужена за економски развој. Питање безбедности је поверено KFOR-у, који се састојао од војних снага из 35 држава, а којима заправо управља НАТО. У раним фазама изградње институција, UNMIK је успоставио тзв. Заједнички саветодавни савет за судство, чије чланове је изабрала мисија УН, као и Савет од 4 тужиоца и двоје истражних судија. Уредбе које дефинишу улогу ових савета се сматрају кључним у успостављању правосудних органа на Косову. Заједничка цивилна комисија је са друге стране, имала задатак да олакша процес реконструкције јавних институција и администрације у области здравства, образовања, културе, општинских управа, телекомуникација и снабдевања електричном енергијом, што се сматра заметком министарстава на Косову. Такође, још једном је било приметно и то да су Срби насилно протерани и да недостатак поверења успорава процес реконструкције. На политичком нивоу, мисија УН је формирала представничко тело, тзв. Косовски прелазни савет, а који се састојао од представника свих народа, под управом

Специјалног представника, с тим да није сигурно да ли се он сматра заметком Скупштине Косова или Владе Косова, јер су му у каснијим фазама поверени послови из области којима су управљали претходно наведени савети. На терену је ситуација била много лошија јер нису функционисали медији, тако да је мисији УН била отежана комуникација са грађанима, тако да је једини начин комуникације био да се UNMIK свакодневно представља грађанима путем радија, а треба напоменути и то да је сама мисија УН имала доста проблема већ на самом почетку јер су неке албанске групе, највероватније бивших припадника ОВК, покушале да насилно преузму медије на Косову.

Када говоримо о примени закона, треба рећи и то да је UNMIK од самог почетка указивао на то да ће на територији Косова бити примењивани „закони СР Југославије и Републике Србије, све док они нису у супротности са међународним стандардима за заштиту људских права или уредбама Специјалног представника“¹⁵⁸. То је практично значило да се закони СР Југославије поштују, али да примат имају уредбе Специјалног представника, што је још један од доказа да је Специјални представник у својим функцијама комбиновао све три гране власти. Он не само да је могао да мења и укида важеће законе, већ је могао и да именује особе на јавне функције, укључујући и судство, али и да их отпусти.

С друге стране, одмах по доласку на Косово, мисија UNMIK је после шестомесечних проблема које је имала са ОВК, која је створила паралелне структуре управљања Косовом, успоставила тзв. Заједничку привремену администрацију (JIAS), која је прерасла у тзв. Привремене институције самоуправе, с тим да су главни доносиоци одлука били UNMIK и Специјални представник Генералног секретара УН, будући да им је и Уставни оквир за Косово дао широка овлашћења и могућност да интервенишу својим одлукама кад год они процене да је неопходно. Овај Уставни оквир је успоставио институције тзв. косовске самоуправе, као што су Скупштина, Влада и Председник. Већ 17. новембра 2001. године су одржани први избори на Косову и Метохији, које није организовала Република Србија, већ мисија ОЕБС-а на Косову, а на њима је победу однела Демократска лига Косова (LDK), на челу са Ибрахимом Руговом, док је друга по снази странка била Демократска партија Косова (DPK), на челу са Бајрамом Реџепајем, с тим да треба рећи да је ово био први пут да су косовски Срби учествовали на изборима за

¹⁵⁸ Ibid, p. 8

косовску Скупштину, и то тако што је 5 различитих партија Срба са Косова формирало јединствену листу „Повратак“, која је освојила 22 посланичка мандата. Овде морамо имати на уму да су југословенске власти позивале косовске Србе да учествују масовно на тим изборима, али само 50% Срба је изашло на биралишта. Избори су оцењени као „генерално фер и слободни, али су и даље били организовани од стране ОЕБС-а, а не домаћих инситуција“,¹⁵⁹ с тим да је највише оцене добила једино позитивна дискриминација која се примењује према Србима јер је за њих било резервисано 10 посланичких мандата без обзира на резултате избора.

Међутим, након насиља које се десило 2004. године, Срби су све до 2014. године бојкотовали рад косовских институција и све касније изборне циклусе. LDK и DPK су након три месеца мучних преговора ипак постигле коалициони споразум по којем је Ругова постао председник Косова, а Реџепаи премијер. Девет одсека UNMIK-а, који су управљали Косовом, претворено је у министарства Владе Косова. UNMIK је стога, одмах предао један део надлежности новим косовским институцијама, али се тај процес одвијао прилично дуго, јер је било отпора на локалном нивоу, нарочито када је у питању српска заједница. Сви покушаји да се и она подведе под окриље косовских структура, нису успели у том периоду, а Република Србија је искористила правни вакуум тако што је подржавала рад својих институција, које су углавном биле концентрисане у подручјима на којима су живели Срби. UNMIK је међутим, задржао огроман део надлежности, попут „спољног представљања Косова“¹⁶⁰, с тим да су се остале надлежности односиле на правосуђе, полицију, железнички саобраћај, власништво над земљом, цивилну безбедност, авијацију и царину.

Када говоримо о Републици Србији и реакцијама на дешавања на Косову и Метохији, треба рећи да је прву у низу декларација о Косову и Метохији, Скупштина Србије усвојила 2001. године, па је зато неопходно анализирати ове документе како би се уочила еволуција приступа Србије овом проблему. Наиме, након смене власти у Србији у децембру 2000. године, 2001. године је усвојена прва резолуција о Косову и Метохији, у којој је, нова власт, по много чему наклоњенија успостављању тесних односа са Западом,

¹⁵⁹ “Nations in transit-Kosovo”, *Freedom House*, 2004, Available from: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2004/kosovo#.VSKTHdyUeNA>, (Accessed 6 April 2015)

¹⁶⁰ “Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo”, *Security Council*, 2002, paragraph 9, Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2002/1126, (Accessed 19 December 2014)

заузела изненађујуће „тврђ“ став истичући да „не прихвата документ о Уставном оквиру за привремену самоуправу на Косову, јер се њиме прејудицира коначно решење на штету државних интереса СР Југославије, Србије, Срба и осталог неалбанског становништва у покрајини“¹⁶¹. Скупштина Србије је овим документом покушала да дефинише нову политику према Косову, тако што је ублажила став ранијег режима о овом питању, уводећи концепт *суштинске аутономије* за Косово и Метохију. Ипак, Влада Србије се овим документом обавезала да ће учинити све како би ојачала везе са Косовом у „циљу очувања суверенитета и интегритета Савезне Републике Југославије“¹⁶², пре свега кроз активности Републике Србије у погледу просвете, здравства, саобраћаја, трговине и финансија. Овај документ наравно, није могао да сажме нови приступ Србије овом проблему, али се чини да је нова Влада задржала део курса политике претходног режима, с тим да се стиче утисак да је ипак желела да се питање Косова што пре реши. Влада је сматрала заправо да се управо резолуцијом 1244 Косово и Метохија одвајају од Србије и да се „иза паравана ствара независна држава“¹⁶³. Нова власт је инсистирала на томе да се одмах након формирања нове Владе Србије приступи решавању статуса Косова. Основна идеја је била да се Косово и Метохија „федерализују“¹⁶⁴ и то тако да Срби буду конститутивни елемент те територије. Уколико то не би успело, премијер Србије Зоран Ђинђић је истицао да нико не може „затварати очи пред овим проблемом“¹⁶⁵ и да се у наредних неколико година морају решити коначни односи са Косовом, али и то да Србија трпи велики притисак западних земаља да одустане од тога. „Ако Косово постане независно и ако не буде у потпуности признато, Србији ће оно бити прикачено као тег, а касније ће међународна заједница стално постављати нове услове за нормализацијом односа са Приштином“¹⁶⁶. У том периоду, нова власт је чини се, схватала да је тренутна ситуација на Косову веома опасна за Србију јер Запад нема јасну стратегију и да се то може обити о главу само Србији. Запад је с друге стране, нову власт стално опомињао да

¹⁶¹ „Декларација Скупштине Србије о стању на Косову и Метохији“, члан 1, *Скупштина Републике Србије*, Доступно преко: <http://www.arhiva.srbija.gov.rs/vesti/2001-06/01/24790.html>, (Приступљено 21. децембра 2014.)

¹⁶² Ибид, члан 6.

¹⁶³ Зоран Ђинђић, *Интервју за Двери Српске*, Бањалука, 2003, Доступно преко: <https://www.youtube.com/watch?v=PBAzxrZb8o>, (Приступљено 21. децембра 2014.)

¹⁶⁴ Ибид

¹⁶⁵ Ибид

¹⁶⁶ Ибид

се не упушта у све то и да иницијативу препусти управо Западу, и да одустане од тих идеја јер наводно, могу да дестабилизују регион. Нова Влада Србије је чак у неколико наврата покушала да западним лидерима укаже на опасност преседана који се ствара на Косову и Метохији тиме што се „косовским структурама фактички дају прерогативи државних структура, јер се закони доносе у Скупштини Косова, зато што Косово има Владу и зато што се безбедносна питања све више препуштају Косовском безбедносном корпусу“¹⁶⁷ и да пут Косова ка независности није заблуда, већ чињеница, јер све наведено није одлика „покрајина, нити међународних протектората, већ држава“¹⁶⁸.

Након атентата на премијера Србије 2003. године, Скупштина Србије је покушала да својим документима дефинише ближе свој нови приступ проблему Косова. Већ у августу 2003. године, Скупштина усваја Декларацију о Косову и Метохији, осврћући се на неопходност изградње демократског друштва и успостављање владавине права на Косову, као и јачање регионалне стабилности у Југоисточној Европи и целокупан процес европских интеграција, а са циљем побољшања тренутне политичке и безбедносне ситуације на Косову и Метохији. Веома важно је рећи да је ова декларација указивала на неопходност решавања проблема избеглих лица, којих је према проценама државних органа Републике Србије, након рата било око 250 000, а уједно указујући на релевантне стандарде у том погледу, попут поштовања људских права и права на повратак расељених лица. Већ у том периоду, Република Србија је указивала на недоследну примену резолуције 1244 и на проблем „прекорачења мандата од стране службеника међународне администрације“¹⁶⁹, као и на проблеме процеса изградње демократског и мултиетничког друштва и институција на Косову и Метохији, оцењујући их „незадовољавајућим и обележеним етничком дискриминацијом“¹⁷⁰. То је заправо био одраз широко прихваћене политике међународне заједнице „*стандарди пре статуса*“, јер се у читавом документу види да се Србија противи разговорима о статусу Косова, док се не испуне основни стандарди заштите људских права, што се може тумачити и као недостатком плана у случају да та политика, као што се касније и показало, доживи неуспех. Као што се види, Србија је од само почетка указивала на проблем дискриминације Срба и немогућност

¹⁶⁷Ибид

¹⁶⁸Ибид

¹⁶⁹„Декларација о Косову и Метохији“, члан 1, *Скупштина Републике Србије*, 2003, Доступно преко: <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/?id=19938>, (Приступљено 21. децембра 2014.)

¹⁷⁰Ибид, члан 2.

повратка расељених, уз сталне нападе и ускраћивање права на кретање, што ће и у свим наредним документима, остати константа. Међутим, већ 2003. године, власти Републике Србије су, може се рећи, биле потпуно свесне онога што може да уследи, односно, биле су потпуно свесне могућности проглашења независности Косова, што се јасно види и у овој првој декларацији Скупштине Србије, јер је у неколико чланова, истакнуто да се „државни суверенитет и територијална недељивост Србије и Црне Горе не смеју повредити, без обзира на прелазну међународну администрацију“¹⁷¹. Међутим, оно што овде треба рећи јесте да је ова декларација чини се, донета како би се сигнализирала међународна мисија на Косову и Метохији због својих пропуста, јер се ни у једном члану овог документа, Србија не обраћа новоуспостављеним институцијама у Приштини. Такође, веома је занимљиво и то што се Србија у овом тренутку позивала на неопходност наставка европских и „евроатлантских интеграција“¹⁷², што је у каснијим документима замењено само европским интеграцијама, што сведочи о еволуцији спољнополитичке оријентације Србије у годинама које су уследиле.

¹⁷¹Ибид, закључак, члан 2.

¹⁷²Ибид, закључак, члан 3.

3.6.1. Неуспех политике „стандарди пре статуса“ и насиље 2004. године

Веома је важно истаћи и то да је UNMIK у децембру 2003. године усвојио један веома оптимистичан и детаљан документ под називом „Стандарди за Косово-Косово на ком је, без обзира на етничку припадност, расу и религију, могуће слободно се кретати, радити и путовати без страха, непријатељства или опасности и где постоји толеранција, правда и мир за свакога“. Од усвајања ових смерница заправо потиче тзв. *политика стандарди пре статуса*, а која је требало да помогне косовским институцијама у изградњи мултиетничког друштва пре него што се статус покрајине одреди у будућности. Као што је и приказано на дијаграму 1, документ садржи 8 принципа на којима би Косово требало да буде изграђено након разорног рата, а у светлу неопходности заштите мањина.

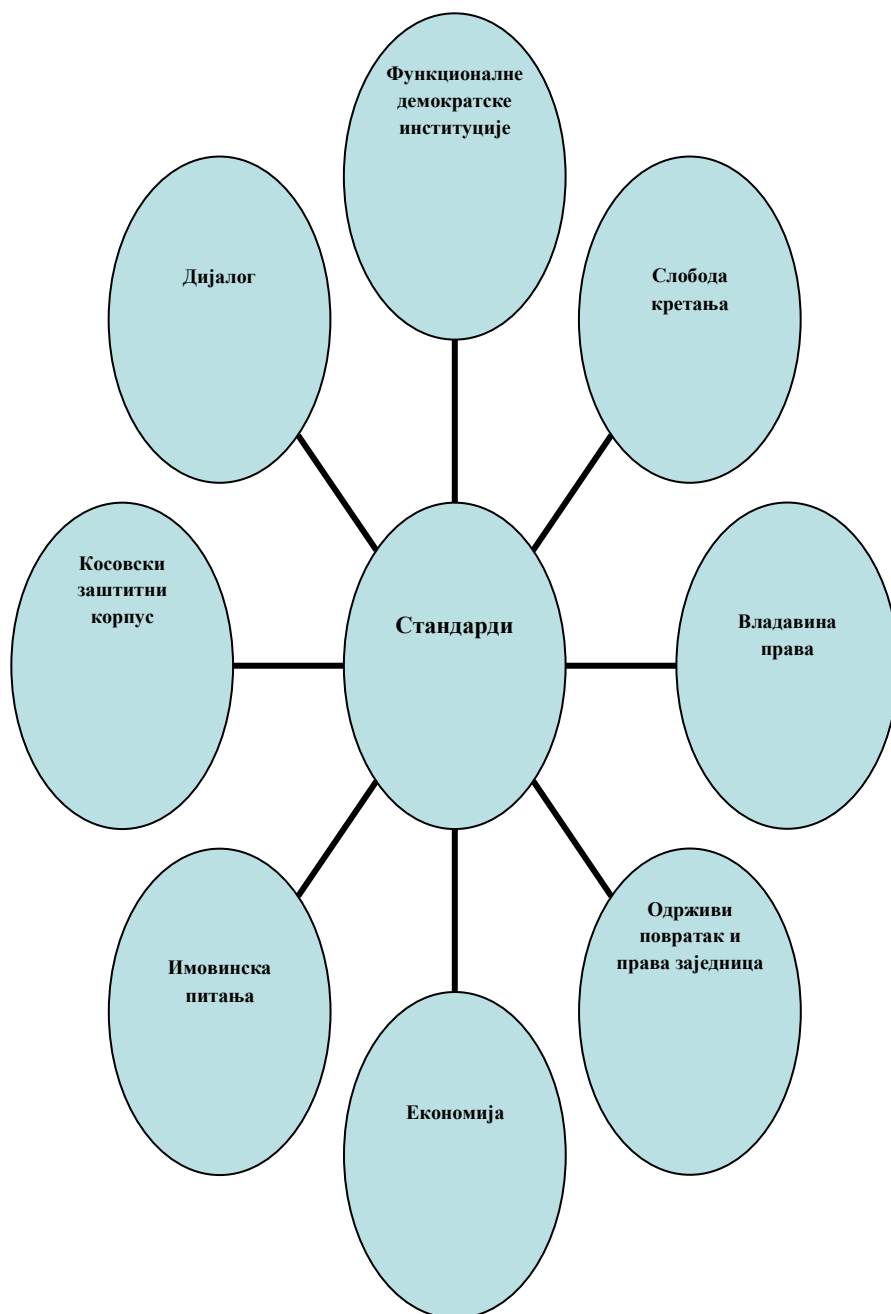
Оваква политика је заправо дубоко поделила политичаре на Косову. Водећи албански политичари су се оштро противили одлагању независности Косова, док су се српски политичари држали званичног приступа Републике Србије овом проблему заговарајући доследну примену поменутих захтева, надајући се да ће се показати да косовске институције нису дорасле овом задатку, будући да је у извештају Генералног секретара УН из 2003. године наведено да „Косово треба да пређе дуг пут до испуњавања ових мерила“¹⁷³.

Када говоримо о изградњи функционалних демократских институција, треба рећи да је мисија УН очекивала да привремене институције самоуправе на Косову буду изабране на демократски, слободни и фер начин, а да начин њиховог функционисања буде у складу са резолуцијом 1244 и Уставним оквиром за Косово. „Интереси и потребе свих заједница на Косову такође морају бити у пуној мери представљени у свим гранама власти и институција. Те заједнице треба у пуној мери да учествују у раду Владе, а закони и функције привремених институција треба да задовоље европске стандарде“¹⁷⁴. Међутим, оно што заокупља пажњу јесте и апел мисије УН да се све паралелне структуре

¹⁷³ “Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo”, *Security Council*, 2003, paragraph 61, Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2003/113, (Accessed 19 December 2014)

¹⁷⁴ “Standards for Kosovo: A Kosovo where all—regardless of ethnic background, race or religion— are free to live, work and travel without fear, hostility or danger and where there is tolerance, justice and peace for everyone”, *UNMIK*, 2003, p. 1, Available from: <http://www.ian.org.rs/kosovo-info/zajednicke/standardi/eng.pdf>, (Accessed 10 April 2015)

расформирају, а треба истаћи да се то пре свега односило на институције Републике Србије, што ће константа у захтевима и ЕУ према Србији у годинама које долазе.

Дијаграм 1.
Стандарди за
Косово

Најважнији захтеви у овом сегменту се односе и на то да се изабере Централна изборна комисија Косова, која ће бити мултиетничка по саставу и која ће бити у стању да организује све будуће изборне процесе на Косову, уз помоћ међународних мисија. Такође, као што се и показало након рата, на Косову нису постојали основни услови за живот, пре свега припадника мањинских народа, јер им је био ускраћен приступ образовним институцијама и болницама, па је један од најважнијих захтева у овом стубу стандарда за Косово, био усмерен и на то да привремене институције самоуправе на Косову уложе додатан напор да се свима на Косову обезбеди слободан приступ свим службама и институцијама. Наравно, захтеви су помало и можемо рећи, оптимистични јер се ни у неким земљама и територијама које су далеко развијеније од Косова, не примењују ови стандарди. То се посебно односи на захтев да „цивилне службе буду професионалне у свом раду и да све заједнице на Косову буду у њима представљене, што укључује и значајан удео жена“¹⁷⁵.

Када говоримо о захтевима усмереним на достизање владавине права, треба рећи и то да је мисија УН очекивала од косовских институција да више учествују у том процесу, нарочито имајући у виду да припадници мањинских народа скоро уопште нису ни били информисани о својим правима. Од косовских институција се очекивало да уложе више напора како би се „сви злочини темељно истражили, без обзира на етничку припадност жртве или починиоца злочина. Такође, очекивало се и да се направи значајан искорак у смеру решавања најозбиљнијих убистава и напада на припаднике етничких мањина, а да сведоци буду ефикасно заштићени“¹⁷⁶.

Када говоримо о слободи кретања на Косову, што представља један од највећих проблема за Србе и друге мањинске народе чак и у 2015. години, мисија УН је још давне 2003. године захтевала од Косова да омогући „свим заједницама слободу изражавања друштвене, културне и религијске припадности, укључујући и присуствовање церемонијама на најважнијим локалитетима“¹⁷⁷. Такође, оно што је представљало својеврсну утопију и то време, а уочи онога што се десило 2004. године, јесте у захтев UNMIK-а да идеал слободног кретања без војне и полицијске пратње, постане стварност на Косову. Такође, у случају захтева за достизањем одрживог повратка избеглих лица,

¹⁷⁵ Ibid, p. 1

¹⁷⁶ Ibid, p. 2

¹⁷⁷ Ibid, p. 2

треба рећи да је мисија УН указивала на то да је неопходно да се обезбеди доследна примена закона о заштити мањина, као и то да све институције које раде на повратку избеглица, буду у пуно мери опремљене за рад. Веома је важно рећи и то да је Косову представљен низ захтева са циљем повратка избеглица пре свега у урбане крајеве на Косову, јер је тамо повратак чак и до данас веома успорен. Оно што је са друге стране, остао неиспуњен захтев јесте и да избегла лица имају слободан приступ свим јавним установама, како би могла да отпочну нови живот, а те установе се пре свега односе на пијаци, болнице, школе и продавнице.

Веома је битно нагласити да је мисија УН од Косова очекивала да у сегменту који се односи на имовинска питања, која до данас нису решена у највећем броју случајева, особе које су нелегално присвојиле куће протераних Срба, напусте те објекте и да их врате власницима, а да судови у томе имају важну улогу јер морају да раде потпуно независно и без дискриминације. Међутим, ако говоримо о историјском наслеђу, намеће се један велики проблем у овом документу јер се свуда помиње „историјско наслеђе Косова“¹⁷⁸, а не историјско наслеђе Србије или Срба, што указује на дубоко неразумевање ситуације на Косову и опасности са којима се суочавају Срби када је у питању њихово наслеђе на Косову.

Почетком 2004. године, Косово је било у веома тешкој ситуацији. Начињен је веома мали напредак у области повратка расељених лица, а права мањина се нису поштовала, а чак су били присутни случајеви покушаја косовских институција да албанизују називе појединих градова и општина на Косову. С друге стране, Србија је наставила да финансира своје институције на Косову, а Албанци су све чешће одговарали на такве приступе решавању проблема Косова каменовањем српских кућа и аутобуса који су долазили из централне Србије. Приватизација на Косову је започета 2003. године, али је већ 2004. године била заустављена привремено због непостојања правне основе и противљења Србије, док је незапосленост порасла на 60%.¹⁷⁹ Половином марта десила су се два инцидента, која су подигла међуетничку тензију на Косову - убиство српске деце у Гораждевцу и убиство албанских дечака на реци Ибар. Ови инциденти су се десили

¹⁷⁸ Ibid, p. 4

¹⁷⁹ “Report of the Secretary-General on the United Nations interim administration in Kosovo”, *Security Council*, 2004, paragraph 36-37, Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2004/71, (Accessed 19 December 2014)

управо након одржаних протеста у Приштини када је велики број људи затражио пуштање на слободу четворице ухапшених припадника ОВК, који су се сумњичили за ратне злочине. На Косову је врло брзо дошло до праве експлозије насиља и великог окупљања Албанаца у скоро свим градовима и општинама, а мета су постали локални Срби и други мањински народи. Када говоримо о ситуацији на Косову 2004. године, треба имати на уму и то да је и UNMIK био прилично затечен оним што се догодило 16. и 17. марта те године. Наиме, Генерални секретар УН је у свом извештају у марту 2004. године, јасно навео да је „насиље које су спровели екстремисти из редова косовских Албанаца над Србима, Ромима

и Ашкалијама била организована, повезана и циљно усмерена кампања“¹⁸⁰.

Напади на Србе су се одвијали широм Косова, а били су усмерени како на оне који су остали на Косову после 1999. године, тако и на оне који су се вратили својим кућама. Уништавана је приватна имовина, јавне установе попут школа и болница, а грађани српске националности су били приморани да оду. „Становници читавих села су морали да буду

евакуисани, а након њиховог одласка, куће су спаљиване. У

другим случајевима, постојали су покушаји нелегалног заузимања и отимања напуштене имовине“¹⁸¹. Укупно „19 особа је погинуло, од којих је 11 Албанаца, 8 Срба, а 954 особе су биле повређене у сукобима. Такође, 65 међународних полицајаца, 58 припадника Косовске

полицијске службе и 61 припадник KFOR-а су претрпели повреде. Око 730 кућа које су

Слика 5.
Етничка мапа КиМ након
насиља 2004. године,
www.rts.rs

¹⁸⁰ “Report of the Secretary General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo”, *Security Council*, 2004, p. 1, Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2004/348, (Accessed 8 April 2015)

¹⁸¹ *Ibid*, p. 1

припадале мањинским народима, углавном Србима је уништено или оштећено. У нападима на културно и религијско наслеђе, 36 православних цркава и манастира је такође уништено¹⁸², што се може детаљније видети и на слици 5.

Иако је 400 особа била под истрагом, само против шесторице њих је подигнута оптужница, а осуђени су на укупно 38 година затвора. Овде треба рећи да до праве истраге насиља никада није дошло, а да је и мисија ЕУ која је касније упућена на Косово, одустала од даље истраге због наведеног недостатка доказа. Такође истрага о умешаности косовских институција никада није спроведена. Иако је епилог насиља такав, Генерални секретар УН је на неки начин осудио косовске лидере због амбивалентних реакција, односно због тога што су „генерално гледано благо осуђивали насиље и то на уопштен начин. Неки политички лидери су на крају покушали да повежу ове догађаје са својим политичким циљевима, позивајући на независност Косова и пренос надлежности са UNMIK-а, а неки званичници на локалном нивоу су чак подстицали насиље¹⁸³. Међутим, након оштре осуде насиља од стране међународних званичника, косовске власти су подлегле притиску. Не само да је председник косовске Скупштине осудио насиље, него је и Влада Косова пристала на то да финансира обнову порушених кућа. На неки начин, одговор на питање ко је одговоран за насиље, али и за постконфликтну реконструкцију, је овим дат. Влада Косова је створила посебан фонд у ове сврхе у износу од 5 милиона евра, док је из буџета Косова издвојено додатних 12 милиона евра. Међутим, прави разлози за избијање насиља се поред општег незадовољства косовских Албанаца радом међународних мисија и одлагања независности Косова, крију и у чињеници да је повратак Срба до тог момента текао споро, али сигурно, што је назначено и у извештају Генералног секретара УН. Наравно, мартовско насиље је читав процес вратило на сам почетак јер је само 250 особа које су прогнане, изразиле те године жељу да се врате на Косово. Срби су једноставно били превише застрашени овим догађајима, а Генерални секретар УН такође наводи да се „они плаше за своју безбедност и да страхују да путују слободно, па тако не желе било где да иду без пратње Косовске полицијске службе, а многи не желе да путују било где без пратње KFOR-а¹⁸⁴. Слобода на Косову за мањинске народе се од те године састоји управо у томе да KFOR обезбеђује места која они посећују, а сталне патроле су

¹⁸² Ibid, p. 2

¹⁸³ Ibid, p. 3

¹⁸⁴ Ibid, p. 7

враћене на места са којих су раније повучене. Међутим, приметна је и неспособност не само мисије УН, већ KFOR-а пре свега да одговоре на ове изазове, па тако Генерални секретар УН признаје да је „UNMIK успео да оспособи поново само 3 редовне руте кретања, а да је четврта оспособљена, и да је затим поново укинута због неспособности KFOR-а да осигура безбедно путовање“¹⁸⁵. Поред тога, многе општинске управе на Косову су подстицале нетрпељивост према Србима, а скупштина општине Малишево је чак „усвојила запаљиву декларацију која подржава насиље и која осуђује српске „криминалце“ и UNMIK за убиство демонстраната“¹⁸⁶. Такође, већина општинских функционера је тада послала негативне сигнале. „У Приштини и Малишеву су истакнуте албанске заставе на општинским зградама као знак отпора и нетолеранције. Само у пет општина-Приштини, Обилићу, Липљану, Призрену и Витини су опредељени фондови за интерно расељене“¹⁸⁷. Генерални секретар УН-а је убрзо након ових дешавања затражио извештај од норвешког амбасадора при НАТО-у, Каи Еидеа, како би се установило шта се заправо десило. У извештају се јасно видело да мисија УН није успела да оствари све што је требало и да је незадовољство на Косову расло из дана у дан, а нарочито је занимљиво то што су се Албанци жалили да немају ни мало слободе под међународном управом¹⁸⁸. У извештају се наводи јасно да се мисија УН потпуно одвојила од народа и да је изазвала фрустрацију и незадовољство сопственом неспособношћу, а да поред тога није спречила екстремисте да мобилишу подршку за етничко насиље¹⁸⁹. Еиде је у овом извештају навео да је неопходно да мисија УН преузме одговорност за тренутно стање на Косову и да изради излазну стратегију. Генерални секретар УН је прихватио овај извештај, али се са излазном стратегијом сачекало до 2005. године, када је Еиде поново израдио извештај о испуњености основних стандарда на Косову, који се ослања доста на документе попут „Стандарди за Косово“ и Плана за имплементацију стандарда, који је саставио UNMIK, у сарадњи са косовским привременим институцијама, у чему из протеста, нису учествовали представници српске заједнице јер је Влада Републике Србије изражавала сумње у тај

¹⁸⁵ Ibid, p. 7

¹⁸⁶ Ibid, p. 9

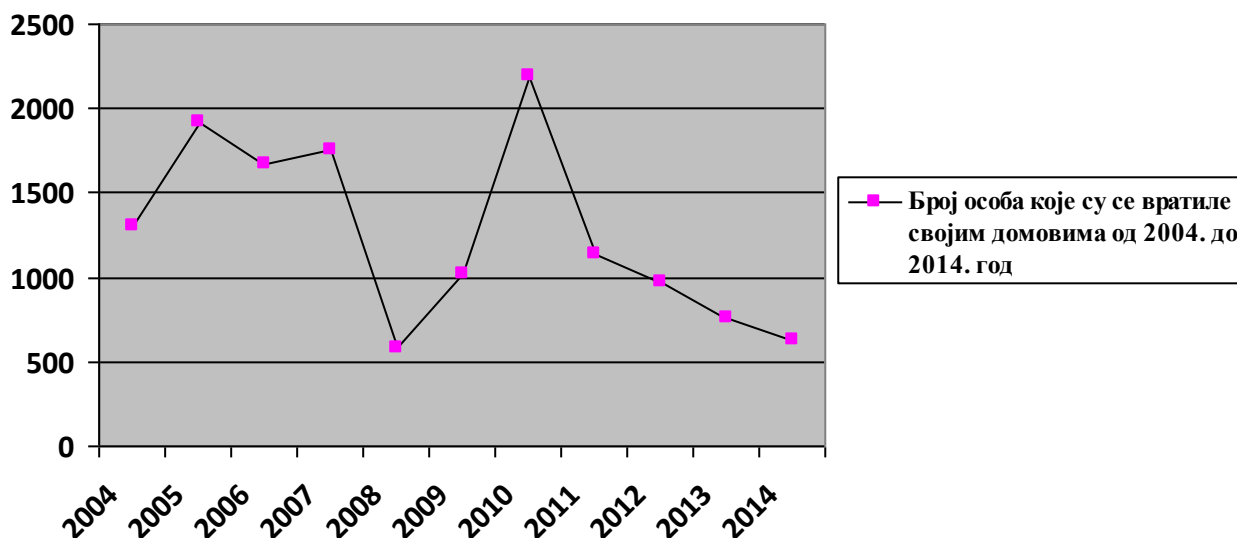
¹⁸⁷ Ibid, p. 9

¹⁸⁸ “Report from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council”, paragraph 5, *Security Council*, 2004, Available from: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20S2004%20932.pdf>, (Accessed 19 December 2014)

¹⁸⁹ Ibid, paragraph 10.

план наводећи да је он мапа ка независности Косова. Наравно, План је морао да буде измењен након мартовског насиља, јер су се сада неочекивано појавили нови циљеви и приоритети и сада се више пажње посвећивало повратку расељених и реконструкцији порушених кућа. Међутим, општи закључак из свих извештаја о спровођењу стандарда је да су косовске институције мање - више биле неуспешне. Главни проблеми, које је UNMIK идентификовао дотичу углавном недостатак политичке воље, неспемност да се расељени позову да се врате својим кућама, али и отпор локалног становништва. Такође, након притиска од стране мисије УН, косовске институције су морале у априлу 2004. године да развију посебан програм обнове порушених објеката. Оно што се сматра додатним проблемом је и то што је Приштина имала потешкоћа са учешћем Срба у раду њених институција, због чега је премијер Косова Бајрам Реџеџи покренуо 2004. годину тзв. политику „унутрашњи међуетнички дијалог“, којим је хтео да одвоји Србе са Косова од званичног Београда и да их приволи на учешће у радним групама Приштине у директном дијалогу са Београдом. Међутим, Срби су имали шансу да учествују у раду косовских институција, које су након извршеног притиска од стране мисије УН, чак формирале и министарство за повратак и заједнице, које би водио Србин. Међутим, на ту функцију нико није делегиран од стране српских партија, па су министарство водили заменици министара из редова албанске заједнице. С друге стране, приметан је отпор не само локалног српског становништва, већ и Српске православне цркве, која се у неколико наврата противила реконструкцији манастира који су порушени 2004. године.

Ако говоримо о локалном албанском становништву и политичким представницима, треба рећи да су инциденти који су укључивали нападе на Србе повратнике и њихову имовину, били бројни од мартовског насиља. Најгора ситуација је била са општином Качаник, где је председник општине константно одбијао могућност да се Срби врате својим кућама, правдајући тај став тиме што је Србија извршила насиље над Албанцима и што Срби нису заслужили да се врате својим домовима, док је у Приштини на пример, 2005. године био истакнут банер са пописом Срба које треба ухапсити, јер су наводно починили злочине, што уопште није наишло на осуду од стране косовских институција. С друге стране, Србима је био онемогућен повратак пре свега у градске средине, а Урошевац и Ђаковица предњаче у томе. Један од највећих проблема јесте управо то што не постоји политичка воља да се помогне расељенима, а као резултат тога, споро је текао процес

Графикон 2.
Број прогнаних особа које су се вратиле на КиМ,
www.un.org/en/peacekeeping/missions/unmik

усвајања стратегија повратка на локалном нивоу-у фебруару 2005. године, само 7 општина је усвојило те стратегије, да би тек у новембру 2006. године све остале општине завршиле тај процес. Поред тога, проблеми као што су недостатак посла и неприступачност школа и болница расењеним Србима, одвратили су избегла лица од помисли да се врате својим домовима, тако да је једино у општини Клина забележен масовнији повратак Срба и то захваљујући исказивању политичке одговорности локалне заједнице и локалних политичара, који су у више наврата похваљени од стране мисије УН за храброст, будући да је Клина једна од ретких урбаних средина на Косову која бележи пораст броја лица која се враћају, уз минималну помоћ пређународних мисија. Као што се и може видети на графикону 2, приметан је мало број који људи су се вратили, не само од 1999. године већ и од 2004. године. Према извештајима Специјалног представника Генералног секретара УН на Косову у периоду од 2004. до 2015. године, тај број се кретао на следећи начин: 1300 људи се вратило 2004. године, 1925 особа 2005. године, 1668 2006. године, 1561 њих 2007. године, 582 особе 2008. године, њих 1015 2009. године, 2187 2010. године, 1143 2011. године, 970 људи 2012. године, 754 2013. године, и само 631 особа 2014. године.

Када говоримо о изградњи функционалних институција, после рата 1999. године, ситуација је била веома лоша, а институције скоро да нису ни постојале. Међутим, 2005. године, Еиде је у свом извештају похвалио албанске лидере због успостављања низа

институција које функционишу. „Извршна, законодавна и судска власт, као и друге институције на централном и локалном нивоу су успостављене. Нова министарства ће бити успостављена ове године, а цивилне службе постепено добијају свој облик. Локални лидери постепено преузимају одговорност за рад својих институција“¹⁹⁰. Међутим, изградњу институција успорава стална тенденција политичара да буду одговорни својим партијама, а не народу, па политичке партије себе сматрају власницима институција. „Такође, службе нису успоставиле одговарајуће механизме заштите. Постоје докази да се не поштује у довољној мери српски језик као други званични језик прелазних институција“¹⁹¹. Поред тога, Еиде наглашава да су Срби остали ван свих институција, делимично и зато што су тако одабрали. Према његовом мишљењу, многи позиви косовским Србима да активно учествују у свим процесима на Косову, су остали без одговора, нарочито по питању формирања косовске Владе, јер су друге две албанске партије које су потписале коалициони споразум, одувек имале као циљ независност Косова. „Срби заправо страхују да ће бити само декорација у централним институцијама, са мало могућности да утичу на врло важна и осетљива питања. И овакав страх је оправдан јер су косовски Албанци учинили мало тога да га одагнају“¹⁹². Међутим, Еиде је указивао на то да Срби морају да пронађу снаге и политичку храброст да превазиђу овај проблем и да учествују у раду, барем Скупштине, где имају загарантована места и где би могли да утичу не само на рад те институције, већ и на формирање Владе. Међутим, веома је важно рећи и нешто о тзв. паралелним структурама Срба на Косову. Еиде је јасно указао на то да годинама постоје институције здравства и школства, које функционишу по систему Републике Србије и које Србија финансира. Према Еидеовом мишљењу, та појава је само одраз неповерења између две стране, али коју је неопходно на неки начин толерисати, јер су те институције једине које тренутно пружају било какве услуге грађанима српске националности.

С друге стране, када је реч о економском стубу зацртаних стандарда, треба рећи да је Еиде сматрао да управо од лоше економске ситуације потиче највећи број проблема на Косову. Према његовом мишљењу, велики број људи живи у условима недостојним

¹⁹⁰ “A comprehensive review of the situation in Kosovo”, *Security Council*, 2005, paragraph 17, Available from: <http://www.unosek.org/docref/KaiEidereport.pdf>, (Accessed 19 December 2014)

¹⁹¹ *Ibid*, paragraph 19.

¹⁹² *Ibid*, paragraph 21.

човека и да су мањинске заједнице у још лошијем положају у односу на већину, управо због политичке, али и економске дискриминације. Други највећи проблем, поред буџетског дефицита и ниских прихода, јесте и енергетска ситуација на Косову јер Косовска електроенергетска корпорација нема ни потребну технологију, ни довољно обучени кадрова за дистрибуцију електричне енергије, а да су рестрикције струје свакодневна појава, док је зими нарочито тешко. С друге стране, Еиде сматра да приватизација може покренути косовску економију и да том процесу треба пружити сву могућу подршку, с тим да је важно да се он не одвија ван сазнања Београда, који мора да се укључи у пуном капацитету у све то. Међутим, остаје нејасно зашто Еиде сматра „да би покретање процеса одређивања будућег статуса Косова, имало позитиван ефекат на косовску економију“¹⁹³. Све што се може процитирати у том делу извештаја јесте указивање на оптимизам грађанима Косова који би био уливен покретањем тог процеса.

Поред тога, ако говоримо о наредном стубу зацртаних стандарда, треба рећи да је Еиде био незадовољан радом правосудних институција, па су оне означене као најслабије од свих институција на Косову. Не само да се случајеви гомилају у судовима, већ се гомилају пре свега случајеви повезани са имовинским споровима у којима учествују мањинске заједнице, па је с правом, Еиде посумњао на дискриминацију мањинских заједница. Поред тога, Косово је потонуло дубоко у организовани криминал и корупцију, а епилог свега тога се не дешава на судовима, већ ван њега, на улицама јер постоји подела Албанаца на кланове и породице, док је програм заштите сведок или непостојећи или превише слаб. Управо у овој области, Еиде сматра да би требало задржати снажно међународно присуство и након одређивања коначног статуса Косова.

С друге стране, ако говоримо о компоненти безбедности, Еиде указује на то да су мањине у посебно лошој ситуацији, иако је безбедносна ситуација побољшана у односу на ситуацију из марта 2004. године. Многи случајеви напада на Србе се не пријављују полицији, а свакодневно се дешавају. Један од највећих проблема за Еидеа јесте и нелегално заузимање туђе имовине, посебно пољопривредног земљишта и кућа. Међутим, „смањен број пријављених међуетничких инцидената проистиче и из чињенице да мањине врло мало комуницирају са већинском популацијом“¹⁹⁴. Недостатак поштовања туђег

¹⁹³ Ibid, paragraph 31.

¹⁹⁴ Ibid, paragraph 47.

власништва, као и крхка безбедност, утичу на заустављање процеса повратка прогнаних јер постоји и убеђење да они који почине злочин, уживају пун имунитет од стране косовских институција. Еиде сматра да, иако су приштински политичари декларативно посвећени јачању процеса повратка Срба на Косово, стварност је другачија. Потребно је да они уложе више напора да се створе услови за повратак на локалном нивоу, где постоје озбиљни проблеми са отпором локалног становништва повратку Срба. Ситуација је нарочито критична у урбаним срединама, где Срби скоро уопште не живе. Еиде сматра да је децентрализација можда кључ проблема. Он сматра да је неопходно наставити са процесом децентрализације, и то на начин да Срби имају комотну већину у срединама у којима живе, као и да имају додатне надлежности у области рада полиције, правосуђа, образовања, здравства, културе, медија и економије, али и сарадње са Србијом. Многи би рекли да је ово веома занимљиво, будући да се овај процеса данас одвија ако имамо у виду Заједницу српских општина, а посебно зато што Еиде 2005. године позива на „стварање хоризонталних веза између општина где Срби чине већину“¹⁹⁵.

Према томе, Еиде је у свом извештају навео да је напредак Косова „неуравнотежен, али да је дошло време да се реши коначан статус Косова“¹⁹⁶. Овим извештајем окончана је тзв. политика *стандарди пре статуса*, која је била у јавности коришћена како би се описала ситуација на Косову, и како би се указало новим институцијама у покрајини да ће до коначног статуса Косова доћи једино ако се поштују одређена мерила. У извештају проверјава уверење да међународна заједница није на време схватила какво је расположење локалног становништва у марту 2004. године, а да је уместо тога недостајала стратегија и кохезија у деловању. Еиде управо наглашава да је UNMIK био и главни актер свега тога и главна жртва, јер је челницима мисије недостајала визија. Међународна заједница, према мишљењу Еидеа, једноставно није знала шта ће да ради са Косовом, па је због тога стално избегавала да се разговара о будућем статусу Косова. Оно на шта Еиде указује јесте управо растућа фрустрација албанског становништва том чињеницом, али и потпуно безнађе због укупне економске ситуације и одсуства визије будућности. Ту фрустрацију су управо усмерили ка Србима, који су ионако од раније били стална мета кад год на Косову нешто не иде по добром. Србима је свакако, према мишљењу Еидеа, требала аутономија,

¹⁹⁵ Ibid, paragraph 60.

¹⁹⁶ “A comprehensive review of the situation in Kosovo”, op.cit., paragraph 62.

као и механизми заштите. Такве мере би олакшале њихов повратак, а убедиле би српско политичко руководство да се врати дијалогу са Приштином. Еиде управо наглашава да је важно да Срби буду део процеса одређивања будућег статуса Косова, а не само пасивни посматрачи. Он због тога сматра да је политика *стандарди пре статуса* доживела крах јер није била довољно легитимна и кредибилна, и да је као таква морала бити замењена другом врстом политике која пажњу усмерава како на достизање стандарда, тако и на одређивање статуса покрајине. Достизање зацртаних стандарда заправо, према тумачењу Еидеовог извештаја, треба да буде део шире политике која ће приближити Косово стандардима ЕУ, без обзира на статус. Имплементација стандарда је била превише амбициозна и захтеви су звучали нереалистично, а ако се буде проблем посматрао као део шире и дугорочније агенде, онда би према мишљењу Еидеа, било могуће фокусирати се на хитније приоритете, који би побољшали положај, пре свега мањина, јер би краткорочнији приоритети, који се испуњавају сваког дана, били достижнији и реалистичнији. Због тога се често политика према Косову, која је настала од момента објављивања Еидеовог извештаја, називала политиком *и статус и стандарди*. Међутим, иако је Еиде идејни творац ове политике, сматра се да је оперативни план израдио Данијел Сервер, директор Балканске иницијативе Института за мир САД. План је заправо део документа под називом „Косово-статус уз стандарде“ из априла 2004. године. Прем његовом мишљењу, нова резолуција Савета безбедности морала би да садржи чврсте међународне гаранције за безбедност Срба и других мањина, али и четири "не" – спречавање повратка Косова под управу Београда, спречавање поделе Босне или Македоније, забрану отуђивања српске имовине и споменика на Косову, и забрану насиља. Такође се предлаже охрабривање повратка расељених и одлучно кажњавање свих одговорних за мартовско насиље и да у томе треба кључну улогу да имају косовске институције, које треба ојачати како би преузеле одговорност за управљање Косовом, без обзира на будући статус. Оно што Сервер предлаже јесте и почетак експерименталних програма децентрализације власти на географској, а не етничкој основи, али и могуће поделе Косова „уколико Београд и Приштина могу да постигну такав договор“¹⁹⁷, а да би у читавом процесу САД требало да се енергичније укључе, или путем именована специјалног изасланика или инсистирањем

¹⁹⁷ Daniel Serwer, *Kosovo-status with standards*, 2004, Available from: <http://www.usip.org/publications/kosovo-status-standards>, (Accessed 12 April 2015)

да се постави Американац на место следећег специјалног изасланика Генералног секретара УН.

3.7. Одговор Србије

Након дешавања на Косову и Метохији у периоду од 17. до 19. марта 2004. године, Република Србија је усвојила сопствени план за решавање ситуације и кризе на Косову и Метохији, који носи назив *План за политичко решење садашње ситуације на Косову и Метохији*, што се може тумачити као активнији наступ и иницијатива Србије у светлу будућих преговора о статусу Косова, и „испитивање“ пулса међународне заједнице. Документ полази од основних људских права и стандарда цивилизације, попут „универзалне вредности урођеног достојанства, једнаких и неотуђивих права свих људи, која су основ слободе, правде и мира у свету“¹⁹⁸. Константа у свим документима које су усвајале власти у Србији, јесте указивање на незадовољавајуће резултате међународних мисија на Косову и Метохији, и директно упућивање примедби UNMIK-у. У Плану се наводи да се „наведене цивилизацијске вредности уопште не остварују, или је њихово остварење суштински отежано, још од почетка мандата Уједињених нација на Косову и Метохији“¹⁹⁹, али се јасно види да се у једном оваквом документу први пут говори о етничкој дистанци. Ипак, то је изузетно велики помак за државну политику Србије према проблему Косова и Метохије, јер се на овај начин отвара једна врло важна тема. Међутим, ако пажљиво анализирамо План, видећемо да се у овом документу виде трагови садашње политике Србије према проблему Косова, будући да се у уводу Плана, помиње неопходност „увођења територијалне аутономије за српску и остале неалбанске заједнице, уједно не угрожавајући територијалну целокупност Покрајине, нити законита права албанске етничке заједнице“²⁰⁰. Ова политика ће од тог тренутка бити познатија и као политика „*више од аутономије, мање од независности*“, односно политика „*аутономије унутар аутономије*“. Оно што је овде приметно, јесте, међутим, одређени заокрет политике Србије према овом проблему, јер је 3. марта 2004. године на чело Владе Србије дошао први пут Војислав Коштуница, председник Демократске странке Србије. Ово је врло занимљиво, јер је Коштуница заступао „тврђи“ став према проблему Косова и Метохије, а уједно је његова Влада предложила једно флексибилно решење, које није

¹⁹⁸ „План за политичко решење садашње ситуације на Косову и Метохији“, увод, *Скупштина Републике Србије*, 2004, Доступно преко: <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=19840>, (Приступљено 21. децембра 2014.)

¹⁹⁹ Ибид, увод.

²⁰⁰ Ибид, увод.

примењено до тада на Косову и Метохији и које није познато уставном поретку Републике Србије. Овај пут, акценат је стављен на аутономију Срба на Косову и Метохији, и то тако да територијална аутономија не представља поделу Покрајине, нити сурогат за њу²⁰¹. План наводи да ова политика „не води промени граница због стварања моноетничких ентитета, јер управо се то жели предупредити стварањем одрживих услова за опстанак и повратак Срба и других неалбанаца да би мултиетничност, као савремена цивилизацијска вредност, била прво обновљена, а у будућности развијана“²⁰². Наиме, План је предвиђао стварање аутономије за општине и насеља где су Срби били већина пре рата 1999. године, а да је у случају градова на Косову и Метохији, где су Срби чинили већину, неопходна тзв. „праведна надокнада“²⁰³. Шта би то значило? То би значило да се Срби могу вратити, не у те градове из којих су протерани, већ у насеља и подручја где су у време након рата, чинили већину, или где је предвиђено да ће бити изграђена повратничка насеља, што открива извесну недоследност у Плану, јер иако он заговара стварање мултиетничког друштва на Косову и неопходност избегавања подела по територијалном принципу, овај предлог управо заговара ту врсту поделе и стварања етнички чистих подручја на Косову. Трагови чак и будућег Ахтисаријевог плана, као и политике Србије након потписивања Бриселског споразума, се могу наћи у овом предлогу јер би таква насеља чинила оно што се у Плану назива „Регион“²⁰⁴, а било је предвиђено да постоји 5 области које би чиниле тај српски регион на Косову-Централно-косовска, Северно-косовска, Косовско-поморавска, Шарпланинска и Метохијска Област. Оно што још више потврђује постојање повезнице тадашње политике Србије према проблему Косова и Метохије и данашње, јесте и веома сличан назив за аутономију Срба, коју би чинила територијална и персонална аутономија, којом би се штитила и права Срба ван тог Региона, а то је „Српска аутономна заједница“²⁰⁵. Веома је занимљиво то што би таква заједница имала сва обележја самосталног региона, са законодавном, извршном и судском влашћу, са освртом и на начело субсидијарности, које је једно од основних начела на којима се темељи ЕУ. Реч је заправо о широком спектру надлежности који би имала таква аутономија, које доста

²⁰¹Ибид, члан 2, став 2.1.

²⁰²Ибид, члан 2, став 2.1.

²⁰³Ибид, члан 2, став 2.2.

²⁰⁴Ибид, члан 2, став 2.2.

²⁰⁵Ибид, члан 3.

подсећају на надлежности федералних јединица, или чак заокружених држава, а које представљају само мали део надлежности који ће имати Заједница српских општина након потписивања Бриселског споразума, што само говори о потврди чињенице да се са сваким наредним кругом разговора о проблему Косова, могућности за Србе на Косову све више смањују. Те надлежности би према овом Плану обухватале:

Организацију Региона (уређење органа и изборног процеса)
Безбедност (полиција) и цивилну заштиту
Правосуђе
Образовање
Здравство
Социјалну политику
Културу, медије и спорт
Заштиту споменика културе
Брак и породичне односе, наслеђивање и старатељство
Својинско-правне односе на непокретностима
Спровођење приватизације на подручју Региона
Јавне регистре
Службену употребу језика и писма
Санкције за повреде прописа из области надлежности Региона
Развојне програме
Локалну самоуправу
Међународну регионалну сарадњу у области надлежности Региона
Просторно планирање
Еколошку заштиту
Инфраструктуру од значаја за Регион
Утврђивање извора прихода (буџет и завршни рачун)
Управљање јавном имовином

Табела 1.
Надлежности Региона са
већинским српским
становништвом,
www.srbija.gov.rs

Индустрију на простору Региона
Природна и рудна богатства
Пољопривреду, сточарство, шумарство, лов и риболов
Услуге

Међутим, све ове надлежности не предвиђају коме би органи Региона, попут Скупштине, Извршног већа и Суда, били одговорни, већ се само у једном пасусу наводи да би централне власти на Косову пренеле та овлашћења на Регион, и да би имале обавезу да исплате Региону одређену суму новца за обављање пренетих надлежности. Када је реч о заштити споменика културе са друге стране, План није био сасвим јасан јер је предвиђао да ће за заштиту споменика на територији Региона, бити надлежна Србија, а да ће за споменике изван територије Региона бити надлежне међународне мисије, што би значило да би централне власти на Косову биле потпуно искључене из било каквих послова на територији региона. Овде треба рећи да је План предвидео ипак неке контакте између Региона и власти у Приштини, и то тако да би они били уређени на основу вредности ЕУ, попут „принципа субсидијарности, једнакости грађана, координације, усклађености и субординације“²⁰⁶. Међутим, у читавом тексту документа се наглашава посебан статус Региона, и то тако да његови прописи имају предност у односу на косовске прописе и да успостављени Уставни оквир из 2001. године не може да ограничава надлежности Региона, што би косовска страна највероватније одбила као предлог решења. С друге стране, у случају сукоба надлежности између Региона и косовских власти, Посебно веће Врховног суда Косова и Метохије би имало последњу реч, што говори о томе да је Србија и у том тренутку признала практично постојање још једног Врховног суда на својој територији, супротно одредбама тада још важећег Устава Републике Србије из 1990. године, по којима је „Врховни суд Србије највиши суд у Републици Србији“²⁰⁷, што са друге стране, говори о неусклађености тадашњег Устава Србије и овог Плана. Истовремено, План предвиђа да прописи Региона, морају бити у складу са Уставним оквиром за Косово и Метохију, а нигде не помиње неопходност усклађености са Уставом Србије. Међутим, овај План никада није заживео јер је међународна заједница, предвођена

²⁰⁶Ибид, члан 5, став 5.1.

²⁰⁷ „Устав Републике Србије“, члан 102, *Народна скупштина Републике Србије*, 1990.

чланицама Контакт групе, на неформални начин одбила тај предлог. Иако је Влада Србије указивала на то да је међународна заједница прихватила начелно овај план као добру основу за решавање проблема Косова, то није било у потпуности тачно јер су представници САД, ЕУ и НАТО, односно тзв. „тројка“, одмах по усвајању Плана инсистирали на отпочињању преговора између две стране и то тако да План буде максимално разводњен. Оно што је био предлог „тројке“ је успостављање тзв. Групе за децентрализацију, и ништа више од тога, и да „тројка“ буде главни посредник у будућим разговорима, а не читава Контакт група, што је био покушај да се Русија избаци из процеса. Влада Србије је оштро оптужила UNMIK и међународну заједницу да спроводи политику која је довела до погрома Срба 2004. године, уједно одбацујући предлоге за наставак разговора о децентрализацији на Косову, који је дала „тројка“, наглашавајући да је само План који је Србија усвојила, једини прави оквир за то.

Треба рећи и то да су 23. октобра 2004. године, одржани и други по реду парламентарни избори на Косову од краја рата 1999. године, а овог пута су изборним процесом управљале косовске институције, уз подршку ОЕБС-а. На тим изборима је победила поново Руговина LDK, а друга је била Тачијева DPK. Државни врх Србије је по питању изласка косовских Срба на ове изборе, који су уследили након таласа насиља у марту 2004. године, био подељен и су Срби у највећем броју бојкотовали ове изборе, па је Листа Срба за Косово и Метохију, коју је предводио Оливер Ивановић, освојила само 8 од 10 већ загарантованих места. Овде треба рећи да је председник Владе Србије, Војислав Коштуница, условио своју подршку овим изборима прихватањем српског плана за етничку аутономију Срба са Косова, који је усвојен у Скупштини Србије 29. априла 2004. године. Иако су косовски Албанци обећавали да ће делови тог плана бити ипак укључени у Документ о реформи локалне самоуправе, то се није десило, тако да је Коштуница позвао Србе да бојкотују ове изборе. С друге стране, председник Србије, Борис Тадић је позвао Србе са Косова да ипак учествују на изборима, али прилично безуспешно јер је само око 1000 Срба изашло на биралишта.

У наредном периоду настављено је врло активно усвајање нових докумената у Скупштини Републике Србије, којима се тражи стабилан курс политике према проблему Косова, нарочито имајући у виду најављене преговоре о статусу покрајине. Оно што је остала константа, јесте позивање на резолуцију 1244 и очување територијалног

интегритета Србије. Оно што је била новина у приступу овом проблему је називање предстојећих „преговора“ о статусу покрајине, „разговорима“²⁰⁸. Термин „разговори“ су употребљени због тога што би прихватањем термина „преговори“, српска страна прихватила Косово као равноправну страну, односно као страну која је потпуно једнака држави Србији. Такође, термин „разговори“ значе и да постоји одређена врста задршке према могућем предлогу решења, јер термин „преговори“ ипак носе већу тежину и већи степен обавезности. Иронично, термин „разговори“ јесте ближи појам за дефинисање онога што ће се дешавати, јер се чини да су обе стране заиста само „разговарале“, и то не претежно о статусу покрајине, иако је о томе требало да се разговара. Међутим, Влада Србије у другом мандату на челу са премијером Коштуницом, је задржала курс своје политике према Косову и Метохији. Попут претходних Влада и нов Коштуничин кабинет је указивао на опасност од преседана у међународном праву ако се Косову да независност, што значи да ће Србија о свему разговарати и преговарати, али не и о независности Косова, иако се већ у том тренутку могло наслутити какав ће исход процеса бити. С друге стране, да су међународни посредници имали намеру да процес одређивања статуса Косова успе, примили би к знању овај јасан сигнал Србије, а не би на крају ипак предложили да се Косову повери независност, јер је то решење све само не компромис који сви треба да прихвате, а на који су се позивали, ако се знало унапред да се једна страна оштро противи независности Косова. Важно је рећи да је “Народна скупштина Републике Србије, унутар ових најопштијих оквира, безрезервно била опредељена за компромисно решење и да је изразила пуну спремност да се Косову и Метохији обезбеди будући статус по угледу на европска решења, који ће бити у потпуном складу са начелом суверенитета и територијалног интегритета Србије и Црне Горе као признатог и равноправног субјекта међународног права. Облик и садржај тог решења треба да задовољи како државне интересе Републике Србије и државне заједнице, тако и интересе албанске заједнице на Косову и Метохији, Срба у Покрајини и свих осталих становника Косова и Метохије“²⁰⁹. На основу ове резолуције, 5. јануара 2006. године, Влада Републике Србија је усвојила документ, тј. платформу, којом је дефинисана ближе

²⁰⁸ „Резолуција за политичке разговоре о будућем статусу Косова и Метохије“, *Скупштина Републике Србије*, 2005, Доступно преко: <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=40217>, (Приступљено 21. децембра 2014.)

²⁰⁹ Ибид, члан 4.

стратегија Србије у предстојећим преговорима о будућем статусу Косова. Оно што је занимљиво у самом наслову документа, Платформа државног преговарачког тима о будућем статусу Косова и Метохије, садржи у себи управо термин „преговори“, а не „разговори“, како је претходна резолуција о предстојећим разговорима навела. У Платформи се наиме, наводи да ће ово ипак бити преговори, а не разговори, јер „преговарачки тим Србије и Црне Горе сматра да је до конкретног предлога споразумног решења могуће доћи посредством директних преговора“²¹⁰. То се може тумачити двојачко или је Србија прихватила да се предстојећи дијалог назове преговорима, што би значило да је косовска страна прихваћена као равноправна страна, или Србија није имала јасну стратегију за то у шта се упустила. Пажљивом анализом документа ћемо доћи до одговора на ово питање. Наиме, у Платформи, српска страна је већ у уводу навела да је до коначног решења за статус Косова најбоље доћи „постизањем споразума између легитимних представника Србије и Црне Горе са једне и привремених институција самоуправе на Косову и Метохији са друге стране“²¹¹. Иако је јасно да је Србија прихватила косовске институције као легитимне саговорнике, што се може видети и у експлицитном навођењу таквог својства косовских институција, приметна је амбивалентност овакве формулације јер је јасно из ове реченице да Србија ипак не прихвата косовске институције једнаким саговорником себи, иначе их не би назвала привременим институцијама самоуправе. С друге стране, није јасно да ли је друга страна представник косовских Албанаца, држављана Србије са Косова и Метохије, или је она ипак представник отуђеног дела територије Србије. Из ове формулације се чини да је Србија ипак сматрала да су то представници Косова, а не албанског народа са Косова, што је било у контрадикторности са државном политиком у том периоду. У оперативном делу Платформе, српски преговарачки тим јасно ставља до знања да коначно решење за статус Косова, мора да буде садржано у „општем споразуму, који би имао карактер међународноправног документа“²¹², али тако да стављање потписа две стране, не буде акт признања друге стране као субјекта међународног права. Због тога је српски преговарачки тим пронашао управо ову формулацију – „споразум“, како Србија не би дошла у опасност да призна

²¹⁰ Ибид, увод.

²¹¹ „Платформа државног преговарачког тима о будућем статусу Косова и Метохије“, увод, *Влада Републике Србије*, 2006, Доступно преко: <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=51322>, (Приступљено 22. децембра 2014.)

²¹² Ибид, Међународноправни аспекти будућег статуса Косова и Метохије.

међународноправни субјективитет Косова, будући да се међународни уговор може закључити само између држава или између држава и међународних организација, и међународних организација међусобно. Зато је Србија предложила да се такав споразум потпише између Србије и УН, као међународне организације, с тим да би и косовска страна требало да се сагласи са његовим текстом. Једно од решења је било и гарантовање спровођења овог споразума од стране УН, које би биле надлежне за безбедност на Косову и његову демилитаризацију, а с друге стране, није било могуће очекивати да ће и косовска страна прихватити тако нешто. Косово би према овом предлогу на крају имало статус суштинске аутономије у оквиру Србије, са могућношћу доношења Устава, што нам говори да је Србија била спремна чак и на промену сопственог уставног поретка и уређења због захтева косовских Албанаца. Овај предлог је предвиђао флексибилну аутономију за Косово. „Надлежности у области спољне политике, контроле граница, заштите људских права у последњој инстанци, монетарне политике, царинске политике, заштите српског верског и културног наслеђа, као и у области посебних царинско - инспекцијских послова, обављале би Србија и државна заједница СЦГ у зависности од њихове уставне поделе надлежности. Космет би располагао пуном финансијском аутономијом у том смислу што би водио самосталну политику јавних финансија (пореска политика, политика јавних прихода, улагања и расхода). У складу с тим, покрајина би имала могућност задуживања код међународних финансијских институција и добијања директних страних инвестиција²¹³. Међутим, чини се да Србија није желела да Косово, буде представљено у државним телима Републике Србије, прво, зато што би то подсећало на федерализацију земље, а друго, зато што би Србија једног дана засигурно дошла у опасност да се целокупном територијом земље управља практично са Косова, јер би косовске партије биле друге по снази у земљи, са тенденцијом да једном постану водеће, наравно, под претпоставком да би албанска популација гласала за албанске партије, а не за српске или оне за које гласа већина грађана Србије. С друге стране, српски преговарачки тим је ставио до знања свим учесницима процеса, уколико би се косовске власти одлучиле на то да пошаљу своје представнике у Београд, да би то „убичајено решење, по којем би покрајина имала своје представнике у органима централне власти, подразумевало и убичајени концепт аутономије, са много мање аутономних и искључивих надлежности у

²¹³ Ибид, Међународноправни аспекти будућег статуса Косова и Метохије, тачка а.

корист покрајине, а не концепт суштинске, то јест проширене аутономије, како се овде предлаже²¹⁴, што се може тумачити као својеврсни инструмент одвраћања косовских власти од идеје да имају своје представнике у Београду. Поред тога, Србија је предлагала да Косово може имати међународноправни квази - субјективитет, и то тако да би „Космет могао да одржава међународне односе са државама, регионима и међународним организацијама уколико за такве односе није неопходан међународноправни субјективитет. Ова међународна сарадња не би смела да угрожава државне интересе Србије, односно Србије и Црне Горе. За закључивање споразума из ове области покрајина би морала да консултује владу Републике Србије, односно Савет министара Србије и Црне Горе“²¹⁵. Оно што оставља утисак да ни српска страна у том тренутку није знала тачно какво би то решење могло бити, које би један такав споразум о статусу Косова садржао, јесте и чињеница да Платформа јасно наводи да би се „општи споразум закључио на двадесет година, уз могућност да буде обновљен. Уз сагласност свих заинтересованих страна, о евентуалним изменама у њему могло би се расправљати и у неком ранијем року“²¹⁶, што нам говори да ни такво решење не би било коначно, иако се стиче утисак да се ради о преговорима о коначном статусу Косова и Метохије. Да се не би радило о коначном статусу Косова и Метохије, говори и то да Платформа помиње да би тако договорен статус био под надзором међународне заједнице, а да иронија буде већа, то је управо оно што је и Марти Ахтисари предложио, с тим да он није имао на уму суштинску аутономију за Косово. Стога је исправно рећи да су узалудни покушаји Србије, који нису наилазили на одобравање ни косовских власти ни спонзора *косовске независности*, а који су често и игнорисани, само потврдили чињеницу да су од 1999. године, Косово и Метохија су *de facto* независни од Републике Србије и да је такав план постојао од самог почетка, а да се само тражио начин за његово остварење. Овде се намеће закључак да су *Војно-технички споразум из Куманова и резолуција 1244* заправо имали за циљ да омогуће *независност Косова и Метохије*, а да је Србија од 2000. године *постепено одустајала од идеје да Косово и Метохију врати под окриље свог државног апарата*.

²¹⁴Ибид, Међународноправни аспекти будућег статуса Косова и Метохије.

²¹⁵Ибид, Међународноправни аспекти будућег статуса Косова и Метохије, тачка в.

²¹⁶Ибид, Међународноправни аспекти будућег статуса Косова и Метохије.

3.8. Преговори о статусу Косова и Метохије уз посредовање Мартија Ахтисарија

Структура преговора о коначном статусу Косова је прилично сложена. Оквир за преговоре успоставио је Савет безбедности УН и то на основу препорука амбасадора Каи Еидеа и резолуције 1244. Оно што је важно поменути је да је Савет безбедности потврдио водећу улогу УН у процесу одређивања коначног статуса Косова, а у стварности се то односило на Контакт групу, ексклузивно тело које је укључивало представнике ЕУ, САД, Русије, Француске, Немачке и Италије, док је врло битна улога дата Мартију Ахтисарију, специјалном представнику Генералног секретара УН. На овај начин, као што видимо, Русија је задржала прерогативе велике силе и могућност да блокира процес у тренутку када би сматрала да је то потребно, пре свега у Савету безбедности УН, а остале чланице Контакт групе су се надале да ће на тај начин обезбедити подршку Русије коначном предлогу о статусу Косова и да ће она зарад учешћа у процесу одустати од његове блокаде у Савету безбедности. Међутим, у самом процесу, чланице Контакт су групе су биле оштро супротстављене јер су представници западних земаља заговарали независност Косова, а представник Русије је заговарао очување територијалног интегритета Србије. Контакт група је међутим, издала 10 принципа који треба да успоставе тзв. „црвене линије“ у процесу преговарања. Оне су се углавном тичале заштите људских права, демократије и принципа евроатлантских интеграција, као и повратка избеглица и очувања историјског и културног наслеђа на Косову, али и могућности да међународна заједница надзире спровођење одлуке која ће бити плод ових преговора. Такође, оно што је већ био сигнал српској страни тога каква ће бити та одлука, јесте и стално инсистирање Контакт групе да „неће бити повратка на стање пре рата и да свако решење мора да добије подршку народа Косова“²¹⁷, што је у то време била назнака да ће доћи до референдума о статусу Косова. Веома је важно рећи да је Контакт група „одбијала било какву могућност замене територија између Србије и Косова и поделе самог Косова, као и могућности уједињења Косова са било којом земљом“²¹⁸, што се заправо односило на идеје о евентуалном припајању Косовске Митровице централној Србији, или Прешева, Бујановца

²¹⁷“Guiding principles of the Contact Group for a settlement of the status of Kosovo“, UNOSEK, Available from: <http://www.unosek.org/docref/Contact%20Group%20-%20Ten%20Guiding%20principles%20for%20Ahtisaari.pdf>, (Accessed 6 December 2014)

²¹⁸Ibid

и Медвеђе Косову, али и на врло витални пројекат Велике Албаније, што је била додатна назнака какав ће коначни статус Косова бити. Када говоримо о самим преговорима, Контакт група је била прави актер који је њима управљао, а не УН, како је званично било истакнуто. Процесом су председавали Марти Ахтисари, као Специјални изасланик Генералног секретара УН и његов заменик Алберт Роан из Аустрије. Смештено у згради у центру Беча, ово тело се састојало углавном од експерата из министарстава спољних послова земаља Контакт групе и неких међународних организација, што је значило да се приоритет даје Контакт групи у овом процесу. Сам преговарачки процес се одвијао тако што су посредници позивали делегације обе стране у Беч на неколико дана, нудећи агенду за преговоре о само једној области о којој ће се расправљати у том периоду, а сами посредници су често састављали упитнике за обе стране како би сазнали што више информација о њиховим позицијама. Директни преговори су одржавани након што су посредници припремили агенду, а Марти Ахтисари је имао улогу „охрабрења“ страна пред сваку рунду, док је Алберт Роан заправо имао улогу да управља преговорима. Састав делегација се разликовао од теме до теме која је била предмет преговора. Србија је била представљена често путем делегације која је укључивала представнике заједница са Косова, експерте, представнике власти из система Републике Србије на Косову. Оно што је изгледа било позитивно у овој причи јесте да је српска страна имала представнике различитих заједница у свом саставу, а косовска страна не, на шта су и представници Контакт групе указивали често. Због тога је Косово морало да успостави и тзв. Саветодавни савет заједница, који је омогућавао различитим заједницама на Косову да изнесу своје предлоге и да буду информисани о току преговора, а често се дешавало да чак и неки представници српске заједнице учествују у раду овог тела, док су истовремено били представљени од стране Београда, на шта се нико није жалио, чак је посматрано са симпатијама. Осим директних преговора, процес је укључивао и шатл-дипломатију, а представници Канцеларије Специјалног изасланика Генералног секретара УН у преговорима о коначном статусу Косова, тј. UNOSEK-а су посећивали с времена на време обе стране, док је чест пример био и да представници UNOSEK-а преносе предлоге од једне делегације до друге, али се све сводило углавном на изношење критика страна у преговорима у односу на предлоге друге стране.

Када говоримо о позицијама страна у преговорима, морамо рећи да је Београд био заинтересован за очување свог интегритета и суверенитета на Косову, а да је са друге стране био спреман чак да не врши фактичку власт на терену и да је преда Косову, изузев у случајевима одбране, док би Косово чак имало могућности да одржава контакте са другим државама и организацијама, док је истовремено, за разлику од преговора у Рамбујеу, сада био заинтересован да подржи присуство међународних снага на Косову, што је говорило о жељи Београда да међународна заједница гарантује неповредивост територијалног интегритета Србије. „Позиција Београда је заправо била снажно ослоњена на традиционално схватање међународног права и на фаворизовање територијалног интегритета у односу на право на самоопредељење. Али флексибилност са којом је српска страна наступила у преговорима говори о томе да су српске власти сада имале стратегију и да су по сваку цену хтеле да избегну оптужбе да су оне криве за евентуални крах преговора, али и да су се надали да ће косовска страна можда изгубити стрпљење“²¹⁹. Такође, треба рећи да је Србија усвојила Платформу за преговоре те године, која је указивала на то да не сме бити наметнутог решења које би било противно међународном праву и да је стабилност региона најбитнија, али и на то да, имајући у виду да се не може вратити стање од пре рата, „не сме доћи до изналажења ни таквог решења које би подразумевало независност Косова“²²⁰. Међутим, било је јасно да Косово није прихватљива страна потписница за Србију, ако дође до тога да и Косово прихвати српски предлог, јер Косово за Србију није држава или међународна организација. Заправо, договор би био потписан између Србије и УН, уз неку форму усмене сагласности Косова.

С друге стране, позиција Косова је била нешто ригиднија. Од почетка је Приштина инсистирала на пуној независности и ничему сем тога. Приштина је прибегавала често и врло забрињавајућим корацима, попут организовања протеста кад су међународни посредници долазили у посету косовским властима, како би им показали шта ће се десити ако Косово не добије независност. Иако су постојале поделе унутар косовске стране између опозиционих и владајућих партија, једно им је било заједничко - сви су тражили

²¹⁹ “Unofficial transcript: What was said in Vienna”, Kosovo perspectives, No. 14, 2006, p. 202, Available from: www.kosovoperspectives.com/index.php?categoryid=24&selected=14&parentid=2&p202_articleid=399, (Accessed 6 December 2014)

²²⁰ “Platform on the future status of Kosovo and Metohija, issued by the Government of the Republic of Serbia”, B92, Available from: http://www.b92.net/eng/insight/strategies.php?yyyy=2006&mm=06&nav_id=35257, (Accessed 6 December 2014)

независност Косова. “Међутим, било је јасно да Косово не би само могло да наступи са овако чврстих позиција и да су САД биле у сталним консултацијама са Приштином, како је и сама Приштина неколико пута навела и то тако што су САД саветовале косовску страну да не прихвата ништа сем независности, али да буде спремна на разговоре о статусу српске заједнице на Косову и културном и историјском наслеђу”²²¹.

У Бечу је организовано укупно 15 рунди преговора између Србије и Косова, а Београд је био и више него заинтересован да се расправља о проблемима српске заједнице и то пре свега о контроли територија на којима живе. “Београд је за време ових преговора углавном инсистирао на томе да се решења за статус Косова и опстанак српске заједнице могу наћи у савременој историји Европе”²²², и то пре свега у случају Оландских острва и њихове аутономије, али и у случају Швајцарске са њеним кантонима, али су сви ти предлози одбијени од стране Косова, али и међународних посредника, који су наглашавали да је Косово посебан случај и да оно није ни Швајцарска ни Оландска острва. Ипак, о децентрализацији се и те како разговарало и то већином времена које је проведено за преговарачким столом. Предлози који су били на столу углавном су се бавили тиме да је неопходно створити нове општине на Косову, које ће уживати посебна права и сопствену самоуправу. “Београд је захтевао да се створи 15 нових општина са српском већином”²²³ и то тако да се омогући расељеним Србима да их додатно населе, док су Албанци са друге стране предлагали стварање само 3 српске општине, или евентуално 5. Међутим, на самим преговорима су се чули разни предлози, а веома занимљив је свакако онај који би предвиђао стварање посебних региона или ентитета од ових општина, чему се Косово оштро противило, правдајући се да нико не жели нову Републику Српску на Балкану. Исти проблем је настао и поводом могућег договора о заштити историјских и културних споменика, јер је Косово захтевало да се то питање реши по уобичајеном “функционалном моделу, којим би управљала Приштина, док је Београд захтевао територијализацију манастира, односно стварање енклава око њих, које би имале посебан

²²¹ “Russian position on Kosovo”, *Kosovo perspectives*, No. 21, 2006, p. 15, Available from: www.kosovoperspectives.com/index.php?categoryid=22&selected=21&202_articleid=426, (Accessed 6 December 2014)

²²² Daniella Fridl, *Kosovo negotiations: Re-visiting the role of mediation*, International Negotiation, vol. 14, No. 1, 2009, p. 80.

²²³ Henry Perritt, *The road to independence for Kosovo*, Cambridge, 2009, p. 120.

статус у односу на власти Косова”²²⁴. Као што се може и видети, Београд је углавном инсистирао на решавању територијалних питања на Косову и то тако да српска заједница буде одговорна за управљање територијама на којима живе Срби, док је Приштина инсистирала на унитарном решењу за Косову, са само неопходним елементима децентрализације и то тако да не дође до значајне деволуције надлежности према српским општинама. Оно што је највећа иронија у свему томе је да није постигнуто ни приближавање у овим питањима, а да се о највећем проблему на Косову, економији, разговарало само једном. Као што се може закључити, ово су били преговори о свему, сем о коначном статусу Косова. Након шест месеци преговора, 24. јуна 2006. године, одржан је састанак на врху, на коме су Србију представљали председник Борис Тадић, премијер Војислав Коштуница, док је Косово представљао председник Фатмир Сејдију. На том састанку су биле више него очигледне разлике између страна. Србија је инсистирала на томе да Косово није достигло стандарде „пре статуса“ и да је ситуација за Србе на Косову неподношљива, а да проблем треба решавати најпре на територијалном принципу и принципу представљања Срба у косовским институцијама. Косово је с друге стране, признало да је ситуација на терену заиста тешка, али да је Косово направило огроман помак и да је немогуће даље разговарати уколико се прво не реши статус Косова и то независношћу. Имајући у виду овакву ситуацију са преговорима, Контакт група је 20. септембра упутила захтев Специјалном изасланику Мартију Ахтисарију да изради предлог за коначно решење проблема. Тако је 2. фебруара 2007. године Марти Ахтисари упутио свој предлог решења коначног статуса Косова обема странама у којем је као коначно решење предвидео “надгледану независност Косова”²²⁵. Предложено решење заправо *de facto* подразумева стварање независне државе. Иако се реч „независност“ нигде не помиње у самом документу, она се помиње у званичном предлогу Мартија Ахтисарија, који је саставни део писма Генералног секретара УН Савету безбедности. Русија је у консултацијама са Србијом одбацила овај предлог и најавила да ће га блокирати у Савету безбедности УН, а српски парламент је одмах донео резолуцију у којој осуђује Ахтисаријев план оптужујући га за кршење међународног права. У првој половини марта,

²²⁴ Ibid, p. 130.

²²⁵“Letter dated 26 March 2007 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council”, *UN Security Council*, 2007, p. 2, Available from: <http://www.unosek.org/docref/report-english.pdf>, (Accessed 7 December 2014)

стране су се још једном састале у Бечу како би расправљале о Ахтисаријевом плану за надгледану независност Косова. Косово је одмах прихватило план, са неким благим изменама, док је Србија овај план скоро у потпуности одбацила, упућујући низ амандмана, који би потврдили суверенитет Србије над Косовом и Метохијом. Београд је одмах отпочео са нападима на Ахтисарија, оптужујући га на личној основи и тврдећи да га је косовска страна подмитила. Међутим, упркос томе, Ахтисари је 26. марта 2007. године упутио свој предлог решења проблема статуса Косова Савету безбедности УН и то на следећи начин: „Дошло је време да се реши статус Косова. Након пажљиве анализе скорије историје Косова, а узимајући у обзир стварност на Косову и преговоре између две стране, дошао сам до закључка да је једино одрживо решење независност Косова, коју би међународна заједница надгледала у једном одређеном периоду. Мој предлог надгледане независности Косова предвиђа изградњу институција Косова, које би након прелазног периода довеле Косово до коначне независности, као јединог одрживог и стабилног решења“²²⁶. Русија је одмах најавила да неће дозволити усвајање оваквог предлога и придружила се Србији у захтевима да се отпочне са правим, а не намештеним преговорима. Несталне чланице Савета безбедности су углавном биле неодлучне, док су западне земље предвођене САД-ом, биле за усвајање оваквог предлога. Међутим, Русија као стална чланица Савета безбедности је испунила своју најаву и Ахтисаријев план је одбачен те године у Савету безбедности УН.

Преговори о статусу Косова заправо нису били само преговори или преговори у свом чистом облику, већ облик медијације, или посредовања, који је комбинован са елементима преговора и добрих услуга, или боље речено облик *посредованих преговора са већ утврђеним решењем*. Овде треба напоменути и то да Повеља УН наводи да су основни начини мирног решавања спорова „преговори, истражне комисије, посредовања, измирења, судско решавање, прибегавање регионалним установама или споразумима, или другим мирним начинима по избору страна у сукобу“²²⁷.

Када говоримо о међународним преговорима, треба рећи да у Приручнику УН за мирно решавање спорова, преговарање представља једну од основних техника за решавање не само међудржавних сукоба, него уопште међуетничких конфликта.

²²⁶Ibid, p. 2.

²²⁷ „Повеља УН“, CEAS, 2012, члан 33, Доступно преко: http://ceas-serbia.org/root/images/Povelja_UN.pdf, (Приступљено 15. априла 2015.)

„Преговори представљају флексибилни начин мирног решавања спорова. Они се могу применити на све врсте спорова, било да се ради о политичким, правним или техничким споровима зато што, за разлику од других мера које су побројане у члану 33 Повеље УН, они укључују само државе које су умешане у спор, и то тако да те државе могу да надгледају процес од његовог почетка до краја и да управљају њиме како оне сматрају да је најбоље“²²⁸. Овде треба скренути пажњу на то да Приручник УН стране у спору углавном назива државама, али да се методе које треба применити у споровима, не односе искључиво на државе као такве. Такође, саме Уједињене нације прихватају преговоре као најпогоднији начин за решавање спорова јер „су преговори често резервисани за државе приликом решавања дуготрајних спорова, а чак и кад нису успешни, решавају већину проблема“²²⁹. Не постоји универзална дефиниција процеса преговарања, али је широко прихваћена дефиниција Међународног суда правде у којој се истиче да су преговори „правни и административни процес путем којег владе, приликом практиковања својих несумњивих моћи, ступају у односе једна са другом и разговарају, прилагођавају се и решавају своје разлике“, али и да су преговори „дебата или дискусија између представника са супротстављеним интересима, или дискусија у којој свака страна представља своје интересе и аргументе који су супротстављени интересима и аргументима друге стране“²³⁰. Треба рећи да у свом најчистијем облику, преговори не подразумевају интервенцију треће стране и да су резервисани за стране у спору које се међусобно признају као равноправне, што у случају преговора о статусу Косова, то није био случај јер Република Србија није прихватала Косово као страну која је равноправна са међународно признатом државом и чланицом УН. То наравно не подразумева да се методе које се примењују у квиру преговора, не могу применити и у таквим случајевима.

С друге стране, „када стране у сукобу нису у стању да директно између себе реше проблем, трећа страна може понудити добре услуге као инструмент за спречавање даљег продубљивања сукоба и као метод олакшавања напора који су усмерени на мирно

²²⁸ “Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States”, *Office of Legal Affairs Codification Division, United Nations*, New York, 1992, p. 17, Available from: <http://legal.un.org/cod/books/HandbookOnPSD.pdf>, (Accessed 17 April 2015)

²²⁹ *Ibid*, p. 18

²³⁰ “Mavromatis concessions”, *ICJ*, 1924 (2006), p. 62, Available from: http://www.icj-cij.org/pcij/serie_A/A_02/06_Mavromatis_en_Palestine_Arret.pdf, (Accessed 16 April 2015)

решавање спора²³¹ и „трећа страна која нуди добре услуге обично охрабрује стране у спору да се врате преговорима, па на тај начин представља и канал комуникације“²³². Међутим, понекад трећа страна може преузети на себе и активнију улогу, па тако може „предлагати решења или одржавати састанке са странама у спору како би се расправљало о тим предлозима. У том случају се сматра да посредник не спроводи само добре услуге, већ и да посредује и у том смислу добре услуге имају заједничку карактеристику са посредовањем“²³³. Међутим, треба рећи и то да добре услуге као метод мирног решавања спорова обично може бити примењен у раној фази сукоба, односно док сукоб још увек није избио, а основна функција је да се стране у сукобу доведу за преговарачки сто или да се за њега врате.

Наиме, посредовање, односно медијација, је „метод мирног решавања спорова у ком трећа страна интервенише како би помирила захтеве супротстављених страна и како би представила свој предлог решења спора са циљем постизања компромисног решења“²³⁴. Посредовање је намењено за сврхе смањења тензија између страна у сукобу, па стога представља превентивну меру која треба да спречи стране у сукобу да наруше своје односе. Међутим, оно што је срж процеса посредовања, јесте и чињеница да „посредници треба да помогну процес помирења супротстављених захтева и растућег осећања одбојности између страна“²³⁵. Процедура посредовања укључује комуникацију, појашњење проблема, сачињавање предлога решења, трагање за областима где је могућ договор страна, представљање привремених решења који ће умањити проблем, а око кога су стране подељене, као и представљање алтернативних решења. „Важно је да посредник покаже странама у сукобу да поштује и разуме њихове позиције и да није против било које стране“²³⁶. Треба рећи и то да према схватању УН, предлози које посредник износи са циљем мирног решавања спорова, нису обавезујуће за стране у сукобу. Такође, Хашка конвенција о мирном решавању спорова из 1907. године наводи у члану 6 да „предлози имају искључиво карактер саветовања, а никако обавезивања“²³⁷.

²³¹ “Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States”, op.cit., p. 33

²³² Ibid, p. 33

²³³ Ibid, p. 33

²³⁴ Ibid, p. 40

²³⁵ „1907 Convention for the pacific settlement of international disputes“, PCA-CPA, 2011, p. 21, Available from: http://www.pca-cpa.org/showfile.asp?fil_id=193, (Accessed 16 April 2015)

²³⁶ “Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States”, op.cit., p. 41

²³⁷ “1907 Convention for the pacific settlement of international disputes“, op.cit., p. 21

Када говоримо о оваквом типу посредованих преговора, врло је важно испитати на који начин су заправо они вођени. Наиме, учешће у посредованим преговорима треба да се одвија на добровољној основи, а они ће бити неуспешни ако стране у преговорима немају позитивно мишљење о посреднику јер је једна од најбитнијих ствари којом ће посредник морати да се бави, управо изградња поверења између страна у сукобу. Међутим, када говоримо о успеху преговарачког процеса, припрема за преговоре је од кључног значаја. Најпре се морају обавити детаљне анализе и истражити позадина самог сукоба, као и низ консултација са странама у сукобу пре него што посредник и његов тим могу ефикасно да се упусте у читав процес. У овој фази, посредник би требало да испита потенцијалну политичку, територијалну, етничку, религијску и сваку другу позадину сукоба, али и да идентификује доминантну основу сукоба. Такође, ова фаза захтева од посредника и његовог тима да испитају какве су импликације суверенитета у овом сукобу, односно да испитају на који начин националне власти страна у сукобу схватају суверенитет и страну интервенцију. Врло битно је испитати историјску основу сукоба, односно како је то конфликт почео, где и како је еволуирао током времена, као и да ли је конфликт експлозиван, или стагнира. Ако погледамо улогу посредника, морамо рећи да је од суштинске важности испитивање међународног контекста сукоба и улоге међународних фактора у њему. То значи да треба идентификовати факторе који се споља укључују у конфликт, како се конфликт одражава на шири регион у коме се стране у сукобу налазе, као и да ли у случају одређеног сукоба постоје већ неке донете резолуције, документи и одлуке, и каква су тумачења тих правних докумената на међународном нивоу. Када говоримо о исходу преговора, морамо имати у виду то да ће мир створити не међународна заједница, већ стране у сукобу. Без њихове посвећености заустављању сваког вида непријатељства и без њихове стварне жеље да живе једна поред друге односно једна са другом, сви напори посредника ће бити неуспешни. Међутим, међународни актери ипак имају врло значајну улогу у постизању мирног решења јер су често и сами били укључени у сукоб или су подржавали неку од страна у сукобу. Стога, посредник мора да има снажну подршку међународне заједнице, пре свега пет сталних чланица Савета безбедности УН. Зато је веома важно да посредник најпре испита ситуацију, односно међународни контекст сукоба, пре него што приступи преговорима, као и да испита рекације међународних актера на неке његове предлоге. Последње, али не и најмање битно, јесте да посредник

мора добро да анализира ситуацију са нивоом поверења међу странама, односно он мора да испита то да ли оно уопште постоји, или ако не постоји, зашто и колико дуго не постоји, као и да ли је то поверење могуће повратити и да ли су преговори у којима он посредује уопште важни за решавање сукоба, односно да ли ће бити учинковити или не за процес успостављања поверења. Иако постаје прилично очигледно, ипак треба рећи да посредник мора у овој фази добро да се упозна са странама у сукобу, односно да сазна каква је њихова улога била у сукобу, на који начин су учествовале у конфликту, као и који су њихови интереси, позиција и очекивања и захтеви од самог процеса преговарања. Када говоримо о странама у сукобу, веома је важно да посредник у преговорима испита њихову унутрашњу динамику, јер стране у сукобу често себе представљају као јединствене актере, како би имале снажну позицију у односу на другу страну у преговорима. Када говоримо о самим посредницима, сувишно је рећи да треба да разумемо и њихову политичку позадину и интересе. Наравно, посредници би генерално требало да заузимају неутралну позицију у односу на стране у процесу преговарања, али посредници увек имају неке своје интересе на које треба рачунати. У неким случајевима је лоше одабрати посредника који долази из суседних земаља и који је географски близак конфликту, а са друге стране некад је добро имати баш таквог посредника, јер ће он најбоље разумети суштину сукоба. Било одакле да долазе, посредници морају да воде рачуна о имплементацији онога што ће предложити као решење проблема, и то тако да заиста брину о томе да ли ће њихов предлог решити конфликт, и баш зато је можда понекад добро имати у посредничком тиму некога ко је „инсајдер“ у читавој ситуацији, односно неког ко долази из региона који је погођен сукобом, јер такве особе често разумеју проблем. Оно што се појављује као проблем јесте њихова могућа пристрасност некој од страна у сукобу. Чак ни за Уједињене нације не можемо рећи да су неутрална организација, јер интереси држава чланица често управљају том организацијом, као и сваком другом у којој су државе чланице доминантни актери, па је стога заблуда очекивати да ће посредник бити потпуно лишен било какве пристрасности. Чак и да није тако, самим увидом и анализом позадине сукоба и након упознавања са странама, он мора развити неки однос према странама у сукобу и према самом сукобу. О томе колики је ниво поверења према Ахтисарију био, барем на српској страни, говоре и изјаве српских званичника пред сам почетак преговора. Наиме, српски званичници оштро су протестовали због изјаве изасланика Уједињених нација Мартија

Ахтисарија у којој је он, дан пред почетак преговора о Косову, оценио да је неминовно да покрајина постане независна. Делегација Београда на преговорима у Бечу је оштро протестовала и навела да Ахтисари "неће више бити права особа за наставак разговора ако настави да даје неопрезне изјаве"²³⁸. Изасланик УН је у том разговору рекао да су најугицајније земље света, које чине Контакт групу, недавно на састанку у Лондону, закључиле да ће о будућности Косова на крају одлучити његови грађани и додао да "деведесет одсто чине Албанци - па шта мислите како ће да одлуче?"²³⁹.

С друге стране, пре него што се приступи преговорима, треба рећи да је поверење обично прва жртва сукоба и да су најтежи преговори управо у ситуацији у којој не постоји поверење међу странама. Стране које су биле завађене годинама, обично не желе да седну за исти сто, а поред тога, године конфликта и године пропалих покушаја да се он реши, увек доводе до тога да су стране подозриве у односу на нове преговоре и да не верују да се њихов проблем може на тај начин решити. Стога је важно радити на изградњи поверења како међу странама, тако и између страна и самог преговарачког процеса. Пре формални преговора, посредници најпре морају да се суоче са изазовом изградње поверења страна у сукобу у њега и његове напоре. Ако га стране у сукобу, или макар само једна страна у сукобу, не сматрају искреним, онда највероватније неће доћи до решења сукоба путем преговора које он предводи. Приручник УН за мирно решавање спорова такође наводи да „стране имају обавезу да у процес ступе са намером да постигну договор, а не да само прођу кроз формални процес преговарања. Стране су у обавези да се опходе једна према другој тако да преговори имају смисла, што неће бити случај уколико било која од њих инсистира на својој позицији без намере да га модификује“²⁴⁰. Поред тога, „стране у преговарачком процесу морају да се понашају у доброј вери тако да обраћају пажњу и на права друге стране“²⁴¹.

Међутим, на који начин он треба да стекне њихово поверење? Прво, посредници би требало да буду искрени и отворени у вези са својим мандатом и агендом када разговарају са странама у сукобу. Међутим, бити отворен и искрен не значи бити неутралан, односно

²³⁸ Изјава Слободана Самарцића поводом изјаве Мартија Ахтисарија дате немачком Spiegel-у 2006. године, Доступно преко: http://www.bbc.co.uk/serbian/news/2006/02/060220_serbia_ahntisaari.shtml, (Приступљено 7. децембра 2014.)

²³⁹ Interview with Martti Ahtisaari, *Der Spiegel*, 2006, Available from: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-46046511.html>, (Accessed 8 December 2014)

²⁴⁰ Ibid, p. 18

²⁴¹ Ibid, p. 18

посредници би заправо требало да одреде своје границе и принципе јасно и да то буде представљено странама у сукобу. Оно што је интересно за наш случај јесте да је управо Марти Ахтисари рекао да је боље бити искрен, него неутралан, односно да „у посредовању, и не треба да будете неутрални. Ако кажете да сте неутрални, то значи да сте поручили странама у сукобу да сте дошли на преговоре да их слушате. Таква врста процеса се може одужити годинама, ако не и деценијама, јер се нико више не упушта у процес. Ја више волим израз „искрени посредник“. Посредник мора знати какав ће исход бити, и како да га представи странама. За стране у сукобу је најбитније да знају ко сам, за шта се залажем и које су моје црвене линије“²⁴². Међутим, овде треба рећи да је и посредник људско биће и да и он има одређене ставове о странама у сукобу и да он не може бити лишен своје људске стране, али у преговорима никако не треба да показује странама у сукобу шта мисли о самом сукобу и на који начин третира чињенице. То не значи да је Ахтисари требало да каже да „претпоставимо да је Србија лопов и да је украла новчаник Косову. Ако сам ја медијатор, ја им не саветујем да Србија одлучи колико ће новца задржати, а колико да врати ономе коме је украла новчаник. Мора да врати новчаник који је украла, а потом да иде у затвор за оно што је урадила“²⁴³. На питање новинара како се опходи према чињеници да постоје ипак две стране, а не само једна, он је одговорио да „постоји само једна страна приче. Зато што је 2005. године Генерална скупштина усвојила принцип „Одговорност за заштиту“. Ако се диктаторски режим у било којој земљи понаша онако како су се Милошевић и друштво понашали према Албанцима на Косову, губи право да њима управља“²⁴⁴. Још један од начина изградње поверења у преговарачком процесу, јесте и да посредник постави јасан оквир посредовања, односно, да мора добије сагласност од страна у процесу за правила игре, како се ништа непредвиђено не би десило.

Када говоримо о самом преговарачком процесу, онда морамо рећи да је од кључног значаја улога постављених рокова за завршетак преговора. Иако у неким случајевима, постављање рокова може убрзати процес преговарања и тако обезбедити решење, у већини случајева је погрешно постављати вештачке рокове јер се због њих губи квалитет

²⁴² Martti Ahtisaari, *Martti Ahtisaari Center*, Interview, December 18, 2012, Available from: www.cmi.fi, (Accessed 7 December 2014)

²⁴³ „Ахтисари о Косову“, *Пешчаник*, 2008, Доступно преко: <http://pescanik.net/ahtisari-o-kosovu/>, (Приступљено 8. децембра 2014)

²⁴⁴ Ибид

преговора, односно то значи да их треба поставити флексибилно, а не круто. Ако говоримо о дужини трајања процеса посредовања, треба рећи да не постоје универзална правила, али да Приручник УН за мирно решавање спорова напомиње решење које даје Међуамерички споразум из 1936. године, а у коме се наводи да ће „посредник одредити период трајања процеса, који неће прећи 6 месеци, нити бити мањи од 3 месеца са циљем да стране у сукобу пронађу мирно решење“²⁴⁵, с тим да ово није универзално правило и да постављање рокова зависи у највећој мери од дубине сукоба. Приликом постављања рокова, посредник мора бити сигуран у то да ће такав потез заиста допринети решавању сукоба, и да се побрине да ће преговарачки процес водити ка постављању рокова, а не да ће постављање рокова водити преговарачки процес, иначе ће његов кредибилитет бити угрожен, нарочито ако се не постигне решење сукоба у року на којем је он инсистирао. С друге стране, понекад је добро поставити рокове, али тако да они нису на нивоу дана, месеци, па у неким случајевима и година. У осетљивим случајевима, можда је најбоље оријентисати се у односу на објективни мандат тренутне легислатуре, односно законодавног тела једне или обе стране, или у том случају извршне власти. Ако говоримо о преговорима о статусу Косова, могамо имати у виду да је овде примењен ригидни метод, односно да је приликом усвајања мандата Мартија Ахтисарија, одређено да ће преговори трајати до 10. децембра 2006. године, тако да су сами преговори о тако важном питању трајали нешто више од 9 месеци, што је потпуно несхватљиво за тај ниво међуетничког сукоба, који са мањим прекидима траје деценијама.

Када говоримо о постизању одрживог решења, морамо имати у виду да ће посредник, будући да није лишен својих људских особина, увек имати неку, макар и почетну представу о томе како би решење требало да изгледа, али је важно рећи да он не сме бити одлучан у томе да се то решење не може мењати у зависности од тока преговора. Када преговори почну, он мора најпре поставити неке основне циљеве тих преговора, односно он мора имати идеју у ком правцу ће све ићи, без одређивања коначног исхода, јер је утврђивање исхода најбоље постићи у директним преговорима, и то када су они плод разговора између страна. Иако је пракса у већини случајева показала да посредници на самом почетку преговарачког процеса, имају идеју о томе какав би исход требало да

²⁴⁵ “Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States”, Office of Legal Affairs Codification Division, United Nations, New York, 1992, p. 44, Available from: <http://legal.un.org/cod/books/HandbookOnPSD.pdf>, (Accessed 17 April 2015)

буде, ипак треба рећи да и у том случају, посредник мора да напомене странама каква је његова идеја. Пошто је вероватно да би се најмање једна страна у сукобу највероватније противила предложеном решењу, онда посредник треба да зна како да поново покрене преговоре ако се они зауставе и ако наиђу на препреку, а сувишно је рећи да посредник мора бити довољно флексибилан и да стално мора да преиспитује своје идеје. У случају преговора о Косову, када је изнет предлог о независности Косова, и када се српска страна успротивила, више се није покушавало са преговорима о статусу Косова, већ се све завршило на одбијању таквог предлога у Савету безбедности УН. Преговори се морају одвијати у свом природном смеру, а преговори у Бечу су одржавани у веома кратким временским интервалима, јер су се притисци да се они заврше све више појачавали. То није створило простора за две стране да се договоре, на основу чега је Марти Ахтисари закључио да је немогуће постићи договор између Београда и Приштине, и једноставно одустао од даљих преговора и пресекао процес предлогом о надгледаној независности Косова. Међутим, и поред тога, Ахтисари и његов тим су били прилично забринути због тога што предлог који су планирали да доставе странама у преговорима, није нимало био прихватљив за Београд. Контакт група је можда схватила да ће бити тешко наметнути такво решење странама, али је ипак превагнула жеља за брзим прекидом преговарачког процеса. Овде треба да кажемо да је на преговарачком столу требало да се нађе више предлога, а да су решења, која су водила све време ка већ утврђеном решењу, требало да буду што више избегавана јер би то обесхрабрило стране у преговорима да се ангажују озбиљније у њима. Иако је врло могуће да се Ахтисари заиста трудио да пронађе компромисно решење у веома тешким околностима кад су позиције страна у преговорима потпуно супротстављене, и када постоји сталан притисак споља, треба да се запитамо: Зар један посредник, посебно таквог угледа, и не треба да се избори са свим тим притисцима, да би процес био у потпуности успешан? Можда се одговор крије у томе да се међународно право треба поштовати доследно, а не да се тумачи растегљиво од случаја до случаја на основу интереса појединих актера. То не значи да Косово не може никада стећи независност, али би то требало да се деси само ако се и матична држава са тим сагласи. То значи да треба имати у виду чињеницу да су Албанци већина на Косову и да имају пуно право да управљају сами собом. Повратак под суверену власт Београда једноставно више није опција, али то не треба да искључи могућност да Косово остане у саставу Србије, ако

је могуће постићи прави договор о начину на који би се такво решење постигло. Поука из претходних преговора је да свој став треба да промене како посредници, тако и стране у преговорима, јер су сви они отишли у Беч са чврсто утврђеним позицијама, а исто тако су отишли из Беча са потпуно непромењеним ставовима. Ако желимо да преговори буду успешни, обе стране треба да прихвате да се одрекну нечега ако желе да једног дана њихови предлози буду прихватљивији за другу страну. Једностране приступе треба избегавати јер две стране треба да прихвате да постоје две стране у овом процесу и да се сада треба посветити нормализацији односа, не два ентитета, већ две етничке заједнице, јер ту постоји довољно простора за договор. Овде треба рећи да на основу свега изнетог, *преговори о статусу Косова и Метохије уз посредовање Мартија Ахтисарија нису по свом карактеру били уопште преговори*, већ само формалност којом су спонзори косовске независности желели да укажу на то да су све покушали како би се постигао компромис око статуса Косова, али да је то било немогуће и да је једино решење стога независност Косова.

3.9. Једнострано проглашење независности Косова и мишљење Међународног суда правде

Након неуспеха преговора о статусу Косова и Метохије, Скупштина Косова је акламацијом прогласила независност Косова 17. фебруара 2008. године. Влада Републике Србије је зато, 17. септембра 2008. године упутила Генералној скупштини УН нацрт резолуције на усвајање на 63. редовном заседању, и то са захтевом да она буде званичан захтев Генералне скупштине УН Међународном суду правде у Хагу за издавање саветодавног мишљења о једнострано проглашеној независности Косова. То је био једини начин да Србија чује мишљење тог суда, као највише правосудне инстанце УН, јер државама није дозвољено да траже саветодавно мишљење. Повеља УН предвиђа да „Генерална скупштина или Савет безбедности могу тражити од Међународног суда правде да да саветодавно мишљење о сваком правном питању“²⁴⁶. На гласању се изјаснило 157 држава, а саму резолуцију је подржало чак 77 држава чланица, док је само 6 било против, а 74 је било уздржано. У резолуцији, коју је поднела Србија, основно питање које је она желела да се разреши је било да „да ли је једнострано проглашење независности Косова у складу са међународним правом“²⁴⁷. Најпре, морамо рећи да се принцип територијалног интегритета може пронаћи у неколико међународно - правних инструмената. Најпре, треба рећи да у члану 2 Повеље УН пише да ће се „све државе чланице уздржавати у својим односима од претње силом или употребе силе у односу на територијални интегритет или политичку независност других држава, или на начин који је супротан циљевима УН“²⁴⁸. Други важан инструмент је свакако Завршни акт из Хелсинкија, који је усвојен 1975. године, и који истиче да ће се „државе потписнице у својим односима уздржавати од претње употребе силе против територијалног интегритета или политичке независности било које државе“²⁴⁹. Дакле, Хелсиншки акт осуђује употребу силе против територијалног интегритета, односно употребу силе која долази споља против територијалног интегритета и политичке независности држава потписница. Међутим,

²⁴⁶„Charter of the United Nations”, Article 96, *United Nations*, оп.цит.

²⁴⁷ „Резолуција поднета Генералној скупштини УН“, *Влада Републике Србије*, 2008, Доступно преко: <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/?id=136616>, (Приступљено 20. децембра 2014.)

²⁴⁸„Charter of the United Nations”, *United Nations*, 1945, op.cit., article 2.

²⁴⁹„Helsinki final act”, *Conference on security and cooperation in Europe*, 1975, article 2, Available from: <https://www.osce.org/mc/39501?download=true>, (Accessed 20 December 2014)

Хелсиншки акт не заговара безусловно принцип територијалног интегритета. Глава I изричито истиче да „се границе могу мењати, у складу са међународним правом, мирним путем и уз договор“²⁵⁰. Оно што остаје као стандард и у овом акту и у Повељи УН ипак јесте чињеница да нико не сме употребити силу како би се границе признатих држава промениле. Међутим, принцип територијалног интегритета и непроменљивости граница је у сукобу са другим принципом међународног права, односно правом на самоопредељење. Као општи принцип, право на самоопредељење припада народима који се налазе у оквиру неке признате државе, али се он примењује у складу са принципом непроменљивости граница те државе, осим ако се сама држава не сагласи да јој се границе промене на том делу територије на којој живи одређена етничка група, иако право на једнострану сецесију може да се примени у неким ванредним ситуацијама попут случајева вршења репресије над домородачким становништвом које се налази под колонијалном управом. Врховни суд Канаде је у случају покушаја сецесије Квебека, истакао да се принцип сецесије може такође применити на случајеве у којима је то последња опција, и то када су права одређене групе потпуно блокирана²⁵¹. Међутим, пракса је показала да су ограничења које поставља принцип територијалног интегритета у односу на право на самоопредељење, често игнорисана, и да признавање нових држава није толико правни, колико политички проблем. Када говоримо о Косову, 22. јула 2010. године, Међународни суд правде је са 10 гласова према 4, јасно истакао да признање независности Косова не значи да су државе створиле нови принцип у међународном праву и да практично ништа у међународном праву не стоји на путу проглашења независности, што доста говори о томе да то не значи да суд треба да се бави питањем последица, посебно не тиме да ли је Косово постигло државност, већ да једнострана декларација о независности Косова није повредила међународно право, зато што то право не садржи забрану таквих декларација. Суд је пактично истакао да „резолуција 1244 представља општи оквир за развој на Косову и да Суд не може да прихвати аргумент да резолуција спречава могућност проглашења независности Косова“²⁵². председавајући судског Већа, Хисаши Овада је, изнесећи

²⁵⁰ Ibid, chapter 1.

²⁵¹“Supreme Court of Canada Reference re Secession of Quebec“, *Supreme Court of Canada*, 1998, Available from: <http://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do>, (Accessed 20 December 2014)

²⁵²“Advisory opinion on the accordance with the international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo“, *International Court of Justice*, 2010, Available from: <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/16010.pdf>, (Accessed 20 December 2014)

саветодавно мишљење, саопштио да „расправа о праву на самопредељење или "нужну сецесију" од постојеће државе нису у домену расправе пред Међународним судом правде, јер излазе изван оквира питања које је поставила Генерална скупштина УН“²⁵³. Међутим, политички тон ове одлуке је јасан јер се Овада позивао на тзв. „контекст“ у којем је независност Косова проглашена, и то тако што је навео бомбардовање Југославије, злочине над Албанцима, као и неуспеле преговоре о статусу покрајине 2007. године, с тим да је јасно истакао мишљење Мартија Ахтисарија о независности Косова. У случају Косова, Међународни суд правде је потврдио принцип очувања и непроменљивости државних граница Републике Србије, јер се тај принцип налази у основи међународног права и свим важнијим документима, попут Повеље УН и то тако да је указао на чињеницу да је „мало принципа међународног права тако јасно успостављено као што је то случај са територијалним интегритетом, који захтева да се поштује територијална структура и конфигурација држава, чинећи овај принцип есенцијалним за стабилност и предвидљивост међународно - правног система“²⁵⁴. Међутим, потпуно супротно стајалиште су имале САД, за које једнострано проглашење независности Косова није у супротности са општим принципом територијалног интегритета, јер се тај принцип односи на нешто друго: „Овај принцип позива све државе да поштују територијални интегритет других држава. Али он не регулише унутрашње понашање група у оквиру држава, нити им забрањује да прогласе независност“²⁵⁵. То практично значи да се принцип заштите територијалног интегритета примењује само у међународним односима и да се односи само на то да државе не смеју угрожавати интегритет других држава, али он заправо ништа не говори о забрани сецесије етничких група. И то је преовлађујуће мишљење данас. Међународни суд правде је у случају Косова примењивао ово објашњење, као и тумачење још два документа-резолуције Генералне скупштине УН 2625 из 1970. године, која се односи на принципе међународног права у пријатељским односима и сарадњи између држава у складу са Повељом УН, и Завршног акт из Хелсинкија из 1975. године. Основни закључак Суда је био да се „принцип територијалног интегритета примењује на

²⁵³ „МСП: Декларација не крши норму“, Б 92, Доступно преко: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2010&mm=07&dd=22&nav_id=447202, (Приступљено 20. децембра 2014.)

²⁵⁴ „CR 2009/24 hearing of 1 December 2009“, *International Court of Justice*, 2009, paragraph 4, p. 63, Available from: <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15710.pdf>, (Accessed 20 December 2014)

²⁵⁵ *Ibid*, paragraph 20, p. 30.

односе између држава“²⁵⁶. Суд је заправо на овај начин утврдио да сецесија није легална ни нелегална, и да она може бити предмет којим се међународно право бави, само ако декларација независности крши неко фундаментално правило међународног права кршења међународног уговора или расне дискриминације. Стога, Суд је сматрао да је међународно право неутрално у односу на декларације независности недржавних ентитета и да оне не угрожавају међународно-правни систем. Суд је заправо одлучио да се фокусира на некршење међународног права, заузимајући прилично пасивну позицију, док се питањем усклађености таквих декларација са међунаодним правом, није бавио. Стога, Суд није дао одговор на суштинско питање које је било позадини, а то је да ли неки народ има право на сецесију унутар међународно признатих држава, ако се та држава противи мењању својих граница. Оно што је уследило након оваквог саветодавног мишљења Међународног суда правде било је очекивано, па је уследило неколико нових таласа признања независности Косова, тако да је ту независност до данас признало 108 држава.

Након оваквог мишљења Међународног суда правде, Србија је организовала хитну дипломатску акцију како би поднела свој предлог резолуције о наставку дијалога о свим отвореним питањима између Србије и Косова Генералној скупштини УН у којем је изнела свој став о том мишљењу и предлоге о будућим потезима. Основне идеје наведене у српском предлогу резолуције се могу сажети на следећи начин:

- „Питање сецесије третира се на начин да МСП није потврдио право Албанаца на отцепљење, чиме се ојачава начело међународног поретка да једностран сецесија није у складу са међународним правом.
- Генерална скупштина треба да позове обе стране да сва своја нерешења питања реше дијалогом“²⁵⁷.

Као што се може видети, Србија није била задовољна саветодавним мишљењем Међународног суда правде, а српске власти су сматрале да тај проблем треба одмах истаћи у највишем телу УН. Међутим, такође се може видети да је Србија указала на

²⁵⁶Ibid, paragraph 80.

²⁵⁷„Србија поднела текст резолуције“, *Новости*, 2010, Доступно преко: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:294217-Srbija-podnela-Rezoluciju>, (Приступљено 23. децембра 2014.)

чињеницу да Суд није потврдио право косовских Албанаца да се отцепе од Србије, али на један врло флексибилан начин. Суд није ни потврдио ни одбацио то право било коме, па је Србија искористила ту правну празнину тврдећи да је Суд самим тим одбацио право на сецесију, што је само делимично тачно и није сигурно шта је Србија желела да постигне таквим тумачењем Мишљења. САД су одмах реаговале на овакво тумачење Мишљења, и увелико су припремале свој предлог резолуције. Како се наводи у незваничним круговима, САД су свесне двоструког карактера Мишљења, па је амерички предлог резолуције требало да укаже на то да УН „примају к знању мишљење МСП, и да предлажу да се прихвати фактичко стање на Косову и иницира дијалог о отвореним питањима“²⁵⁸. Као што се може приметити, ово је био само сигнал српској страни о томе шта ће се десити ако српска резолуција буде ипак поднета Генералној скупштини на разматрање, јер како време пролази, све је мање простора и воље САД да испоштују барем неки од захтева Србије поводом проблема Косова, и због тога су у америчком предлогу резолуције избачене, односно нису поменуте, формулације о политичком карактеру дијалога који треба да буде започет између Србије и Косова, што је заправо реакција не само на овакво тумачење Мишљења Суда од стране Србије, већ и на поновни покушај истицања важности решавања питања статуса Косова, а да не говоримо о постојању опасности да српска резолуција буде одбачена у Генералној скупштини, чиме би се нанео јак ударац процесу који треба да нормализује односе између две стране. Због тога је Србија повукла свој предлог резолуције, и самим тим отпочела је са разговорима са САД и ЕУ о прихватљивијем предлогу резолуције. У наредном периоду резолуције Србија је максимално разводњена, кроз процес усаглашавања са ЕУ, чиме је обезбеђено њено усвајање у Генералној скупштини УН на јесењем заседању. Међутим, поставља се питање: Шта је заправо усвојено тада? Наиме, после низа одржаних састанака између тадашњег председника Србије, Бориса Тадића и тадашње Високе представнице ЕУ за спољну политику и безбедност, Кетрин Ештон, договорено је да ЕУ неће постављати услов да Србија призна независност Косова, већ да ће инсистирати на решавању тзв. *техничких питања* између Србије и Косова, што је својеврсни уступак Србије, јер се у резолуцији неће помињати статус Косова. У новом тексту резолуције, јасно је истакнуто да Генерална скупштина „прима к знању садржај саветодавног мишљења Међународног суда правде о

²⁵⁸ Ибид

томе да ли је једнострано проглашење независности у складу са међународним правом када је у питању Косово, као одговор на захтев Генералне скупштине и поздравља спремност Европске уније да олакша процес дијалога између страна. Процес дијалога би сам по себи био фактор мира, безбедности и стабилности у региону. Овај дијалог би имао за циљ да унапреди сарадњу, оствари напредак на путу ка Европској унији и побољша животе људи²⁵⁹. Ова резолуција је једногласно усвојена у Генералној скупштини, а кључна ставка у "заједничким полазиштима" о којима је и председник Тадић говорио, јесте понуда ЕУ за посредовање и добре услуге у очекиваном дијалогу Београда и Приштине, док о статусу није било речи, али ни о оправданости сецесије Косова. Међутим, као што ће и касније бити наведено, дијалог неће бити само технички, већ и те како политички, а питање статуса Косова ће стално излазити на површину. Овде треба рећи и то да је, након проглашења независности Косова 2008. године и усвајања Устава Косова и Закона о локалним и општим изборима у јуну 2008. године, Централна изборна комисија Косова преузела надлежност за организовање свих будућих избора на Косову од ОЕБС-а. Овде треба истаћи да је Република Србија организовала сопствене локалне изборе у српским срединама на Косову, који су се подударили са изборима у Србији. Срби су масовније изашли на те изборе, али су они проглашени нелегалним од стране Приштине и UNMIK-а. С друге стране, 2009. године одржани су локални избори на Косову у организацији косовских институција и уз помоћ међународних мисија, посебно ОЕБС-а. Овог пута су Срби изашли масовније на ове изборе, али су становници севера Косова углавном бојкотовали и овај изборни циклус. У осталим деловима Косова, око 10 000 Срба је изашло на биралишта. Самостална либерална српска странка је однела победу у већини општина са српском већином па су њени кандидати изабрани за градоначелнике у Грачаници, Клокоту и Штрпцу, док је у Новом Брду, због бојкота избора од стране Срба, победу однео кандидат ЛДК, иако у тој општини Срби чине већину, а треба рећи и то да је на бојкот ових избора највише позивала Српска православна црква и Амфилохије Радовић, али и Влада Србије.

²⁵⁹ „Нова резолуција искључује признање једнострано проглашене независности Косова“, чланови е) и ф), *Влада Републике Србије*, 2010, Доступно преко: <http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id>, (Приступљено 23. децембра 2014.)

4.

ТРАНСФОРМАТИВНА МОЋ ЕУ И НОРМАЛИЗАЦИЈА ОДНОСА ИЗМЕЂУ СРБИЈЕ И КОСОВА И МЕТОХИЈЕ У КОНТЕКСТУ ЕВРОПСКИХ ИНТЕГРАЦИЈА

4.1. Процес придруживања Србије Европској унији и проблем Косова и Метохије

Након завршетка разарајућих ратова на простору бивше Југославије, отворен је простор за формулисање политичког приступа Европске уније овом региону. Наиме, од 1997. године ЕУ је настојала да допринесе политичкој и безбедној стабилизацији, економском развоју и унапређењу регионалне сарадње у југоисточној Европи. Нови приступ ЕУ је назван Регионални приступ, а основно обележје овог политичког приступа, огледао се у визији успостављања добрих политичких и економских односа између држава југоисточне Европе, које су биле у рату једна са другом и Европске уније, али наравно уз обавезу испуњења извесних општих и посебних предуслова. Ови предуслови су познатији као критеријуми из Копенхагена, а које је Европски савет формулисао 1993. године с намером да прецизира критеријуме које мора да испуни свака држава уколико жели да приступи Европској унији. Реформа Европске уније и припрема за наступајуће проширење, уз више него неповољне прилике у региону услед сукоба на Косову и Метохији, утицали су на крајње скромне резултате Регионалног приступа и поред великих очекивања. Стога је маја 1999. године Европска комисија започела са применом новог приступа овом региону, који је познатији као Процес стабилизације и придруживања. Процес стабилизације и придруживања реafirмише циљеве дотадашње политике ЕУ при чему се поред стабилизације, мира, демократије и владавине права, поштовања људских и мањинских права, економског просперитета и унапређења регионалне сарадње сада настоји учинити извеснијом и перспектива приступања ЕУ.

Имајући у виду све специфичности региона југоисточне Европе, нарочито Западног Балкана, Европска унија је дефинисала неколико инструмената којим настоји да постигне претходно поменуте циљеве. Пре свега треба поменути Споразум о стабилизацији и придруживању (ССП), затим, стварање регионалне зоне слободне трговине, финансијску и техничку помоћ (PHARE и OBNOVA) и помоћ за развој демократије, цивилног друштва, образовања и изградњу институција.

Након промене власти у Србији, на самиту 2000. године у Загребу, шефови држава и влада држава чланица Европске уније и западног Балкана,²⁶⁰ започета је нова фаза у односима између Србије и ЕУ. Декларација која је усвојена том приликом уводи тзв. европску перспективу држава овог региона као квалитативно нови циљ, као и статус потенцијалних кандидата за чланство у ЕУ, који је промовисан за ове државе на самиту у Санта Марија да Феири јуна 2000. године. Том приликом је назначено да ће напредак ови држава у процесу европских интеграција зависити од индивидуалних напора имајући посебно у виду испуњавање критеријума из Копенхагена и спровођење Споразума о стабилизацији и придруживању с посебним акцентом који је стављен на регионалну сарадњу, која је добила значајну тежину имајући у виду тешке ране од којих су се ове државе опорављале..

ЕУ и СР Југославија су недуго након тога основале и тзв. Консултативну радну групу СРЈ-ЕУ²⁶¹ као радно-техничко тело, састављено од стручних лица из СРЈ и Европске комисије у многобројним областима друштвено-политичког живота и то фазно, у периоду од јула 2001. до јула 2002. године, да би је јула 2003. наследио тзв. Унапређени стални дијалог²⁶² као оквир за политички и технички дијалог о будућим односима две стране и постигнутим реформама у СР Југославији. Унапређени стални дијалог је за циљ имао не само да усмерава реформске процесе у оквиру европских интеграција СР Југославије, већ и да пружи информације неопходне за израду Студије изводљивости²⁶³ за почетак преговора о закључивању Споразума о стабилизацији и придруживању (ССП), а којом Европска комисија на темељан начин испитује степен спроведених политичких, економских и институционално – правних реформи, и способност њиховог даљег спровођења. У односу на Регионални приступ, Процес стабилизације и придруживања доноси један суштински нов елемент јер се потписивањем ССП-а успоставља уговорни однос са Европском унијом, којим се државама југоисточне Европе нуди извеснија перспектива чланства у ЕУ. Ипак, „суштински допринос успеху овог унапређеног политичког приступа дале су политичке промене у региону, односно Хрватској и СР Југославији током 2000. године. Ове промене, омогућиле суне само нормализацију и

²⁶⁰Тања Мишчевић, *Придруживање Европској унији*, оп. цит., стр. 179.

²⁶¹Тања Мишчевић, „Преговори Србије и ЕУ о закључењу Споразума о стабилизацији и придруживању“, у: Слободан Самарцић, *Србија у процесу придруживања ЕУ*, оп. цит., стр. 149.

²⁶²Ибид, стр. 149.

²⁶³Ибид стр. 149.

унапређење односа ових држава са ЕУ већ и унапређење регионалних односа и сарадње. На овај начин, створени су кључни предуслови да европска перспектива овог региона постане реална“.²⁶⁴

Споразум о стабилизацији и придруживању је материјално најразвијенији споразум у односу на претходне облике уговорних односа ЕУ и земаља кандидата за чланство у Унији. Међутим, овим споразумом се не гарантује чланство у ЕУ држави која га потписује, али је политички гледано прва степеница ка чланству у њој. Кључни циљеви ССП-а су самим тим „демократизација, владавина права, поштовање људских и мањинских права, реформа државне управе и изградња институција, унапређење сарадње у економским и другим областима попут правосуђа и унутрашњих послова и регионална сарадња“²⁶⁵. Међутим, основна разлика ССП-а којег је Државна заједница Србије и Црне Горе (СЦГ) потписала са ЕУ, у односу на претходне споразуме, јесу и одредбе о суспензији, односно о отказу уговора, уколико ЕУ уочи грубо кршење основних уговорних обавеза. Свака страна уговорница може отказати Споразум, када о томе обавести другу страну уговорницу, а његова важност престаје шест месеци од дана нотификације такве намере.

Међутим, треба рећи и то да је овим споразумом предвиђено успостављање зоне слободне трговине између уговорних страна, односно да се након ступања на снагу самог споразума укидају царине и већина количинских ограничења робе која се извози, с тим да се царине на индустријске и пољопривредне производе постепено смањују.

Међутим, проблеми у функционисању Србије и Црне Горе, процес усвајања Уставне повеље државне заједнице и усклађивање економских система Србије и Црне Горе значајно су одложили потписивање овог документа. То је довело до озбиљног застоја у односима између ЕУ и СЦГ, због чега је Европска комисија у јулу 2004. увела нови приступ овој држави- двоструки или паралелни колосек²⁶⁶ - што је Савет министара ЕУ подржао у октобру исте године. На овај начин и поред непостојања јединственог трговинског и царинског система, Србија и Црна Гора су добиле могућност да закључе јединствен Споразум о стабилизацији и придруживању, али са посебним анексима за сваку државу чланицу СЦГ, протоколима и декларацијама“. „Двоструки колосек у

²⁶⁴Тања Мишчевић, „Придруживање Европској унији“, оп. цит., стр. 153.

²⁶⁵Ибид, стр. 153.

²⁶⁶Ибид, стр. 151.

процесу европске интеграције СЦГ и успостављање пуне сарадње са Међународним кривичним трибуналом у Хагу, те Споразум о изменама Уставне повеље омогућили су објављивање Извештаја о спремности СЦГ²⁶⁷ за преговоре о закључивању ССП са Европском унијом 2005. године, чиме је Комисија позитивно оценила напредак СЦГ, предложивши Савету министара почетак преговора о закључењу Споразума о стабилизацији и придруживању. Савет министара је убрзо након тога овластио Комисију да отпочне преговоре са СЦГ, још једном нагласивши да ће динамика преговора зависити од реформи и административних капацитета СЦГ за спровођење ССП, поштовања Уставне повеље и пуне сарадње са Међународним кривичним трибуналом у Хагу.

Међутим, и поред тога што су преговори били успешни, ни у другој половини 2006. године ССП није био потписан. Наиме, због веома контроверзне формулације Европске комисије о „непотпуној сарадњи Србије и Црне Горе“²⁶⁸ са Међународним кривичним трибуналом у Хагу, Комисија је 3. маја 2006. отказала следећу рунду преговора истичући да ће се преговори наставити уколико сарадња СЦГ са Хашким трибуналом буде у потпуности остварена, што је подржао и Савет министара ЕУ.

Међутим, након што је Црна Гора, као последња република бивше Југославије, напустила заједницу са Србијом, на основу резултата референдума о независности и након усвајања Декларације независности ове републике у Скупштини Црне Горе 3. јуна, Србија је наследила међународно-правни субјективитет СЦГ, па је на предлог Европске комисије, Савет министара ЕУ усвојио измењени мандат за преговоре о закључивању Споразума о стабилизацији и придруживању са Србијом. Након паузе од 11 месеци, и поред тога што услови које је Комисија формулисала као потпуна сарадња са Трибуналом у Хагу, заправо још увек нису били испуњени, преговори Србије и ЕУ су обновљени одржавањем треће рунде преговора.

Међутим, најважнија година за европске интеграције Србије је свакако 2007. година. Након преговора о статусу покрајине, Специјални изасланик Генералног секретара УН, Марти Ахтисари, као посредник у тим преговорима, поднео је „Свеобухватни предлог за решење статуса Косова“²⁶⁹, предлажући надгледану независност Косова, са одлучујућом улогом ЕУ у изградњи нове државе. Од тог тренутка ЕУ је и поред

²⁶⁷Ибид, стр.151.

²⁶⁸Ибид, стр. 159.

²⁶⁹Слободан Самарџић, *Србија у процесу придруживања Европској унији*, оп.цит., стр. 225.

одбацивања овог предлога у Савету безбедности, почела са његовом имплементацијом, и то тако што је најпре Савет министара поздравио Ахтисаријев план, да би касније те године донео још једну заједничку акцију у којој се дефинише улога могуће мисије ЕУ. Управо те године је ЕУ директно везала проблем Косова са напретком Србије у процесу европских интеграција, а Европски савет је потом усвојио председничко саопштење у којем истиче принцип *sui generis* за проблем Косова истичући важност упућивања мисије ЕУ на Косово.

Међутим, након проглашења независности Косова, 17. фебруара 2008. године Савет ЕУ није признао ту независност, већ је то прихватио као чињеницу, а државама чланицама је препуштено да саме одлуче о признавању тог чина. Савет је наиме у саопштењу истакао сложеност случаја независности Косова и поново подвукао да то не може утицати на међународно право, изражавајући у заједничкој акцији уједно спремност на успостављање мисије ЕУ, коју ће се послати на Косово у кратком року. „Овде ћемо само истаћи поново да Ахтисаријев план надгледане независности управо предвиђа слање мисије владавине права ЕУ на Косово као помоћ у успостављању ефикасног државног система. Можемо рећи да је овај чин уствари вид неформалног испуњења тог плана надгледане независности Косова. Још један доказ за то су и формулације коришћене у заједничкој акцији, које веома подсећају на формулације из Ахтисаријевог плана о мисији ЕУ у области владавине права“²⁷⁰. Истовремено је први пут постало јасно да ће пут Србије ка чланству у ЕУ бити веома отежан, уколико не покаже флексибилност и маштовитост погледу решења косовског проблема, сопственог територијалног интегритета и слања мисије ЕУ на Косово. Због тога је 2009. године, Србија прихватила мисију ЕУ на Косову, под именом EULEX, уз формални услов статусне неутралности. Све државе чланице су подржале на састанку Савета министара ЕУ 16. фебруара 2008. године упућивање мисије EULEX, док је једино Кипар искористио право тзв. *конструктивног уздржавања*.

На тај начин је Споразум о стабилизацији и придруживању парафиран 7. новембра 2007. године и потписан 29. априла 2008. године у Луксембургу, а основана су и тела за његово спровођење-Савет за стабилизацију и придруживање, Одбор за стабилизацију и придруживање и Парламентарни комитет.

²⁷⁰Ибид, стр. 33.

Такође тада је дефинисано да ће се до ступања на снагу Споразума о стабилизацији и придруживању, трговински односи између уговорних партнера заснивати на Прелазном споразуму (ПС), како би се омогућило брже спровођење оних делова ССП-а који се налазе у искључивој надлежности Европске уније, јер за разлику од Споразума о стабилизацији и придруживању Прелазни споразум не захтева ратификацију држава чланица ЕУ да би ступио на снагу. Овај споразум омогућава слободан приступ тржишту ЕУ од готово пола милијарде људи и у том смислу подстиче инвестиције, нарочито у извозни сектор, директно утичући на повећање конкурентности и присуство српских компанија и производа на тржишту ЕУ. ЕУ самим тим укида царине и квоте за робу из Србије, са мањим изузецима, док са друге стране, Србија фазно, а најкасније у прелазном периоду од шест година, укинула царине на индустријску робу и за око 75% царина на пољопривредну робу пореклом из ЕУ, а по истеку овог периода, царина ће бити потпуно укинута. Србија се истовремено обавезала и да ће усклађивати своје законодавство са прописима ЕУ и да та обавеза буде детаљно разрађена за најбитнија поглавља правних тековина ЕУ (*aquis communautaire*).

Оно што је свакако важно напоменути, јесте и то да је ЕУ, на предлог Холандије, одлучила да не почне да примењује Прелазни споразум, док Србија не достигне пуну сарадњу са Хашким трибуналом. Али, и поред тога, Влада Србије је донела једнострану одлуку о почетку примене Прелазног споразума од 1. јануара 2009. године, док је Европска унија донела одлуку о почетку примене Прелазног споразума тек у децембру 2009. године, чиме је напokon почела узајамна примена споразума, па је зона слободне трговине тако могла бити успостављена.

Међутим, иако је почела примена ПС-а, процес ратификације ССП-а није био започет, јер је Холандија поново инсистирала на томе да се о овом питању расправља тек средином јуна 2010. године на састанку Савета ЕУ, под условом да извештај о сарадњи Србије са Међународним трибуналом у Хагу буде позитиван. Након што је главни тужилац Хашког трибунала, Серж Брамерц, делимично позитивно оценио сарадњу Србије са том институцијом, Савет министара ЕУ је 14. јуна 2010. године донео одлуку о почетку ратификације Споразума о стабилизацији и придруживању између Србије у ЕУ.

Треба такође поменути и то да се процес европских интеграција, након потписивања Споразума о стабилизацији и придруживању састоји од неколико фаза, с тим да свака од

њих зависи не само од напретка држава у спровођењу реформи и обавеза преузетих потписивањем Споразума о стабилизацији и придруживању, већ и од политичке воље како једне, тако и друге стране. Технички гледано, ипак можемо приметити да је битна разлика између фазе пре потписивања ССП и након тога, та да је раније, главну улогу на страни ЕУ имала Европска комисија, која је и преговарала у име ЕУ о ССП-у, а да након тога, главну реч има Европски савет и државе чланице ЕУ.

Након потписивања ССП, скоро свака држава потенцијални кандидат за чланство у ЕУ подноси захтев за чланство у ЕУ, али то је неписано правило, што се у случају Србије и показало као тачно, јер све зависи од процене саме државе кандидата када би њен захтев могао да добије подршку свих чланица ЕУ. За Србију, најбољи тренутак је свакако био моменат потписивања ССП, али је услед политичких турбуленција у Србији, али и оклевању држава чланица Уније, такав сценарио био потпуно незамислив. Технички посматрано, захтев за пријем у чланство Европске уније се подноси Савету министара, тј. министру спољних послова државе која у том тренутку председава Европском унијом, па је Србија то учинила 22. децембра 2009. године. Међутим, да би захтев био разматран, неопходно је да се барем отпочне са ратификацијом ССП-а. Будући да у том тренутку ЕУ није донела одлуку о почетку његове ратификације, захтев Србије није био узет у разматрање, тако да је је у јуну 2010. године, Савета министара најпре донео одлуку да отпочне ратификацију Споразума о стабилизацији и придруживању са Србијом како би 1. септембра 2013. је тај процес био завршен, чиме су обе стране отпочеле са применом Споразума.

Самим тим, Савет министара је захтев Србије, проследио Европском савету и наложио Европској комисији да отпочне са процедуром за пријем у чланство, тј. са израдом „Упитника“ Србији, којег је Комесар за проширење Штефан Филе 24. новембра 2010. године, уручио Србији. Упитник је садржавао неколико хиљада питања која покривају целокупно функционисање једне државе. Добијањем одговора на ова питања Европска комисија је добила потпуну слику о напретку реформи и спремности српске администрације да успешно води и закључи преговоре о Споразуму о приступању Европској унији. Иако одговарање на упитник траје око 6 месеци, Србија је одговоре упутила у изузетно кратком року, од свега два месеца, захваљујући високој

професионалности административног сектора и искуствима земаља у окружењу, тако да су они предати већ крајем јануара 2011. године.

Након достављања одговора и анализе у посебним службама, Европска комисија је усвојила Мишљење (тзв. *avis*) о спремности Србије за добијање статуса државе кандидата упутивши уједно препоруку Европском савету, који је донео коначну одлуку о одобравању статуса кандидата Србији за чланство у ЕУ 2011. године, након добијене сагласности Европског парламента. Овде треба истаћи и то да је уобичајено да Комисија истовремено предложи датум почетка преговора о чланству, али имајући у виду нејединство у Унији у вези са проблемом статуса Косова и Метохије, одлуку да отпочне преговоре о чланству са Србијом је усвојила тек након потписивања Бриселског споразума, што је Европски савет у јуну 2013. године и потврдио и то под условом да шефови држава или влада чланица ЕУ на новом самиту у децембру 2013. године оцене да је Србија спровела све договорено из Бриселског споразума. Тако је Србија 21. јануара 2014. године и отпочела преговоре о чланству у ЕУ, с тим да сами преговори теку веома успорено, а могу се приметити и једностранни покушаји појединих држава чланица ЕУ да кроз овај процес остваре своје интересе тако што ће вршити притисак на Србију и тако што ће повремено успоравати преговоре о чланству.

4.2. Дијалог/преговори између Србије и Косова о нормализацији односа

„Дијалог односно преговори између Београда и Приштине“ представља популаран назив за процес *нормализације односа* који је започет између представника власти у Србији и представника власти на Косову у марту 2011. године, уз посредовање ЕУ. Треба истаћи међутим, да ово није нова идеја, и да она „потиче још од времена Коштуничине Владе, у нешто другачијем виду“²⁷¹. С друге стране, нормализација односа је свакако процес који за циљ има да се „косовски Срби организују и повећају степен остварења својих права јер су у прошлости били дискриминисани“²⁷². Међутим, ако посматрамо и раније наведене дефиниције поступака мирног решавања спорова у Повељи УН, треба истаћи да се и овај процес може назвати процесом који комбинује елементе добрих услуга, посредовања и преговора, с тим да се свог неформалнијег дела, може назвати *неформалним преговорима уз посредовање ЕУ*. Наиме, попут добрих услуга, овај процес је такође намењен успостављању канала комуникације између Србије и Косова, с тим да је време оружаног сукоба прошло (то је главна разлика у односу на добре услуге, које се примењују пре сукоба), а са друге стране, баш као и процес посредовања, укључује трећу страну, тј. Високог представника ЕУ за спољну политику и безбедност, уз истовремену директу размену ставова страна у спору попут преговора (међутим, разлика у односу на преговоре се поново састоји у томе да једна страна, у овом случају Република Србија, не сматра да је друга страна, Косово, равноправна са њом у међународно - правном смислу). Такође, сам назив процеса (дијалог/преговори) говори нам да се он не може класификовати ни у једну постојећу форму мирног решавања спорова, већ да је хибридан по својој природи. Овде треба истаћи да су ово први такви контакти између две стране након једностраног проглашења независности Косова и да је њихов резултат неколико врло важних договорених решења за односе између Србије и Косова и Метохије, чиме је отпочет тзв. процес *нормализације односа*. У овим преговорима, главни посредник је био Роберт Купер, док је Србију представљао Борислав Стефановић, а приштинску страну Едита Тахири. Основни проблеми којима су се две стране бавиле били су регионална сарадња, слобода кретања и владавина прва. Треба рећи да је овај процес био заправо увод

²⁷¹ Милован Дреџун, председник Одбора Народне скупштине Републике Србије за Косово и Метохију, интервју од 3. априла 2015. године, Београд

²⁷² Ибид

у постизање тзв. Бриселског споразума, који дубље задире у материју односа између две стране, али исто тако треба рећи да је овај процес још увек релативно млад, и да се крајњи резултати још не називају, па је стога потребно приступити анализи досадашњег тока овог процеса. Наиме, већ на почетку постоји један проблем, а то је назив процеса који је започет између две стране. За ЕУ, овај процес представља „дијалог између Србије и Косова уз фацилитацију од стране ЕУ“²⁷³, што представља својеврсно компромисно решење за назив процеса, и то тако да реч „дијалог“ задовољи Србију, а да помињање назива Србије и Косова, задовољи косовску страну. С друге стране, ЕУ је приликом отпочињања овог процеса, јасно навела да ће дијалог бити „техничке“ природе, али се касније показало да то и није баш тако. Међутим, овде треба рећи да, без обзира на то, за Републику Србију, процес који је започет 2011. године, представља „дијалог“ између Републике Србије и привремених институција самоуправе на Косову и Метохији, односно „дијалог између Београда и Приштине“²⁷⁴, док је овај процес за косовску страну, „преговарачки процес“ између Републике Србије и Републике Косово. Овде можемо заправо видети да су обе стране задржале своје почетне позиције у односу на статус Косова, с тим да се у овом процесу више не разматра питање статуса Косова, већ његово уређење и статус српске заједнице на Косову. У овим рундама дијалога, постигнуто је укупно 8 споразума, и то о: Регионалном представљању Косова, царинском печату, прихватању универзитетских диплома, управљању прелазима, катастру, матичним књигама и слободи кретања. Када говоримо о регионалном представљању Косова, треба рећи да је Србија дала своју сагласност да се више не користи таблица са натписом UNMIK - KOSOVO испред представника из Приштине на регионалним форумима, већ да се може користити натпис „Косово“²⁷⁵, где * означава захтев Србије да Косово не може симетрично са независним државама бити представљено на регионалним скуповима, већ као посебна територија, с тим да у документима који се буду потписивали на тим скуповима, Косово може да се појави као страна потписница, али само ако себде користила ова фуснота. Фуснота заправо наводи да је овај натпис „коришћен без

²⁷³„Serbia and Kosovo reach landmark deal”, *EEAS*, 2013, Available from: http://eeas.europa.eu/top_stories/2013/190413_eu-facilitated_dialogue_en.htm, (Accessed 22 December 2014)

²⁷⁴„Споразуми постигнути у дијалогу са Приштином уз посредовање ЕУ“, *Влада Републике Србије*, Доступно преко: <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/?id=164576>, (Приступљено 22. децембра 2014.)

²⁷⁵„Договор о регионалном представљању и сарадњи“, тачка 2, *Влада Републике Србије*, 2012, Доступно преко: <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=168200>, (Приступљено 22. децембра 2014.)

прејудицирања позиција о статусу и да је у складу са резолуцијом 1244 и саветодавним мишљењем Међународног суда правде о косовској декларацији о независности²⁷⁶. Овај натпис ће се такође примењивати и у случају уговорних односа између ЕУ и Косова. На овај начин, Србија је изменила свој приступ проблему Косова двоструко: Најпре је пристала да се више не користи назив „Косово и Метохија“, а са друге стране је пристала на то да UNMIK не мора више представљати косовску делегацију на регионалним скуповима, док је косовска страна пристала на то да се не користи назив „Република Косово“, и на то да Косово буде асиметрично представљено, са обавезном звездicom, тј. фуснотом поред речи „Косово“, тако да можемо рећи да су обе стране приступиле постизању компромиса, јер су се одрекле нечега. Међутим, суштински се није много тога променило јер је Косово и раније учествовало на регионалним скуповима, само са том разликом да су се у делегацији Косова налазили представник UNMIK-а и представници косовских власти, а од овог момента ће представници косовских власти сами представљати Косово. Други договор, који је постигнут на исти начин, јесте и онај о слободи кретања грађана Србије и Косова. Као што можемо видети, ЕУ је испоштовала статусну неутралност тиме што је у споразум унела двоструки назив за оно што се у Србији назива административним прелазима према Косову и Метохији, јер је коришћена синтагма „границе/прелази“²⁷⁷. Међутим, још важније је то што су се стране договориле да ће њихови грађани моћи да прелазе границу/прелазе само уз коришћење личних карата, али уз одређена ограничења. Наиме, грађани обе стране, чија документа Србија не признаје, могу прећи границу/прелаз са својом личном картом, с тим да „свака странка може примењивати систем којим ће личне карте бити праћене писаним улазним/излазним документима за становнике друге стране који желе да транзитно путују у трећу земљу“²⁷⁸. Поред тога, обе стране су пристале на то да ће бити дозвољено слободно кретање аутомобила са UNMIK таблицама (тзв. KS таблице²⁷⁹), које је Приштина намеравала да укине, а које је прихватила да продужи на још 5 година, док грађани Косова на територији Косова и Метохије, могу користити и UNMIK таблице и таблице власти у Приштини (тзв. RKS таблице). Тада је договорено да ће преко прелаза моћи да се крећу аутомобили са KS

²⁷⁶Ибид, тачка 3.

²⁷⁷“Freedom of movement”, paragraph 2, *Government of the Republic of Serbia*, Available from: www.media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/sloboda_kretanja-srp_eng.doc, (Accessed 22 December 2014)

²⁷⁸Ibid, paragraph 3.

²⁷⁹ Ibid, paragraph 6.

таблицама, а ако неко од власника аутомобила то жели, биће обезбеђене и привремене таблице на прелазима. Оно што треба истаћи јесте и то да је 15. новембра 2014. године, овај договор ступио на снагу и то тако да је становницима Косова дозвољено да се крећу на поменути начин кроз територију Србије, али исто тако им је дозвољено да користе пасоше независног Косова уколико желе да уђу на територију неке од суседних земаља које су признале те пасоше, попут Хрватске, Мађарске, Бугарској и Македоније, као и на аеродромима у Београду и Нишу уколико се ради о транзиту у треће земље. Трећи важан договор који је постигнут у оквиру овог процеса је свакако признавање диплома и то тако да ће обе стране „замоле Европску универзитетску асоцијацију да овери универзитетске дипломе које издају универзитети сваке од страна како би је друга користила у сврху наставка образовања и/или запошљавања у јавном сектору“²⁸⁰. Поред ових договора, за нормализацију односа је битан и договор о управљању прелазима/границама између Србије и Косова. Наиме, договорено је да „стране намеравају да постепено успоставе заједничке интегрисане пунктове на свим њиховим заједничким ИВМ прелазима“²⁸¹, са коришћењем назнаке да једна страна препознаје линију као границу, друга страна препознаје линију као административну линију. Поред тога, дефинисано је да ће заједнички пунктови бити лоцирани у границама заједничког подручја тих прелаза, и да стране неће истицати симболе своје јурисдикције и да ће „на прелазима Јариње/Рудница и Брњак, бити присутни званичници EULEX-а и да ће EULEX ће, такође, бити присутан и на прелазима Кончуљ, Мердаре, Мутиводе и Мучибаба“²⁸², што представља својеврсни компромис јер Србија није пристајала на то да само званичници косовских институција управљају својим делом прелаза, већ да то морају чинити уз надзор мисије ЕУ, а такође није пристајала на то да буду истакнути симболи Републике Косово на тим прелазима, док је Косово добило успостављање прелаза и дефинисање тзв. граница са Србијом, а са тим у вези, постигнут је и договор да ће Косово моћи да користи у регионалним оквирима, попут СЕФТА-е, свој царински печат, на којем неће писати Република Косово, већ само „Царина Косова“. На овај начин, Косово више није у обавези да користи натписе UNMIK царине, док са друге стране, оно неће бити представљено попут независних држава на

²⁸⁰ „Признавање универзитетских диплома“, тачка 1, *Влада Републике Србије*, 2011, Доступно преко: www.media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/univerzitetske_diplome_srp.doc, (Приступљено 22. децембра 2014.)

²⁸¹ „Договорени закључци у вези са ИВМ“, тачка 11, *Влада Републике Србије*, 2014, Доступно преко: www.media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/koncept_ibm-srp_eng.doc, (Приступљено 22. децембра 2014.)

²⁸² Ибид, тачка 13.

документима са царињења робе. Међутим, остаје и даље чињеница да је ово царина, а не наплатна рампа између покрајине и централних власти.

Међутим, важно је запитати се: На који начин Србија схвата започети дијалог и шта су њени циљеви у том дијалогу? Наиме, Влада Србије је у јануару 2013. године, на предлог председника Србије, усвојила Политичку платформу за разговоре са представницима привремених институција самоуправе у Приштини. Као што се види, и поред тога што је Србија прихватила да Косово само себе представља на регионалним форумима и то под именом „Косово“, српске власти и даље инсистирају на томе да се ради о привременим институцијама самоуправе у Приштини, а не о редовним и сталним властима на Косову, што сведочи о својеврсном континуитету српске државне политике према проблему Косова и Метохије, у том делу. Континуитет се огледа и у томе што Влада Србије инсистира у овој Платформи на томе да „свако решење, било општег или неког посебног питања, о привременом, прелазном или коначном статусу Аутономне покрајине Косово и Метохија, о положају Срба у Покрајини или о заштити верског и културног наслеђа, мора да буде у складу са Уставом Републике Србије и Резолуцијом Савета безбедности УН 1244“²⁸³. Већ у овој платформи је назначено да Србију и Косово очекују политички разговори, поред техничких који су већ раније започети. Једно од битних политичких питања, које Платформа најављује је свакако тзв. *паралелизам институција* на Косову, само што није јасно какав паралелизам институција, јер постоје најмање два тумачења-прво је да су институције државе Србије на Косову паралелне, а друго је да су институције косовских власти паралелне институцијама Републике Србије. Међутим, након јавно изречених упозорења и захтева Немачке, чини се да је у овој платформи, Србија прихватила тумачење по којем су њене институције паралелне косовским. Платформа такође говори и о неопходности успостављања тзв. Аутономне заједнице српских општина на Косову и Метохији, коју би чиниле општине са већинским српским становништвом, али није јасно на какву творевину се мисли, јер се помиње зајамченост Уставом Србије, Статутом таквог ентитета и Уставом покрајине, када се зна да у Уставу Србије није предвиђена таква врста новог политичког и територијалног

²⁸³ „Политичка платформа за разговоре са представницима привремених институција самоуправе у Приштини“, *Влада Републике Србије*, 2013, стр. 3, Доступно преко: http://www.media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/politicka_platforma2013_cyr.pdf, (Приступљено 23. децембра 2014.)

организовања унутар аутономије. Поред предложених надлежности које би такав ентитет имао, а која доста подсећају на надлежности раније поменутог Региона из времена Владе Војислава Коштунице, у Платформи је најзанимљивији предлог два решења - решења за правосуђе и решења за унутрашње послове. Наиме, Платформа предвиђа да се на новоствореном ентитету морају створити нови судови, али који би били успостављени тзв. законима Покрајине, иако није најјасније које институције треба те законе да донесу, да ли српске институције на Косову или албанске институције, које Србија назива привременим, и које не прихватају да носе назив „покрајинске власти“. Такође, није најјасније истакнуто ни под чијом надлежношћу би били ти судови, иако се тврди да би они функционисали на основу покрајинских закона, на основу чега можемо закључити да би они били у мрежи судова институција у Приштини. С друге стране, када говоримо о унутрашњим пословима, Платформа је предвиђала стварање тзв. аутономне полиције, која би „у формалном смислу била део полицијских снага Косова и Метохије, а да би функционисала под ауторитетом Извршног већа Аутономне заједнице, у складу са овлашћењима која су дефинисана законима у сагласју са највишим правним актом АП Косово и Метохија и Статутом Аутономне заједнице српских општина“²⁸⁴. Овде је јасно да је Србија прихватила да се створи потпуно нова полицијска управа на делу територије коју сматра својом, и да та полиција не буде у саставу МУП-а Србије, већ у саставу Косовске полиције, полиције под управом институција које не признају ауторитет Београда на Косову, и које Београд назива привременим. Међутим, један од најпроблематичнијих делова ове Платформе је и предлог по којем би општине на Косову могле бити део Аутономне заједнице. Наиме, Влада Србије је покушала да истакне да „подручја обухваћена специјалним статусом, нарочито изван градских средина, треба где год је то могуће за полазну основу приликом одређења територије имају етничку структуру која је постојала пре етничког чишћења“. То јесте одраз континуитета српске политике према Косову у делу који говори о неопходности поништавања ефеката етничког чишћења, али је врло мало вероватно да би косовске власти пристале на тако нешто, ако имамо у виду да су Срби потпуно нестали са неких делова Косова и Метохије и због тога је Платформа у овом делу дошла у несагласност са стварношћу на терену. Оно што представља битну промену у државној политици Србије према проблему Косова, јесте са друге стране, јасно

²⁸⁴ Ибид, стр. 4.

позивање свих Срба у Платформи да учествују у раду институција у покрајини и то тако да „резултат преговора мора да буде и стварање ефикасног правног и организационог механизма који би омогућио укључивање представника српског и другог неалбанског становништва у рад и одлучивање свих институција и органа власти АП Косово и Метохија, али на начин да се онемогући било који облик мајоризације од стране албанских представника у тим институцијама“²⁸⁵. Међутим, овде није јасно наглашено које су те институције, односно, да ли су то институције Републике Србије, које функционишу на територији АП Косово и Метохија, или су то албанске институције, које Србија назива привременим. С друге стране, пошто се ради о дијалогу са косовским властима, наслућује се да се то односи на управо тзв. привремене власти у Приштини. Међутим, у овој платформи је истакнут и један предлог, који је познат од раније, а који говори о томе да би Косово требало поделити на 5 региона, од којих би Аутономна заједница српских општина била посебан регион. Овај предлог је такође предвидео и да би Косово требало да има дводому скупштину, у „којој би горњи дом представљао Дом региона и верских заједница, а доњи дом би био дом грађана“²⁸⁶. Србија је на основу ових предлога Владе, наставила да формулише своју нову политику према Косову, па је тако Скупштина Србије усвојила нову резолуцију о Косову 13. јануара 2013. године, на основу ове платформе, која је дала пуну подршку Платформи Владе Србије у сваком делу њеног текста. Међутим, косовске власти су апсолутно одбиле и да размишљају о Платформи и Резолуцији српске стране наводећи да то никада неће ни бити на столу, барем не у том облику, иако је доста решења из тих докумената постало део договора у Бриселу, попут стварања Заједнице српских општина и начина њеног функционисања.

²⁸⁵ Ибид, стр. 6.

²⁸⁶ Ибид, стр. 6.

4.2.1. Бриселски (не)споразум

Када говоримо о дешавањима у вези са директним контактима Србије и косовских власти, морамо свакако да се осврнемо на веома важан договор који је постигнут 2013. године у Бриселу, и који се популарно назива „Бриселским споразумом“. Наиме, тадашњи председник Владе Србије, Ивица Дачић и тадашњи премијер Косова, Хашим Тачи, постигли су договор о „Првом споразуму о главним принципима нормализације односа Београда и Приштине“. Основне тачке овог договора се тичу пре свега политичких питања везаних за аутономију Срба на Косову и Метохији. Наиме, два премијера су се договорили о следећем:

- „Формираће се Удружење/Заједница већински српских општина на Косову,
- Удружење/Заједница ће имати оснивачки статут. Може бити укинута само одлуком општина које су у њеном саставу. Гаранције за Заједницу су важећи закон и Уставни закон,
- организација Удружења/Заједнице подразумева да ће она имати свог председника, потпредседника, скупштину и веће,
- Удружење/Заједница ће имати пуни надзор у областима економског развоја, образовања, здравства, урбаног и руралног планирања,
- Удружење/Заједница ће имати представничку улогу при централној власти, као и место у локалним, саветодавним телима у ту сврху,
- полиција ће бити јединствена и то ће бити косовска полиција. Читава полиција са севера Косова треба да буде интегрисана у оквире косовске полиције. Плате ће исплаћивати једино косовска полиција,
- припадницима других безбедносних српских структура биће понуђено место у одговарајућим косовским структурама,
- Заједница ће преко четири општине бирати регионалног командира полиције из редова српске заједнице,
- правосудне власти ће бити интегрисане и раде у оквиру косовског правног оквира. Апелациони суд у Приштини ће успоставити панел у којем ће у већини бити судије косовски Срби који ће се бавити пословима у свим општинама са већинским српским становништвом. Одељење Апелационог суда, укључујући

административно особље и судије, имаће стално седиште у северној Митровици. Сваки панел имаће у саставу већину судија који су косовски Срби. Овде треба рећи да су премијер Србије Александар Вучић и премијер Косова Иса Мустафа, постигли договор уз посредовање нове Високе представнице ЕУ за спољну политику и безбедност, Федерике Могерини, о правосуђу на Косову 10. фебруара 2015. године. Овај договор предвиђа да ће паритет српских и албанских судија у јужној Митровици бити 14:11 у корист Албанаца и да ће председник Суда у северној Митровици бити Србин, а у Суду ће радити једнак број тужилаца Срба и Албанаца, то јест по девет. Такође, митровички суд ће имати огранке и у Зубином Потоку и Лепосавићу, на чему је српска страна инсистирала. Основни суд ће имати две зграде са седиштем у Северној и Јужној Митровици. У Северној Митровици водиће се кривични поступци, док ће се парнични поступци водити на југу,

- две стране се обавезују да неће једну другу блокирати, нити подстицати друге да блокирају европске интеграције друге стране²⁸⁷.

Иако је овај договор наизглед у сагласности и са претходно усвојеном српском Платформом, која је такође предвидела стварање таквог ентитета, он је ипак двосмислен, јер се може тумачити на више начина. Наиме, приметно је да је „косовска страна хтела да се најављена Заједница српских општина назове само „удружењем“, како би се указало на излишност постојања такве заједнице²⁸⁸, која би била тек нешто више од удружења грађана, како косовски политичари истичу, док с друге стране, српска страна инсистира на томе да ће то бити заједница, а не удружење, што указује на жељу Србије да се ипак изврши регионализација Косова и да се оно подели на барем два дела по етничкој линији. Да се ипак кренуло у том правцу, говори и чињеница да су Београд и Приштина 25. августа 2015. године потписали још четири споразума и то о надлежностима Заједнице српских општина, телекомуникацијама, енергетици и „Парку мира“ у Косовској Митровици. Тада је договорено да се Заједници српских општина ипак повере конкретна ивршна овлашћења, односно да неће бити ни налик невладиној организацији, како су косовске власти прижељкивале. Најпре, Заједница српских општина је препозната као

²⁸⁷ „Текст Бриселског споразума“, *Блиц*, 2013, Доступно преко: <http://www.blic.rs/Vesti/Tema-Dana/378674/Tekst-briselskog-sporazuma>, (Приступљено 23. децембра 2014.)

²⁸⁸ Милован Дреџун, оп.цит.

„правни субјект дефинисан Статутом“²⁸⁹. Поред тога, овим споразумом су поверена и за нијансу шира овлашћења Заједници српских општина за разлику од Првог споразума, будући да је дефинисано да ће Заједница као своје циљеве имати одређивање јавних функција и пружање услуга ради:

- „Оснаживања демократије на локалном нивоу,
- надзора над целокупним развојем локалне привреде,
- целокупног надзора у области образовања,
- целокупног надзора над унапређењем примарне и секундарне здравствене и социјалне заштите на локалном нивоу,
- целокупног надзора над координацијом урбанистичког и руралног планирања,
- усвајања мера за унапређење услова живота повратника са Косова на локалном нивоу,
- вођења, координисања и олакшавања истраживачких и развојних активности,
- промовисања, ширења информација и јавног заступања у питањима од општег интереса за чланове Заједнице те ради заступања чланова код, између осталог, централних власти“²⁹⁰.

Оно што посебно говори у прилог томе да ће Заједница српских општина бити посебан ентитет на Косову, јесте и организациона структура, која подсећа не на невладину организацију, већ на нешто између аутономне покрајине и на пример, федералне јединице, будући да је договорено да ће Заједницом управљати Скупштина, али чије чланове неће бирати грађани српских општина, већ ће они бити посредно изабрани од стране већ конституисаних скупштина општина, затим, Председник, који ће моћи да представља Заједницу не само пред централним органима у Приштини, већ, што је још важније, у

²⁸⁹ “Association/Community of Serb majority municipalities in Kosovo – general principles/main elements”, *European External Action Service*, 2015, p. 1, Available from: http://eeas.europa.eu/statements-eeas/docs/150825_02_association-community-of-serb-majority-municipalities-in-kosovo-general-principles-main-elements_en.pdf, (Accessed 1 September 2015)

²⁹⁰ Ibid, p. 1.

иностранству, а бираће га Скупштина из редова чланова скупштина општина и њихових градоначелника. Поред тога, Заједница ће имати Савет, који ће се састојати од 30 чланова, али ово тело неће имати конкретне функције, већ ће бити саветодавне природе. Такође, Заједница ће имати и своју „владу“, односно Одбор, који чини 7 чланова које бира Скупштина, а сам Одбор ће бити овлашћен да доноси одлуке у вези са свакодневним управљањем Заједницом. Нешто што подсећа на министарства, јесу и тзв. Колегијуми експерата, који ће бити подељени у области које спадају у надлежности Заједнице. Оно што додатно потврђује посебан статус Заједнице јесте и чињеница да ће она моћи да наступа као правни субјект пред институцијама Косова, посебно пред Уставним судом и то уколико нека одлука централних органа у Приштини евентуално угрози надлежности и интересе Заједнице. Овим споразумом је додатно ојачана и правна способност Заједнице и то врло експлицитно у посебном одељку који носи наслов „Правна способност“. Ту је дефинисано да Заједница може располагати покретном и непокретном имовином са посебним нагласком на предузећа, што нам с друге стране, говори да је све ово у вези заправо са једним другим делом договора од 25. августа, који се односи на енергетику и телекомуникације.

Овде свакако треба поменути и договор Београда и Приштине у вези са телекомуникацијама, који је постигнут 25. августа 2015. године у Бриселу. Наиме, косовске власти су након проглашења независности Косова, покушале неколико пута да преименују имовину Телекома Србије у тзв. косовску имовину, односно да ометају рад телекомуникационе опреме те српске компаније на територији Косова, што је стварало огромне проблеме српској заједници. Према овом договору, Србија ће имати своју компанију на простору Косова и Метохије и моћи ће да користи телефонске услуге као и до сада, по истом систему тарифирања и начину бирања бројева као и у централној Србији. С друге стране, за Косово је направљен уступак по питању поступка за добијање посебног позивног броја и то тако да Косово код Међународне телекомуникационе уније добије географски код за подручје које припада Републици Србији²⁹¹. Поред тога, договором је дефинисано и то да ће телекомуникацијама на Косову у деловима у којима још увек постоји телекомуникациона опрема Републике Србије, као и снабдевањем

²⁹¹ Иако се чини да је на овај начин Србија формално задржала суверенитет по овом питању у односу на територију Косова, ипак остаје чињеница да ће Косово у наредном периоду добити потпуно независни позивни код, као и било која друга република бивше Југославије.

електричном енергијом, управљати ћерке - фирме Телекома Србије, односно Електропривреде Србије²⁹².

Оно на чему је српска страна посебно инсистирала, јесте и дефинисање начина финансирања Заједнице. Овим споразумом је и то питање решено и то тако да Заједница може да се финансира „доприносима чланова, приходима од услуга које пружа Заједница, њених предузећа или прихода који проистичу из њене покретне и непокретне имовине, трансферима од централних власти и доприносима, бесповратном помоћи, донацијама као и финансијом подршком од других удружења и организација, домаћих и међународних, те од Републике Србије, а Заједница ће бити изузета од дажбина и пореза по истим основама као и општине које су њен део“²⁹³. Другим речима, представници Републике Србије су на овај начин успели да „легалују“ финансирање српских општина на Косову, за шта су у претходном периоду били оптуживани као неко ко угрожава „суверенитет“ Косова.

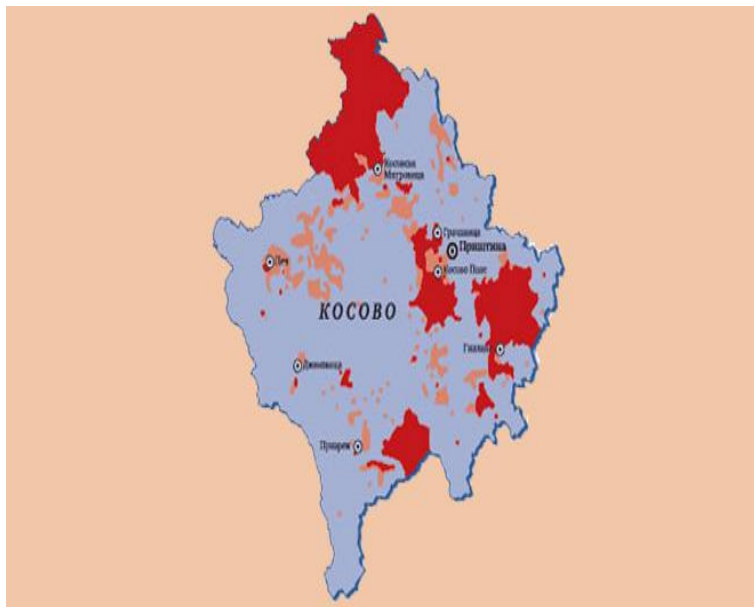
С друге стране, иако је ово први пут да су се Београд и Приштина, макар начелно договорили око нечега, сам процес је веома рањив и нестабилан. Када говоримо о договореном, посебно о административном капацитету Приштине, који је још увек у зачетку, барем када је реч о северу Косова, свакако морамо имати у виду и то да је у децембру 2012. године, Европски савет усвојио закључке у којима је нормализација односа између Србије и Косова постављена као кључан услов за чланство обе стране у ЕУ. Ти услови се могу тумачити на следећи начин:

- Неопходно је да Република Србија укине све своје институције на Косову, посебно на северу
- Неопходно је осигурати потпуну транспарентност у финансирању институција Републике Србије, све до њиховог коначног укидања
- И на крају, неопходно је да све стране обезбеде услове за несметано функционисање мисије EULEX, посебно на северу Косова

²⁹² Међутим, ни овај договор није у потпуности решио све недоумице, будући да косовска страна тврди нешто потпуно другачије од српске стране. Наиме, Хашим Тачи и Иса Мустафа су након постизања договора тврдили да је и даље реч о тзв. косовској имовини и да ће Косовска електроенергетска корпорација управљати снабдевањем струјом на целој територији Косова. Из тог разлога је и премијер Републике Србије Александар Вучић, најавио да ће се разговори наставити, посебно о енергетици и имовини на Косову.

²⁹³ Ibid, p. 4.

Као што можемо видети и на слици 6, ЕУ ће на основу овог споразума, помоћи косовским властима да успоставе пуни суверенитет на целој територији Косова, али се такође очекује да косовске институције преузму иницијативу добар план за интеграцију Срба, као и да обезбеде услове за решавање свакодневних животних проблема Срба, а који ће се појавити нарочито након укидања институција Републике Србије. С друге стране, иако је очигледно да су се и Београд и Приптина усагласили барем око скелета будући односа свих заједница на Косову, било је неопходно да ЕУ изврши притисак на обе стране и то тако што је у Бриселски споразум уграђена одредба о узајамној забрани блокирања на путу ка чланству у ЕУ, иако је јасно да се то односи на Србију. Оно што је и био услов Србији за добијање датума за почетак преговора о чланству у ЕУ, јесте и потпуна посвећеност нормализацији односа са Косовом и видљив напредак у том процесу, што подразумева имплементацију договореног, односно свега онога што се односи на управљање прелазима, енергетику, регионалну сарадњу, представљање Косова на међународним форумима, телекомуникације и уклањање свих безбедносних структура

Слика 6.
Заједница српских
општина,
www.rtv.rs

Републике Србије са територије Косова. Међутим, оно што се стално испоставља као проблем јесте имплементација самог споразума. Већ на самом почетку се показало да постоје структурни недостаци у дијалогу. То се односи пре свега на недостатак поверења између страна, што је основни предуслов за било какве

преговоре. Наравно, не треба занемарити ни деловање екстремистичких група, посебно на Косову, попут покрета „Самоопредељење“, који се прилично активирао, и то врло агресивно након постизања договора о регионалном представљању Косова, који не предвиђа формално признање државности Косова, али који ипак оставља могућност да раме

уз раме, за истим столом седе представници и Србије и Косова.

Када говоримо о децентрализацији, Бриселским процесом је обезбеђена аутономија за четири српске општине на северу Косова кроз тзв. Заједницу српских општина, док ће Приштина моћи, барем начелно, да спроводи своје законе на целом Косову. Ипак, чини се да нико није у потпуности задовољан свиме што је договорено. Србија је пристала да се уведе потпуно нова категорија територијалне и функционалне аутономије, која не постоји у уставном поретку Републике Србије, али са друге стране, Споразумом је дефинисано да ће питања од изузетне важности, попут образовања, здравства и економског развоја остати у рукама Срба. Поред тога, иако Србија више неће контролисати локалну полицију, Срби ће преко Бриселског споразума у будућности и даље вршити ефективну контролу над њом, али тако да што локална полиција функционисати у оквиру јединствене косовске полиције, уз истовремено именовање команданта српске националности, који ће бити надлежан за север Косова.

Увођење концепта децентрализације на Косову као методе за решавање сукоба није ново, посебно не за Косово, јер је та идеја била актуелна и за време свих претходних преговорачких процеса између две стране, и то тако да је дефинисана као једна од кључних политика за управљање кризом на Косову. Заправо, скоро све идеје које се тичу аутономије општина на Косову, а које се могу наћи у Бриселском споразуму су биле актуелне и пре него што се знало тачно на који начин ће оне бити спроведене у општинама са српском већином, и то под управом институција на Косову. Децентрализована структура на Косову је била развијана најпре по јурисдикцијом прелазне управе УН, а касније је усвојена и од стране косовских институција након проглашења независности. Међународна заједница је увођењем концепта децентрализације тражила начин да ојача ефикасност управљања у условима међуетничке нетрпељивости и то тако да такав систем буде ближи грађанима на Косову. Међутим, у таквим условима, остаје питање колико и у којој мери децентрализације може бити решење или инструмент за промовисање коегзистенције две супротстављене заједнице на Косову. Иако су до сада постојала два модела децентрализације на Косову, а који су били веома актуелни својевремено, чини се да је један модел однео превагу над другим. Наиме, када говоримо о овом сложеном проблему, први модел децентрализације настоји да успостави етнички хомогене општине, са административним границама које се могу

повући на основу географског распрострањања етничких заједница, а други модел би подразумевао да се општине стварају на основу административних граница, које би укључивале подручја на којима живе различите етничке заједнице, односно подразумевао би стварање етнички хетерогених општина. Треба нагласити да су оба модела примењена на Косову, и то након проглашења независности Косова 2008. године, са јасним доминантним положајем првог модела етнички хомогених заједница у случају стварања Заједнице српских општина, која је најављена. Међутим, на који год начин да буде извршена имплементација овог дела Бриселског споразума, веома је важно истаћи да се такав модел мора заснивати на неколико кључних поставки:

- Најпре, модел треба тако спровести да укључује и учешће невећинске заједнице у општинским структурама, затим,
- он мора да подразумева и сарадњу и утицај и невећинског народа на процес одлучивања, потом,
- да обе заједнице морају у таквим условима да пронађу циљеве који су им заједнички, и на крају,
- да обезбеди слободу изражавања, кретања и функционисања за припаднике свих заједница на одређеној територији.

Оно што је веома битно рећи јесте да се у пракси показало да обустављање насиља није довољно да би се неки сукоб трансформисао у потпуности. У већини постконфликтних друштава, нарочито ако говоримо о Косову, насиље се поново јавља, а мир је обично само привремен и означава само кратак период између два таласа насиља. Стога, решавање сукоба мора да дотиче саме узроке и динамику међуетничке нетрпељивости. Када говоримо о међуетничким сукобима, морамо знати да они поред рационалне садрже и своју ирационалну страну која је дубоко повезана са идентитетом и перцепцијом „другог“, и само комбиновањем ове две димензије могуће је решити конфликт на Косову. Решавање овог сукоба мора да пође од трансформације дискурса, перцепције, односа и интереса између страна у сукобу на дужи рок, а процес изградње институција, у којој се кренуло потписивањем Бриселског споразума, мора да превазиђе антагонизам између страна и да кроз промену перцепције страна у сукобу, развије односе

који ће спречити поновно јављање насиља. Ако говоримо о Србима и Албанцима на Косову, важно је рећи да је једини пут за остварење овог модела, да обични грађани, а не само политички представници, буду у контакту једни са другима, да на креативан начин развију осећај заједничке судбине у веома тешким животним условима и да прихвате сваку помоћ институција, биле оне међународне, косовске или српске у том правцу. Спречавање новог насиља се може успешно применити само ако припадници свих заједница на Косову развију вишедимензионални осећај лојалности и међузависности, а то подразумева између осталог и развијање осећаја постојања и других заједничких подела код припадника различитих етничких заједница, попут проблема остваривања грађанских права, проблема генерацијског и класног јаза, сиромаштва итд., и то тако да етничке поделе не буду више доминантна форма подела на Косову. Када говоримо о актуелном процесу изградње нових институција, онда говоримо о томе да је неопходно изградити легитимне и јаке политичке институције које ће бити ослонац напорима за дугорочно решавање сукоба. Оне морају да санкционишу насилне испаде, а не да их помажу, као и да буду посвећене томе да и политичке елите промовишу такво понашање. Ако говоримо о децентрализацији, треба рећи да је она најпогодније оруђе за управљање етнополитичким сукобима, посебно зато што пружа доста могућности за задовољавање потреба територијално груписаних мањинских група. Стварање субнационалних јединица омогућава групи, која је мањинска на централном нивоу, да постане већинска на локалном нивоу, и да на тај начин она сама управља својим ресурсима, што би јој иначе било онемогућено у потпуно унитарном политичком систему без било каквог облика децентрализације. Децентрализација заправо пружа ограничену аутономију за мањинске заједнице и заштиту њеног културног идентитета и због тога су надлежности у образовању, култури и здравству од изузетног значаја за Заједницу српских општина. Кроз пружање већег осећаја контроле над судбином српске заједнице, децентрализација уствари пружа и већи осећај заштићености српске заједнице од случајева дискриминације и нежељеног мешања у њену будућност. С друге стране, децентрализација не само да омогућава бољи приступ политичким структурама и ресурсима неопходним за функционисање српске заједнице на Косову, већ онемогућава централне власти у Приштини да створе монопол у сфери политичке моћи. Подела власти и алокација моћи на различите нивое управљања олакшава функционисање система кочнице и равнотеже у

случају да централне власти на Косову пожелеле да злоупотребе своја овлашћења. Такође, децентрализација може пружити више могућности политичким елитама на локалном нивоу да превазиђу фрустрацију која је проузрокована искљученошћу из политичког живота територије на којој све заједнице живе.

Међутим, овде треба рећи да тренутно постоје два доминантна модела по којима би се извршила таква изградња институција.

Први модел је модел *консоцијацијске демократије или етничке децентрализације*, који се заснива на тврдњама Арента Лајпхарта, и који се концентрише на принципе самоопредељења и аутономног доношења одлука. Овај модел подразумева да треба што више смањити контакте између завађених страна путем политичке и културне аутономије, а да политичке одлуке које утичу на обе заједнице треба доносити консензусом. Етничка децентрализација повлачи етнички хомогене границе између ентитета, уз задржавање минимума области у којима је неопходно учешће свих заједница у једном политичком систему. Етничка децентрализација прати заправо модел изградње институција, који се ослања на политичку и културну аутономију етничких заједница. Он настоји да сви грађани Косова буду представљени на основу своје етничке припадности, а кроз своје политичке елите, затим путем принципа самоопредељења и на основу ограничене сарадње између етничких група. Централне институције заправо морају гарантовати пренос власти на основу етнички утврђених принципа, и то тако да се глас етничких група које живе на некој територији, мора чути и узети у обзир приликом доношења политичких одлука. Овакав модел заправо обезбеђује услове за сарадњу између локалних и централних власти, које треба да буду исто тако уподобљене овом моделу, и то тако да се отвори стални канал комуникације између елита различитих етничких група. Међутим, иако је овај модел данас доминантан на Косову имајући у виду стварање Заједнице српских општина, треба рећи да он има одређених мана. Те мане се тичу углавном етничке хомогенизације територија и због тога угрожава повратак расељених лица у њихове домове. Друге заједнице, које никако не могу да чине већину у највећем броју случајева, али које чине значајан број становника неке територије на Косову, биће искључене из овог процеса, тако да ће им бити ускраћена могућност политичког представљања њихових интереса, а вероватно неће бити укључене у рад Заједнице српских општина. С друге стране, овај модел може створити нове етничке поделе тако што би у новоформираним општинама са

албанском већином, српска мањина или било која друга мањина, сматрала да територија на којој живи, припада искључиво доминантној албанској већини, па зато постоји опасност да се међуетнички сукоб пренесе на локални ниво. Етничка децентрализација је заправо типичан пример top-down децентрализације јер се политичким елитама, које представљају одређену етничку групу, омогућава да буду награђене значајним политичким овлашћењима и то тако да оне буду једине које ће артикулисати интересе своје заједнице на централном нивоу. То значи да овај приступ фаворизује политичке елите које ће у сваком случају играти на карту етничке припадности и подстицати времена на време етничку нетрпељивост.

Други модел је Хоровицев *интегративни модел* (територијално-функционална децентрализација), и он се концентрише углавном на принципе функционалне децентрализације и учешћа мањина у управљању политичким системом, уз смањење важности етничке припадности уз поверавање аутономије мањинама и самосталности одређених заједница у тачно утврђеним политикама, попут школства и здравства, независно од тога да ли су оне концентрисане на некој области или не. Територијално-функционална децентрализација подразумева повлачење граница на основу социоекономских и административних принципа, како би се створиле етнички хетерогене општине. Основна претпоставка је да је тешко постићи консензус између представника завађених етничких група, нарочито око вредносног система и контроле неке територије. Модел територијалне децентрализације прати с друге стране, модел изградње институција тако да територијални ентитети буду нешто налик управним окрузима. На локалном нивоу, овај модел би требало да подржи процес заједничког доношења одлука тако што ће појединцима указивати на исту проблематику њихових интереса и на то да са припадницима других заједница деле исте проблеме, који не зависе од етничке припадности. Политичке елите стога би требало да буду биране на основу хетерогеног изборног модела, али тако да буду у обавези да решавају и проблеме припадника других етничких група. Међутим, овакав идеал-типски модел је у великој мери неостварив на Косову због оштрих етничких подела. Такође, овај модел има бројне недостатке. Један од тих недостатака је проблем маргинализације угрожене мањине и потпуна асимилација. Стога је у случајевима подељених или квази-постојећих друштава, као што је косовско, најбоље применити у једном дужем временском периоду, први, *етнички модел*

децентрализације, а након тога, *комбиновани модел*, јер ова стратегија решава велики број проблема тако што етничким групама нуди висок степен самоуправе и могућност да у великој мери саме собом управљају у економској, политичкој и сфери културе. Другим речима, могућност за избегавање новог сукоба је смањена чињеницом да свака група у свом региону доноси одлуке које се тичу ње саме, остављајући ограничен број проблема које треба да реше већинска и мањинска заједница. Стога, овај модел подразумева да треба изградити такве институције које ће смањити етничке поделе путем стварања међуетничких канала комуникације и етнички хетерогених структура. Међутим, не треба изгубити из вида да се оба модела заснивају на top-down процесима и да за њихов успех морамо применити bottom-up механизам. Заправо спровођење оба ова модела на Косову ће зависити од интернализације жељеног понашања од стране етничких заједница. С друге стране, искуство је показало да ће политичке елите настојати да иду онолико далеко у спровођењу ових модела, колико то доприноси остварењу њихових личних интереса, и да углавном заговарају само ограничени приступ умањења етничких подела јер да би остале на власти, оне ће стално заговарати са друге стране извешан степен етничког такмичења и нетрпељивости. Док су традиционални инструменти, попут квота, гарантовања одређеног броја посланичких мандата српској заједници и осталим мањинама и различитих изборних правила примењени на централном нивоу и док се они заснивају на top-down процесу, децентрализација може допринети успеху bottom-up процеса трансформације сукоба јер децентрализација подразумева пренос надлежности из центра на мање политичке ентитете и она мора укључивати како законодавну аутономију, тако и финансијску и административну. Међутим, овде треба истаћи да се такав пренос овлашћења односи на федералне јединице, регионални ниво, али и локалне заједнице. На Косову ће по свему судећи, бити примењени други и трећи модел јер ће будућа „Заједница српских општина имати пун увид у областима економског развоја, образовања, здравства, градског и сеоског планирања. Заједница ће имати представничку улогу према централним властима и у том циљу биће заступљена у Консултативном савету за заједнице“²⁹⁴. У постконфликтним друштвима, какво је друштво на Косову, децентрализација мора да буде

²⁹⁴ „Закон о ратификацији првог међународног споразума принципа који уређују нормализацију односа између Републике Србије и Републике Косово“, *Скупштина Републике Косова*, 2013, стр. 1, Доступно преко: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20o%20ratifikaciji%20sporazuma%20normalizacija%20odnosa%20Kosova%20-%20Serbije.pdf>, (Приступљено 9. децембра 2014)

инструмент за укључивање мањина у процес доношења одлука. Док мањине тешко могу утицати на процесе одлучивања на централном нивоу, оне ипак могу представљати већину или значајан део становништва у локалним ентитетима, што је случај са српском заједницом на Косову.

Међутим, ако говоримо о Лајпхартовом моделу, чији су елементи делом примењени и у случају Косова, могуће је идентификовати два принципа која су примењена - *раздвајање* заједница у тачно утврђеним областима и *ограничена интеграција* мањина са већином у појединим областима функционисања централних институција.

У табели 2 можемо видети да су ова два принципа примењена и у случају Косова:

Табела 2.
Принципи
децентрализације на
Косову

Принцип	Карактеристике	Испуњеност да/не
Ограничена интеграција	<i>Велика коалициона Влада</i>	-да -Владу Косова формирана у децембру 2014. године чине две највеће партије на Косову и мањинска листа „Српска“, укупно 78 посланика Скупштине Косова је подржава.
	<i>Пропорционалност</i>	-да -мањинске заједнице имају резервисаних 20 посланичких мандата у Скупштини Косова, док српска заједница има од тог броја 10 мандата. Срби по Уставу Косова имају загарантовано 1 министарско место, а ако Влада има више од 12 министарстава,

<p>Ограничена интеграција</p>	<p><i>Пропорционалност</i></p>	<p>онда добијају још једно (у садашњој Влади Косова, они имају 2 министра и заменика премијера Косова).</p> <p>-Устав Косова предвиђа и да Срби имају једног потпредседника Скупштине Косова (Јасмина Живковић)</p> <p>-Удружење/Заједница српских општина ће имати представничку улогу при централној власти, као и место у локалним, саветодавним телима.</p> <p>-15% судија Врховног суда Косова и апелационих судова треба бити из редова мањина</p> <p>-паритет српских и албанских судија у јужној Митровици биће 14:11 у корист Албанаца, председник Суда у северној Митровици биће Србин, а у Суду ће радити једнак број тужилаца Срба и Албанаца, по 9.</p>
<p>Раздвајање</p>	<p><i>Аутономија</i></p>	<p>-да</p> <p>-Удружење/Заједница српских општина ће имати пуни надзор у областима економског развоја, образовања, здравства, урбаног и руралног планирања.</p> <p>-биће формирано посебно одељење Апелационог суда у Северној Митровици у којем ће у већини бити судије косовски Срби који ће се бавити пословима у свим општинама са већинским српским становништвом.</p> <p>-Заједница српских општина ће</p>

		преко четири општине на северу Косова бирати регионалног командира полиције из редова српске заједнице.
	<i>Право вета</i>	-Устав Косова у члану 81 дефинише право вета мањинских заједница у областима од виталног интереса за њихов опстанак

Према томе, два принципа примењеног модела децентрализације на Косову нису искључива. Наиме, у случају Косова, треба створити услове за инклузију свих заједница тако да припадници различитих етничких, религијских и језичких заједница деле исто политичко окружење, али без потребе да мењају своје карактеристике, нарочито зато што је примена чистог етничког модела децентрализације сувише опасна будући да може довести до физичког одвајања група, чиме се губи сваки контакт између њих. Како би се превладао овај проблем, идентификовано је неколико сфера у којима би био примењен принцип интеграције, а то су пре свега ниво централне Владе и Парламента и запошљавање у јавном сектору. Ако говоримо и децентрализацији, проблем који се овде јавља је чињеница да су Срби једино на северу Косова у јасној већини, а да су на остатку територије Косова или у мањини или да живе у изолованим енклавама, које су окружене већинским народом., што може бити проблем за успешност процеса децентрализације. Наиме, косовски Албанци виде ове енклаве као остатке власти Србије на Косову, док их Београд сматра последњим острвима наде за српски народ, али и својеврсним гетима. Решење проблема је и пронађено у томе да и те енклаве, ма колико мале биле, добију могућност да се прикључе као самостални ентитети Заједници српских општина, јер у супротном, као делови већих општина, српске енклаве не би чиниле нигде већину и не би могле да се прикључе Заједници, која је од пресудног значаја за њихову аутономију. Такво решење је уосталом, примењено у случају поделе Косовске Митровице, које у целини броји око 60 000 становника албанске националности и само 20 000 становника српске националности. Давањем статуса општине Северној Митровици омогућено је да Срби чине већину у свом делу града. Ако погледамо Ахтисаријев план и косовски Устав, али и

Бриселски споразум, треба рећи да су нека техничка решења врло занимљива и да су на линији модела децентрализације који комбинује два супротстављена принципа раздвајања и интеграције. Ахтисаријев план је требало да реши те проблеме у одређеним областима, односно, технички део, који се бавио управо темом децентрализације, имао је за циљ широку аутономију за локалне заједнице, и интеграцију у једном броју области на централном нивоу. Наиме, он је идентификовао области интеграције на националном нивоу тако што је предвидео да ће 20 посланичких мандата од 120 бити резервисано за мањине. Стални Комитет за права и интересе заједница би био формиран у оквиру косовске скупштине како би гарантовао испуњавање основних интереса заједница у процесу усвајања закона. Интеграција је предвиђена на нивоу извршне власти тако што је гарантовано представљање заједница на министарском нивоу. План је предвиђао да српској заједници мора бити резервисано једно министарско место, а још једно министарство било би резервисано за припаднике других мањинских заједница, док би треће министарско место било предвиђено поново за мањинске заједнице ако косовска влада има више од 12 министарстава. Када говоримо о последњим парламентарним изборима на Косову, који су одржани 2014. године, први пут парламентарни избори су били одржани и у четири општине у северном делу Косова. На парламентарним изборима на Косову изборима, победу је однео Демократски савез Косова Исе Мустафе, док је ДПК Хашима Тачија била на другом месту. За разлику од претходних српских Влада, нова влада Србије је позвала Србе да масовно изађу на изборе које је организовала Централна изборна комисија Косова, што су они и учинили јер је око 53 000 Срба гласало. Српске партије су с друге стране, одлучиле да у највећем броју случајева на изборе изађу јединствено у оквиру Грађанске иницијативе „Српска“. Листа „Српска“ је међутим, освојила свега 2,9% гласова, па је у Парламенту Косова добила 9 од 10 загарантованих гласова, док су кандидати ове листе на локалним изборима 2013. године, које су организовале косовске институције, однела победу у 9 општина, од којих је 6 формирано по Ахтисаријевом плану и Уставу Косова. Скупштина Косова изабрала је 9. децембра 2014. године и нову владу Косова. Нови премијер је лидер Демократског савеза Косова, Иса Мустафа, а његови заменици су Хашим Тачи и градоначелник Грачанице, Бранимир Стојановић, а треба рећи да је Тачи истовремено и министар спољних послова. У новој влади Косова поред Стојановића су и још двојица Срба. Они су именовани за министре за

локану самоуправу, односно заједнице и повратак. Такође, предвиђена је и интеграција правосудног система тако што најмање 15% судија Врховног суда Косова мора да буде из редова мањинских заједница. У области функционисања извршне власти, и косовски Устав и Ахтисаријев план, али и Бриселски споразум предвиђају да ће постојати јединствена ланац команде Косовске полиције, али да ће уједно бити испуњен и принцип аутономије за север Косова, путем посебне процедуре именовања командира за тај регион, који ће бити српске националности. Области аутономије за мањинске заједнице на Косову, нарочито за српску, биле би обезбеђене кроз поверавање надлежности новим, већински српским општинама у сферама здравствене заштите, полиције, културе, историјског наслеђа и образовања, али и финансирања.

Међутим, када говоримо о моделу децентрализације као методу за решавање дубоко укорененог сукоба, морамо имати у виду и грађанско друштво јер „је грађанско друштво скуп различитих невладиних институција које су довољно јаке да балансирају државне институције, али тако да не спречавају државу у испуњавању њене улоге као чувара мира и арбитра између интересних страна, а с друге стране, спречавајући је да злоупотребљава своју доминантну позицију“²⁹⁵. Када говоримо о Косову, треба рећи да је оно од 1999. године под међународном управом, а да се тек од 2008. године дешава један процес препуштања овлашћења косовским институцијама, и то на начин који није потпуно транспарентан. Међународне институције и ндаље имају овлашћења да реагују, заједно са косовским, у случајевима насиља, а не треба ни помињати да ситуација није јасна са прелазном управом на Косову коју је предводио УНМИК. Такође, међународне институције су још увек надлежне у процесу промовисаа повратка расељених, али се опет јављају косовске институције као важан актер. То значи да су међународне институције, пре свега EULEX, и даље врховна власт на Косову, али тако да за разлику од ранијег периода, надлежности Косова нису дефинисане прецизно. У таквим условима, не постоје могућности за функционисање развијеног грађанског друштва. Политичка моћ једноставно није у рукама локалних заједница, већ је без икаквог образложења дисперзована и предата једним значајним делом међународној заједници, а другим делом косовским институцијама, са недефинисаним мандатом, чиме она постаје недоступна локалним заједницама. Грађанско друштво у таквом окружењу и не може да практикује

²⁹⁵ Ernest Gellber, *Conditions of liberty: Civil society and its rivals*, Penguin, 1996, p.5.

своје изворне надлежности, које има свако грађанско друштво у развијеним земљама, попут промовисања помирења или указивања на проблеме дискриминације, а сувишно је спомињати и веома важну улогу посредника међу етничким заједницама. Да би се процес децентрализације завршио у потпуности, локалне заједнице морају бити одговорне за успостављање отвореног и активног грађанског друштва. Грађанско друштво на Косову треба заправо да буде посредник или тај трећи ниво који би био веза између косовских институција и српске заједнице и то на начин да врши надзор над радом косовских институција, како не би угрожавале демократију и права српске заједнице. Пошто је актуелни процес децентрализације од стране Албанаца препознат као „српски“ пројекат, који за циљ има фрагментацију Косова, и пошто је тај исти процес од стране српске заједнице препознат као „албански“ пројекат, који за циљ има унитаризацију Косова, грађанско друштво може бити мост сарадње између новоуспостављених српских општина и косовских централних институција, али и између српске и албанске заједнице на локалном нивоу. То би Србима обезбедило укљученост у политичке токове на Косову, а не као до недавно, потпуну изолованост од свих процеса.

Међутим, сам Бриселски процес као такав има бројне недостатке. И поред напретка, процес је нетранспарентан, постоји недоследно спровођење, као и намерно одлагање имплементације. Учесници у преговорима, припадници грађанског друштва и грађани су често под притиском и сталним надзором, а понекад се суочавају са кривичним процесима и лишавањем слободе. Једноставно, уместо да се проблему приступи на основу истинске посвећености побољшању односа два народа, процес је постао само један од обавеза обе стране у контексту европских интеграција, посебно када говоримо о Србији, јер је нормализација односа са Косовом постала део Поглавља 35 у преговорима о чланству у ЕУ, што значи да су преговори са Косовом изједначени са Критеријумима из Копенхагена.

У самом процесу је очигледно присуство нестабилности и несигурности. Основна карактеристика процеса је свакако веома лака и брза промена ставова, како Београда и Приштине, тако и ЕУ. На пример, у почетку, ЕУ је инсистирала на отпочињању тзв. техничког дијалога, који ће бити усмерен на решавање проблема у свакодневном животу људи, и који се неће бавити политичким темама, али како је време пролазило, постало је очигледно да од тога практично нема ништа и да је процес постао само још један од

инструмената условљавања у процесу европских интеграција. Поред тога, очигледно је и различито тумачење договореног, тако да се заправо и не зна шта је заправо договорено. Оно што се можемо запитати јесте: Да ли је важније испунити све услове везане за процес нормализације односа између Србије и Косова зарад приступања ЕУ или је важније олакшати живот свих грађана? И на крају остаје питање-да ли је процес технички, како га је ЕУ на почетку назвала, или је он ипак политички? ЕУ није дала одговоре на ова питања. Некадашња Висока представница ЕУ за спољну политику и безбедност, Кетрин Ештон јесте посећивала и Београд и Приштину, али се у току преговора није видело ништа суштинско, док је јавност остала ускраћена за одговор на питање шта је договорено и који је коначни циљ преговора. Процес нормализације односа је започет са циљем да се најпре реше техничка питања попут слободног кретања људи, признавање универзитетских диплома и питање царина, с тим да се касније, морају решити и важни политички проблеми, односно предвиђено је да прерасту у политички дијалог како би се решила кључна политичка питања, попут проблема са којима се суочава српска заједница на Косову и рада институција Републике Србије на Косову, док је статус Косова остављен по страни.

Када говоримо о Бриселском процесу, треба поменути и проблем имовине на Косову и Метохији. Овде морамо имати у виду да резолуција 1244 готово никакво решење не предвиђа за тај проблем, што само значи да су и представници међународних мисија које постоје на Косову, и те како свесни да је проблем имовине на Косову и Метохији велики и да неће бити решен ускоро. Стога је исправно тврдити да, уколико резолуција 1244 не предвиђа решење, нити нуди било каква упутства по том питању, треба добро истражити проблем власништва на Косову и да треба пронаћи системско решење. Међутим, у међувремену приштинске институције су уз прећутну сагласност међународних мисија на Косову, до сада приватизовале спорну имовину, или су је једнострано присвојиле. То се односи не само на Пошту, Телеком, Косовску електроенергетску корпорацију и Железнице, већ и на сва предузећа до којих су косовске власти могле да дођу. „Иначе, само књиговодствена вредност Железница Србије на Косову и Метохији рачунајући ту дакле инфраструктуру и возна средства премашује 206

милиона евра²⁹⁶. На основу расположивих докумената и процена вредности српске имовине на Косову, „уписано је 319 256 хектара, односно 29% укупног земљишта на КиМ, а као друштвена својина уписано је 157 666 хектара, односно 14% укупног земљишта на КиМ. Укупна процењена државна вредност само непокретности на КиМ износила је 220 милиона евра²⁹⁷. Такође, сва велика државна предузећа из централне Србије, имају имовину и на Косову, што косовске власти оспоравају, иако се зна да су пре рата на Косову углавном биле присутне српске фирме у државном власништву. Наиме, „реч је о више од 1350 објеката. Само ПТТ Србија поседује 130 објеката, ЖТП има 55 објеката-имовина железница у инфраструктури и возним средствима премашује 206 милиона евра, док је тржишна вредност вишеструко већа. Само имовина Електропривреде Србије процењује се на око 3 милијарде евра²⁹⁸. Само један у низу догађаја који је изазвао праву буру у јавности, јесте и покушај косовске Владе да преузме власништво над рударским комбинатом „Трепча“ путем закона од 14. јануара 2015. године. „Министар привреде Жељко Сertiћ рекао је да он нема дилеме ко је власник „Трепче“. Он је навео да је око 56% капитала у власништву Фонда за развој Републике Србије, плус 22% су различите компаније из Србије, као што су „Гоша“, Дунав осигурање, Југобанка у стечају, итд.“²⁹⁹. Након интервенције српске Владе, тај закон је повучен из процедуре, а „Трепча“ је за сада сачувана од једностраног преузимања. Српска страна инсистира на томе да се питање имовина покрене у дијалогу са Косовом у Бриселу, како је претходно и било договорено, док косовске власти чини се, желе да се преостала имовина на Косову преузме и приватизује пре него што преговори о њој и почну, како не би постојао проблем о којем треба преговарати, пошто је јасно из свих релевантних докумената, да је Република Србија била у 90% случајева власник инфраструктуре и предузећа на Косову у прошлости. Међутим, треба рећи да Србија није учинила готово ништа до сада да заштити своју имовину на Косову. Наиме, друштвену имовину на Косову су у кратком року продали UNMIK и косовске власти преко тзв. Косовске поверилачке агенције. „Према

²⁹⁶ Бранислав Гулан, *Приватизација на Косову и Метохији*, Макроекономија, 9. мај 2013, Доступно преко: <http://www.makroekonomija.org/unmik-kosovo/privatizacija-na-kosovu-i-metohiji/>, (Приступљено 23. фебруара 2015.)

²⁹⁷ „Србија и даље отплаћује косовски дуг“, *Политика*, 21. јануар 2015., Доступно преко: <http://www.politika.rs/rubrike/dogadjaji-dana/Srbija-i-dalje-otplacuje-kosovske-dugove.sr.html>, (Приступљено 23. фебруара 2015.)

²⁹⁸ Ибид

²⁹⁹ „Случај „Трепча“-Србија и даље отплаћује косовске дугове из времена СФРЈ“, *Блиц*, 21. јануар 2015., Доступно преко: <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/528200/SLUCAJ-TREPCA-Srbija-i-dalje-otplacuje-kosovske-dugove-iz-vremena-SFRJ>, (Приступљено 23. фебруара 2015.)

информацијама којима располаже Координациони центар за КиМ, до почетка 2007. године је на девет тендера продато 145 предузећа за укупно 148 милиона евра. Предузећа су продавана далеко испод реалне цене, а куповали су их само Албанци³⁰⁰. Да су и представници UNMIK-а учествовали у сумњивим пословима косовских власти, сведоче и документа самог UNMIK-а попут оног из 2005. године, када је шеф мисије Сорен Јесен-Петерсен потписао уредбу по којој није неопходно утврђивати порекло власништва, већ да се то може урадити и после продаје, судским путем. То практично значи да се нелегална приватизација на Косову легализује и да највероватније неће ни доћи до било какве судске расправе. Оно што представља парадокс, јесте и чињеница да Србија и даље отплаћује дугове Косова, а да у исто време, њену имовину нико не признаје на Косову и то тако да је „Србија преузела 858 милиона евра дуга Аутономне покрајине Косово и Метохија страним повериоцима као јавни дуг“³⁰¹. То се односи углавном на уговорне обавезе СФРЈ које су се односиле на Косово према Светској банци, Париском клубу поверилаца, Европској инвестиционој банци итд. „У периоду од 2002. године до 31. децембра 2014. године, Република Србија је отплатила део јавног спољног дуга који се односи на кориснике са територије КиМ, по основу главнице и камате, у укупном износу од око 547, 95 милиона евра. Према расположивим подацима Народне банке Србије, са стањем на дан 31. децембра 2014. године, део јавног спољног дуга Републике Србије који се односи на обавезе дужника и корисника са територије КиМ, а који ће доспети у периоду од јануара 2015. до 2041. године, по основу главнице износи око 351, 26 милиона евра“³⁰². Када је реч о непокретностима, треба рећи да „српска непокретна имовина на КиМ чини 58% укупних непокретности у покрајини, а само у 4 општине као што су Пећ, Исток, Клина и Ораховац узурпирано је око 76 000 парцела чији су власници Срби. На КиМ, Албанци су узурпирали укупно милион катастарских парцела обрадивог земљишта, ливада и шума чији су власници Срби“³⁰³. Међутим, треба рећи да је Србија заузимала током свих ових година врло ригидан став по том питању, јер је свих ових година одбијала да Косово преузме отплаћивање својих дугова, јер би то наводно потврдило његову државност.

³⁰⁰Бранислав Гулан, *Приватизација на Косову и Метохији*, Макроекономија, оп.цит.

³⁰¹Ибид

³⁰²Ибид

³⁰³Ибид

Када говоримо о проблемима имплементације Бриселског споразума, можемо рећи да су они вишеструки. Најпре, 14. јуна 2013. године, Влада Републике Србије је формирала тзв. Управљачки тим за Заједницу српских општина и он се састоји углавном од функционера из редова српске заједнице на Косову и Метохији. Међутим, оно што се испоставља као почетни проблем јесте и чињеница да овај тим нема своје техничке, материјалне и кадровске ресурсе, као ни своје канцеларије, већ користи искључиво просторије и средства Канцеларије за Косово и Метохију. Једна од битних активности Тима је и израда нацрта статута Заједнице српских општина, али с друге стране, активности које спроводи Тим нису у потпуности доступне јавности, посебно сам нацрт статута, а не постоје ни временски оквири за реализацију активности. Оно што је још више приметно, јесте и чињеница да не постоји чак ни неки документ, оквир или план Владе Републике Србије о томе како би Заједница требало на терену да функционише, већ постоји само неколико неформалних идеја, попут оних да ће Заједница преузети све надлежности и запослене из расформираних институција Републике Србије на Косову и да ће функционисати по косовским законима, као и да ће Народна скупштина Републике Србије донети посебан закон о Заједници српских општина, а рок за доношење таквог закона такође не постоји. Оно што је још више приметно јесте и најава ЕУ да се неће мешати у преговоре Београда и Приштине о статуту и функционисању Заједнице српских општина, а остаје питање и да ли ће се Београд и Приштина уопште договорити будући да се до данас нису договорили ни о тумачењу самог Бриселског споразума. Поред тога, иако је коалициони споразум између Листе „Српска“ и Демократске партије Косова, потписан још 9. децембра 2014. године, он није спроведен у својим најважнијим деловима, који се односе на формирање Заједнице српских општина. Наиме, према споразуму, Заједница је требало да буду формирана у року од 3 до најкасније 5 месеци од потписивања споразума, што се до данас није десило, а остало је нејасно ко ће формирати Заједницу, да ли саме општине са српском већином, да ли само четири општине на северу Косова, Влада Косова у договору са Владом Србије или Управљачки тим.

Међутим, формирање локалних самоуправа на Косову и Метохији је можда најуспешнија тачка Бриселског споразума, која је и спроведена. Наиме, након локалних избора, одржаних према косовским законима 2013. године, већ у јуну 2014. године су формиране све општине са српском већином. Оно што је с друге стране остало као

проблем, јесте и чињеница да постоји „недостатак услова за рад одборника у скупштинама општина, да постоји нејасна повезаност између кабинета градоначелника и косовске канцеларије за Северну Митровицу (у погледу преузимања запослених, планова рада, финансирања итд.)“³⁰⁴.

Други проблем који се појављује у имплементацији Бриселског споразума, јесте и неефикасност судства. Наиме, према истраживањима Бироа за друштвена истраживања, не постоје критеријуми за избор судија у новоосноване судове по косовском систему, али и велики број неедукованог особља као и правне мањкавости у грађанским и кривично-правним процесима. Према овом истраживању, судови на Косову у систему Републике Србије, од 15. јула 2014. године, не примају више кривичне предмете, а према Закону о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава, предвиђа се да ће оснивање судова и тужилаштава бити уређено посебним законима, који до данас нису донети. Поред тога, посебни Апелациони суд у Северној Митровици, са већином српских судија, још увек није формиран, а као једина функционална судска институција у Митровици и даље остаје основни суд, који функционише према законима Републике Србије. У имплементацији овог дела споразума се међутим, појављује још један проблем-немогућност приступа судским просторијама на Косову адвокатима који раде у систему Републике Србије, односно просторијама у Србији адвокатима који раде према косовским законима јер су обе владе донеле уредбе којима се забрањује адвокатима оне друге стране да заступају интересе грађана, што за резултат има појаву да само неколико адвоката из редова српске заједнице на Косову могу да обављају свој посао јер су регистровани према косовским законима. Такође, Биро за друштвена истраживања наводи да „грађани севера Косова не знају на који начин да остваре своја права, што се посебно односи на косовски суд у Вучитрну јер постоји недоступност информација на српском језику, затим, безбедносни ризик у погледу кретања, лоши услови рада и недовољан број судија и особља)“³⁰⁵.

С друге стране, као један од кључних проблема у имплементацији Бриселског споразума, појављује се и образовање. Наиме, и ова тачка је једна од тачака договора из Брисела, која је спроведена. Као што је и раније наведено, споразум о признавању

³⁰⁴ “Извештај о примени Бриселског споразума (од стране Републике Србије)“, *Биро за друштвена истраживања*, стр. 12, 2014, Доступно преко: <http://www.birodi.rs/wp-content/uploads/2015/02/BIRODI-Izvestaj-o-implementaciji-BS.pdf>, (Пристапљено 19. маја 2016.)

³⁰⁵ Ибид, стр. 13.

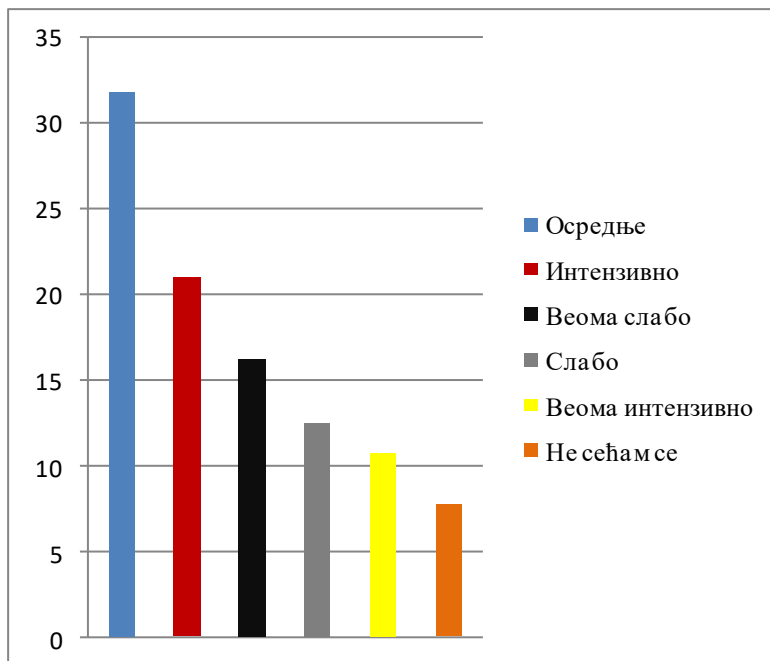
диплома постигнут је 22. новембра 2011. године у оквиру дијалога Београда и Приштине. Споразумом је предвиђено да Европска асоцијација универзитета оверава дипломе које су издале акредитоване високошколске институције на Косову да би биле признате у Србији. Уместо печата Универзитета Републике Косово, које званични Београд не признаје, на дипломама ће бити печат Европске асоцијације универзитета, и већ у јуну 2012. године су признате 73 дипломе са универзитета на Косову и Метохији, који функционишу по законима тзв. Републике Косово. Међутим, и овде су се у почетку појавили проблеми са имплементацијом споразума јер је Уставни суд Србије 2011. године прогласио неуставним овај споразум, па је Влада Србије донела нову уредбу две недеље након тога, која није у директном сукобу са Уставом Републике Србије. Чини се да Република Србија ипак индиректно признаје постојање још једног образовног система на својој територији и да то што печат тзв. Републике Косово неће стићи до очију професора српских универзитета и институција, не значи да чињеница да су те дипломе издате од стране косовских универзитета, не постоји. Међутим, гледано дугорочно, признање косовских диплома је веома значајно, пре свега због албанске мањине на југоистоку Србије, будући да не постоји довољан број факултета Републике Србије у општинама попут Бујановца и Прешева, и да су студенти из овог краја углавном дипломирали на универзитетима на Косову. На тај начин се подиже квалитет живота студената на југу Србије који живе у изузетно лошим условима и у крајње сиромашним општинама, али се на тај на чин такође умањује могућност протеста албанских студената и становништва против институција Републике Србије, будући да је Србија овим потезом показала да жели да изађе у сусрет својим грађанима албанске националности. Остаје питање да ли ће то бити довољно да се умање амбиције неких политичких лидера из тзв. Прешевске долине за припајањем овог дела Србије тзв. Републици Косово због непостојања услова за образовање албанске мањине на матерњем језику и за запошљавање у институцијама Републике Србије, будући да је и тај предуслов испуњен признањем косовских диплома.

Када говоримо о имплементацији Бриселског споразума, важно је напоменути да постоје *позитивне* и *негативне* стране имплементације. Позитивне стране су свакако релативан раст осећаја безбедности и слободе кретања Срба, након интеграције полицијских структура Републике Србије у косовски систем. Међутим, остаје и даље питање безбедности јер се овај процес већ раније одвио у општинама јужно од Ибра, које

већ годинама функционишу по систему тзв. Републике Косово и у којима још увек не постоји потпуна слобода кретања за Србе, који с друге стране, још увек страхују приликом одласка на гробља у средине са албанском већином, што се односи посебно на Пећ, где су забележена и каменовања Срба и рушење надгробних споменика. Дакле, на северу Косова, где постоји убедљива српска већина, и пре и након интеграције полицијског система у косовски систем, постоји висок степен осећаја безбедности, али јужно од Ибра је ситуација још увек критична, што нам само говори то да интеграција полицијског система није нешто од пресудног значаја за субјективни осећај безбедности, већ да је то неповерење и одбојност међу заједницама, као и негостољубивост појединих средина са албанском већином према Србима. С друге стране, једна од позитивних страна имплементације свега договореног јесте и чињеница да су водеће земље, које су и одлучивале о независности Косова, сада наклоњеније за захтеве и потребе српске заједнице, јер је она сада препозната као конститутивна страна. Још једна од позитивних, али контроверзних страна имплементације јесте и заједничко управљање границама, које иако је било неопходно, због спречавања шверца робе и криминала, ипак оставља српској страни, чини се, горак укус у устима јер је то можда заматак неке будуће државне границе према Косову, а будући да косовски званичници, нарочито Едита Тахири, у последње време инсистирају на томе да се покрене питање демаркације граница са Србијом у Бриселу, заиста заједничко управљање границама остаје под великим знаком питања у будућности. Такође, одржавање локалних избора 2013. године јесте нешто што бисмо могли да окарактеришемо као позитивну страну имплементације Бриселског споразума, али и даље многи на страни Републике Србије нису задовољни јер новоформиране општине функционишу по систему тзв. Републике Косово. Међутим, овим чином је добијено барем формално признање постојања ових општина од стране оних који управљају Косовом-косовских институција и међународне заједнице, па се у будућности, након формирања Заједнице српских општина очекује да ће осим легалитета, ове општине добити и легитимитет. Од негативних аспеката примене односно непримене Бриселског споразума, можемо свакако поменути недостатак владавине права, који је настао због неспровођења свих тачака Бриселског споразума, које се односе на судство. Поред тога, приметно је да институције на Косову у српским срединама, и даље немају адекватна материјална средства за рад, посебно имајући у виду да према истраживањима Бироа за

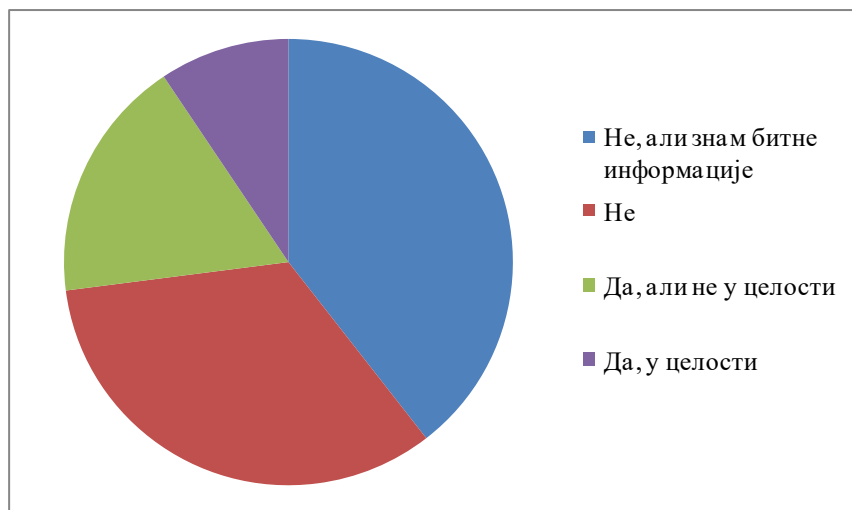
друштвена истраживања, одборници не примају редовну плату, и да су буџетска издвајања су и даље скромна. Поред тога, институције на Косову немају адекватна техничка средства за рад, посебно просторије, али ни кадровску структуру, посебно стручњаке који би помогли у изради пројеката финансираних од стране ЕУ. Поред тога, неки функционери на Косову и даље имају дупле функције, а неретко се може наићи на случајеве грађана који плату примају и од Републике Србије и од тзв. Републике Косово. Међутим, оно што највише забрињава јесте недостатак транспарентности доношења одлука и недостатак транспарентности читавог процеса дијалога у Бриселу. Управљачки тим за успостављање ЗСО, као и други представници институција Републике Србије које се баве имплементацијом Бриселског споразума једноставно немају обавезу, а да свој рад представе јавности, јер то зависи искључиво од добре воље самих институција. С друге стране један од негативних аспеката имплементације Бриселског споразума јесте и неукљученост грађана и представника грађанског друштва у сам процес дијалога, али и имплементације споразума, а поред тога, постоји релативно низак степен информисаности грађана о постигнутим споразумима.

Када говоримо о овом аспекту имплементације Бриселског споразума, занимљиви су налази истраживања које је спровео Биро за друштвена истраживања, у сарадњи са Форумом за етничке односе у периоду од 2013. до 2014. године. Наиме, према овим налазима, грађани Србије на северу Косова и Метохије углавном нису довољно информисани о самом Бриселском споразуму нити о његовој имплементацији. На узорку од 1100 грађана, чак 31, 9% сматра да су само делимично информисани, а само 21% њих сматра да су добро информисани. Међутим, забрињава и то што је чак 16, 2% њих веома слабо информисано, док је 12, 5% њих веома мало информисано о Бриселском споразуму, као што се може видети на графикону 3.

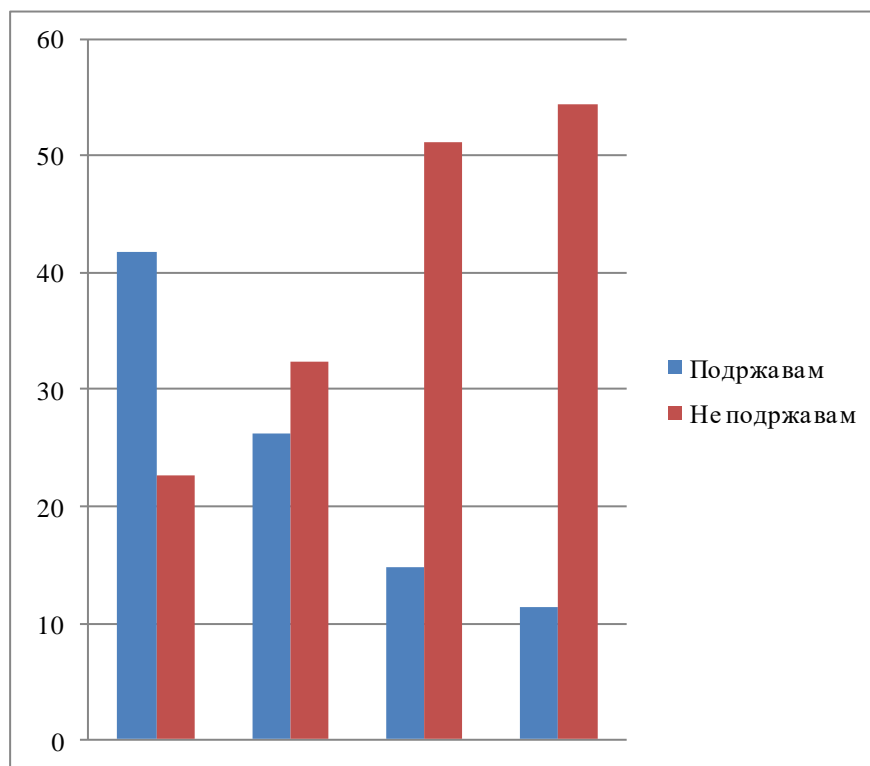
Графикон 4.
Анализа информисаности грађана на северу Косова и Метохије о Бриселском споразуму,
<http://www.mc.rs/upload/documents/istrazivanje/2015/02-03-15-BIRODI-Istrazivanja-sprovodjenja-Briselskog-sporazuma.pdf>

С друге стране, 33, 5% грађана на северу Косова и Метохије није уопште прочитало Бриселски споразум, док чак 39, 4% њих није прочитало споразум, али сматрају да знају довољно о њему, као што се и може видети на графикону 4. Тај податак говори о томе да грађани нису претерано заинтересовани за Бриселски споразум, али и да политички функционери сnose велики део одговорности за неинформисаност грађана, због којих је овај процес и започет.

Графикон 3.
Анализа информисаности грађана на северу Косова и Метохије о Бриселском споразуму,
<http://www.mc.rs/upload/documents/istrazivanje/2015/02-03-15-BIRODI-Istrazivanja-sprovodjenja-Briselskog-sporazuma.pdf>

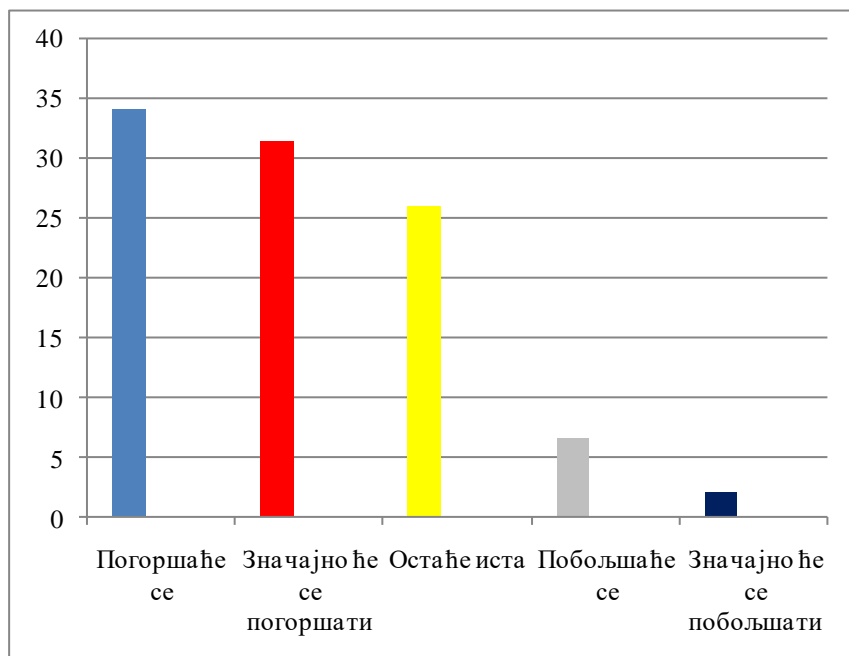
У истом истраживању, 41, 8% грађана сматра да је формирање Заједнице српских општина прихватљиво за њих, али са друге стране 35, 7% њих сматра да су одредбе Бриселског споразума у вези са Заједницом српских општина потпуно неприхватљиве за њих. Међутим, оно што представља велики проблем у имплементацији Бриселског споразума јесте и велики отпор грађана у вези са другим одредбама, нарочито у вези са представничком улогом будуће Заједнице при централним органима Косова, јер чак њих 41, 4% сматра да је то неприхватљиво, а само 26, 3% сматра да је то потпуно прихватљиво. С друге стране, чак 33, 9% грађана сматра да безбедносне структуре Републике Србије на Косову и Метохији, као и правосудни систем, не треба да буду интегрисани у косовски систем, као што се и може видети на графикану 5, што нам говори да Бриселски споразум у овом тренутку нема довољан ниво легитимитета у очима грађана на северу Косова и Метохије.

Графикон 5.
Анализа степена прихватљивости договореног у Бриселу од стране грађана на северу Косова и Метохије, <http://www.mc.rs/upload/documents/istrazivanje/2015/02-03-15-BIRODI-Istrazivanje-sprovedjenja-Briselskog-sporazuma.pdf>

Међутим, када погледамо налазе у вези са очекивањима грађана у будућности, чак 34, 2% њих очекује да ће се ситуација, чак и након формирања Заједнице српских општина, погоршати, а чак 31, 5% сматра да ће се ситуација значајно погоршати. Као што се може видети на графикану 6, само 6, 5% грађана сматра да ће ситуација бити боља, што

говори да су грађани песимистични у погледу читавог процеса и да не очекују ништа добро од њега.

Графикон 6.
Очекивања грађана на северу
Косова и Метохије у вези са
ситуацијом на Косову и
Метохији,
<http://www.mc.rs/upload/documents/istrazivanje/2015/02-03-15-BIRODI-Istazivanja-sprovedjenja-Briselskog-sporazuma.pdf>

Према томе, неопходно је истаћи да се ни Бриселски споразум, као ни сви претходни покушаји, укључујући и Резолуцију 1244, не баве извором проблема, већ да само обезбеђују тзв. негативни мир. Бриселски процес се заправо не бави кључним проблемом, односном последицом вишевековне нетрпељивости између Срба и Албанаца, статусом Косова, већ се чини да се уместо тога ствари покушавају уредити тако да само краткорочно обезбеде мир и услове за повлачење међународних мисија са Косова, дефинишући проблем севера Косова, као највећи. Поред тога, чини се да Бриселски споразум није израз истинске посвећености Београда и Приштине процесу нормализације односа, већ да је он постигнут само због притисака који долазе из Брисела, Берлина или Вашингтона. Свакако треба рећи да Споразум ипак доприноси промени климе у односима два народа, док је са политичке стране очигледно да Београд схвата да се ствари неће моћи вратити на стање пре 1999. године, односно да Косово у некој блиској будућности неће бити враћено под суверенитет Републике Србије и да у том смислу и треба тражити нове путеве за уређење односа, док је очигледно да и Приштина полако почиње да схвата да практично све што се дотиче статуса Косова, али и свакодневног живота грађана на Косову, зависи у великој мери од политичке воље Београда, иако власти у Приштини то

негирају. Приштина је свакако схватила да север Косова не може бити третиран као остатак Косова, а албанске политичке елите, не рачунајући веома важан део покрета „Самоопредељење“, почињу полако да схватају да је једини пут ка нормализацији односа садржан у спремности за постизање компромиса.

Међутим, поставља се следеће питање: Да ли ЕУ уопште има јасан план за нормализацију односа између Србије и Косова? Иако Унија нема надлежности да призна нечију независност, ипак се стиче утисак да ЕУ све отвореније наступа у том смеру. Веома велики проблем Уније је и што не говори јединственим гласом у односу на овај проблем, јер очигледно она још увек не уме да реши хендикеп у надлежностима у оквиру некадашњег другог стуба политика. Након рата 1999. године, ЕУ је преузела нешто пасивнију улогу, док су Сједињене Државе биле те које су дале импулс развоју догађаја на Косову. Међутим, после неуспелих преговора о статусу Косова 2007, ЕУ је преузела важнију улогу, али опет недовољно ефикасну. Уместо да донесе одговарајуће заједничке стратегије, ставове и акције по овом питању, Унија то није чинила све до 2006. године када је донела прву „заједничку акцију“³⁰⁶, којом установљава Тим за планирање поводом могуће операције ЕУ управљања кризом на Косову. „Исте године Савет ЕУ је донео још једну заједничку акцију о будућој улози ЕУ на Косову, којом се створила могућности за слање цивилне мисије ЕУ на Косово“.³⁰⁷ Међутим, ако погледамо процес европских интеграција, ситуација је нешто сложенија.

Косово је још од самог почетка било укључено у процес европских интеграција, али на нешто неформалнији начин, и то не кроз Процес стабилизације и придруживања „На поменутом самиту у Загребу, Косово није било представљено, а у Декларацији са тог састанка се оно не помиње, те се стога изводи нови закључак-да процес европских интеграција Косова није почео када и за земље Западног Балкана и да визија Косова као чланице ЕУ у том тренутку није била на листи приоритета чланица ЕУ“.³⁰⁸

Међутим, ЕУ је, без обзира на правне препреке, покушавала да укључи и Косово у читав процес. Тако је 2002. године, ЕУ основала посебан механизам за Косово, тзв. Механизам за праћење Процеса стабилизације и придруживања (STM), који је омогућио

³⁰⁶Слободан Самарџић, *Србија у процесу придруживања Европској унији*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 221.

³⁰⁷Ибид, стр. 221.

³⁰⁸Ибид, стр. 31.

косовској администрацији да учествује на састанцима са представницима ЕУ, као што то чине и званичници држава које су обухваћене Процесом стабилизације и придруживања. Главни циљ овог механизма је био да „пружи нова знања о европским стандардима и да покрене Косово ка прихватљивој правној основи и административном капацитету за будућу интеграцију у ЕУ“³⁰⁹. „Наравно, пошто Косово није тада прогласило независност и пошто није било признања те независности од стране чланица ЕУ, оно није било третирано као равноправни партнер ЕУ, те се стога ови састанци и не могу називати преговарањем“³¹⁰. Уочи припрема за одређивање коначног решења за статус Косова, 2007. године је овај механизам унапређен тзв. „Проширеним механизмом за праћење Процеса стабилизације и придруживања“³¹¹, који је 2009. године прерастао у Дијалог о стабилизацији и придруживању са два нивоа - политичким, који обухвата функционисање Пленарног органа, и техничким, који обухвата функционисање Комитета за слободу, безбедност и правду, Комитета за реформу јавне управе, Комитета за пољопривреду итд. „Оно што можемо закључити јесте да Косово ипак није чак ни у том периоду остављено по страни, иако није било формалних корака у процесу европских интеграција, а могли бисмо чак рећи и да је ЕУ у периоду док Косово није прогласило независност, „куповала време“ како би за неколико година отворила и формално Процес стабилизације и придруживања Косова“³¹².

Овде треба истаћи и то да су косовски званичници први пут учествовали на неком састанку са званичницима ЕУ, у Солуну 2003. године, али на основу резолуције 1244. Делегацију косовских Албанаца је самим тим предводио Михаел Штајнер, међународни службеник, уз присуство Ибрахима Ругове, председника Косова и премијера Бајрама Реџеџија, чија имена и титуле се нису помињале ни у једном званичном документу. Агенда, која је том приликом усвојена, није помињала могућност да Косово постане чланица ЕУ, али је „пружила пуну подршку Косову у имплементацији резолуције 1244 СБ УН“³¹³. „На основу тога, народ мултиетничког и демократског Косова има своје место у

³⁰⁹ “Kosovo-EU relations: The history of unfulfilled aspirations?”, *Kosovo Foundation of open society*, 2013, p. 9, Available from: <http://kfos.org/wp-content/uploads/2013/04/Kosovo-EU-Relations-The-History-of-Unfulfilled-Aspirations.pdf>, (Accessed 17 March 2014)

³¹⁰ Ибид, стр. 31.

³¹¹ Ibid, p. 9.

³¹² Ибид, стр. 31.

³¹³ Ibid, p. 9.

Европи³¹⁴. Управо од тог тренутка, ЕУ је у свакој наредној декларацији и извештају почела да помиње и Косово.

Овде свакако треба поменути и еволуцију приступа ЕУ проблему Косова. Када говоримо о Европском парламенту, ситуација је јаснија него са осталим институцијама ЕУ, будући да већину у њему чине посланици који долазе из држава чланица ЕУ које су признале независност Косова, па је и било очекивано да ово тело неће заузети неутралан став по питању независности Косова, као што то чини Европска комисија. Међутим, ако погледамо резолуције Европског парламента о напретку Србије и Косова на путу ка ЕУ, треба рећи да се у њима виде благе недоследности. Наиме, у свим резолуцијама о напретку Косова, чије предлоге је углавном састављала Улрике Луначек, Известилац Европског парламента за Косово, Парламент позива експлицитно на признање независности Косова, док у резолуцијама о напретку Србије, нигде се не помиње експлицитно независност Косова, али се може из текста наслутити да већина посланика у Парламенту подржава независност Косова.

Наиме, уочи проглашења независности Косова, Европски парламент је 2007. године, одмах након завршетка преговора о статусу Косова уз посредовање Мартија Ахтисарија, поздравио његов план, али не експлицитно о надгледаној независности Косова. Овом резолуцијом, Парламент је „поздравио Ахтисаријев план о надгледаном суверенитету и чињеницу да Ахтисаријев план предвиђа широку аутономију за српску и остале заједнице, укључујући и одређени степен општинске аутономије у складу са принципима субсидијарности и самоуправе“³¹⁵, а поред тога је „позвао све чланице ЕУ на постизање јединствене позиције у односу на питање Косова“³¹⁶. Наравно, Парламент у овом тренутку још увек није имао дефинисану позицију у односу на независност Косова, али се из резолуције може закључити да је независност Косова, која је предложена у Ахтисаријевом плану, добродошла.

У резолуцији о напретку Косова из 2010. године, Парламент наводи да су Косово као независну државу признале 22 чланице ЕУ, док пет то није учинило. Да би европска политика била ефикаснија за добробит свих на Косову, чланице ЕУ би требало да појачају

³¹⁴Ibid, p. 9.

³¹⁵ “European Parliament Resolution of 29 March 2007 on the future of Kosovo and the role of the EU”, European Parliament, 2007, Article 8, Available from: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0097+0+DOC+XML+V0//EN>, (Accessed 16 April 2015)

³¹⁶ Ibid, Article 17

заједнички приступ Косову, а поред тога, у истој резолуцији Парламент је експлицитно „позвао државе чланице ЕУ да признају независност Косова“³¹⁷.

У резолуцији о Србији, од јануара 2011. године, Парламент „поздравља спремност српске владе да учествује у обновљеном дијалогу са Косовом у оквиру ЕУ и позива на што скорији почетак преговора. Парламент позива Србију да започне дијалог са Косовом без помињања нових преговора о статусу и изражава уверење да се приступ “корак по корак” може применити за добробит свих грађана Косова“³¹⁸. Поред тога, Парламент „позива српску владу да расформира паралелне српске структуре на Косову које подривају процес децентрализације и спречавају пуну интеграцију српске заједнице у косовске институције“³¹⁹. Дакле, веома је јасно да је Парламент и у овој резолуцији истакао да неће бити нових преговора о статусу Косова и да треба отпочети са спровођењем нове политике, „корак по корак“, у процесу нормализације односа између Србије и Косова.

Међутим, у резолуцији о Косову из 2013. године, Европски парламент је поново "подстакао преосталих пет држава чланица ЕУ да признају Косово, јер би се тиме додатно омогућила нормализација односа између Београда и Приштине"³²⁰.

С друге стране, у резолуцији коју је усвојио у марту 2015. године, Европски парламент „инсистира на томе да преговарачко поглавље 35, које се бави односима са Косовом, мора бити детаљно дефинисано“³²¹. Поред тога, Парламент је у члану 9 „поздравио потписивање Првог споразума о нормализацији односа, који су постигли премијери Србије и Косова 19. априла 2013. године, као и напоре Србије у процесу нормализације односа са Косовом, снажно охрабрујући српске власти да преузму конструктивну улогу у процесу, као и у процесу успостављања добросуседских односа,

³¹⁷ “European Parliament Resolution of 8 July 2010 on the European integration process of Kosovo”, European Parliament, 2007, Article 8, Available from: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2010-0281&language=EN>, (Accessed 16 April 2015)

³¹⁸ “European Parliament Resolution on the Serbia Progress Report”, European Parliament, 2011, Article 5, Available from: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B7-2011-0021&format=XML&language=EN>, (Accessed 16 April 2015)

³¹⁹ Ibid, Article 7

³²⁰ “European Parliament Resolution of 18 April 2013 on the European integration process of Kosovo”, European Parliament, 2013, Article 3, Available from: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2013-0187&language=EN>, (Accessed 16 April 2015)

³²¹ “European Parliament Resolution on Serbia’s Progress Report”, European Parliament, 2015, Article 5, Available from: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+MOTION+B8-2015-0213+0+DOC+PDF+V0//EN>

који су у најбољем интересу и Србије и Косова. Поред тога, Парламент сматра да је процес нешто успорен, како због избора у Србији, тако и због избора на Косову. С друге стране, Парламент поздравља формирање Владе Косова, што је добар корак повратку дијалога на највишем нивоу, а такође поздравља и конструктивну улогу Владе Србије у охрабривању изабраних представника српске мањине да учествују у стварању коалиционе Владе у Приштини. Парламент такође позива и Србију и Косово да крену напред у пуној имплементацији већ постигнутих договора, у доброј вери, а охрабрује обе владе да даље нормализују своје односе. Парламент подсећа да преговарачки оквир захтева напредак у процесу нормализације односа у оквиру преговарачког поглавља 35 и подсећа да тај процес мора да се одвија паралелно са процесом притупних преговора. Парламент подвлачи да је важно да поглавље 35 мора бити отворено што пре у преговорима са Србијом и да пуна нормализација односа са Косовом може олакшати пут Србије ка ЕУ³²².

С друге стране, исти посланици су усвојили и резолуцију о Косову истог дана, у којој „се охрабрује преосталих 5 земаља које нису признале независност Косова, да то учине“³²³.

Као што се може видети, Европски парламент заправо позива остале институције ЕУ да отворе најпре поглавље 35 у приступним преговорима са Србијом, али тако да напредак у нормализацији односа са Косовом, буде пресудан фактор приликом оцењивања напретка у тим преговорима. С друге стране, јасно је да Парламент подржава независност Косова, јер је још једном позвао на успостављање добросуседских односа. С друге стране, имајући у виду то да се резолуције о напретку Србије и напретку Косова разликују у погледу експлицитног помињања независности Косова, треба се запитати на основу чега Европски парламент позива остале институције ЕУ да формирају јединствену позицију у односу на независност Косова, када се у резолуцијама о напретку Србије појављују извесни проблеми приликом формулисања заједничког текста, јер се у се у њима не говори изричито о независности Косова, већ о надгледаном суверенитету и добросуседским односима, док са друге стране у резолуцијама о Косову, исти посланици позивају експлицитно на признање независности Косова. Дакле, ни позиција Парламента

³²² Ibid, Article 9

³²³ “European Parliament Resolution on the European integration process of Kosovo”, European Parliament, 2015, Article 5, Available from: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2f%2fEP%2f%2fTEXT%2bMOTION%2bB8-2015-0214%2b0%2bDOC%2bXML%2bV0%2f%2fEN&language=EN>, (Accessed 16 April 2015)

није до краја дефинисана, иако је добро познато да већина посланика подржава независност Косова, па се поставља и питање због чега то експлицитно не наведу и у резолуцијама о напретку Србије, као што то чине у резолуцијама о напретку Косова.

С друге стране, Европска Комисија има нешто неутралнији приступ проблему Косова. „Али, Комисија је институција која по сваку цену жели да покаже спољном свету минимални консензус унутар ЕУ о сваком питању, па и о питању статуса Косова, или бар европских интеграција Косова“³²⁴. Тако је на пример, 2009. године у посебној Декларацији истакла да „одсуство заједничке позиције о статусу Косова не спречава ЕУ да буде стално присутна на Косову“³²⁵, уз истовремено пружање подршке косовским властима у спровођењу реформи. Међутим, иако је преовладавало мишљење унутар саме ЕУ да ће ова декларација бити уједно и Студија изводљивости за почетак преговора са Косовом о Споразуму о стабилизацији и придруживању, до тога није дошло, пре свега због противљења 5 држава чланица ЕУ које нису признале независност Косова, а које су истицале не само политичку страну проблема, већ и правну и то да ЕУ правно гледано, не може да ступи у уговорни однос са територијом чији је статус недефинисан, као што је то учинила са државама региона. Према члану 310 Уговора из Нице, ЕУ, је могла „закључити споразуме о придруживању са трећим државама, групом држава и међународним организацијама“³²⁶, а након ступања на снагу Уговора из Лисабона 1. децембра 2009. године, ЕУ добија правну личност и могућност да сама ступа у уговорне односе са страном са којом то жели. Тако је на основу члана 217, 2012. године, Комисија и усвојила Студију изводљивости за Косово, чиме је отворен пут за отпочињање преговора и закључивање ССП-а са том територијом. У Студији, Комисија „потврђује да је Косово у већини сектора успоставило законодавне оквире и основне административне капацитете, што је довољно да се отпочну преговори о Споразуму о стабилизацији и придруживању, иако постоје озбиљни пропусти и бројни проблеми које Косово треба да реши како би преузело обавезе из таквог споразума“³²⁷, уједно препоручујући усвајање преговарачког оквира за преговоре са Косовом Савету ЕУ, али онда када Косово испуни 13 мерила

³²⁴Ибид, стр. 34.

³²⁵„Kosovo-EU relations: The history of unfulfilled aspirations?“, *Kosovo Foundation of open society*, op.cit., p. 11

³²⁶„Consolidated version of the Treaty on the functioning of the European Union“, EU laws and publications, 2012, p.114.

³²⁷„Feasibility study for Stabilization and association agreement between European Union and Kosovo“, *European Commission*, 2012, p. 11.

напретка односно „benchmarks“³²⁸ у области владавине права, администрације, заштите мањина и трговине. С друге стране, Савет је у тзв. Закључцима из 2012. године употребио један контроверзан термин у вези са Косовом. Наиме, није било јасно да ли је Савет „поздравио“ или „примио на знање“ Студију изводљивости, пре свега зато што је основна разлика између та два термина та што реч „поздравити“ најављује дубље политичке односе и посвећеност, док „примити на знање“ није толико стриктна синтагма, односно њеном употребом, стране се не обавезују у посебној мери да ће нешто и урадити. Међутим, након дуге анализе, очигледно је да је Савет ипак употребио термин „примити на знање“³²⁹ уз додатак чувене фусноте, која је договорена између Србије и Косова о представљању Косова на међународним скуповима.

Оно што се мора нагласити свакако, јесте и веома интересантно објашњење правног основа за потписивање ССП-а са Косовом. Наиме, будући да нису све чланице ЕУ признале независност Косова, Комисија у Студији наглашава да „Унија није ограничена у потписивању међународних споразума само на признате државе или међународне организације. Такви споразуми се могу закључити са било којим ентитетом за који друга страна сматра да може ступити у уговорни однос у складу са међународним правом. У прошлости, ЕУ је закључила неколико међународних споразума са ентитетима који нису суверене државе“³³⁰, попут Споразума о репатријацији са Хонг Конгом, или сличних споразума са Палестином и Макаоом³³¹. Заправо, водећи се чланом 218 УФЕУ, Комисија управо истиче да тај чин „не представља признање Косова од стране Уније као независне државе, нити да он представља признање Косова од стране чланица ЕУ, али да не представља самим тим ни повлачење признања од стране оних чланица које су признале Косово“³³². На основу тога је Комисија у априлу 2013. године, започела припреме за укључивање Косова у програме ЕУ, а посебан значај су добили тзв. оквирни уговори о учешћу Косова у програмима ЕУ³³³. Иако је овај инструмент добро познат свим државама Западног Балкана, јер је промовисан још на самиту у Солуну 2003. године, Косово, као

³²⁸Ибид, р. 11.

³²⁹„Press release 3251th meeting”, *Council of the European Union*, op. cit., p. 1.

³³⁰„Consolidated version of the Treaty on the functioning of the European Union”, op. cit., 2012, p. 3.

³³¹„Kosovo-EU relations: The history of unfulfilled aspirations?”, *Kosovo Foundation of open society*, op.cit., p. 16.

³³²„Feasibility study for Stabilization and association agreement between European Union and Kosovo”, *European Commission*, 2012, p. 3.

³³³„Recommendation for a Council decision authorising the opening of negotiations on a Stabilisation and association agreement between EU and Kosovo”, *European Commission*, 2013, p. 2.

територија са недефинисаним статусом, није могла да их искористи, а доста дуго се није ни расправљало о могућности да и Косово буде укључено у њихову примену. Међутим, 2009. године, Комисија је путем документа под називом „Испуњавање европске перспективе“ за Косово, истраживала могућности за закључивање Оквирног споразума и са Косовом. Након добијене сагласности Европског парламента, 2011. године, Комисија је затим упутила Савету преговарачки оквир, након чега га је он и усвојио 2012. године. Овде треба рећи да је Комисија сматрала да су члан 212 УФЕУ, као и параграф 6, члана 218, правне основе за потписивање таквог споразума. Наиме, у члану 212 се истиче да „ће Унија спровести економске, финансијске и мере техничке сарадње, укључујући и помоћ, пре свега финансијску, са трећим државама које су неразвијене“³³⁴. Веома је важно рећи и то да је овај инструмент од изузетног значаја за Косово јер би на тај начин било укључено у 22 трговинска и финансијска програма ЕУ, уз активирање и друге компоненте ИПА.³³⁵ Међутим, иако не постоје одговарајући правни основ за ступање ЕУ у уговорни однос са Косовом у оснивачким актима ЕУ, „и даље остаје неразјашњено зашто Комисија инсистира на оваквом објашњењу о тзв. статусној неутралности члана 217, када он јасно наводи државу, групу држава или међународне организације као могуће стране уговорнице са ЕУ, док се ентитети, који нису државе, или их не сматрају све чланице ЕУ државама, нигде не помињу“³³⁶. Међутим, и поред тога што је овакав ССП потписан са Косовом 27. октобра 2015. године, имајући у виду да је ЕУ добила правни субјективитет после ступања на снагу Уговора из Лисабона, ССП потпада под тзв. мешовиту процедуру закључивања и да би он ступио на снагу, неопходно је да га ратификују и парламенти свих чланица ЕУ, али већ сада можемо приметити да, чланице које нису признале независност Косова, не планирају у блиској будућности дозволити ратификацију ССП-а са Косовом. То значи да је процес европских интеграција суштински политички процес и да заправо у случају преговарачког поглавља 35 услови нису јасни и кредибилни, јер ЕУ нема стратегију за дугорочну нормализацију односа Србије и Косова.

Када говоримо о решавању конфликта између актера од којих је барем један међународно призната држава, а други политички ентитет, који нема ни пун суверенитет ни пуно међународно признање, онда се стиче утисак да су полупризнате државе тек

³³⁴“Consolidated version of the Treaty on the functioning of the European Union”, op. cit., p. 114.

³³⁵Неки од програма су: Fiscalis 2013, Customs 2013, Galileo, Sesar, Europe for citizens...

³³⁶ Стефан Недељковић, *Односи Србије и Косова у контексту европских интеграција*, оп. цит., стр. 36.

нешто више од производа међународне анархије или такорећи црне тачке на мапама суверених држава. Врло често су такве територије повољно тло за развој организованог криминала, послове везане за трговину наркотицима, оружјем и људима. Ова слика непостојања ефикасног правног система је употпуњена насилном и дестабилизујућом борбом између тзв. „господара земље“. Такви ентитети се често описују као марионете спољних центара моћи, па се нпр. Абхазија и Јужна Осетија називају руским марионетама, северни Кипар турском марионетом, а Косово америчком. Оваква суморна слика таквих политичких ентитета је ипак истинита. С друге стране, непостојеће економије тих територија обично је саме учествују у међународном непризнавању јер ти ентитети као да једним делом настоје да буду сиромашни и релативно слаби, а правило је да се боре за пуну контролу над територијом за коју мисле да је њихова, док „господари земље“ имају врло важну улогу у томе. Коначно, највећи број таквих полупризнатих држава се ослања на спољне „господаре“ у обезбеђивању војне, економске и дипломатске подршке. Међутим, није све тако лако приликом анализе функционисања таквих ентитета. Наиме, постоји велики број варијација у њиховом функционисању. Неки од њих заиста су успели да створе ефикасне квази - државне структуре, а иако су и даље зависни од спољне подршке, ипак не треба да потценимо њихову унутрашњу динамику.

Полупризнате територије су увек повезане са значајним претњама по регионалну стабилност и скоро увек укључују и хуманитарна питања. Стога, постоји потреба различитих актера, попут ЕУ да решавају ове проблеме ефикасније, а први корак ка томе је признати побројане изазове. Али то нас доводи до још једног значајног питања: Како међународно признати актери могу да се позабаве проблемима на непризнатој или полупризнатој територији и да ли је такав ангажман користан или штетан за решавање конфликта? Питање територијалног суверенитета је посебно занимљиво проучавати у случајевима у којима су умешане међувладине и наднационалне институције ЕУ јер је суверенитет полупризнатих територија под знаком питања и увек укључује угрожавање суверенитета матичне државе. Питање које се поставља је да ли ЕУ може и да ли треба да заобиђе противљење матичне државе, која је међународно призната, у успостављању контаката са проблематичном територијом или да ли је можда корисније да их убеди у користи од тога. Међутим, пре него што дамо одговор на ова питања, треба рећи да се намеће још једна важна дилема, а то је да ли такво уплитање у проблем може уопште да га

реши. Неки би можда рекли да такав ангажман охрабрује сепаратизам на другим територијама, али и да уједно увећава шансе да ови ентитети преживе упркос недостатку пуног признања, што аутоматски води смањењу њихове жеље за постизањем компромиса. С друге стране, недостатак таквог ангажмана доводи до радикализације политичких елемената, и баца практично непризнату територију у руке паравојних формација и трговаца оружјем. *De facto* независност ових територија се једноставно не може тако лако сломити, чак и ако би неко можда желео, а политички лидери тих ентитета су вето играчи у свим мировним преговорима, чак и ако нису у правом смислу те речи представљени.

Ситуација на Косову, у Транснистрији, Нагорно-Карабаху и сличним територијама је од кључног значаја за ЕУ. Конфликти који подразумевају учешће квази-држава, осим што представљају претњу по регионалну стабилност, увек подразумевају и значајне хуманитарне проблеме, а као актер са развијеном политиком људске безбедности, ЕУ има обавезу да се у такве проблеме укључи, а због географске близине тих подручја, она је једини актер који може да пружи такву врсту ангажмана. Аргументи који говоре у прилог томе да ЕУ треба да се укључи у проблеме који често подразумевају учешће полупризнатих држава, углавном се тичу следећег:

- Потребне за људском безбедношћу-неопходно је позабавити се проблемима који узрокују људску патњу која је повезана са насиљем или са немогућношћу таквих ентитета да обезбеде основне људске потребе,
- развоја-овај елемент је важан јер укључује пружање помоћи на дужи рок,
- потребе за регионалном стабилношћу, која је повезана са опасношћу изолованости таквих територија, али и са екстремизмом и могућим тероризмом.

Међутим, иако је ЕУ укључена у решавање конфликта широм света, нарочито у Европи и поред тога што није јасна ситуација са признавањем независности проблематичних територија, ипак морамо рећи да недостају неки важни елементи и самој Унији, иако је њен приступ до сада био најразвијенији од свих приступа осталих међународних актера. Наиме, све до скоро, ЕУ није схватала свој потенцијал као актера у међународном посредовању и обезбеђивању међународног мира. То је највероватније

била последица дешавања споља, пре свега напора УН у изградњи споствених капацитета, али и спољних притисака, нарочито од стране невладиних организација, које су практично монополизовале подручје међународног посредовања и изградње мира. Посредовање међутим, није искључиво поље деловања ЕУ. Заправо, све до скоро је ЕУ играла ту улогу, а можда и управо због тога има нејасне резултате. Али оно што је значајно рећи јесте да је ипак била врло успешна у случајевима у којима је пружала подршку посредовању и дијалогу, које су водили неформални актери попут невладиних организација. ЕУ је једини такав актер који барем начелно поседује огроман потенцијал за посредовање и одозго-на доле и одоздо-на горе, а главни фокус свих њених напора је постао вредносни систем и изградња грађанског друштва. На основу тога, можемо рећи да је ЕУ учествовала до сада на три начина у посредовању у конфликтима:

- У посредовању заснованом на моћи - посредници заправо овде употребљавају „штап и шаргарепу“ како би издејствовали договор. Процес је дефинисан као искључив, а посредници користе тактику манипулације како би се постигао договор који су замислили,
- У посредовању које је засновано на интересима-посредници користе тактику којом пружају осећај „власништва“ странама у сукобу, односно доста пажње посвећују интересима обеју страна,
- У посредовању које је засновано на трансформацији-посредници настоје да промене односе између страна и њихове перцепције оног другог, а решавање сукоба је дугорочан процес који се одвија укључивањем великог броја актера друштва са обе стране.

Званични преговори прате строго хијерархију, са шефовима делегација и опуномоћеним преговарачима, а неформални разговори обично прате веома мало или не прате уопште хијерархију, и стога омогућавају много шире истраживање кључних проблема, као и трагање за решењима. Први начин вођења преговора заправо укључује приступ који је заснован на моћи, док други укључује приступ који је заснован на интересима или можда чак и трансформацији. Сва истраживања ових проблема међутим, долазе до истог закључка, а то је да је ЕУ до сада користила пре свега први начин вођења

преговора, који је заснован на моћи. Ово нам стога говори то да је ЕУ била подложна некомплетном вођењу преговора, утицајима држава чланица и њихових интереса, и подмиривању захтева само једне стране у преговарима, њених интереса или да је подржавала само једно од могућих решења. С друге стране, ЕУ би требало да користи други и трећи приступ, како би у крајњој линији довела до трансформације сукоба. ЕУ несумњиво има све што је потребно за то, односно има потенцијала за такав приступ зато што инсистира на вредностима и основним људским правима, демократским стандардима и партиципацији грађана у политичком животу неке заједнице. Овде је битно истаћи да су посредници скоро увек пратили већ претходно успостављени оквир за преговоре, који је водио већ унапред утврђеном решењу, што је увек водило томе да су и сами посредници постајали страна у преговорима. Друго, посредници у таквим случајевима нису свесно примењивали принципе посредовања, већ су уместо тога користили само методе трговања како би издејствовали неко решење, не водећи рачуна о стварним потребама страна у сукобу. То у стварности заправо води не смиривању ситуације, или мирног решавања конфликта, већ такав начин уплитања посредника у сам сукоб води продужавању агоније сукоба и постојању нејасне ситуације и статуса полупризнатих територија.

Ако говоримо о природи и перцепцији ЕУ као мировног пројекта, морамо имати у виду да су једним делом приоритети циљеви спољне политике ЕУ на врху листе и настојања да се она профилише као актер који подржава решавање сукоба. Уговором из Мастрихта из 1993. године, када је ЕУ истакла по први пут такве амбиције у спољној политици, решавање сукоба је категорија која је била приоритетна међу тим циљевима, поред промовисања „међународне безбедности, регионалне сарадње, демократије, владавине права и људских права“³³⁷. Од тог тренутка, ЕУ је остала при својим циљевима. Европска безбедносна стратегија из 2003. године, отворено је позвала Унију да се ангажује у широком спектру активности у вези са решавањем конфликта, и то од „превенције конфликта, преко управљања кризама, до постконфликтне стабилизације“³³⁸. Исто тако, Лисабонски уговор из 2009. године је поставио као задатак Унији у спољним пословима, да „настоји да очува мир, помаже у превенцији сукоба и да ради на јачању

³³⁷“The treaty on the European Union”, Title V, Article J. 1, *European Commission*, Official Journal of the European Communities, 1992, p. 58, Available from: https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/maastricht_en.pdf, (Accessed 4 December 2014)

³³⁸“European security strategy-A secure Europe in a better world”, *Council of the European Union*, 2003, p. 12, Available from: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, (Accessed 4 December 2014)

међународне безбедности³³⁹. Конкретно, Уговор идентификује јасну везу између унутрашње природе ЕУ и њених спољних импликација. У остваривању спољне политике, Уговор даје могућност Унији да буде „вођена жељом за промовисањем принципа на којима је сама Унија створена, на којима се развија и проширује, и то на глобалној сцени“³⁴⁰. Другим речима, након што је обезбедила мир на унутрашњем плану, циљ спољне политике ЕУ би требало сада да буде промоција мира према споља, и то тако што ће промовисати и инсистирати на постизању принципа на којима је она сама основана. Ови принципи пре свега укључују „демократију, људска права, основне слободе и владавину права“³⁴¹, поред међудржавне сарадње и интеграције. Дакле, оно што је карактеристично за приступ ЕУ у области решавања сукоба је успостављање везе између принципа на којима је основана, са једне стране, и превенције и решавања конфликта, са друге стране, а ти принципи се могу посматрати и као циљеви посеби, али и као инструменти за решавање сукоба, како је уосталом и сама европска историја показала. Када говоримо о начинима решавања сукоба које ЕУ заступа у конфликтним ситуацијама, имајући у виду њену природу као ентитета у којем се суверенитет дели, можемо рећи да је Унија на врх листе приоритета тих начина поставила територијални интегритет држава, поред остваривања групних и индивидуалних права у оквиру њих. У већини случајева, Унија је радила на решењима која су укључивала федерализацију или већи степен поделе власти када су у питању унутрашњи сукоби. Аутономија, федерални или консоцијацијски модели су препознати као најбољи рецепт за помирење захтева матичних држава за очувањем територијалног интегритета са захтевима мањинских заједница за остваривање колективних права и самоодређења. Постоји доста примера таквих настојања Уније, од подршке плану Кофија Анана за Кипар, преко посредовања Хавијера Солане у случају стварања Државне заједнице Србија и Црна Гора, потписивања Охридског споразума у случају сукоба у Македонији, подршке и активног учешћа плановима за Босну и Херцеговину, па све до случајева сукоба у Грузији и Нагорно - Карабаху. у неким другим случајевима ЕУ је подржала само проширење индивидуалних, културних и мањинских

³³⁹“Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community“, Article III-193 (2c), 2007, *European Commission*, EU laws and publications, 2012, Available from: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=EN>, (Accessed 4 December 2014)

³⁴⁰ Ibid, Article III-193 (1).

³⁴¹ Ibid, Article I-2, Article I-3.

права у оквирима мултикултуралних држава. У проблему са турским Курдима на пример, ЕУ је подржала јачање заштите људских права, политичке партиципације и културних права курдске мањине, са могућношћу веће децентрализације државне управе. Међутим, упркос оваквој пракси, ЕУ је подржала у неколико наврата сецесионистичке тежње и сви случајеви се односе на Западни Балкан и Блиски исток. ЕУ није успела да спречи распад Југославије, који је кулминирао проглашењем независности Косова 2008. године, а иако је на примеру стварања Србије и Црне Горе, као државне заједнице, покушала да спречи на неки начин насилну сецесију Црне Горе, ЕУ је ипак подржала њено одвајање већ на самом почетку. Међутим, и у овим случајевима, ЕУ је промовисала регионалну сарадњу и то путем подршке Пакту стабилности у Југоисточној Европи и Процесу сарадње у Југоисточној Европи у настојању да преслика успешан модел који постоји у њој самој, на овај проблематични регион. Иако се настојања Уније и њена жеља да се наметне као актер који решава сукобе, могу назвати конзистентним кроз историју, у пракси не постоји таква конзистентност. ЕУ је означена као неуспешни актер приликом неуспеха у бившој Југославији, иако су на осталим пољима били очигледни успеси њене спољне политике, а као главни узрок свега тога наводе се често структурни разлози саме Уније. Заједничка спољна и безбедносна политика ЕУ је осванула 1993. године у сред сукоба у бившој Југославији и у овом контексту, Унија је показала све слабости своје структуре и своје природе као тек нешто више од савеза држава које се не одричу најважнијих елемената својих суверених надлежности у спољној политици. Унутрашње поделе и тромост Уније су у овом случају подриле њена настојања да спречи и на крају заустави рат на својим границама. Међутим, неуспех ЕУ у балканској трагедији, довео је до појаве свести о томе да је неопходно „опремити“ Унију много боље у спољнополитичком и безбедносном смислу и о томе да је неопходно сада радити на стабилизацији Западног Балкана, ако већ ратови нису могли бити спречени. Од ‘90-их година, које су биле несрећне и за регион и за саму ЕУ, ипак можемо приметити да је развијена једна сасвим нова политика Уније, и то тако што су примењене лекције из прошлости. Након рата на Косову, ЕУ је интензивирала своје односе са земљама Западног Балкана у освит 21. века. На мултилатералном нивоу, примењујући лекције из случајева Пакта за стабилност Источне Европе, ЕУ је покренула и Процес сарадње у Југоисточној Европи, а активно је подржавала и функционисање Пакта за стабилност Југоисточне Европе, који су усмерени на помирење и регионалну сарадњу.

Такође, примењујући и лекције из успешног источног проширења, ЕУ је интензивирала билатералне уговорне односе са овим земљама, посебно од 2003. године, када је на Самиту у Солуну истакла своју намеру да се и земље Западног Балкана интегришу у ЕУ. ЕУ је покренула Процес стабилизације и придруживања са овим земљама и то кроз посебан инструмент Споразума о стабилизацији и придруживању, чији је један од главних приоритета било пружање финансијске помоћи за реформе, које би омогућиле у крајњој линији и приступање ових земаља ЕУ. Када говоримо о слабостима ЕУ као актера који приступа решавању сукоба, онда морамо имати неколико важних елемената на уму:

- **Политичка спремност и кохерентност држава чланица** - ЕУ свакако недостаје јединствено у на међународној сцени. Чак 28 држава чланица, рачунајући и Велику Британију, одржава редовне састанке и разговоре. То је добро за сарадњу међу државама чланицама ЕУ, али са аспекта управљања кризама то није пожељно понашање. У кризним ситуацијама, веома је важно реаговати брзо и одлучно, а имајући у виду процедуре одлучивања и усаглашавања унутар ЕУ, ова карактеристика Уније представља управо њен највећи недостатак. Главни разлог некохерентности је свакако „стубовска структура“ ЕУ, која је неформално остала на снази и након ступања на снагу Лисабонског уговора.
- **Недовољни капацитети ЕУ** - ЕУ је након Хладног рата изградила веома сложenu мрежу инструмената и средстава у области управљања кризама. Не само да је своје ангажовање усмерила на почела промовисање демократије, владавине права и поштовање људских права, већ је започела и са привлачењем некада ратом захваћених земаља источне и југоисточне Европе. Велику улогу у томе су имали програми реконструкције, финансијске помоћи и надгледања избора. Међутим, ЕУ није успела да створи војне инструменте који би били примењени у кратком року. Иако су 1999. на састанку Европског савета у Хелсинкију основане Европске снаге за брзо деловање које могу бројати до 60 000 војника, ЕУ је поред Сједињених Држава, остала слабији актер. Оно у чему ЕУ јесте била успешна јесте развој капацитета за цивилне мисије (мисије надгледања изборног процеса, полицијске мисије итд.), а разлог за тако скромне резултате свакако треба тражити у неслагању држава чланица ЕУ по питању суверенитета и партнерста са САД.

- **Несамосталност ЕУ у безбедносним питањима** – овде треба рећи то да је ЕУ у бројним кризама увек била у сенци САД и НАТО-а, имајући у виду Берлински пакет и могућност да ЕУ користи капацитете ове организације, али и Сједињене Државе, које су увек пресудно утицале на деловање екстремних структура, што је био главни предуслов да ЕУ уопште отпочне своју мисију и на Косову. Ипак, важно је рећи да је ЕУ преузела одговорност за значајно тежи посао, а то је реконструкција друштва на Косову и његова стабилизација. Разоружавање екстремистичких група једноставно није довољно.

Када говоримо о конкретном утицају ЕУ на трансформацију конфликта у њеном окружењу, онда морамо истаћи неколико фаза тог утицаја. Најпре, ЕУ у првој фази примењује тзв. политику „штапа и шаргарепе“, покушавајући механизмима интеграције и придруживања да наведе актере у сукобу да промене своје политике једни према другима. Главна „шаргарепа“, коју ЕУ употребљава је свакако чланство. У преговорима о приступању, као и у периоду у ком се испостављају услови за отварање преговора о чланству, ЕУ инсистира на имплементацији њених правних и нормативних оквира, односно *acquis communautaire*, укључујући и решење сукоба. Ови механизми и начини утицаја на конфликте у окружењу ЕУ очигледно зависе од жеље сукобљених страна да постану чланице ЕУ, односно, то значи да ако таква жеља не постоји, сукобљене стране неће сматрати чланство у Унији као нешто што ће их покренути ка промени њихових политика и приступа самом конфликту. С друге стране, уколико страна у сукобу и прати „шаргарепу“ ЕУ, то не значи аутоматски да је она променила своје виђење друге стране у сукобу и њене улоге, већ то може значити да је страна применила стратегију и да је њено понашање стратешко. Стога, иако је утицај ЕУ у овом случају врло ефикасан у преговорима о приступању, он је краткорочан и у неку руку усиљен и вештачки. У поређењу са чланством, други механизми ЕУ нису толико снажни. Споразуми о придруживању не укључују све погодности које пуноправно чланство носи са собом, у крајњој линији чак не носи са собом ни симболички значај чланства. Финансијска и свака друга помоћ у оквиру Споразума јесу традиционални дипломатски инструменти утицаја на трећу страну, и могу бити веома важне „шаргарепе“, нарочито ако се ради о најближем суседству ЕУ, али они неће бити баш толико „слатка шаргарепа“, нарочито ако се

одуговлачи са коначним приступањем Унији. Други начин на који ЕУ може утицати на решавање конфликта, јесте помоћ ЕУ у остваривању контаката међу сукобљеним странама, пре свега кроз директну финансијску помоћ заједничких активности. Такви контакти међутим, нису сами по себи кораци који воде потпуном решавању конфликта, али заустављање сукоба путем заједничких пројеката може имати дугорочне ефекте на формирање друштвених мрежа преко линија поделе међу сукобљеним странама. Уколико заједничким пројектима стране успеју да, не само прекину сукоб, него и увећају сопствено благостање и запосленост људи, то ће у крајњој линији одвући људе са улица и променити структуру њихових преференција, тако да насилни сукоб неће више бити пожељна опција.

Међутим, ово су све позитивни облици утицаја ЕУ на решавање сукоба, али морамо се запитати да ли постоје и негативни облици тог утицаја. Наиме, уколико дође до неједнаке и временски различите интеграције страна у сукобу у ЕУ, то може да их подстакне да почну са процесом интензивирања сукоба, јер ако барем једна од њих постане чланица ЕУ пре оне друге, онда ће та која је приступила Унији користити свој положај и солидарност унутар ЕУ да оствари неке своје циљеве и да изнуди од друге стране уступке. С друге стране, временски неједнако приступање страна у сукобу ЕУ, може водити стварању европског идентитета код оне стране која је прва приступила, истовремено водећи ка одбацивању тог „регионалног“ идентитета који је раније имала, што само може довести до појаве нове линије подела, јер ће страна у сукобу која је чланица ЕУ видети себе као „европску“, а ону другу страну као неког ко је мање вредан и ко није „зreo“ за такву врсту напретка. То се у крајњој линији и десило када је Хрватска приступила ЕУ јер су хрватски политички лидери одбацили „балкански“ идентитет, тврдећи да се Хрватска никада и није налазила на Балкану, уједно инсистирајући на свом „европском“ идентитету, као нечему што је изнад „балканског“, примитивног, деградирајућег... Међутим, поставља се питање: Под којим условима ће утицај ЕУ бити позитиван или негативан? То зависи од неколико фактора. Прво, позитиван утицај ће бити остварен ако имамо ситуацију у којој је чланство сукобљених страна у ЕУ извесно у неком тренутку у будућности, док ће утицај бити негативан ако такве понуде и извесности нема. С друге стране, јачина тог позитивног утицаја зависиће од тога да ли сукобљене стране, са перспективом чланства у ЕУ, сматрају „штап и шаргарепу“ ЕУ легитимним механизмима деловања Уније и ако их виде као оствариве категорије које оне могу да интернализују и

прихвате својим. То нас доводи и до употребе финансијске помоћи саме ЕУ сукобљеним странама јер та помоћ треба у симболичком смислу да допре ван кругова политичких елита и да дотакне саму основу друштва. успех пружања помоћи зависи пре свега од способности ЕУ да подржи не само оне који су већ убеђени у њене добре стране, већ од тога да ли ће допрети до оних актера који не би прихватили ту помоћ и који не сматрају ту помоћ легитимним средством, већ мешањем у унутрашње ствари. Међутим, све што је примењено у случају нормализације односа између Србије и Косова наводи на закључак да не само да *ЕУ* нема јасну стратегију, већ и да *Бриселски споразум не решава суштину проблема у односима између Србије и Косова.*

4.3. Улога држава чланица ЕУ у процесу нормализације односа између Србије и Косова и Метохије

Не можемо, а да се не осврнемо на улогу тзв. земаља *Квинте*, будући да је ова неформална група у протеклом периоду била врло активна по питању промовисања косовске независности. Наиме, у Заједничкој спољној и безбедносној политици ЕУ, постоје формални, али и неформални канали функционисања и контаката између држава чланица. Не само да су представници држава чланица у сталном контакту пре него што се донесе било каква одлука, него су они склони да стварају коалиције међу собом, како би лобирали за доношење одређене одлуке. Овде је управо улога великих држава чланица веома занимљива, јер група у којој су окупљене-Квинта, окупља 4 државе чланице ЕУ (Француску, Велику Британију, Немачку и Италију) и једну државу нечланицу-Сједињене Америчке Државе. Земље окупљене у *Квинти* се сматрају најутицајнијим земљама чланицама ЕУ када је у питању доношење најважнијих одлука у спољној политици и оне заправо доминирају над осталим чланицама ЕУ у том погледу, а неки аутори групу у коју су окупљене чак називају „директоратом“, или испоставом САД у Европи, па стога одлуке у спољној политици често сматрају „одразом исхода расправа које се одвијају у овом директорату“³⁴². Група земаља *Квинте* представља неформални начин одлучивања у склопу спољне политике ЕУ, а често се дешава да мале државе чланице ЕУ немају другу алтернативу него да следе оно што су се државе окупљене у овој групи договориле. Када говоримо о пореклу идеје да се велике чланице ЕУ и САД окупе у једној оваквој групи, морамо имати на уму да је неколико година након стварања Европске заједнице, постојала најпре идеја стварања удружења између чланица Европске заједнице и САД, које ће функционисати ван оквира ЕЗ. С друге стране, ‘70-их година постојала је идеја да се створи институционализовани форум између САД и Европске политичке сарадње држава чланица ЕУ, која је претходила Заједничкој спољној и безбедносној политици ЕУ, а у крајњој линији имамо и идеју која је опстала најдуже од свих ових идеја, а то је да се створи „директорат“ између САД и само ограниченог броја чланица ЕУ. Ову идеју је покренуо француски председник де Гол, заједно са британским премијером Макмиланом

³⁴² Catherine Gegout, “The Quint: Acknowledging the existence of a big four-US Directoire at the heart of the European Union’s Foreign Policy Decision-Making process“ In: *Journal of common market studies*, vol. 40, No. 2, 2002, p. 332, Available from: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-5965.00357/full>, (Accessed 25 December 2014)

и америчким председником Ајзенхауером. Идеја је била да се формира трилатерални форум који ће се бавити светским питањима и геостратегијом у доба Хладног рата, као и да подстакне разговоре о планирању употребе нуклеарног оружја и реорганизације НАТО-а. Међутим, САД нису биле превише заинтересоване у том тренутку за ту идеју, тврдећи да ће се други амерички савезници, који нису део тадашње Европске заједнице, окренути против САД јер би могли да сматрају да се важне одлуке доносе без њиховог учешћа у том форуму. Међутим, то није подразумевало и званично одустајање од овог плана, који је Американцима био и те како занимљив. Ајзенхауер је 1959. прихватио заправо стварање овог форума, али у виду тајног удружења. Иронично, овај план је добио име по Рамбујеу, где је потписан протокол о његовом покретању, иако заправо није никада доживео свој врхунац и функционисање у правом смислу те речи, због амбициознијег плана Француске да преузме Европску заједницу под своје окриље у виду Фушеовог плана 1961. године. С друге стране, приликом одржавања Самита у Хагу 1969. године, који је требало да реши питања функционисања ЕУ након „кризе празне столице“ и најављене жеље Велике Британије да приступи Европској заједници, сада је Немачка била та која је заговарала ову идеју због неопходности одржавања тесних веза са САД. Француска је с друге стране, одбијала да се овако нешто уопште и деси, јер се плашила не само стварања јаких веза између Немачке и САД и јачања позиција Немачке, него и приступања Велике Британије ЕЗ, чиме би била поремећена равнотежа која је постојала са Берлином. Званично оправдање за француску позицију је наравно било угрожавање независности Европе у односу на САД и различитих механизма и традиција у спољној политици дв стране. Немачка у то време није желела да се пропусти прилика да се ојачају везе са САД и да се оконча доминација Француске у Европи. Коначно, 1974. године је донета одлука да се са САД покрене план активирања консултација у спољној политици, а 1980. године, Немачка, Италија и Велика Британија, сада као чланица Европске заједнице, доносе одлуку да се створи форум са САД. Француска је била потпуно игнорисана, што је био успех немачке дипломатије. Француска, увидевши опасност да буде потпуно скрајнута из креирања спољне политике, придружила се овој иницијативи. Ова група биће познатија као *Квинта*, или боље речено, „окрњена“ Контакт група за Балкан. Ова група земаља се први пут у том формату окупила за време трајања рата у Босни 1994. године у Лондону, а основни циљ је био да САД и европске земље пруже јединствен одговор на кризу у

Југославији. Остале чланице ЕУ су у почетку изразиле своје неслагање са функционисањем ове групе, наводећи да то није предвиђено Уговором из Маастрихта и да једино државе чланице у Савету министара и ротирајуће Председништво могу да креирају спољну политику ЕУ. Због тога је термин „Контакт група“ био врло непопуларан, јер није био мали број земаља које су се побуниле против ове иницијативе, нити су то биле занемарљиве државе, тако да се овај назив избегавао приликом избијања кризе у бившој Југославији. Једини пут када се Контакт група помињала јесу били сукоби на Косову 1998. године. Популарнији назив за ову групу земаља је од тог времена ипак био „Квинта“, како би се означила чињеница да Русија не учествује у тим разговорима. И док је Контакт група постојала на *ad hoc* основи, углавном до завршетка пропалих преговора у Рамбујеу, *Квинта* је наставила да постоји. Основна разлика у односу на Контакт групу је то што *Квинта* не постоји званично и то што Русија не учествује у њеном раду, а приметно је и то што нико у земљама које су њене чланице, не помиње ову групу земаља, изузев САД понекад. *Квинта* је заправо неформално удружење 5 држава чији се званичници нередовно састају на свим нивоима, од министарског, до експертског, а састанци се одржавају било засебно, било у склопу међународних конференција, заседања НАТО-а, УН, ОЕБС-а, а са тих састанака не постоје званични записи, изузев оних на Викиликсу.

Када говоримо о проблему независности Косова, *Квинта* је била врло активна од 2008. године, тачније од тренутка проглашења независности Косова. Једини записи који су доступни јавности о састанцима *Квинте*, су они на Wikileaks-у, те их је стога, неопходно анализирати. Наиме, 4. септембра 2008. године, представници земаља *Квинте* су се састали у Њујорку како би расправљали о упућивању захтева Србије за саветодавно мишљење Међународног суда правде о независности Косова, и то уочи изгласавања предлога у Генералној скупштини УН. Француска је у том тренутку предлагала да се чланице ЕУ одреде по сопственом нахођењу о томе да ли ће гласати или не и како, док су Немачка и Италија инистирале на томе да се пронађе заједничка позиција са САД и осталим чланицама ЕУ, која би морала да се спроведе. Међутим, чланице *Квинте* су се ипак договориле да покушају да пронађу заједничку позицију пре него што предлог буде послат Генералној скупштини, а да ће у међувремену радити на томе да Косово призна што већи број земаља и да „додатна признања и чланство у међународним организацијама,

могу послужити кредибилитету статуса Косова као независне државе³⁴³. Оно око чега су се представници земаља *Квинте* сагласили, јесте да је немогуће зауставити Србију у намери да преда свој предлог на гласање, јер у том тренутку није постојао довољан број гласова за тако нешто, будући да је тада само 6 чланица Општег комитета Генералне скупштине УН признало независност Косова, али да је могуће да се издејствује што већи број уздржаних гласова, како би се уништио легитимитет српске резолуције. Оно на чему су чланице *Квинте* такође радиле, јесте био контекст у коме ће се српска резолуција усвојити, ако се усвоји. „Британска представница, Карен Пирс, је изразила забринутост, наводећи да би Квинта могла да размотри покушај стављања амандмана на постављено питање за Суд. Немачки представник, Неј, је подржао предлог Италије да не треба подржати измену питања, јер би други могли да му придају много већи значај него што му Србија придаје³⁴⁴. Такође, било је и предлога да се истовремено упуте предлози резолуција о Јужној Осетији и Абхазији, не би ли се указало на то зашто је неопходно да се независност Косова призна, али та опција није победила, јер би земље *Квинте* дошле у опасност да изједначавају случајеве Косова и Грузије. Том приликом је договорено да се изврши снажан притисак на Црну Гору и Македонију да признају независност Косова, како би се повећао легитимитет косовске независности, а да би „пријем Косова у међународне финансијске институције и друге међународне организације, ојачало кредибилитет Косова као независне државе³⁴⁵.

Важно је рећи то да су велике државе чланице ЕУ у великој мери независне у вођењу спољне политике, а у већини случајева пресудно утичу на правац спољне политике ЕУ. Британија и Француска имају статус сталних чланица Савета безбедности, као и нуклеарно оружје, док имају и велики утицај у својим бившим колонијама, као и изузетно опремљену дипломатску машинерију. Величина немачке привреде и њена економска снага дефинитивно утичу на њену водећу улогу у ЕУ. Италија, Шпанија и Пољска, иако велике државе, још увек нису достигле тај ниво економске развијености, па стога и даље покушавају да се наметну као значајни играчи у европској арени. За сада се ове државе ограничавају на улогу водећих земаља у својим регионима за које су везане

³⁴³ “Quint confers on Kosovo ICJ referral”, paragraph 1 (c), *Wikileaks*, 2008, Available from: https://www.wikileaks.org/plusd/cables/08USUNNEWYORK810_a.html, (Accessed 25 December 2014)

³⁴⁴ *Ibid*, paragraph 4 (c).

³⁴⁵ *Ibid*, paragraph 5 (c).

историјски и географски. У поређењу са осталим земљама, „велика тројка“ има јасну водећу улогу у многим областима. Заједно представљају 40% популације ЕУ, а само Немачка чини око 16% популације Уније. Такође, ове земље чини око половине БДП-а ЕУ, док само Немачка доприноси са око 20%, за разлику од Француске која чини око 15% БДП-а ЕУ и Британије са око 14%. Са око 60% удела, ове три земље чине окосницу свих војних и цивилних капацитета ЕУ, а око 40% стручњака у области спољних послова ради за ове три државе. Постоји неколико фактора који разликују „велику тројку“ од остатка Уније, а који значајно утичу на њихову водећу улогу:

- **Способност самосталног деловања** - већина држава чланица ЕУ може утицати на развој догађаја у својим регионима. „Велика тројка“ се још увек може поуздати на сопствене капацитете. Иако овај капацитет полако опада и мења се из дана у дан, услед промењене структуре у свету, још увек ове земље могу врло ефикасно самостално наступати према трећим земљама.
- **Нису везане искључиво за ЕУ** - за већину малих држава чланица ЕУ основни приоритет је постала ЕУ као форум за доношење одлука. Највећи део њихових дипломатских капацитета је предодређен за учешће у Заједничкој спољној и безбедносној политици. За три водеће земље у ЕУ, Унија је само један од институционалних форума где оне делују, имајући у виду њихов активни ангажман УН, Г8 и НАТО-у. Без сумње, за Британију и Француску је од виталног значаја да задрже статус стални чланица Савета безбедности УН. У оквиру машинерије ЕУ оне ће деловати само ако им то пружа већу могућност да остваре своје националне интересе, али са друге стране ће избегавати тај вид ангажовања ако примете да је учешће у оквирима ЕУ потенцијална препрека за њихов маневарски простор.
- **Покретачи политика** - и док већина држава чланица ЕУ види приоритет свог деловања само у неким областима политика ЕУ, где имају посебан интерес, па и по цену да следе водећу улогу „велике тројке“, три велике државе увек имају водећу политику у скоро свим политикама ЕУ, нарочито Француска и Немачка. Ако ове тро земље одлуче да наступају заједнички, веома је извесно да ће такав наступ бити окосница политика свих 28 држава

чланица, а ако су разједињене, вероватно ће и сама ЕУ у неким областима бити парализована.

Када говоримо о Немачкој, морамо истаћи да је она након Другог светског рата настојала пре свега да обнови свој систем. Она није тражила да буде велика сила у том тренутку, већ је настојала да делује кроз мултилатерализам и међународно право не желећи да икада више употреби војну силу за своје интересе. Трансатлантске и европске институције су јој то дозволиле, а из тог времена и потиче парола „више Европе значи добро за Немачку“. Након уједињења дошло је до стабилизације немачке спољне и безбедносне политике. Немачка је искористила прилику пре двадесет година, коју јој је понудио крај Хладног рата, како би се консолидовала и превазишла препреке које су јој постављене након Другог светског рата. То јој је вратило централну улогу у Европи. Због тога је Немачка превазишла и чувену табу тему о ангажовању својих трупа ван својих граница, а идеалистички приступ мултилатерализму је спласнуо. Приврженост ЕУ и НАТО-у је остала приоритет Немачке, а за разлику од осталих земаља чланица ЕУ, Немачка није искусила превелик утицај антиевропске деснице. Међутим, подршка Немачке даљем продубљавању европских интеграција је опрезнија него пре, и то као последица економске и институционалне кризе јер је постала свесна трошкова интеграције. Немачка је и даље најспремнија од остале две велике чланице ЕУ да чак преда део својих суверених надлежности на европски ниво ако то значи побољшање ефикасности саме ЕУ. Али то не значи да је Берлин спреман да преузме потпуну одговорност. За време преговарања о Лисабонском уговору, Немачка је припадала групи земаља које су спремне на реформе, али када је дошао тренутак да се чланице договоре о коначном нацрту Уговора, Немачка се донекле разликовала од Француске која је захтевала више међувладиног приступа спољној и безбедносној политици. Неспремност Немачке да преузме потпуну иницијативу је резултат велике трговине између ње и Француске, јер Француска признаје доминантну позицију Немачке у економији, док Немачка прихвата вођство Француске у политичким питањима. Али то је и последица генералног недостатка стратешке визије европских интеграција, нарочито у области спољних послова. То се може тумачити као резултат напуштања ранијих позиција из доба светских ратова, услед чега је Немачка сузила свој хоризонт посматрања ствари. Водећа

улога Немачке данас у ЕУ је пре последица њене економске снаге, а не националних амбиција. Приоритет Немачке је да одржи своје окружење стабилним за немачке инвестиције и економију. Сукоб на Косову је био прекретница за немачку спољну политику јер не само да је Немачка из корена променила свој приступ спољној политици од времена након краја Другог светског рата, већ је консензус у вези са њеним војним ангажманом који јој је на неки начин наметнут од стране савезника у Другом светском рату, а који је трајао 4 деценије, сада био потпуно напуштен. Након краја Хладног рата, Немачка је пожурила да потврди своје савезништво са САД и уопште другим чланицама НАТО-а, не само како би умирила Европу након наглог економског јачања и уједињења, већ како би пре свега уверила Француску у своју лојалност западним вредностима и вредностима на којима је утемељена Немачка након Другог светског рата. То је са собом са друге стране носило и обавезу пуног учешћа у војним структурама НАТО-а, јер по мишљењу западних савезника, више није било опасности од поновног бујања нацизма, и зато што је највећа економска сила Европе потпуно спремна да преузме одговорност за европски континент. Међутим, Немачка након уједињења није одмах желела да се упусти у пуни војни ангажман на Косову, нити било где у свету јер су политичке елите још увек биле осетљиве на догађаје из Другог светског рата, а своје понашање су ускладиле са пацифизмом који је владао у Немачкој од краја Другог светског рата. Стога је Немачка настојала, баш попут Јапана, да остане по страни за време Заливског рата, док је учествовала у њему само посредно са својим финансијским дотацијама. Међутим, САД су захтевале да Немачка преузме много важнију улогу него што је то био случај у Заливском рату и свим активностима у којима су америчке и западне снаге биле ангажоване, што се највише видело у притисцима које је Колова влада трпела од стране америчких званичника да коначно преузме одговорност за сопствено „двориште“, односно Европу. Та иницијатива је наишла на одобравање појединих врло утицајних политичких фигура у Немачкој током ‘90-их година, попут министра спољних послова Кинкела и министра одбране Руеа. Немачка је сада била опредељена да постепено преузме одговорност за европски континент и за учешће у војним акцијама широм света, као што су били случајеви побуне Курда у Ирану и медицинске подршке операцији УН у Камбоџи, али и када је у питању рат у Босни и на Косову.

Ако погледамо улогу Немачке у проблему косовске независности, морамо рећи да се она одлучила на потпуну подршку независности Косова, упркос опасности од ерупције нових сукоба на Балкану и могућности да дође до појаве сепесионистичких покрета широм Европе, пре свега у Босни и Херцеговини и Македонији, земљама у којима је Немачка преузела врло важну улогу након међуетничких сукоба. Ангела Меркел је на тај начин наставила са спровођењем амбициозног пројекта повратка Немачке међу земље које ће одлучивати не само о будућности Европе, него и света. Управо је Немачка, традиционални савезник Русије, након пада Берлинског зида, овог пута заједно са САД, предводила блок земаља које имају посебне интересе на Балкану. Наиме, контрола европске периферије, у коју спада и Балкан, спада у интересну сферу немачке спољне политике након уједињења. Основни циљ такве политике је да се сузбије продирање Русије на просторе Југоисточне Европе, будући да Русија има веома јак утицај у том делу Европе, нарочито у Србији. Због тога је Немачка Србију препознала као главног експонента Русије у Европи, и баш зато можемо рећи да је настојала да ослаби максимално позицију Србије, а косовско питање је била одлична прилика за то. Још 1991. године, Немачка је била главни заговорник признања независности Словеније и Хрватске, а рат у Босни је био добар изговор да Немачка употреби по први пут након Другог светског рата, своју војску ван територије Немачке, што је и Герхард Шредер заговарао говорећи о потреби уклањања табуа са војног ангажовања Немачке након уједињења. Овде треба рећи да је Немачка била главно уточиште, односно одредиште на које су албански дисиденти са Косова одлазили због прогона од стране режима Слободана Милошевића током '90-их година. Нарочито треба истаћи да је управо Ибрахим Ругова, вођа Демократске лиге Косова, заједно са Бујаром Букошијем, својим „премијером“ Косова током '90-их година, наставио свој рад у егзилу, баш у Немачкој. Хелмут Кол је 1990. године подржао рад Руговиног тима и то путем широке дипломатске активности преко веза са Албанијом. Пакт који је Кол склопио са Руговом је имао за циљ управо заговарање права на самоопредељење за Албанце на Косову у освит распада Југославије. Уочи и за време рата на Косову, Немачка је пружала снажну подршку ОВК, али незваничним путем јер је и сама Немачка знала да је ОВК типична терористичка организација. Немачки министар спољних послова, Волкер Руе, је 1999. године, баш пред отпочињање операције на Косову, истицао у неколико наврата да се проблем Косова не

може решити ако НАТО пошаље своје трупе у Албанију и Македонију, што је и био један од могућих планова, већ да се ситуација на Косову може решити једино ако се директно ангажује војска на Косову, што је имплицитно указивало да ће ОВК бити од изузетног значаја за немачку позицију, као већ постојећа војна формација на Косову. С друге стране, ако говоримо о неуспелим преговорима у Рамбујеу, морамо рећи да је главни протагонист ултиматума Србији поред, америчке државне секретарке Медлин Олбрајт, био и Јошка Фишер, немачки министар спољних послова. Фишер се побринуо за то да његов колега из Аустрије, Волфганг Петрич буде представник ЕУ у тим преговорима, јер Петрич није само био заступник тврде линије према Србији, већ је имао и јаке везе са ОВК, па је самим тим и омогућио представницима ове организације да се нађу на преговорима у Рамбујеу, посебно Хашиму Тачију. На овај начин Немачка је са својим савезницима дала Тачију и његовој терористичкој организацији дипломатско признање, а заобилазећи Руговину политику мирољубивог отпора, Тачи је добио и велику политичку тежину у годинама које долазе. Када говоримо о периоду након рата, Немачка се побринула да на челу UNMIK-а, KFOR-а и других организација на Косову, скоро увек буде Немац, или да неко из Немачке има водећу улогу. Немачки генерал Клаус Рајнхарт је тако 1999. године преузео команду над KFOR-ом, а након њега Холгер Камерхоф, Роланд Катер, Ерхард Дреус и Волкер Халбауер, а уколико нико из Немачке није био на реду да преузме команду над KFOR-ом или UNMIK-ом, онда су немачки званичници и генерали били саветници или заменици команданата или шефова мисија. Тако је на пример, на челу UNMIK-а био Миахел Штајнер од 2002. до 2003. године, док је Јоаким Рикер преузео то место 2006. године. Том Кенигс је такође био заменик Бернара Кушнера, као и Бодо Хомбах.

Када говоримо о условима које Немачка испоставља Србији на путу европских интеграција, проблем Косова је скоро у потпуности присутан у тим условима. Један од најупечатљивијих таласа условљавања Србије је стигао 2012. године, уочи додељивања статуса кандидата за чланство у ЕУ. Ти услови се могу сажети на следећи начин:

- „Расветљавање напада на немачку амбасаду у фебруару 2008. године, а када је Немачка признала независност Косова,
- иако је Србија протеклих година предузела видљиве кораке у превазилажењу прошлости, потребно је даље напредовање. Корак назад је

изјава да у Сребреници није било геноцида. Бундестаг очекује јасне сигнале у правцу наставка помирења у региону,

- пре доношења одлуке у немачком парламенту о отпочињању преговора Србије, очекује се потпуна реализација досадашњих резултата у процесу дијалога између Београда и Приштине и договор о наставку дијалога изван већ предвиђених тема, као што су енергетика и телекомуникације. Пре доношење одлуке о преговорима Србије мора да дође до видљивог напретка у погледу решења још отворених билатералних питања са Косовом,
- као битно очекивање односи се на - српске паралелне институције на северу Косова. Пре отпочињања преговора Бундестаг очекује почетак континуираног укидања паралелних структура у безбедносном апарату и управи као и њиховог финансирања,
- Београд мора још више да употреби свој утицај и континуирано утиче на Србе са севера да активно сарађују са EULEX-ом и КФОР-ом,
- приступањем чланице не смеју уносити нерешене сукобе у ЕУ. Србија пре преговора мора да покаже видљиву вољу да је спремна да постигне правно обавезујућу нормализацију односа са Косовом с перспективом да обе пуноправне чланице у смислу ЕУ уговора могу реализовати своја права и обавезе независно једна од друге и заједно³⁴⁶.

Канцеларка Меркел је те године нагласила да Србија на неки начин треба да „преда“ Косово и да одустане од своје политике. Међутим, Ангела Меркел никада није рекла „да Србија треба да призна независност Косова, али су услови које је она испоставила били усмерени на повлачење Србије са Косова. Немачка је захтевала да све барикаде које су Срби поставили после покушаја интервенције специјалне јединице косовске полиције *ROSU*, морају бити уклоњене и да се нормализује трговина на Косову, као и да се успоставе заједничке патроле на граници са Србијом и да Србија расформира

³⁴⁶ „Седам услова Немачке за почетак преговора Србије са ЕУ“, *Блиц*, 2012, Доступно преко: <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/342590/Sedam-uslova-Nemacke-za-pocetak-pregovora-Srbije-sa-EU>, (Приступљено 27. децембра 2014.)

своје институције на северу Косова³⁴⁷, на шта је Србија практично и пристала. С друге стране, данас се све више говори о нових 11 услова које је Немачка на неформалан начин испоставила Србији 2014. године, како би отворила прва поглавља у преговорима о чланству у ЕУ. Наиме, ови услови на директан начин дотичу политику Србије према независности Косова. Иако ови услови нису објављени званично, можемо рећи да су незваничним каналима доспели у јавност, и то тако да је врло вероватно да је стратегија Немачке да испита „пулс“ и расположење Србије пре него што их заиста и формално испостави српским властима. Основни захтеви, чини се, тичу се тога да Србија треба да приступи изради статута будуће Заједнице српских општина тако да он буде у сагласности са законима Косова, али и тога да Србија призна косовске пасоше, као и да приступи изградњи класичних граничних прелаза са Косовом³⁴⁸. Такође, чини се да Немачка инсистира на томе да Србија постигне договор о новом позивном броју за Косово, да помогне у интегрисању цивилне заштите у српским срединама на Косову у приштински систем, као и да преда Приштини трафостанице на језеру Газиводе на управљање.

Оно што посебно треба истаћи јесте и чињеница да Немачка користи ЕУ као најбољи оквир, кроз који њена настојања у приступу Србији могу добити шири легитимитет, користи управо да би потврдила своје вођство у Европи. Наиме, теза о „пасивном и активном нивелисању“³⁴⁹ држава са перспективом чланства у ЕУ, подразумева да Немачка кроз ЕУ може врло ефикасно утицати на промене политика оних земаља које желе да приступе Унији. Активно и пасивно нивелисање су заправо манифестације тврде и меке моћи Немачке, нарочито ако имамо у виду Заједничку спољну и безбедносну политику ЕУ. Пасивно нивелисање је „начин на вршења утицаја на домаће политике одређене земље кандидата за чланство и то углавном кроз само своје постојање и свакодневно функционисање“.³⁵⁰ Активно нивелисање подразумева „активне напоре ЕУ у промовисању реформи у земљама кандидатима на њиховом путу ка чланству у ЕУ“³⁵¹, а то подразумева стављање у изглед политичких и економских користи од чланства у ЕУ,

³⁴⁷Gerard Gallucci, *Kosovo-Serbia, the EU and Germany*, Transconflict, Available from: <http://www.transconflict.com/2011/12/kosovo-serbia-the-eu-and-germany-212/>, (Accessed 24 December 2014)

³⁴⁸“Serbia receives 11 almost impossible conditions”, *B 92*, Available from: http://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2014&mm=12&dd=09&nav_id=92505, (Accessed 24 December 2014)

³⁴⁹Ibid, p. 62.

³⁵⁰Ibid, p. 63.

³⁵¹Ibid, p. 105.

потенцијалних трошкова искључености из европских интеграција и третман који Немачка кроз ЕУ има према трећим државама. Како би ово активно нивелисање имало ефекта, чланство у ЕУ се мора поставити високо на лествици приоритета, као коначна награда. Такође, асиметрична међузависност омогућава Немачкој да кроз директно условљавање утиче на успешност нивелисања у земљама кандидатима. Државе које желе да постану чланице ЕУ, добровољно стављају реформе својих политика на оцену Унији, односно Немачкој, а на ком месту у „реду“ за чланство у ЕУ ће се земља наћи, зависи од испуњавања критеријума које је поставила ЕУ, односно практично Немачка. Формални облик свега овога се налази у Споразуму о стабилизацији и придруживању. Када једном уђе у споразумни однос са другом страном, Немачка и ЕУ добијају више могућности да спроведу оба поменута облика нивелисања, и то пре свега кроз стављање у изглед потенцијалног искључења те стране из даљег процеса европских интеграција, или његовог успоравања, или кроз пружање продубљене помоћи тој земљи, као награде за испуњавање услова. У ССП-у чак постоји и клаузула о евентуалној суспензији или чак отказу уговорног односа уколико Комисија установи озбиљно кршење уговорних обавеза. Другим речима то значи коришћење „штапа и шаргарепе“.³⁵²

Односе између Србије, земаља Западног Балкана и Немачке као мотора ЕУ, можемо схватити и као последицу разумевања процеса који је започет 2003. године. За време Хладног рата, Немачка, Европска заједница и Србија су имале најблаже речено уједначене односе, а Југославија је била једина земља источног блока која је имала потписан споразум са Европском заједницом о трговинској сарадњи. Међутим, Југославија није била део Европске заједнице и европски пројекат никако није био потпун без ње, а да не помињемо искљученост земаља ЦИЕ из тог процеса. Када је Берлински зид пао, посебна одговорност се појавила на страни Немачке да кроз ЕУ покуша дасанира подељеност Европе и страшне последице ратова на подручју бивше Југославије. Ова посебна одговорност коју је Немачка имала и има према региону Западног Балкана је пронашла свој практични израз у бројним уговорима које је ЕУ потписала са земљама тог региона, а као врхунац уговорних односа се помиње свакако ССП. Истовремено, иако би многи повезали издашна новчана средства ЕУ, у којима Немачка учествује као највећи донатор,

³⁵²Hakeem Smith, *Europeanization through CFSP and European Union Enlargement: An Analysis of the EU-Serbia Stabilization and Association Agreement*, 2013, p. 9, University of North Carolina at Chapel Hill, Available from: <http://www.unc.edu/depts/tam/docs/smith-fall11.pdf>, (Accessed 15 December 2013)

са теоријом институционализма рационалног избора, ипак је теорија нормативног институционализма успела да објасни овај феномен. Србија је од ЕУ, од 2000. године до данас добила више од две милијарде евра бесповратне помоћи, а 2013. године и 170 милиона евра подршке буџету. У оквиру Инструмента за претприступну помоћ, од 2007. до 2013. Србија је од ЕУ годишње бесповратно добила око 200 милиона евра, што укључује 100 милиона евра буџетске подршке и 12 милиона евра за пројекте прекограничне сарадње. Логично објашњење је да је ЕУ сматрала да је то „права ствар“ коју треба учинити, односно да је то прикладо, или адекватно.

Када говоримо о проблему Косова, након проглашења независности 2008. године, Немачка је Србији јасно ставила до знања да, уколико не покаже пуну флексибилносту погледу решења косовског проблема, и упућивања мисије ЕУ на Косово, од њеног брзог пута ка чланству у Унији нема практично ништа. Због тога, 2009. године, Србија је прихватила ову мисију, уз услов статусне неутралности, што је Немачка кроз механизме ЕУ формално испоштовала. Најновији развој догађаја је показао да Немачка не жели да унесе у оквире ЕУ нерешени територијални проблем, попут оног на Кипру, што је у неколико наврата и подвучено. Политика условљавања је и даље врло присутна у процесу европских интеграција Србије, што потврђује и ситуација око давања статуса кандидата за чланство Србији и одлука о отпочињању преговора о чланству. Наиме, овде морамо напоменути да је Комисија истовремено са давањем статуса кандидата Србији 2012. године, могла предложити и датум заказивања почетка преговора о чланству са том Србијом. Међутим, имајући у виду садашње стање на Косову и недавно упућене захтеве Србији од стране немачких посланика и других званичника око тзв. нормализације односа са властима на Косову, али и нејединство у Унији по том питању, то се и није десило. Тек након потписивања Бриселског споразума између Србије и Косова, под надзором ЕУ, Европски савет је у децембру 2013. године, са Немачком као последњом чланицом ЕУ која је дала свој пристанак за такву одлуку, одредио Србији и датум почетка преговора о чланству, пошто је „оценио“ да је она испунила у довољној мери одредбе Бриселског споразума и договорених тачака у преговорима са властима Косова, иако није јасно која су то мерила била да би се та одлука донела.

Описани проблем се може тумачити употребом теорије институционализма рационалног избора. Наиме, ако имамо у виду логику последица, Србија није имала

избора него да прихвати услове везане за Косово. Неприхватањем услова слања мисије ЕУ на Косово и непристајањем Србије на тзв. нормализацију односа са Косовом у виду потписивања Бриселског споразума или уопште преговора са властима у Приштини, велика је вероватноћа да би Немачка зауставила процес европских интеграција Србије, односно Србија засигурно не би добила датум за отпочињање приступних преговора, што значи да би материјални трошкови другачијег приступа били већи од користи. Овде видимо и парадокс теорије нормативног институционализма, који потврђује почетну тезу - *будући да српске елите, иако не сматрају услове везане за Косово јасним, кредибилним и легитимним, и даље настоје да испуне те услове, јер су прорачунате користи од њиховог испуњавања већи у односу на трошкове.* Једноставније речено, теорија институционализма рационалног избора је однела превагу над теоријом нормативног институционализма, односно тај парадокс можемо назвати парадоксом *прикривеног институционализма рационалног избора.*

Када говоримо о Француској, почетком '90-их година, након пропасти СССР-а и победе савезничких снага у Првом заливском рату, било је уобичајено да се у француској јавности говори о униполарном систему у савременој историји. САД су постале једина суперсила на свету без премца, са којом ниједна земља на свету није могла више да се такмичи. Међутим, нису сви на Западу видели овај униполарни тренутак САД као нешто позитивно. Француска је била посебно сумњичава према таквом уређењу међународних односа. Председник Жак Ширак је отворено напао униполарни систем указујући на то да је неопходно радити на изградњи мултиполарног система, у којем би Француска имала важну улогу, а француски контакти са Русијом и касније противљење рату у Ираку 2003. године у Савету безбедности УН, заједно са Русијом и Кином, говоре о тој жељи да се изгради нови међународни систем. Међутим, Ширакова жеља за мултиполарношћу никада није била уперена против трансатланстких односа као таквих нити против учешћа Француске у операцијама западних савезника широм света. Чини се да је његова замисао је била да се формира поново концерт нација, који је постојао током 19. века. Али тај период је био само један тренутак у европској крвавој историји, тако да нико на Западу и није разматрао овакав развој догађаја, јер би такав систем за западне земље био погубан. С друге стране, улога Француске у рату на Косову је до сада била веома мало анализирана. Француска је у том периоду била потпуно маргинализована, упркос њеној јакој жељи да

се наметне као одлучујући фактор. Парламент Француске уопште није био ни консултован када је рат почео, а многи парламентарци су се жалили чак да су за рат чули у медијима. Влада Француске је такође чекала чак 48 сати пре него што је обавестила парламент о учешћу француских снага у бомбардовању СР Југославије, што говори о томе да је Француска била неспремна за тај рат, у који је чини се била увучена, а да претходно није добро анализирала последице свог ангажовања. Пуна транспарентност учешћа Француске у овом рату би с друге стране, изазвала буру у домаћој јавности, а ангажовање француских снага би можда било и под знаком питања ако би се повела расправа у парламенту и медијима. Француска је у том тренутку била исувише слаба да би се одупрла америчком и немачком притиску, и поред тога што су и Митеран и после њега Ширак, указивали на то да би било лоше додавати рат за ратом у региону Балкана. Ширак, премијер Жоспен и министар спољних послова Ведрен су покушали да укажу САД и европским земљама да би било лоше изазвати рат на Косову, али на врло дискретан и нечујан начин, инсистирајући на дијалогу са Албанцима, нарочито са Руговом, који је више од свих био спреман на компромис. Француска се истовремено држала по страни у односу на ОВК и Тачија, који је у то време важио за радикалног актера, кога је тешко контролисати без уплитања САД. Француска је заправо на тај начин покушавала да укаже на проблеме које ствара ОВК изводећи терористичке нападе, али у исти мах покушавајући да осуди понашање српских снага на Косову. Француска је међутим, знала врло добро на који начин су амерички и немачки обавештајци уплетени у дешавања на Косову, као и за њихове добре везе са ОВК, али једноставно то није био тренутак у којем су остали савезници слушали Француску. Оно што је био једини успех француске дипломатије јесте било наметање питања употребе силе на заседању Атлантског савета НАТО-а 1998. године, када је и Мадлен Олбрајт морала да прихвати разматрање те врло опасне опције. Међутим, ово је био само повољан тренутак да САД изврше притисак на Француску и да јој покажу да остале чланице НАТО-а нису уз њу и њен скептични став према употреби силе, тако да је Француска поклекла пред америчким притиском, подржавајући употребу силе.

Као што је и истакнуто, веома је важно рећи то да је Француска покушала да сада, већ традиционално, стави на дневни ред тезу о томе да је национална спољна политика део суверенитета сваке државе. Француска је сматрала да спољна политика ЕУ мора бити

комплементарна спољним политикама држава чланица. Она је подржала развој европске спољне политике због тога што ју је видела као инструмент јачања водеће улоге Француске у ЕУ. Француска дефинитивно жели „више Европе“, али не на штету суверенитета Француске. Француска је за разлику од Немачке била неспремна да повери своју националну спољну политику Унији и одувек је заговарала међувладин приступ овој области политика, а као манифестација такве позиције појављује се негативан став Француске према Комисији и већинском гласању у Савету. Француска сматра себе великом силом чак и данас када је очигледно да она то није више барем у светким размерама, а такав став је последица њене традиционалне занесености некадашњом колонијалном прошлошћу. Стара деголовска теза о „Европи држава“ остаје доминантна, док немачка настојања више федралистичком приступу европским интеграцијама, немају подршку Француске. Међутим, Француска и даље има богату економију, додуше не тако снаћну као Немачка, али и даље јаку. Такође, Француска има одлично опремљено дипломатско особље широм света и веома развијену дипломатску мрежу. Париз је у неколико наврата доказао да може бити кредибилни креатор европске агенде и то кроз лидерско наступање Николе Саркозија у вези са кризом у Грузији, Чаду и Обали Слоноваче.

Француска има веома важну улогу у проблему косовске независности. Једна од карактеристика француске политике у периоду од 1997. до 1999. године, било је инсистирање на дипломатском начину решавања проблема на Косову. Већ почетком 1997. године, француска Влада је под вођством Лионела Жоспена, а за време председничког мандата Жака Ширака, снажно указивала на то да би требало свим снагама покушати са дипломатским начинима проналажења решења. Заједно са немачким министром спољних послова, француски министар спољних послова, Хуберт Ведрен је апеловао на Милошевића да треба да на дипломатски начин приступи читавом проблему, путем дијалога. Француска је у то време инсистирала на томе да Милошевић прекине са репресијом и да повуче паравојне формације са Косова, а тада ни *status quo* ни независност Косова нису били опција за Француску. Наредне, 1998. године, Француска је иницирала поновно активирање Контакт групе, која је одмах отпочела са израдом плана за суштинску аутономију Косова, с обзиром на недовољан напредак у дијалогу. То је управо био тренутак када се и НАТО активно укључио у проблем тако што је отпочео са разматрањем

употребе силе против СР Југославије. У овом периоду, Француска је имала важан задатак да помири своју индивидуалну позицију са мултилатералним консензусом у оквиру Контакт групе и НАТО-а. Док су САД и НАТО под њиховим вођством, снажно заговарали употребу силе, Француска је желела да се отпочне са интензивнијим процесом који је подразумевао дипломатске мере, а главни одраз њене политике је управо организовање преговора у Рамбујеу, а са друге стране, Француска је истовремено разматрала и војну интервенцију, уколико пропадну дипломатски напори, али с том разликом што је настојала да обезбеди подршку УН. Међутим, након пропасти тих преговора, Ведрен је почео да заговара управо употребу силе, полако прилагођавајући француску политику политици САД. Међутим, треба рећи да је Француска увек била у сенци Немачке и САД по овом питању и да она никада није била заступник тврде линије. Дужи временски период, Француска је заговарала давање специјалног статуса Косову, не помињући пуну независност. Ипак, Бернар Кушнер, бивши специјални представник Генералног секретара УН и челник UNMIK-а, а после и министар спољних послова Француске, јасно је истицао да се проблем Косова мора решити што пре, на било који начин који би коначно стабилизовао Балкан о омогућио ЕУ да се бави другим важним питањима. Овде можемо заправо видети суштинску промену француске политике, јер су и Ширак и касније Саркози, заступали став да Косово мора бити независно, пошто све остало није успело, а Ширак је био један од најгласнијих заговорника војне интервенције у Југославији, и то без подршке УН. Међутим, Француска никада није одустала ни од дипломатског приступа, а била је и врло активна у преговорима о статусу Косова уз посредовање Мартија Ахтисарија. У овим преговорима, Француска је била једна од ретких земаља која је заговарала компромисно решење, које ће бити прихватљиво за обе стране, нарочито из разлога што је имала историјске везе са Србијом и што није желела да Србија постане извор нестабилности. Чак и после пропасти ових преговора, Француска је инсистирала на отпочињању другог круга преговора, уз посредовање *тројке*. С друге стране, француска спољна политика је била веома нестрпљива да се ово питање коначно реши. Кушнер је истицао врло јасно да би Француска могла да подржи Ахтисаријев план надгледане независности Косова. Преломни тренутак за спољну политику Француске је било управо одбацивање Ахтисаријевог плана у Савету безбедности УН, након чега је она била међу првим земљама које су признале независност Косова. Увидевши да је Немачка та која

предводи блок земаља које су признале независност Косова, Француска је пожурила да се наметне као водећа земља тако што је одмах по признању независности Косова, отпочела са заговарањем активирања мисије ЕУ на Косову. Управо у ривалитету са Немачком и осећају губитка важне позиције у Европи, можемо пронаћи ову радикалну промену француске политике према независности Косова. Француска је покушала да преузме иницијативу тако што је, након усвајања предлога Србије у Генералној скупштини УН о саветодавном мишљењу Међународног суда правде о независности Косова, истакла да би Србија требало да прихвати ту независност, а већ тада је указивала на то да одлука Суда неће бити обавезујућа, ма каква она била. У расправи пред Мешународним судом правде, Француска је била један од најгласнијих заговорника независности Косова, тврдећи да не постоје никакве основе за тврдње да независност Косова није у складу са међународним правом, наглашавајући тзв. посебни карактер косовске независности. Међутим, Француска никада није успела да се наметне у односу на Немачку поводом овог питања. И док је подршка Француске независности Косова недвосмислена, ипак је она препустила Немачкој иницијативу, док је своја настојања покушала да наметне као чланица међународних организација, прво као чланица Контакт групе, а касније и као чланица тзв. Међународне групе за надгледање независности Косова до 2012. године. Оно на шта се Француска у периоду након проглашења независности Косова, фокусира, је ширење франкофоне културе и језика, у чему је без премца у свету. Главни циљеви Француске су управо да се француски језик што више учи у школама на Косову, нарочито имајући у виду велику заступљеност немачког језика. С друге стране, Француска је била једна од првих земаља која је покренула програм подршке косовским студентима, који би желели да студирају на француским универзитетима. Ови програми подршке се простиру од области медицине, до политичких наука и информатике. Међутим, велики део ових програма је усмерен на области које нису од кључног значаја за напредак Косова, па се стога поставља питање да ли Француска заиста жели да Косово напредује или само жели да употреби виталну и младу радну снагу са Косова у сопственом систему.

Када говоримо о трећој великој држави у ЕУ, Великој Британији, онда морамо да напоменемо да је британска спољна политика скоро у потпуности усклађена са њеним традиционалним савезником, САД и да се креће од глобалних, до локалних питања. Све британске владе, нарочито од времена владе Маргарет Тачер, а касније Мејдора и Блера,

су се фокусирале на односе са САД и остатком Европе. Још '80-их година, Велика Британија је постала најважнији савезник САД, што је и доказала противљењем комунизму и амбивалентним ставовима према европским интеграцијама, које су увек биле на другом месту, за разлику од партнерства са САД, које је увек било на првом месту британске листе приоритета. Англо-америчко савезништво је након краја Хладног рата било потврђено пуним учешћем британских снага, заједно са америчким у Заливском рату, а касније и у рату у Босни и Херцеговини, и нарочито на Косову. Главни циљеви такве чврсте подршке америчким акцијама широм света, били су инспирисани максимизацијом британске моћи и повратком статуса велике силе. За разлику од Француске, која је заузела пуно пута позиција сукобљавања са САД и Немачком, Британија је заузела помирљиву политику према САД надајући се да ће политика америчког интервенционизма допринети повећању њене моћи, уколико је подржи у свему као највећу силу света. Криза у Југославији је била одлична прилика за то, а Велика Британија је увидела могућност за слабљење позиција преосталих социјалистичких држава у источној Европи управо подржавајући америчке интересе у овом делу света. Крај Хладног рата и могућност јачања Русије је за Британију једноставно била превелика брига, а управо је у време ратова у бившој Југославији, она била оптуживана за издају европских интереса кроз пружање безусловне подршке америчкој интервенционистичкој политици у Европи. Политика Тонија Блера је била непопустљива према Србији и режиму Слободана Милошевића, а његова влада је чврсто подржавала све иницијативе САД, па и ону о почетку бомбардовања, а за разлику од САД, може се рећи да је Британија повремено била чак и екстремнија у свом приступу од САД, у жељи да докаже своју лојалност, чак толико да је предлагала и копнену операцију у Србији. За време рата на Косову, међутим, показали су се прави интереси Велике Британије, ако занемаримо позивање на хуманитарне разлоге за рат. Главни циљеви Британије, а који су и циљеви САД, били су да се сузбије руски утицај у Србији, односно на Балкану, јер је постајало све очигледније да ће Русија постати важан играч у међународним односима и зато што је постало јасно да ће Немачка преузети главни део трговине са њеним бившим прекоморским територијама и да ће она постати мотор јачања наднационалних структура ЕУ, што је традиционално препознавано у Британији као огромна претња за националне интересе. Каснијим пријемом расцепканог простора бившег СССР-а и СФРЈ, према

британским прорачунима, ЕУ би била максимално разводњена, управо због превеликог броја држава чланица, од који све воде рачуна о својим националним интересима. Стога је било неопходно да сви у Европи још увек морају да рачунају на фактор звани „Велика Британија“. Велика Британија је дуго времена била у недоумици у вези са потпуном интервенцијом у Србији, односно на Косову због тога што се у том случају јасно радило о признатој и независној држави, а не о бившој Југославији у којој ситуација нимало није била тако једноставна као у случају СР Југославије. Међутим, постојала је велика опасност да се криза са Косова пренесе и у Босну и Херцеговину и да се угрози Дејтонски споразум, па је Британија и у овом случају подржала америчке предлоге поводом интервенције. Оно што је Велику Британију определило највише било је инсистирање САД на томе да НАТО мора да осигура свој кредибилитет, и да га евентуално побољша, нарочито у светлу неуспелих акција у Босни и Хрватској где су се међународне трупе практично осрамотиле, имајући у виду Сребреницу пре свега. Као најважнији амерички савезник у Европи, Британија је тада бринула, можда и више него САД, о угледу НАТО-а, посебно ако споменемо и најављено проширење организације на бивше републике СССР-а, које је започето те године, а завршено 2004. Међутим, јасно је да земља, попут Велике Британије, која је изузетно поносна на своју дипломатску активност у свету током историје, није подигла свој глас довољно да га и Вашингтон чује, нарочито ако имамо у виду то да су се британски политички лидери налазили у недоумици око тога на који начин треба интервенисати. Пре самог рата, Британија је била пасиван актер у косовској драми и мало је рећи да она заправо и није имала праву стратегију, већ да је то препустила свом снажнијем партнеру, САД, будући да је званични став био да би требало ограничити кризу на Косову, како се не би прелила на друге балканске земље, попут Македоније и Босне. Међутим, Британија све до јесени 1998. године није смогла храброст да подигне свој глас по овом питању, а то је управо тренутак када су САД и Холбрук постигли Октобарски договор са Милошевићем о делимичном повлачењу снага СР Југославије са Косова и успостављању Верификационе мисије ОЕБС-а. Дакле, реакција је следила увек након иницијативе САД. Британија је одлучила да заузме агресивнији став према Југославији баш тог тренутка јер је постало јасно да Милошевић неће поштовати договор, што би самим тим значило да је НАТО поново био неуспешан. Велика Британија је заузела такав став и из неколико других разлога. Прво, учешћем у интервенцији на

Косову, Британија би доказала америчком савезнику да је још увек најмоћнија војна сила у ЕУ и да би САД требало више да се позабаве јачањем савезништва са Британијом, а не са Немачком, и да би управо Британија требало да преузме кормило Европе, а не Немачка. Друго, важно је рећи да је стратегија Велике Британије од 1998. године и самита у Сент Малоу била да са Француском изгради својеврсно европско крило НАТО-а и да избаци Немачку из игре преузимајући иницијативу, а све активности Велике Британије по овом питању су биле усмерене у том периоду на јачање европских снага, које би у склопу НАТО-а, биле надлежне за очување безбедности на европском континенту, али које заправо никада не би функционисале ван оквира НАТО-а и без дозволе САД.

4.3.1. План Немачке за нормализацију односа између Србије и Косова

Када говоримо о немачкој политици према Србији и Косову и Метохији, треба заправо поставити питање: Шта је то што Немачка жели и на који начин Немачка утиче на еволуцију става Србије према косовском проблему, односно које решење Немачка заиста има у плану? Најпре, треба рећи да Немачка не очекује да ће обликовати Европу и свет онако како је то чинила у прошлости зато што једноставно не жели да се понове ствари које су је тако скупо коштале и које су нанеле штету и Немачкој и свету. Уместо тога, Немачка се стално прилагођава новим околностима тако што настоји да разуме и другу страну и како би то разумевање друге стране најбоље могло да се искористи за немачке интересе. Немци једноставно не желе да причају сами са собом, нити да изазову комешање сећања на прошлост и диктатуру Немачке. Зато дипломатија савремене Немачке представља главни начин обликовања друге стране. За разлику од САД, Немачка не користи и не може да користи огољену силу, али исто тако није ни изолована у том погледу, већ уместо тога, даје предност дипломатији притиска. Међутим, то што Немачка врло добро зна какве су жеље и настојања друге стране, не значи да је она прихватила ту чињеницу као непроменљиву, него управо супротно. Немачка заправо када се добро упозна са ставовима друге стране, трага за најефикаснијим начинима остварења својих интереса и настојања, најчешће променом ставова друге стране. Оно што је карактеристично за Немачку и у чему се она разликује од осталих земаља, јесте што немачки представници не воле да наступају „иза кулиса“, нити да губе време. Немачка обично представи своје ставове отворено и директно и врло добро знају шта желе, какво решење је крајњи циљ и уједно желе да и њихови саговорници са друге стране то добро знају и разумеју. Уколико дође до проблема са другом страном и уколико се друга страна опире упорно ономе што Немачка захтева, треба рећи да Немци никада неће одустати од свог крајњег циља, већ ће највероватније застати са својом стратегијом на кратко како би видели у ком правцу се преговори крећу. Уместо напуштања свог крајњег циља, Немачка ће увек настојати да се остваре неки секундарни циљеви, и то на врло флексибилне начине, али све са циљем остварења коначног циља. То ће можда деловати хладно и безосећајно са немачке стране, али чињеница је да Немци не воле да мешају осећања са дипломатијом притиска управо због болног искуства са национализмом и нацизмом у

прошлости. Уместо осећања, Немачка углавном користи врло директне формулације, а њени преговарачи и они који преносе поруке другој страни, воде рачуна о томе да друга страна нема осећај да је Немачка ставила у ћошак и безизлазну ситуацију. Међутим, оно што је занимљиво јесте, да чак иако Немачка често има за циљ да изврши такав притисак на другу страну, а да она тога и није свесна, она никада неће затворити врата разговорима, већ ће настојати да продуби односе асиметричне међузависности са објектом притиска, а ако говоримо о крајњем циљу Немачке у таквом процесу, треба рећи да она никада неће напустити своје полазне тачке, и да компромис онако како се често схвата, није на врху приоритета Немачке. Међутим, уколико је ситуација таква да друга страна не прихвата оно што Немачка захтева од ње, онда ће немачки представници приступити постизању компромиса, али не у смислу погађања са другом страном, већ у смислу да то решење мора да послужи коначним немачким циљевима у будућности, односно да је такво решење само привремено и да се до њега треба доћи на неформални и мање уочљив начин.

Поставља се питање: Каква је замисао Немачке по питању нормализације односа између Србије и Косова и Метохије? По свему судећи, нека решења из Бриселског дијалога подсећају доста на решења из Ахтисаријевог плана, али и из Основног уговора о нормализацији односа који су потписале Западна и Источна Немачка 1972. године, због чега се са правом Бриселски споразум често назива и „*Ahtisaari redux*“, односно модификованим Ахтисаријевим планом. Боље речено, решења из Основног уговора и модела „две Немачке“ представљају оквир за нормализацију односа између Београда и Приштине, док нека решења из Ахтисаријевог плана представљају разраду тог оквира и детаљније дефинисање будућих односа две стране. Решења, која су добила своју примену *de facto* на терену су прилично детаљно дефинисана, а свој израз су добила не само у Уставу Косова, већ и у свакодневној примени и прихватању од стране Београда.

Међутим, шта је најпре Ахтисаријев план тачно предвиђао? У Свеобухватном предлогу за решење статуса Косова наводи се да ће највиши правни акт Косова бити Устав Косова, „којим ће бити прописани и гарантовани правни и институционални механизми који су неопходни да се осигура да Косовом буде управљано по највишим демократским стандардима, и да се унапређује мирољубива и просперитетна егзистенција

свих његових становника³⁵³ и да ће „Косово бити надлежно за спровођење закона, за безбедност, правосуђем, јавну сигурност, обавештајну службу, службу цивилне заштите и контролу граничног појаса на својој територији“³⁵⁴. Оно што је још један од атрибута државности, а који је овим предлогом предвиђен за Косово, јесте и међународно - правни статус Косова, који би несумњиво био у правом смислу те речи потврда независности, јер би „Косово имало право да преговара у вези са међународним споразумима и закључује међународне споразуме и право да тражи чланство у међународним организацијама“³⁵⁵. Поред тога, званични језици на Косову би били албански и српски, док би Косово „имало сопствене, посебне, националне симболе, укључујући заставу, грб и химну, који би одражавали његов мултиетнички карактер“³⁵⁶. Оно што говори у прилог томе да су и међународни званичници, који су учествовали у овом процесу утврђивања будућег статуса Косова, били и те како свесни опасности стварања Велике Албаније, јесте и члан 1.8. Свеобухватног предлога за решење статуса Косова, у којем се изричито наводи да „Косово неће имати територијалне захтеве према било којој држави или делу државе, нити ће моћи да тражи уједињење са било којом државом или делом неке државе“³⁵⁷. Иако је у члану 1.8. избегнута формулација „добросуседски односи“, тако што је било предвиђено да „Косово и Република Србија негују добронамерну сарадњу по питањима у вези са спровођењем и реализацијом услова овог Решења“, већ у наредном члану Предлога се наводи управо захтев за таквом врстом односа, односно да „Косово и Република Србија оснују заједничку комисију у циљу олакшавања такве сарадње, као и да теже и развијају добросуседске односе“³⁵⁸, што се сматра заправо почетком упућивања Србији захтева за успостављање добросуседских односа са Косовом. Међутим, поред тога што овај Предлог наводи и то да ће Косово морати да ратификује Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и све класичне механизме за заштиту тих слобода, он врши и позитивну дискриминацију мањинских народа тако што предвиђа да ће становници који припадају истој националној или етничкој, језичкој, или верској групи која је

³⁵³ „Свеобухватан предлог за решење статуса Косова“, *UNOSEK*, 2007, стр. 2, Доступно преко: http://www.unosek.org/docref/Comprehensive_proposal_-_Sveobuhvatan_predlog_-_serbian_final.pdf, (Приступљено 10. априла 2015.)

³⁵⁴ Ибид, стр. 7.

³⁵⁵ Ибид, стр. 2.

³⁵⁶ Ибид, стр. 2.

³⁵⁷ Ибид, стр. 2.

³⁵⁸ Ибид, стр. 2.

традиционално присутна на територији Косова имати, поред људских права и основних слобода и врло широка посебна права.

С друге стране, овим предлогом је дефинисана и посебна институција, тзв. Међународни цивилни представник, који је својеврсни „чувар“ овог Предлога и коме ће бити „поверено вршење одређених овлашћења за осигуравање и надгледање потпуног спровођења овог Решења, укључујући овлашћења да, према потреби, предузима мере у циљу спречавања и отклањања повреда овог Решења“³⁵⁹, што може подразумевати чак и укидање закона. Веома занимљиво је и то да је било предвиђено да ЕУ упути Специјалног представника, који ће уједно бити и Међународни цивилни представник, што се и остварило заправо након проглашења независности 2008. године, када је Питер Фејт именован за међународног цивилног представника на Косову и Специјалног представника ЕУ, иако Ахтисаријев план никада није добио правну потврду. Овде треба рећи и то да је Ахтисари предложио да ЕУ упути „мисију европске безбедносне и одбрамбене политике у области владавине права на Косово, која ће помагати властима Косова у изградњи демократског друштва“³⁶⁰. И овај члан Предлога је добио своју фактичну потврду упућивањем мисије EULEX 2008, односно 2009. године. Поред тога, Предлог јасно наводи да ће НАТО и даље имати кључну улогу на Косову јер ће та организација успоставити „Међународно војно присуство које ће бити састављено од снага под вођством НАТО-а и које ће функционисати под командом и политичком контролом Северно-атлантског савета, на основу командног ланца НАТО-а“³⁶¹. Иако Предлог не предвиђа формирање Војске Косова, треба рећи и то да та могућност није искључена јер је Ахтисари сматрао да ће Међународно војно присуство на Косову трајати само „до тренутка када косовске институције буду оспособљене да преузму одговорност за безбедносне задатке“³⁶² и да ће НАТО бити одговоран за „развој и обуку Косовских безбедносних снага“³⁶³, што још није добило свој формални одраз, али што је најављено као нешто што ће се десити у блиској будућности. У пракси, 2013. године, команда НАТО-а је саопштила да су Косовске безбедносне снаге достигле пуну оперативност. Ахтисаријев план предвиђа да ће се све ово одвити на крају прелазног периода од 120 дана, када би заправо независност Косова

³⁵⁹ Ибид, стр. 9.

³⁶⁰ Ибид, члан 13.

³⁶¹ Ибид, стр. 10

³⁶² Ибид, стр. 10.

³⁶³ Ибид, стр. 11.

постала стварност, и да „на крају прелазног периода истиче UNMIK-ов мандат и да сва законодавна и извршна власт поверена UNMIK-у буду пренета у целости на власти Косова“³⁶⁴.

Када је реч о Ахтисаријевом плану, посебно треба анализирати његове анексе. Наиме, анекси дефинишу ближе положај мањинских народа у најважнијим областима. Анекс 1 јасно наводи да ће од 120 посланичких мандата, колико косовска Скупштина треба да има и у будућности, „20 места резервисаних за представнике мањинских заједница на Косову, и то да 10 места буде додељено странкама, коалицијама, грађанским иницијативама и независним кандидатима који су изјавили да заступају заједницу косовских Срба“³⁶⁵. У пракси, ово решење је већ примењено јер Устав Косова у члану 64 истиче да ће „Скупштина Косова имати 120 посланика, од чега је 20 мандата резервисано за припаднике мањина, тако да је 10 резервисано за посланике из редова српске заједнице, а других 10 за представнике других народа“³⁶⁶. Српске партије су учествовале први пут на основу овог решења на изборима 2014. године. Ахтисаријев план такође у анексу 1, члану 3.4 наводи да „група посланика Скупштине који заузимају резервисана или загарантована места за заједницу косовских Срба, као и група посланика Скупштине који заузимају места која су резервисана или загарантована за друге заједнице имаће најмање по једног представника у Председништву Скупштине“³⁶⁷. У пракси ово решење је примењено тако што Устав Косова, у члану 67.4 истиче да „један заменик председника Скупштине Косова мора бити из редова српске мањине“³⁶⁸, по овом решењу, Јасмина Живковић из Листе „Српска“ је после избора 2014. године именована за потпредседницу Скупштине Косова.

Решење које је већ примењено јесте и решење које се односи на усвајање и измене закона заштиту виталних интереса заједница на Косову. Наиме, Ахтисаријев план у анексу 1, члану 3.7 истиче да је за „усвајање и измене закона којим се мењају општинске границе, успостављају или укидају општине, дефинише опсег овлашћења општина и њихово учешће у међуопштинским и прекограничним односима, затим, закона којима се спроводе права заједница и њихових припадника, осим оних која су утврђена у Уставу,

³⁶⁴ Ибид, стр. 12.

³⁶⁵ Ибид, стр. 12.

³⁶⁶ “Constitution of the Republic of Kosovo”, *Office of the Prime minister of Kosovo*, 2008, article 64, Available from: <http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Constitution1Kosovo.pdf>, (Accessed 11 April 2015)

³⁶⁷ „Свеобухватан предлог за решење статуса Косова“, оп.цит, анекс 1, члан 3.4.

³⁶⁸ Ibid, article 67.4.

закони о употреби језика, закона о локалним изборима, о заштити културног наслеђа, о образовању и о употреби симбола потребно да буде присутна и гласа већина посланика Скупштине и већина посланика Скупштине који припадају партијама заједнице које не чине већину на Косову³⁶⁹, што практично значи да српска заједница има право вета на усвајање и измену најважнијих закона, који уређују њен статус на Косову. У пракси, Устав Косова у члану 81 преузима исту формулацију и наводи да је за „усвајање и измене закона којим се мењају општинске границе, успостављају или укидају општине, дефинише опсег овлашћења општина и њихово учешће у међуопштинским и прекограничним односима, затим, закона којима се спроводе права заједница и њихових припадника, осим оних која су утврђена у Уставу, закони о употреби језика, закона о локалним изборима, о заштити културног наслеђа, о образовању и о употреби симбола потребно да буде присутна и гласа већина посланика Скупштине и већина посланика Скупштине који припадају партијама заједнице које не чине већину на Косову“³⁷⁰.

Када говоримо о извршној власти, Ахтисаријев план је предвидео да „најмање један министар буде из заједнице косовских Срба и један из редова осталих народа, а да, уколико Влада има више од 12 министарстава, и трећи министар буде из редова мањинских народа“³⁷¹, док Устав Косова у члану 96 истиче да „најмање један министар у Влади Косова мора бити из заједнице косовских Срба. Уколико има више од 12 министара, онда мора да постоји и трећи министар који ће представљати заједницу која не чини већину на Косову“³⁷², што је и данас остварено у пракси, ако имамо у виду то да су након избора 2014. године именована 2 министра из редова српске заједнице и 1 заменик премијера. С друге стране, на локалном нивоу предвиђено је да у општинама где најмање 10% становника припада мањинским заједницама у тим општинама, место потпредседника Скупштине општине за заједнице буде резервисано за представника из тих заједница.

Ако говоримо о децентрализацији, Ахтисаријев план у анексу 3, члану 1, предвиђа да ће се она заснивати на „принципима Европске повеље о локалној самоуправи“³⁷³, а посебно на на принципу субсидијарности. С друге стране, и Бриселски споразум у члану 4

³⁶⁹ Ибид, стр. 15.

³⁷⁰ “Constitution of the Republic of Kosovo”, op.cit., article 81.

³⁷¹ „Свеобухватан предлог за решење статуса Косова“, оп.цит, члан 5.

³⁷² “Constitution of the Republic of Kosovo”, article 96.

³⁷³ Ибид, стр. 25.

и Устав Косова у члану 123.3 истичу да ће „децентрализација на Косову бити складу са надлежностима које прописују Европска повеља о локалној самоуправи и косовски закони“³⁷⁴. С друге стране, Ахтисаријев план у анексу 3 истиче да ће бити формирано 6 нових општина на Косову - „Грачаница, Ново Брдо, Клокот, Ранилуг, Партеш, Северна Митровица“³⁷⁵, док, када је реч о примени овог решења на терену, на локалним изборима 2013. године, српске партије су победиле управо у општинама Северна Митровица, Грачаница, Ранилуг, Клокот, Ново Брдо и Партеш, чиме је признато решење из Ахтисаријевог плана.

Даље, Ахтисаријев план у анексу 3, члану 9 дефинише да „општине имају „право да образују и учествују у удружењима општина Косова ради заштите и промовисања својих заједничких интереса“³⁷⁶. С друге стране, Бриселски споразум предвиђа нешто проширену аутономију српских општина јер се у члану 1 наводи да ће „постојати Асоцијација/Заједница општина са српском већином на Косову. Чланство у њој биће отворено и за друге општине, под условом да се чланице о томе сагласе“³⁷⁷.

Када говоримо о надлежностима општина, треба истаћи да су оне заиста свеобухватне. Наиме, Планом је предвиђено да општине уређују следеће области:

1. „локални привредни развој
2. планирање града и села
3. локална заштита животне средине
4. обезбеђивање и одржавање јавних служби и комуналних услуга,
5. локална цивилна заштита
6. обезбеђивање јавног предшколског, основног и средњег образовања, укључујући регистрацију и издавање лиценци образовним институцијама, запошљавање, исплату плата и обуку наставног особља и запослених у

³⁷⁴ „Закон о ратификацији првог међународног споразума принципа који уређују нормализацију односа између Републике Србије и Републике Косово“, *Скупштина Републике Косова*, 2013, члан 4, Доступно преко: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20o%20ratifikaciji%20sporazuma%20normalizacija%20Odnosa%20Kosova%20-%20Serbije.pdf>, (Приступљено 9. децембра 2014) и “Constitution of the Republic of Kosovo”, *op.cit.*, article 123.3.

³⁷⁵ „Свеобухватан предлог за решење статуса Косова“, *оп.цит.*, анекс 3.

³⁷⁶ *Ибид*, анекс 3, члан 9.

³⁷⁷ „Закон о ратификацији првог међународног споразума принципа који уређују нормализацију односа између Републике Србије и Републике Косово“, *оп.цит.*, члан 1.

администрацији

7. обезбеђивање јавне примарне здравствене заштите
8. обезбеђивање породичних и других служби социјалног старања
9. стамбена питања
10. давање лиценци локалним службама и капацитетима, укључујући оне које се односе на забаву, културне и рекреативне активности, исхрану, смештај, пијаце, уличну продају, локални јавни превоз и такси службу
11. туризам
12. сва остала питања која нису изричито искључена из њихове надлежности нити су поверена неком другом органу³⁷⁸.

С друге стране, Бриселски споразум у члану 4 наводи да ће „Заједница српских општина имати пун увид у областима економског развоја, образовања, здравства, градског и сеоског планирања и да ће Заједница вршити и друге надлежности, које могу да јој делегирају централне власти“³⁷⁹.

Посебан статус је био предвиђен за општину Северна Митровица, јер би према овом Предлогу, на територији општине Косовска Митровица биле основане две нове општине, Северна Митровица и Јужна Митровица. Северна Митровица би имала „надлежност за високо образовање, укључујући регистрацију и издавање лиценци образовним установама, запошљавање, исплату плата и обуку наставног особља и запослених у администрацији“³⁸⁰. Поред тога, Ахтисаријев план у анексу 3, члану 4 истиче да „општине са српском већином имају већа права да учествују у избору и разрешењу командира полицијских станица“³⁸¹. С друге стране, Бриселски споразум у члану 9 наводи да ће „постојати регионални командир полиције за четири општине на северу са српском већином. Командир тог региона биће косовски Србин“³⁸². Такође, посебан статус би имале и општине Грачаница и Штрпце, које би имале надлежност да „обезбеђују секундарну здравствену заштиту, укључујући регистрацију и издавање лиценци здравственим

³⁷⁸ Ибид, анекс 3, члан 3.

³⁷⁹ „Закон о ратификацији првог међународног споразума принципа који уређују нормализацију односа између Републике Србије и Републике Косово“, оп.цит., члан 4.

³⁸⁰ Ибид, стр. 26.

³⁸¹ „Свеобухватан предлог за решење статуса Косова“, оп.цит., анекс 3, члан 4.

³⁸² „Закон о ратификацији првог међународног споразума принципа који уређују нормализацију односа између Републике Србије и Републике Косово“, оп.цит., члан 9.

установама, запошљавање, исплату плата и обуку здравствених радника и запослених у администрацији³⁸³, што су надлежности које би и Северна Митровица имала. Поред тога, централне власти на Косову повериле би одговорност општинама у областима попут катастарских књига, матичних књига грађана, регистрације гласача и заштите шума. Када се ради о наставном плану и програму у школама на Косову у којима се настава одвија на српском језику, оне могу да примењују наставни план и програм и уџбенике које је израдило Министарство просвете Републике Србије, а уколико одговарајуће министарство Косова има приговоре, формирала би се независна комисија у којој Срби имају 3 представника, што поново говори о високом нивоу заштите права Срба у области образовања. С друге стране, био би формиран и Универзитет у Северној Митровици, који је све ово време заправо представљен као Универзитет у Приштини, који је измештен након рата. Овај универзитет би имао аутономан статус и надлежност да усваја свој статут и да организује наставу на српском језику.

Ахтисаријев план такође, у анексу 8, члану 2 наводи да ће постојати „јединствен ланац команде за полицијску службу широм Косова“³⁸⁴, док је у примени ово решење присутно у Бриселском споразуму у члану 7, који истиче да ће „на Косову постојати једна полицијска служба, која се зове Косовска полиција“³⁸⁵.

Када говоримо о финансирању локалних самоуправа, треба рећи и то да би оне имале широка овлашћења у прикупљању средстава за своје функционисање јер би оне „имале право на сопствене финансијске ресурсе, који би обухватили овлашћења општине да намеће и прикупља локалне порезе, накнаде и таксе, сем царинских дажбина, пореза на приходе од физичких и правних лица, ПДВ и акцизе.

Општине би такође могле да сарађују са општинама и институцијама у Републици Србији и то у врло важним областима попут финансијске и техничке помоћи.

С друге стране, План предвиђа да Косово призна Српску православну цркву на Косову, укључујући манастире, цркве и остала места која се користе у верске сврхе, као „саставни део Српске православне цркве са седиштем у Београду“³⁸⁶, што је кључно за дефинисање имовинских односа са Српском православном црквом и заштиту њених

³⁸³ Ибид, стр. 26.

³⁸⁴ „Свеобухватан предлог за решење статуса Косова“, оп.цит., анекс 8, члан 2.

³⁸⁵ „Закон о ратификацији првог међународног споразума принципа који уређују нормализацију односа између Републике Србије и Републике Косово“, оп.цит., члан 7.

³⁸⁶ Ибид, стр. 40.

објекта јер Косово не би могло да отуђи покретну и непокретну имовину Српске православне цркве. Неповредивот имовине Српске православне цркве такође значи да „косовске власти имају приступ местима која су у власништву Српске православне цркве само уз пристанак Цркве“³⁸⁷, с тим да би главна одговорност за гарантовање безбедности верском и културном наслеђу била на Косовској полицијској служби уз надзор мисије ЕУ и Међународног војног присуства, с тим да ће неки објекти имати посебан статус, јер би искључиво војници НАТО-а обезбеђивали манастир Грачаницу, манастир Девич, манастир Зочиште, манастир Светих Арханђела, манастир Будисавци, манастир Гориоч, манастир Високи Дечани, Пећку патријаршију и меморијални споменик на Газиместану док не одлучи да надлежности преда на Косовску полицијску службу. Одређеном броју манастира, цркава и осталим верским објектима Српске православне цркве, као и историјским и културним локалитетима од посебне важности за заједницу косовских Срба, била би „пружена посебна заштита успостављањем заштитних зона“³⁸⁸, што су многи схватили као својеврсни гето за Србе. Овде се наравно види да безбедносна ситуација на Косову ипак није стабилна, јер је потребно да војници НАТО-а обезбеђују угрожене споменике културе, па се логично поставља питање како би се сва ова решења примењивала, ако безбедносна ситуација није стабилна.

Када говоримо о могућим решењима за нормализацију односа између Србије и Косова, често се у јавности помињао и модел „две Немачке“. Наиме, ова идеја је постала једно од могућих решења за односе између Србије и Косова 2012. године, када су немачки парламентарци Петер Бејер и Андреас Шокенхоф тврдили да је председник Србије, Борис Тадић, истакао да би Србија могла да се договори са Косовом о свим проблемима на основу модела који су примениле Западна и Источна Немачка током Хладног рата. Бејер је у свом извештају истакао да је „председник Тадић у свом говору 27. јуна 2012. године, рекао да разматра предлог договора са Косовом који би био сличан немачко-немачком договору из 1972. године, и да би то значило *de facto* признање независности Косова“³⁸⁹. Међутим, ово није била званична изјава, односно изјава која би наговестила промену

³⁸⁷ Ибид, стр. 40.

³⁸⁸ Ибид, стр. 42.

³⁸⁹“Serbian president mulls East-West German model as option for deal on Kosovo“, *Wikileaks*, 2012, Available from: https://wikileaks.org/gifiles/docs/61/61078_-_os-serbia-germany-serbian-president-mulls-east-west-german.html, (Accessed 28 December 2014)

српске политике према Косову, већ је то био само један од могућих елемената решења проблема на који је председник Тадић указао.

Модел „две Немачке“ је међутим, потекао, не од председника Тадића, већ од једног Немца, и то Волфганга Ишингера, једног од представника „тројке“ 2007. године, али је Србија овај модел касније одбила, као и Косово. Овде треба одмах истаћи да је модел „две Немачке“ и те како данас жив и да Немачка управо овај модел нормализације односа жели да спроведе у случају Србије и Косова, иако је он званично као такав одбачен и од стране Србије зато што се ради о *de facto* признању независности Косова, али и од стране Косова, јер такав споразум не би пружио и *de jure* признање независности Косова од стране Србије. То говори о претходној тези да, када нема договора о неком питању и када није могуће да Немачка спроведе свој план онако како га је замислила, она приступа остварењу секундарних циљева, односно парцијалних делова свог приоритетног циља, што би у коначници требало да води заправо остварењу првобитног циља заобилазним путем.

Међутим, шта би модел „две Немачке“ подразумевао у случају Србије и Косова? Такав модел би подразумевао, и по свему судећи подразумева, комбинацију решења из Ахтисаријевог плана и решења из Основног уговора између Западне и Источне Немачке из 1972. године. Треба рећи да је Основни уговор који је потписан између Западне и Источне Немачке 1972. године, подразумевао такву ситуацију у којој је једна страна, тачније Западна Немачка, сматрана ентитетом који је најсличнији држави, односно да је то ентитет који има скоро све особине независне државе, ако изузмемо присуство окупационих снага, док је Источна Немачка сматрана ентитетом који нема ниједан од прерогатива независности, посебно зато што та територија није ни искусила демократију и слободне изборе. Споразум који су постигле две Немачке у основи је подразумевао да су „две стране свесне неповредивости граница и територијалног интегритета и суверенитета свих држава у Европи као предуслова за мир. Две немачке државе ће се стога уздржавати од претње употребом силе или употребе силе у својим односима“³⁹⁰. Дакле, једном речју, две немачке државе које се међусобно нису признавале (тачније, Савезна Република Немачка није признавала Демократску Републику Немачку), сагласиле су се да ће међусобно признати да се ради о двема државама и да су границе непроменљиве.

³⁹⁰ “Basic treaty”, CVCE, 1972, Available from: http://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/3b9b9f0d-6910-4ca9-8b12-accfcb91d28e/publishable_en.pdf, (Accessed 28 December 2014)

Контекст у којем је дошло до потписивања овог споразума је значајно другачији од контекста у којем Србија и Косово функционишу. Прва велика разлика јесте та да су обе државе имале иза себе велике силе, док у случају Србије и Косова, само косовска страна има иза себе подршку великих сила, ако занемаримо руску подршку Србији у УН, која је више одраз пасивне подршке, него проактивне политике, каква је политика САД, Немачке и осталих западних земаља у случају настојања Косова. Друга велика разлика односи се на констелацију снага у међународном систему. Све до касних '60-их година, Западна Немачка, као окупациона зона западних савезника након Другог светског рата, пратила је спољну политику западних сила одбијајући да успостави дипломатске односе са комунистичким Истоком и земљама сателитима СССР-а. Међутим, касних '60-их година, долази до промене немачке спољне политике, нарочито према Источној Немачкој, што је у међународним односима познато још и као *Ostpolitik*. Западна Немачка је заправо овом врстом отопљавања односа са источним блоком, показала да јој је крајњи циљ уједињење са Источном Немачком, што се тумачи често и као једини циљ овакво заокрета немачке спољне политике према истоку Европе. Међутим, овај циљ ипак није био компатибилан са спољним политикама западних сила, чак ни у контексту детанта, тако да су крајње жеље свих немачких влада морале бити постављене у контекст Хладног рата. Званична политика и Аденауера и свих каснијих канцелара Западне Немачке, стога је била да не треба журити са успостављањем дипломатских односа са било којом земљом, која је признала независност Источне Немачке. Међутим, то није значило да Западна Немачка не може имати трговинске и друге односе са тим земљама, што се може тумачити и као израз жеље немачких власти да прилагоде своје тежње тадашњој међународној стварности. Вили Брант као нови канцелар Западне Немачке, имао је визију тзв. нове *Ostpolitik*, која би у основи подразумевала да постоје две немачке државе. Овде треба рећи најпре да такве околности отопљавања односа између великих сила међутим, данас нису присутне у случају нормализације односа између Србије и Косова и Метохије. Такође, још једна разлика се односи на то да су и у Западној и у Источној Немачкој живели припадници исте, немачке нације, а не припадници две различите нације, као што је то случај са Србијом и Косовом и Метохијом. Међутим, иако настао у различитим околностима од оних у којима се налазе Србија и Косово и Метохија, ипак треба рећи да је овај споразум занимљив и за нормализацију односа између њих. Тај споразум наине, показује да је

могуће остварити односе и комуникацију између две стране, без формалног међусобног признавања, а данас чак можемо видети да се неки елементи овог споразума већ примењују. Другим речима, темељ је већ постављен у преговорима између Србије и Косова и Метохије у Бриселу и сада само треба радити на продубљивању договора. Међутим, ако говоримо о моделу „две Немачке“, треба рећи да Источна Немачка није била призната од стране западних савезника све до 1974. године, дакле, 25 година након свог формирања, али је након потписивања споразума са Западном Немачком постала и чланица УН 1973, заједно са Западном Немачком. С друге стране, сличност са немачким државама се може наћи и у томе што су западнонемачки лидери за тих 25 година називали често Источну Немачку само сателитом СССР-а и нелегалном творевином, баш као што српски лидери често називају Косово сателитом западних сила, САД и НАТО-а и нелегалном, односно „лажном“ државом. Међутим, споразум између две Немачке је имплицитно указивао на то да су се две стране међусобно признале као стране које ће „развијати добросуседске односе на основама равноправности“³⁹¹, и да ће се две стране руководити „принципима Повеље УН, нарочито начелима суверене једнакости држава, поштовања независности, самосталности и територијалног интегритета, права на самоопредељење, очувања људских права и недискриминације“³⁹². То је нешто што Немачка тражи данас и од Србије у односу на Косово и Метохију. Наиме, Немачка је преко својих парламентарца, предвођених Андреасом Шокенхофом, затражила од српских власти да се, у току преговора о приступању Србије ЕУ, „премијери или председници Србије и Косова у писаној форми или усмено пред камерама обавезу да ће потписати споразум о добросуседским односима“³⁹³. Такође, ако говоримо о две немачке државе, Источна Немачка је признала Западну Немачку и *de facto* и *de jure*, а Западна Немачка никада није признала Источну Немачку *de jure*, али је управо 1972. године то учинила *de facto*, нарочито зато што се у члану 3 Основног уговора говори о томе да две стране „потврђују неповредивост међусобних граница сада и убудуће, и да се обавезују на неограничено поштовање својих територијалних интегритета“³⁹⁴. Дакле, имплицитно,

³⁹¹ Ibid, article 1.

³⁹² Ibid, article 2.

³⁹³ „Услов Немачке за датум: Обавезивање на добросуседске односе пред камерама“, *Блиц*, 2013, Доступно преко: <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/372918/Uslov-Nemacke-za-datum-Obavezivanje-na-dobrosusedske-odnose-pred-kamerama>, (Приступљено 29. децембра 2014.)

³⁹⁴ Ibid, article 3.

Западна Немачка је признала другу страну као независну државу, а то је велики проблем за Србију, уколико се буде инсистирало на потписивању споразума са Косовом у којем ће се гарантовати територијални интегритет Косова. Међутим, да се Србија налази на пола пута до тога, показује и чињеница да је прихватила већ резолуцијом 1244 да она не врши ефективну власт на Косову и да се њена власт простире само до Косова, чиме је дефинитивно пристала на то да је територија Косова заокружена и независна од ње. Оно што се може искористити из „немачко – немачког“ споразума је свакако члан 7 тог уговора, који говори о неопходности нормализације односа две стране, која ће бити утемељена на принципима „обостране користи сарадње у области привреде, науке и технике, саобраћаја, правних питања, поштанског саобраћаја и телекомуникација, здравства, културе, спорта итд.“³⁹⁵. Као што видимо, Србија и Косово и Метохија су већ постигли договор и неким питањима из ове агенде „немачко – немачког“ споразума, попут питања функционисања српских институција на Косову, које ће бити уклопљене у косовски систем, или попут питања универзитетских диплома, или питања телекомуникација, енергетике и позивног броја за Косово. Оно што посебно истиче сличност са нормализацијом односа две Немачке, јесте свакако и члан 8, који говори о размени представништава између две стране. Међутим, оно што би за Србију представљао пораз њене досадашње политике непризнавања независности Косова, јесте пракса, јер је Источна Немачка, иако и даље непризната од стране Западне Немачке, чак и након потписивања споразума о нормализацији односа, примљена у чланство УН 1973. године управо због утиска да је и Западна Немачка одустала од своје политике противљења томе да је источни део њене територије ван оквира Савезне Републике Немачке.

Стога, неће бити погрешно ако закључимо да је план Немачке за нормализацију односа између Србије и Косова да обе стране успоставе односе по комбинованом моделу Ахтисаријевог плана и модела „две Немачке“. Све наведено у овом одељку указује на то да је данас преовлађујуће мишљење да трансформативна моћ ЕУ за своју успешност треба се захвали мудрој коришћењу концепта паметне моћи, јер процес европеизације углавном успешан зато што је и *top-down* и *bottom-up* процес. С друге стране, процес европеизације у случају нормализације односа између Србије и Косова је само *top-down* процес јер централно место заузима политичко условљавање, у којем главну улогу имају

³⁹⁵ Ibid, article 7.

државе чланице ЕУ, посебно Немачка, чиме је угрожен циљ самог процеса, односно пуна нормализација односа између две стране.

5.

БЕОГРАД И ПРИШТИНА НА ПУТУ ДО НОРМАЛИЗАЦИЈЕ ОДНОСА

5.1. UNMIK, EULEX - успех или неуспех?

Мисија УН је према резолуцији 1244 имала надлежност да „устпостави прелазни политички оквир за Косово који би осигурао суштинску аутономију и самоуправу“³⁹⁶. Наравно, UNMIK је успостављен након указивања на хуманитарну катастрофу која се десила на Косову и Метохији, тако да су главни задаци ове мисије били да координише расподелу хуманитарне помоћи, повратак избеглица, да омогући заштиту људских права и да помогне у реконструкцији Косова, заједно са KFOR-ом, тј. међународним снагама, а један од главних циљева деловања мисије је и успостављање владавине права и преузимање надлежности од југословенске полиције, кроз успостављање међународних полицијских снага и локалне косовске полиције. Уз те надлежности, мисија УН има задатак и да надзире и промовише демократска начела, и то путем надзора изборних процеса, изградње институција самоуправе, а поред тога, један од циљева је и да помогне у процесу одређивања коначног статуса Косова, и то имајући у виду неуспеле преговоре у Рамбујеу.³⁹⁷ Коначно, мисија UNMIK као крајњи циљ има пренос свих овлашћења са прелазне администрације, на оне политичке структуре које би се успоставиле након тих преговора, што доста говори о томе да се повратак институција СР Југославије није предвиђао. Резолуцијом 1244 је уведена и још једна врло важна институција, тзв. Специјални представник Генералног секретара УН, који је требало да се брине о кохерентности читаве мисије УН, али који је са друге стране уживао и велика извршна овлашћења. Поред тога што је Специјални представник на челу мисије UNMIK, он је уједно и највиши цивилни званичник на Косову, који је надлежан и за односе са мисијом EULEX од 2008. године. „Он ужива максималне цивилне извршне моћи које му је поверио Савет безбедности резолуцијом 1244, и који је последња инстанца власти. Прва уредба коју је UNMIK усвојио 1999. године, је управо увела институцију Специјалног представника у политику на Косову и то на

³⁹⁶ „Резолуција Савета безбедности 1244 о ситуацији у вези са Косовом“, оп.цит., члан 11 (а), 10 и Преамбула

³⁹⁷ Ибид, члан 11(е).

начин да је „комплетна законодавна и извршна власт на Косову, укључујући и правосуђе, у надлежношћу UNMIK-а и да је спроводи Специјални представник“³⁹⁸. У овој формулацији се дакле, може видети да, након рата, није постојала ни делимична подела власти на Косову јер су и законодавна и извршна и правосудна овлашћења била у рукама једне особе односно мисије, чије се одлуке нису могле мењати нити су могле бити доведене у питање од стране локалних власти. Такође је била предвиђена и структура UNMIK-а, као што је представљено и у дијаграму 2. Наиме, предвиђено је да Специјалном представнику помаже и Шеф особља, али и различите јединице, „укључујући јединицу за политичка и правна питања, војна канцеларија за везу, канцеларија за сарадњу са Међународним трибуналом за бившу Југославију и јединица за односе са медијима“³⁹⁹.

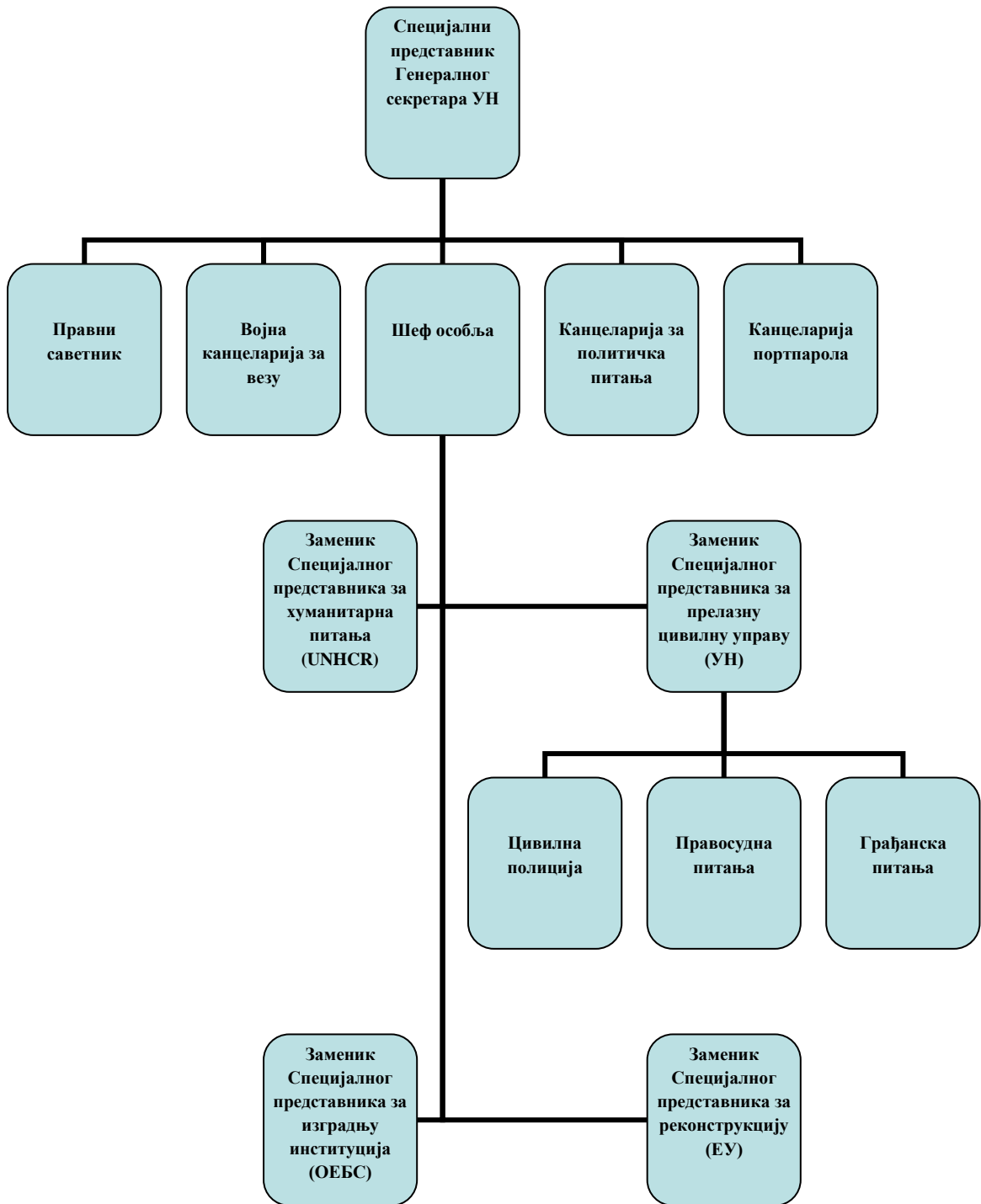
Поред тога, Специјалном представнику помажу 4 заменика, од којих је сваки одговоран за по једну компоненту Мисије. Овде треба рећи и то да су задаци UNMIK-а су подељени у тзв. четири стуба:

1. У први стуб активности потпада пружање хуманитарне помоћи, које је било у надлежности UNHCR-а све док је трајало ванредно стање до јуна 2000. године,
2. У други стуб потпада цивилна администрација, полиција и правосуђе. Ова компонента заправо садржи UNMIK полицију, специјалну јединицу и пограничну полицију, затим, судове и старање о судским архивама, али и старање о буџету и финансијама, здравственим установама, образовним институцијама и јавним комуналним предузећима,
3. У трећи стуб потпада демократизација и изградња институција, у којима примарну улогу има ОЕБС. У ову сврху, ОЕБС је формирао и три посебне канцеларије - Канцеларију за људске ресурсе и јачање капацитета, која се бави обуком судија и локалних службеника, и која предвиђа формирање Полицијске академије. Канцеларија за демократизацију и управљање треба да ради на јачању невладиних организација и цивилног друштва, политичких партија и медија и да

³⁹⁸ “UNMIK regulation 1999/1”, *UNMIK*, paragraph 1, Available from: <http://www.unmikonline.org/regulations/1999/reg01-99.htm>, (Accessed 1 April 2015)

³⁹⁹ *Ibid*, p. 2

надгледа изборне процесе, док Канцеларија за људска права треба да помогне формирање институције Омбудсмана,

Дијаграм 2.
Структура UNMIK-а
<http://www.unmikonline.org/>

4. У четврти стуб спада реконструкција економског система и инфраструктуре, са водећом улогом ЕУ у том процесу.

Међутим, треба истаћи и то да поред UNMIK-а, на Косову постоји и низ других агенција и фондова УН, који заједно сачињавају укупно присуство УН на овој територији и то тако да је UNMIK под директном контролом Специјалног представника, док су остале агенције и фондови под контролом Тима УН за Косово и Координатора УН за развој. Те агенције се углавном односе на UNDP, UNHCR, UN HABITAT, UNICEF, FAO, WHO итд.

Овде треба напоменути и то да је UNMIK све ове активности поделио и хоризонтално, односно у фазе:

1. Прва фаза подразумева да KFOR осигура јавни ред и мир док цивилна мисија УН не преузме функције у пуном капацитету. Све док се то није десило, полиција UNMIK-а је саветовала KFOR у полицијским ставрима. Специјалне полицијске јединице под контролом UNMIK-а су успоставиле посебне канцеларије за везу са локалним властима, а уједно су успоставиле и кордоне око најважнијих зграда које су биле означене као будуће канцеларије мисије УН. Такође, у овој фази је гранична полиција UNMIK-а имала задатак да саветује јединице KFOR-а које су стациониране на границама Косова,

2. У другој фази, када је UNMIK преузео своје надлежности у области примене права и очувања јавног реда и мира од KFOR-а, полиција UNMIK-а је отпочела са редовним радом. Међутим, мисија УН је истовремено радила и на обуци локалне полиције на Косову путем образовних програма у оквиру своје полицијске академије. Специјалне јединице UNMIK полиције су такође биле одговорне не само за заштиту јавног реда и мира, контролу јавних окупљања и обезбеђивање јавних места, већ и за заштиту просторија мисије УН. Од априла 2000. године, полиција UNMIK-а је окончала ову фазу тако што је преузела надлежности у области патролирања јавних местима, прекршајних истрага, обуке Косовске полицијске службе, сакупљања података и контроле граница,

3. У трећој фази је било предвиђено да се заврши обука припадника локалне полиције тако да UNMIK полиција преда већи део својих надлежности управо Косовској

полицијској служби, док су специјалне јединице полиције мисије УН и даље држане у приправности.

Морамо истаћи и то да је резолуцијом 1244 и то у параграфу 11 било предвиђено да се у оквиру UNMIK-а упуту цивилну полицијску мисију, тзв. UNMIK CIVPOL, која би била задужена за очување јавног реда, примену закона и стварање локалне полиције. Ово је био први пут да је једна полицијска компонента мисије УН добила извршна овлашћења јер је UNMIK полиција била наоружана и под пуном опремом. Ова полицијска компонента мисије УН је преузела свакодневне дужности, које су полицијске снаге СР Југославије раније обављале, попут свакодневног патролирања, вршења истрага, хапшења, контроле граница и форензике, а уз то треба поменути и обуку локалних полицијских снага, које ће у неком тренутку бити потпуно способне да врше ове функције. Овакав начин „поделе рада“ је подразумевао то да је KFOR задужен за одржавање стабилности Косова у безбедносном смислу и за одржавање укупне безбедности, док је UNMIK био задужен за одржавање свакодневне безбедности, али само у почетном периоду, јер је намера била да полиција UNMIK-а на крају преда овлашћења локалној полицији Косова.

KFOR је имао три главна задатка: Надгледање повлачења српских снага са Косова, спречавање избијања сукоба и разоружавање ОБК. Међутим, KFOR није успео да заштити Србе и друге мањинске народе од нових сукоба јер није постојало ни много ентузијазма да се ова војна мисија бави полицијским стварима, а била је приметна и разједињеност земаља које учествују у овој војној мисији. Италија и Француска су више опредељене за надгледање догађања на Косову, док су Немачка, Британија и Холандија на пример, више опредељене за интервенцију. Поред тога, KFOR има таква овлашћења да може да интервенише само ако су људски животи угрожени, што су многи схватили као посвећеност војне мисије реконструкцији локалних снага које ће се бавити овим проблемима. Немачки генерал Рајнхарт, који је преузео команду над KFOR-ом у августу 1999. године, променио је ову стратегију. Он је све капацитете KFOR-а поставио под команду Специјалног представника Генералног секретара УН, Бернара Кушнера у то време, док је општа овлашћења војне мисије проширио и на свакодневно патролирање и полицијске задатке, али док ванредно стање још увек траје. Након тога би UNMIK полиција преузела своја овлашћења. То значи да је у почетку задатак полиције UNMIK-а био да помаже KFOR-у и да истовремено преузима извршна овлашћења. Добра

безбедносна ситуација је довела до тога да Комесар за полицију UNMIK-а, Фредериксен прогласи пуну оперативну функционалност UNMIK полиције 8. августа 1999. године. Већ 22. августа 1999. године, KFOR је предао пуну одговорност за истраге злочина UNMIK полицији. Међутим, предаја овлашћења је након тога, ако посматрамо територију Косова, текла споро и до средине 2000. године, UNMIK полиција је преузела своја пуна овлашћења једино у Приштини и Призрену. До краја 2000. године, тај процес је завршен и у осталим деловима Косова, сем у Митровици где је криминал најбоље функционисао у оба дела града. Процес предаје овлашћења UNMIK полицији је тако окончан тек 2004. године. Међутим, и након свега тога, UNMIK полиција је своје дужности обављала у пратњи војника KFOR-а јер патроле нису биле ни довољно искусне ни довољно наоружане посебно имајући у виду и то да су бивши припадници ОБК били и даље врло активни. Због тога је UNMIK формирао и посебни Заједнички оперативни центар за сарадњу са KFOR-ом у коме ради 38 војних представника мисије УН, чији задатак је управо комуникација са KFOR-ом. То је практично довело до тога да UNMIK полиција буде задужена са вршење безбедносних задатака у нормалним околностима, или у околностима смањеног ризика, док је KFOR био задужен за ситуације у којима долази до озбиљних међуетничких сукоба. Међутим, KFOR је врло брзо, у септембру 1999. године, завршио један од совјих задатака - разоружавање ОБК и то тако што је формиран тзв. Косовски заштитни корпус, заматак војске Косова, у којем су бивши припадници ОБК чинили огромну већину, а све је добило и правну ноту кроз уредбу UNMIK-а 1999/8. Основни задаци Косовског заштитног корпуса су да „интервенише приликом природних катастрофа, индустријских несрећа или изливања отровних супстанци, затим, да обавља спасилачке операције, задатке деминирања, да пружа хуманитарну помоћ и да помогне у реконструкцији инфраструктуре“⁴⁰⁰. То практично значи да Косовски заштитни корпус нема надлежности у области одбране, примене закона, борбе против насиља или било чега сличног, а веома је важно рећи да, поред тога што је Бернар Кушнер, у то време Специјални представник Генералног секретара УН и шеф мисије УН, био главни спонзор стварања ове формације, Специјални представник је генерално остао један од главних актера по питању Косовског заштитног корпуса, јер је његов главни задатак да саветује

⁴⁰⁰ “UNMIK regulation 1999/8”, *UNMIK*, 1999, p. 1, Available from: http://www.unmikonline.org/regulations/1999/re99_08.pdf, (Accessed 6 April 2015)

Косовски заштитни корпус и да врши контролу над његовим радом, пре свега административну и финансијску, док је командант KFOR-а задужен за свакодневно функционисање ове формације. Први командант ове формације је случајно, или не, био Агим Чеку, а Косовски заштитни корпус је био подељен у 6 зона, од којих је свака имала свог команданта. Међутим, већ 2008. године, KFOR је започео трансформацију Косовског заштитног корпуса у Косовске безбедносне снаге и то у складу са Ахтисаријевим планом. Обука снага је започета у јуну 2008. године, а у септембру 2009. године су Косовске безбедносне снаге званично почеле да функционишу. Треба рећи и то да је амбиција косовске Владе да ова формација послужи за стварање будуће војске Косова, која би функционисала у складу са НАТО стандардима. Већ 2010. године, ове снаге су учествовале први пут ван граница Косова у некој операцији, и то суседној Албанији, приликом поплава. НАТО је такође, прогласио пуну оперативност Косовских безбедносних снага 2013. године, а задаци којима се бави су и даље они исти који су важили за Косовски заштитни корпус. С друге стране, трајале су припреме и за пуно оспособљавање Косовске полицијске службе и то у три фазе: UNMIK и OEBC су најпре прегледали све пристигле апликације будућих полисијских службеника, потом је OEBC вршио, уз надзор UNMIK полиције обуку будућих полицајаца, док је завршне припреме будућих службеника вршила UNMIK полиција, а након тога, оперативна контрола КПС-а је била у рукама UNMIK-а. Оно што је занимљиво јесте и то да су командант KFOR-а и бивша ОВК постигли договор о томе да половина бивших припадника ове организације, постане део КПС-а, а да друга половина постане део Косовског заштитног корпуса. То је KFOR довело у умерени сукоб са UNMIK-ом, који је одбио такав предлог, тако да су на крају припадници бивше ОВК углавном посао нашли у Косовском заштитном корпусу. UNMIK је такође постигао споразум и са бившим припадницима МУП-а Србије, који су били ангажовани на Косову пре рата, да 25% особља КПС-а чине њихови припадници. UNMIK полиција је врло брзо отпочела са предајом надлежности на КПС и то почев од октобра 2000. године. Цео процес је окончан средином 2003. године, али треба истаћи да је север Косова искусио нешто другачију ситуацију јер је тек у септембру 2002. године, тачније 2 године након што је иста фаза завршена у другим деловима Косова, оформљен први контингент КПС-а и у овом делу Косова.

Када говоримо о општој ситуацији на Косову одмах након завршетка рата, Генерални секретар УН је у првим извештајима наводио озбиљност ситуације са којом се суочавају мањински народи на Косову, посебно Срби. Наиме, након што је KFOR дошао на Косово и након што су се српска полиција и војска повукле из покрајине, ОБК је такође окончала процес разоружања, који је надгледао НАТО. Међутим, у том процесу су почињени бројни злочини над Србима, јер како се ОБК повлачила према југу покрајине, тако су Срби масовно почели да напуштају Косово и то како због страха, тако и због објективних разлога и бројних напада од стране ОБК која се полако повлачила. „Конкретно, убиства и отмице, као и насилно отимање станова су проузроковали одлазак. Овај процес је заустављен, али су Срби градове попут Призрена и Пећи потпуно напустили, а градови попут Митровице и Орхаовца су остали подељени по етничкој линији“⁴⁰¹. Овде посебно треба обратити пажњу на хуманитарну ситуацију након завршетка рата. Наиме, Генерални секретар УН у свом извештају наводи да је „од око 1,7 милиона људи на Косову, скоро половина (око 800 000) избегла у Албанију, Македонију и Црну Гору. И док процене варирају, сматра се да је око 500 000 људи интерно расељено“⁴⁰². Међутим, овде треба рећи и то да је у Извештају од 12. јула 1999, Генерални секретар истакао да се око 650 000 људи вратило у своје домове, али да је „забележен велики талас исељавања мањинских група, највише Срба и то у Црну Гору и Србију, где је према Југословенском Црвеном крсту око 58 000 расељених особа“⁴⁰³. Веома је важно напоменути и то да је и сам Генерални секретар истицао да је север Косова скоро у потпуности нетакнут сукобима, али да су градови јужно од Ибра, попут Пећи, Ђаковице и јужног дела Митровице, потпуно уништени међуетничким насиљем. Када говоримо о хуманитарној ситуацији након рата, свакако теба рећи и то да општинске управе уопште нису функционисале и да је снабдевање струјом и водом било прилично угрожено, док телефонске линије нису радиле, као ни школе и јавни превоз. Веома је важно истаћи то да је Генерални секретар УН навео да „судови не раде јер је српско особље напустило канцеларије“⁴⁰⁴. Иако је у Извештају наведено да су Срби чинили већину у свим

⁴⁰¹ “Report of the Secretary General on the United Nations Interim Administration in Kosovo”, *Security Council*, 1999, p. 2, Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/1999/779, (Accessed 8 April 2015)

⁴⁰² Ibid, p. 3

⁴⁰³ Ibid, p. 3

⁴⁰⁴ Ibid, p. 4

секторима, ипак се истиче тешка ситуација јер су они насилно протерани са својих радних места, а да нико није у могућности да их замени.

Приметно је и то да је Генерални секретар у својим извештајима на моменте звучао прилично оптимистички, а да за то нису постојали објективни разлози. Један од разлога за такав утисак, јесте и тон у Извештају од септембра 1999. године, дакле само 2 месеца од претходног извештаја, у којем је он сам навео да је ситуација прилично озбиљна и лоша. Наиме, након формирања Косовског прелазног савета, у који су позвани представници свих народа (без навођења критеријума за упућивање позива било коме, а о евентуалним изборима нема ни речи), наводи се да је „начињен значајан напредак“⁴⁰⁵ и да он учествује у процесу доношења одлука, као и да народ Косова сада има прилику да учествује директно у том процесу, што је потпуно нетачно. Главни доносиоци одлука, односно саветници Специјалног представника у областима у које је укључен Косовски прелазни савет, јесу управо представници UNMIK-а јер је по један од њих именован као главна политичка фигура у свакој од области, поред представника локалних заједница. Поред тога, Генерални секретар похваљује исте оне борце ОБК, које је раније оптуживао за злочине над мањинским народима, и то зато што су „заговарало толеранцију и безбедност за мањине“⁴⁰⁶, а Србе означава као главне кривце за „радикализацију Албанаца у Митровици јер имају непријатељски став према Албанцима са Косова“⁴⁰⁷. Што је још више поражавајуће, сам Генерални секретар се у свом извештају хвалио тиме да су бројни борци ОБК који су остали без посла након рата, и који су пристали на разоружање, прихватили предлоге KFOR-а и мисије УН да „учествују у професионализацији и изградњи мултиетничких снага за реаговање у хитним ситуацијама“⁴⁰⁸. Такође, ако говоримо о повратку избеглица, Генерални секретар напомиње да се у року од 2 месеца од последњег извештаја 1999. године, вратило 770 000 избеглица, што чини преко 90% свих протераних Албанаца, док и даље нема повратка протераних Срба, а сматрало се да их је

⁴⁰⁵ “Report of the Secretary General on the United Nations Interim Administration in Kosovo”, *Security Council*, 1999, p. 1, Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/1999/987, (Accessed 8 April 2015)

⁴⁰⁶ Ibid, p. 2

⁴⁰⁷ Ibid, p. 2

⁴⁰⁸ Ibid, p. 2

било око 243 000⁴⁰⁹ у том тренутку, иако су подаци указивали да их је скоро duplo више. Веома је важно рећи и то да је ситуација за Србе и остале мањинске народе 1999. године била слична оној данас јер је „слобода кретања оних који су остали, била изузетни ограничена, или да уопште није постојала. Не-Албанцима је забрањен приступ јавним установама, попут болница, продавница и пијаца, док је UNHCR дистрибуирао овим људима помоћ у лековима. Ова организација такође помаже људима у хитним ситуацијама да напусте Косово“⁴¹⁰. Треба се запитати зашто је 770 000 Албанаца могло да се врати својим кућама, а 150 000 (и више) Срба и других народа не, као и то зашто мисија УН није више напора уложила у то да се не - Албанцима омогући слободан приступ болницама и јавним установама, већ им је достављала храну и лекове на кућне адресе, а да не помињемо чињеницу да је помаган одлазак Срба са Косова у тзв. хитним ситуацијама.

С друге стране, треба истаћи то да су Срби сами одустали од учешћа у оним институцијама којима су имали приступ, нарочито у раду Косовског прелазног савета, јер су два српска представника, епископ Артемије и Момчило Трајковић, из протеста напустили Савет због формирања Косовске полицијске службе. Наравно, Савет је наставио рад без њих, а они су пасивно укључивани у ток рада Савета кроз достављање извештаја, што је могло бити од пресудног значаја јер Срби нису могли да утичу на донишење одлука које се њих тичу.

Међутим, након проглашења независности Косова 2008. године, UNMIK је почео постепено да редефинише своју улогу припремајући се за долазак мисије ЕУ. 26. јуна 2008. године, UNMIK је означио почетак своје реконфигурације, а у светлу доласка мисије EULEX. Због тога је мисија УН прекинула рад свог Одсека за цивилну администрацију и Канцеларије за заједнице, повратак и мањине, а „проблем права мањина се и дљље прати кроз мање присуство на терену и то у кључним областима где живе мањине“⁴¹¹. Такође, Одсек UNMIK-а за правосуђе је тада саставило упутство за EULEX како би „тужиоци ове

⁴⁰⁹ “Report of the Secretary General on the United Nations Interim Administration in Kosovo”, *Security Council*, 1999, p. 6, Available from http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/1999/1250, (Accessed 8 April 2015)

⁴¹⁰ Ibid, p. 3

⁴¹¹ “Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo”, *UNSC*, 2008, p. 7, Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2008/692, (Accessed 5 April 2015)

мисије имали приступ свим случајевима које су истраживали међународни тужиоци и специјални истражитељи⁴¹².

Од те године, „стратешки циљ UNMIK-а је остало промовисање безбедности, стабилности и поштовања људских права кроз ангажман са свим заједницама на Косову, али и Приштином и Београдом, регионалним и међународним актерима“⁴¹³. Врло важно је рећи да је UNMIK постепено смањивао број својих припадника и то тако да је на почетку мандата мисије, било 4718 UNMIK полицајаца на Косову и 38 војних представника, 2002. године, 4519 полицајаца, 38 војних представника, 1178 припадника цивилног особља и 3397 припадника локалног особља. Од 30. јуна 2014. године мисија УН је смањила драстично број припадника на симболичан ниво и то тако да данас има само 16 униформисаних лица на Косову, од чега 8 војних представника и 8 полицајаца, док тренутно има и 112 цивила под својим окриљем, 215 припадника локалног особља и 26 волонтера⁴¹⁴. То је заправо значило да ће се мисија УН фокусирати на север Косова, јер у том делу Косова, српска заједница још увек придаје велики значај UNMIK-у своје његове статусне неутралности и резолуције 1244. Улога UNMIK-а се заправо свела на олакшавање комуникације и посредовање између KFOR-а, EULEX-а и ОЕБС-а и српских политичких лидера на северу Косова. Тачније, у свом Извештају о ситуацији на Косову, који је представљен Савету безбедности 2008. године, шеф UNMIK-а наводи да ће „ЕУ током времена, постепено повећавати своју оперативну способност у областима унутрашњих послова, правосуђа и царине широм Косова. Међународна одговорност УН ће бити ограничена његовом ефективном оперативном контролом. Присуство УН ће бити приметно у следећим функцијама: Надгледање и извештавање, олакшавање учешћа Косова у међународним уговорима, олакшавање дијалога између Приштине и Београда и функцијама које су повезане са дијалогом о спровођењу договореног“⁴¹⁵. Оно што треба такође напоменути јесте и то да је Специјални представник у писму председнику Србије

⁴¹² Ibid, p. 7

⁴¹³ “Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo S/2010/169”, *UNSC*, 2010, p. 1, Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2010/169, (Accessed 5 April 2015)

⁴¹⁴ “UNMIK facts and figures”, *UNMIK*, Available from: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unmik/facts.shtml>, (Accessed 5 April 2015)

⁴¹⁵ “Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo”, *UNSC*, 2008, p. 4, Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2008/354, (Accessed 5 April 2015)

2008. године, истакао да реконфигурација мисије УН неће значити и урожавање безбедности српског народа, већ да ће „особље Косовске полицијске службе, које ради у областима са српском већином, извештавати међународну полицију која функционише под контролом Специјалног представника, затим, да ће бити отворена додатна одељења локалних и регионалних судова у местима где Срби чине већину и да ће они радити у оквиру косовског правосудног система“⁴¹⁶. С друге стране, мисија УН је заправо била свесна да косовске институције нису благонаклоне према њој и да јој не придају легитимитет јер и сам Специјални представник говори о томе да „након ступања на снагу косовског устава, UNMIK неће више бити у могућности да извршава већи део својих задатака као прелазна администрација“⁴¹⁷. Међутим, стварност је таква да сваким даном све више и више ова мисија губи легитимитет пре свега код локалног становништва, док је косовска Влада практично игнорише кроз рад сопствене Канцеларије у Северној Митровици, која би требало да замени канцеларију UNMIK-а. Овде треба још додати и то да су косовски званичници прекинули сваки контакт са UNMIK-ом и Специјалним представником, док су неки контакти и даље присутни, пре свега између нижих службеника.

Мисија Европске уније за владавину права на Косову је највећа цивилна мисија икада покренута од стране ЕУ. Њен главни циљ је да помогне и пружи подршку косовским органима у области владавине права, пре свега, у области рада полиције, правосуђа и царине. „Циљ EULEX-а на Косову је да косовским органима пружи подршку путем мониторинга, пружања стручних савета у свим областима које се тичу владавине права, пре свега рада полиције, правосуђа, царинских служби и установа за извршење заводских санкција. То значи да ће мисија помагати косовским институцијама, правосудним органима и полицији на њиховом путу ка одрживости и одговорности, а затим и развоју и јачању независног мултиетничког правног поретка и мултиетничке полиције као и царинске службе. Кључни приоритети мисије су непосредно решавање питања заштите мањинских локалних заједница, корупције и

⁴¹⁶ Ibid, p. 7

⁴¹⁷ Ibid, p. 5

борбе против организованог криминала⁴¹⁸. Мисија EULEX заправо функционише у складу са четири оперативна циља:

1. **Менторисање, надгледање и саветовање** - мисија се фокусира на пружање подршке косовским институцијама у области владавине права на стратешком нивоу. EULEX пружа подршку вишим службеницима Косовског правосудног савета, Косовског савета тужилаца, Косовској полицији, Царинама Косова, Министарству правде и Министарству унутрашњих послова,
2. **Извршни циљ** - EULEX се стара о томе да се све услуге у области владавине права на прави начин остваре док процес транзиције извршних функција локалних власти не буде завршен. Мисија истражује и процесуира ратне злочине, тероризам, организовани криминал, корупцију и друге теже злочине. Судије EULEX-а такође пресуђују у предметима у вези са имовинским споровима. Судије ове мисије као и тужиоци су део косовских правосудних институција, али од 15. априла 2014. године, у светлу повлачења са Косова до 2016. године, EULEX функционише у складу са политиком „без нових случајева“ и не прихвата нове случајеве осим у посебним условима,
3. **Циљ „Север“** - мисија ЕУ настоји да успостави владавину права на северу Косова и то тако што ће задржати извршне функције у Основном суду у Митровици. Такође, EULEX пружа подршку Косовској регионалној команди за Север у оквиру Косовске полиције, док једна мања јединица мисије има задатак да решава повремене инциденте и да одржава јавни ред и мир. Истовремено, мисија контролише и саветује пограничну полицију у складу са договором између Приштине и Београда,
4. **Циљ пружања подршке спровођењу договореног у дијалогу између Србије и Косова** - мисија пружа техничку подршку имплементацији

⁴¹⁸ „Мисија ЕУ за владавину права на Косову“, *Делегација ЕУ у Србији*, 2008, стр. 1, Доступно преко: http://www.europa.rs/upload/documents/press/081205_EULEX%20SRPSKI.pdf, (Приступљено 2. априла 2015.)

споразума две стране са циљем интеграције Срба у косовске безбедносне структуре.⁴¹⁹

Мисија EULEX под својим окриљем окупља припаднике мисије који долазе из свих 28 држава чланица ЕУ, али и Норвешке, Швајцарске, Турске и САД. На почетку рада, мисија је имала 2900 припадника, а од тог броја 1700 људи је заправо било ангажовано у виду међународних службеника, док је 1200 припадника ангажовано са Косова. Број припадника мисије се постепено смањивао, а у јуну 2014. године, он је износио 2250, док је у јануару 2015. године, тај број износио свега 1500. Мандат мисије EULEX је последњи пут продужен у јуну 2014. године и то до јуна 2016. године, када се очекује и крај рада те мисије. Као што се може и видети на дијаграму 3, мисија EULEX и њен шеф мисије су директно одговорни Команданту за цивилно планирање (СОС), који с друге стране функционише „под политичком контролом и стратешким упутствима Политичког и безбедносног комитета (PSC) и Високог представника ЕУ за спољну политику и безбедност и одговоран је за команду и контролу над мисијом EULEX KOSOVO на стратешком нивоу“⁴²⁰. СОС има обавезу да Савету ЕУ путем Високог представника ЕУ за спољну политику и безбедност доставља извештаје о раду, док су појединачни чланови мисије одговорни и својим државама које су их упутиле на службу. Треба истаћи да мисија EULEX има право да „поништи одлуке косовске Владе или да их измени“⁴²¹. Веома је важно рећи да на Косову постоје 3 главне институције ЕУ: Канцеларија за везу Европске комисије на Косову, EULEX и Специјални представник ЕУ (EUSR). Такође, KFOR и даље има своју улогу дефинисану резолуцијом 1244. Међутим, приметно је да су институције попут EUSR и EULEX-а биле предвиђене и Ахтисаријевим планом, а да је Канцеларија за везу Европске комисије заправо требало да преузме велики део посла од Европске агенције за реконструкцију. Група држава чланица ЕУ које су признале независност Косова је, са друге стране, оформила посебан политички ентитет, који је познатији као Канцеларија међународног цивилног представника 2008. године, на челу са Питером Фејтом, са

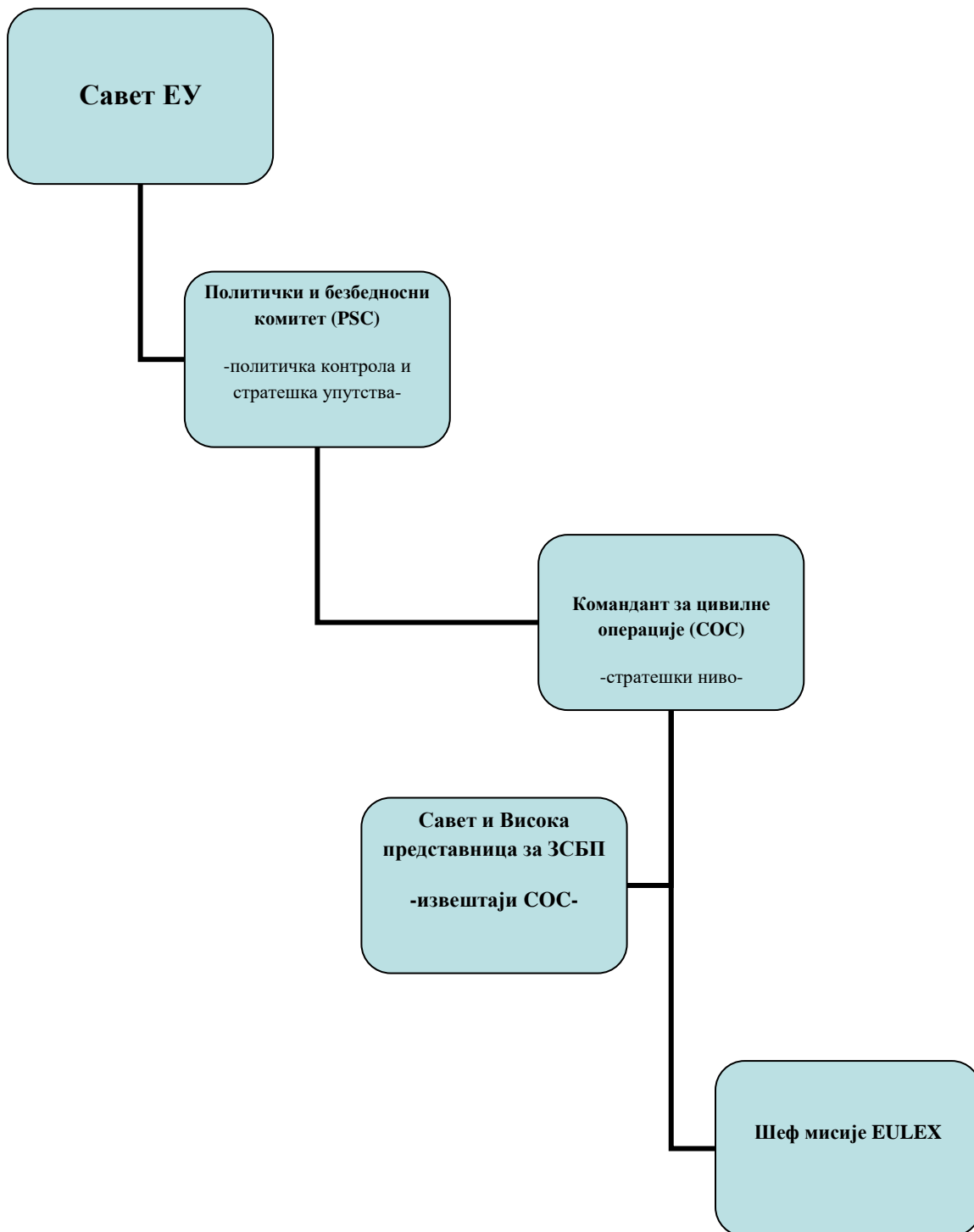
⁴¹⁹ “EULEX implements its mandate through four operational objectives”, *EULEX*, Available from: <http://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,44>, (Accessed 5 April 2015)

⁴²⁰ “Council joint action 2008/124/CFSP”, *Council of the European Union*, 2008, Article 7a, Available from: http://www.eulex-kosovo.eu/eul/repository/docs/WEJointActionEULEX_EN.pdf, (Accessed 4 April 2015)

⁴²¹ *Ibid*, Article 3

главним циљем спровођења Ахтисаријевог плана, док није проглашен крај тзв. надгледања независности 2012. године. Међутим, треба рећи да је управо Питер Фејт 4. фебруара 2008. године, именован за Специјалног представника ЕУ на Косову, са мандатом да промовише „кохерентну политику ЕУ према Косову како би се решио коначан статус Косова“⁴²². Као што се и може видети двострука улога ове институције говори у прилог томе да је ЕУ имплицитно признавала оно што се догађало са признањем независности Косова. Канцеларија цивилног представника односно EUSR заправо има дуалну природу јер истовремено наступа са ставом да је Косово независна држава, а са друге стране заступа интересе и оних држава чланица ЕУ које нису признале ту независност. Овде треба рећи да шеф мисије EULEX има обавезу да сарађује са EUSR и да наступа у складу са политичким упутствима на локалном нивоу које му ова институција даје.

⁴²² “EU factsheet EULEX”, *European Council*, 2008, p. 3, Available from: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/98770.pdf, (Accessed 4 April 2015)

Дијаграм 3.
Ланац команде EULEX-а
<http://www.eulex-kosovo.eu>

Наравно, од изузетног значаја је и чињеница да је постојало неколико препрека приликом упућивања мисије EULEX. Најпре, није постојала сагласност у Савету безбедности о формату те мисије јер су земље, које су признале независност Косова, желеле да та мисија ради на имплементацији Ахтисаријевог плана. Упућивање ове мисије је водило даљим поделама унутар ЕУ, а Србија је уз подршку Русије одбијала било какву могућност да мисија ЕУ спроводи план који помиње независност Косова, док је с друге стране, управо подељеност чланица ЕУ по питању независности Косова, помогла Србији да истраје у својим захтевима. Након што су УН упутиле једну кратку мисију за утврђивање чињеница у Београд и Приштину, на челу са Жан-Мари Геноом, француским дипломатом, који је 2012. године именован за Специјалног изасланика УН за Сирију, Генерални секретар УН, Бан Ки-Мун је представио Извештај о Косову, који је познатији још и као План од шест тачака, а у којем је похвалио напоре ЕУ у правцу снажнијег ангажовања на Косову. Међутим, иако је ЕУ поздравила овај извештај, Русија је изразила забринутост за недовољно дефинисану улогу будуће мисије ЕУ на Косову инсистирајући на томе да део чланица ЕУ жели да се на нелегалан начин упути мисија на Косово са циљем спровођења Ахтисаријевог плана и без сагласности Србије и Савета безбедности. Треба рећи и то да је однос између UNMIK-а и EULEX-а, уочи и након доласка мисије ЕУ на Косово, крајње специфичан, али не и необичан. Наиме, 19. августа 2008. године, пре него што је Србија пристала на упућивање мисије EULEX на Косово, представници UNMIK-а и EULEX-а потписали су меморандум о преносу овлашћења у правосуђу, полицији и царини, што је на кратко изазвало оштре реакције Београда. Меморандум су, без присуства јавности, потписали шеф UNMIK-а Ламберто Занијер и шеф Тима Европске уније за планирање на Косову Рој Рив, чиме је започета предаја надлежности из руку УН у надлежност ЕУ. Сам споразум обухвата продају неких канцеларијских простора и опреме, возила, и неколико зграда које су изградиле УН, а уочи доласка нове мисије на Косово. Међутим, Ламберо Занијер, тадашњи шеф UNMIK-а је објаснио да ће мисија УН и даље остати на терену, пре свега у областима у којима су Срби већина.

Управо због ове чињенице су настављени преговори са Србијом у којима је Хавијер Солана преузео веома важну улогу као Високи представник ЕУ за спољну политику и безбедност. Србија је истицала упорно да ЕУ мора да испуни три неопходна

услова пре него што пошаље мисију на Косово: Најпре, да Савет безбедности то одобри, затим, да мисија буде статусно неутрална и на крају, да не сме спроводити Ахтисаријев план. С друге стране, косовска Влада није пристајала на то да мисија ЕУ буде статусно неутрална и да Ахтисаријев план буде још једном заобиђен. Након дипломатске борбе, у новембру 2008. године, Савет безбедности је једногласно усвојио Извештај Генералног секретара УН, Бан Ки-Муна поводом упућивања мисије ЕУ на Косово. Наиме, у овом извештају се наводи да ће се извршити реорганизација постојеће мисије УН на Косову, а у контексту усвојене одлуке ЕУ о упућивању мисије владавине права на Косово. Србија је прихватила овај план, јер је издејствована статусна неутралност будуће мисије ЕУ, а постојале су и гаранције да мисија EULEX неће радити на имплементацији Ахтисаријевог плана, као и да ће мисија ЕУ функционисати у складу са резолуцијом 1244, иако је косовски Председник Фатмир Сејдију, представио свој тзв. План од четири тачке, у којем је Косово поздравио могућност упућивања мисије EULEX, али у складу са Ахтисаријевим планом и Уставом Косова. Иако се у Извештају Генералног секретара наводи да ће будућа мисија ЕУ преузети надлежности од UNMIK-а у одређеним областима попут функционисања полиције, правосуђа и царине, у складу са резолуцијом 1244, косовске власти су се након притиска САД, ипак одредиле према мисији EULEX, и то тако што су поздравиле њено упућивање у нади да ће та мисија радити на имплементацији Ахтисаријевог плана. Као што се може видети у табели 6, у усвојеном Плану од шест тачака се наводи следеће:

Табела 3.
План од 6 тачака,
www.kosovocompromise.com

Област	План
Полиција	-биће оформљене додатне полицијске станице у подручјима где Албанци нису већина -UNMIK ће именовати команданта из редова српске заједнице -полиција ће функционисати под међународним надзором
Царина	-Косово ће и даље бити посебна царинска област -међународни цариници ће бити упућивани на

	прелазе 1 и 31 -царине сакупљене на овим прелазима ће бити употребљене за развој локалних заједница
Правосуђе	-суд у Северној Митровици ће радити под надзором UNMIK-а и примењиваће само законе UNMIK-а -локалне судије и тужиоци ће бити именовати у складу са резолуцијом 1244
Инфраструктура	-важно је успоставити сарадњу у областима попут превоза робе, људи, телекомуникација, енергетике и признавања факултетских диплома
Границе	-КФОР ће и даље бити надлежан за контролу граница и безбедност на Косову
Српска културна баштина	-наставља се међународна заштита објеката Српске православне цркве и споменика културе -око српских манастира ће бити задржани заштитни кордони и бедеми, а Црква неће плаћати ПДВ косовским властима, нити било какве облике такси

Међутим, тек након упућивања мисије EULEX, показало се да овакав план уопште не решава ситуацију, не око легалности саме мисије, већ о њеном легитимитету, јер није до краја јасно на шта су Србија и Косово пристали. За Приштину, ова мисија спроводи Ахтисаријев план, док за Београд, ова мисија је статусно неутрална и функционише под мандатом УН у складу са резолуцијом 1244. Ова ситуација се одразила на свакодневно функционисање мисије, што се најпре види по саопштењима која су усвајана, у којима се користе двоструки термини попут „граница/административни прелаз“, а са друге стране, да би се указало на то да ова мисија ипак функционише у складу са резолуцијом 1244, усваја тромесечне извештаје које предаје Генералном секретару УН.

Када говоримо о мандату мисије EULEX, морамо имати у виду да је Савет ЕУ у јуну 2014. године, продужио тај мандат за још 2 године, тачније до 14. јуна 2016. године. То практично значи да ће мисија EULEX напустити Косово ускоро, с тим да постоји могућност да се тај мандат и даље продужава, али је већ сада очигледно да ће мисија ЕУ функционисати у нешто измењеном оквиру и са смањеним капацитетима. Један од знакова

повлачења EULEX-a јесте и рад тзв. „Специјалног тужилаштва Републике Косово, које процесуира најтеже облике криминала, попут ратних злочина (односно Специјалног тужилаштва Косова, како званично важи за особље мисије ЕУ, што одржава статусну неутралност мисије). Наиме, то је једна од првих институција, која ће искусити реконфигурацију EULEX-a, јер је на челу ове институције до октобра 2014. године био тужилац EULEX-a, а након тог периода, он је постављен за заменика, док је његову улогу преузео албански тужилац. Такође, мисија ЕУ је задржала своје канцеларије једино у Приштини и Северној Митровици“⁴²³.

Преовлађујуће мишљење данас је да се сва потенцијално конфликтна понашања могу превладати и умирити, али да, када то не успе, конфликти могу бити ограничени или сузбијени ако се ангажују довољна сила и притисак. Међутим, сведоци смо да бројни сложени конфликти, како унутар појединачних друштава, тако и на међународном плану, нису сузбијени када се за њихово решавање употребљава принудна сила или наметање правних норми. Чини се да у таквим случајевима међународне мисије попут UNMIK-a и EULEX-a нису успеле да одговоре на изазове постојања фрустрација испод површине о којима се не може преговарати и које се не могу потиснути, али ни прилагодити судским пресудама или преговорима.

„Симптоми дубоко укоренеог конфликта подразумевају узимање талаца, нападе, јавне протесте, етничко насиље, тероризам, рат уличних банди и многе друге облике насиља који представљају отпор властима на једном друштвеном нивоу или другом“⁴²⁴. У том случају није ни могуће задржати конфликт у само једном подручју или аспекту и они захтевају промене постојећих норми, институција и политика, и то на начин да се прилагоде људским потребама и способностима. „Другим речима, постоје случајеви у којима је неопходно анализирати читаву ситуацију и предложити одговарајући лек, а не само ограничити дисидентска понашања“⁴²⁵. Међутим, веома је важно напоменути да је приликом избијања дубоко укоренеог конфликта, насиље обавезни елемент, али да се насиље може појавити и приликом избијања конфликта чији аспекти могу бити предмет преговора, али да и не мора. У оба случаја, нарочито у првом, насиље између људи и заједница може бити манифестовано великим тензијама и облицима насиља. Такви

⁴²³ Axel Jaenicke, Charge d' Affaires, EULEX Office in Belgrade, интервју од 24. марта 2015, Београд

⁴²⁴ John Burton, *Resolving deep-rooted conflict: A handbook*, University Press of America, Lanham, 1987, p. 15.

⁴²⁵ Ibid, p. 15.

случајеви насиља и конфилаката се међутим, не могу решавати у судовима, преговорима, политичким договорима, јер дугорочно решавање дубоко укореењених конфликта захтева промену односа, а не тренутно задовољавање захтева. Оно на шта се указује јесте чињеница да проблеми који воде нестабилности у друштву, као и немогућности опстанка, уопште нису предмет решавања посебним приступом, већ уобичајеним средствима, која подразумевају да се људи морају прилагодити новонасталој ситуацији, а не обрнуто. „У последњих неколико деценија смо потрошили огромна средства за развој велике и скупе индустрије безбедносних провера, а врло мало смо потрошили на уклањање разлога за пљачку или тероризам. Трошимо све више новца на изградњу затвора, али веома мало на решавање девијантног понашања“⁴²⁶. Веома је важно за ово истраживање рећи и то да чак и много година пре избијања неких од најнасилнијих конфликта на свету, велике силе сматрају да је њихово схватање начина решавања сукоба једино исправно и да је веома опасна комбинација њиховог схватања конфликта и сопствених интереса, а да кроз институције и вредности које намећу другим народима и државама, могу начинити још већу штету, а све у име демократије и људских права, без разумевања ситуације која је довела до незадовољства и непријатељског понашања. Овде долазимо до једног занимљивог концепта, на који указује Џон Бартон. Оно на шта он указује јесте посебан концепт „*провенције*“, односно, уклањања узрочника сукоба и позитивне промоције таквог окружења, које ће омогућити односе сарадње“⁴²⁷. Такав начин решавања конфликта указује на проблеме друштвених односа и на све услове и околности које су повезане са њима. Срж концепта се налази у бављењу друштвеним проблемима, уз трансформацију окружења које је довело до конфликта и уз стварање новог окружења које ће умирити непријатељска осећања. Међутим, овај концепт не треба мешати са концептом решавања конфликта, јер се провенција не односи на решавање конфликта, већ на уклањање главних узрочника конфликта, док се решавање конфликта односи на поступак који долази након провенције, када стране у сукобу схвате да су узрочници сукоба у окружењу у којем су живеле, а над којима немају потпуну контролу. Тако је рецимо сукоб између Албанаца и Срба део ширег сукоба у контексту не само распада Југославије, него још даље, проблема које су за собом оставили различити завојевачи.

⁴²⁶ Ibid, p. 17.

⁴²⁷ Ibid, p. 18.

Када говоримо о истрагама ратних злочина на Косову, као важних узрочника конфликта, треба рећи да Међународни казни суд за бившу Југославију у Хагу има мандат да истражи све ратне злочине на територији бивше Југославије, укључујући и територију Косова. Међутим, до сада је приметан само мали број започетих истрага тих злочина и скоро сви су се односили на припаднике Војске Југославије. Amnesty Internationaly свом извештају о Косову из 2012. године, наводи да је у фебруару 2009. године, Трибунал оптужио 5 српских политичара и припадника безбедносних снага СР Југославије за кршење правила и обичаја ратовања и злочине против човечности. Бивши југословенски вицепремијер Никола Шаиновић, Генерал Војске Југославије, Небојша Павковић и Генерал Сретен Лукић, су оптужени за депортацију, убиства и силовања хиљада Албанаца током рата 1999. године и да је сваки од њих осуђен на казну затвора од 22 године. Бивши Пуковник Војске Југославије Владимир Лазаревић и Генерал Драгољуб Ојданић су такође осуђени на по 15 година затвора због помагања у злочинима над цивилним становништвом. С друге стране, бивши председник Србије, Милан Милутиновић је ослобођен свих оптужби у првостепеном поступку, док је Слободан Милошевић преминуо пре изрицања пресуде. Властимир Ђорђевић, бивши заменик министра унутрашњих послова СР Југославије, је осуђен на 27 година затвора због убистава, депортације и спречавања повратка етничких Албанаца на Косово. Ту треба посебно споменути и раније наведену цифру од 800 000 протераних Албанаца, јер је Ђорђевић и због тога осуђен. С друге стране, скоро сви припадници ОВК и данашњи високи званичници Косова су ослобођени. У септембру 2007. године, Идриз Баљај, Рамуш Харадинај, Фатмир Љимај, Харадин Бала и Исак Муслију су оптужени за ратне злочине и злочине против човечности, посебно за отмице и убиства 35 српских цивила током 1998. године. Међутим, већ 2008. године, Трибунал је првостепеном пресудом ослободио Харадинаја и Баљаја свих оптужби, а Харадинај је чак и након првостепене ослобађајуће пресуде могао да се бави јавним послом, односно политичким позивом, што је супротно међународноправној пракси. 2012. године, и другостепено веће Трибунала је ослободило Харадинаја свих оптужби, тако да је тај случај, када је реч о Хашком трибуналу, решен.

Овде треба рећи да је UNMIK имао мандат да процесуира ратне злочине на Косову у складу са уредбом 1999/1 коју је усвојио Специјални представник Генералног секретара УН. Поред тога, било је дефинисано да ће се поред ове регулативе, примењивати и закони

СР Југославије кооји су били на снази до интервенције НАТО-а. Међутим, албанско становништво и политичари су се све време постојања мисије UNMIK у пуном саставу, противили таквој улози UNMIK-а и примени било каквих решења из закона СР Југославије. Због тога је Специјални представник усвојио нову уредбу, 1999/24, која је утврдила да се на Косову у области истраживања ратних злочина, примењују регулативе Специјалног представника и они закони који су се примењивали само на територији Косова од 1989. године. Поред тога, 2004. године, усвојен је и Привремени кривични закон за Косово од стране UNMIK-а у оквиру уредбе 2003/25 и тај закон је добио подршку косовске Скупштине, али тек 2008. године. UNMIK и међународна заједница су очигледно доживели велики неуспех када је реч о суђењима за ратне злочине на Косову, посебно ако говоримо о страдањима српског становништва. 2013. године, Amnesty International је у свом посебном извештају о Косову навео да је негирање и занемаривање страдања Срба широко распрострањена појава на Косову и да у томе учествује и UNMIK. Извештај посебно наводи да је UNMIK био одговоран за управљањем Косовом и за достизање правде након рата, у складу са резолуцијом 1244. Посебно се истиче да је ова мисија одговорна за заштиту људских права и вођење истрага тешких злочина на Косову. Међутим, Amnesty International је оптужио у неколико наврата UNMIK да су „полиција и тужиоци ове мисије пропустили да спроведу правовремене, подробне, непристрасне и независне истраге и присилним нестаницима етничких Албанаца за шта се одговорним сматрају српска војска, полиција и паравојне снаге, те отмицама Срба, Рома и других припадника мањинских заједница од руку ОВК. Amnesty International је установио да, истраге, чак и када су вођене, нису биле темељне као и да су, у неким случајевима, затваране без неког очигледном разлога или због политичке сврсисходности“⁴²⁸. Међутим, на чему се темеље овакве оптужбе? Ове оптужбе се темеље пре свега на неиспуњавању препорука Саветодавне комисије за људска права која је формирана 2006. године управо одлуком самог UNMIK-а, како би се испитале жалбе лица или групе појединаца у вези са кршењем људских права од стране саме мисије UNMIK. Ова комисија је поднела чак 250 жалби на рад UNMIK-а јер је према тим наводима, UNMIK пропустио да реши 250 случајева отмица и убистава на Косову. С друге стране, остаје неразјашњено какав се

⁴²⁸ „Наслеђе UNMIK-а на Косову: Неуспех у доношењу правде и обештећењу сродника несталих“, *Amnestyinternational*, 2013, стр. 7, Доступно преко: <https://www.amnesty.org/en/documents/EUR70/009/2013/en/>, (Приступљено 6. марта 2015.)

результат оснивања Комисије и очекивао када је тело које је оптужено за кршење људских права, уједно и формирало комисију која ће се њему жалити на његов рад и пропусте у раду. „Сваки предмет, иако по себи јединствен, показује сличне обрасце укључујући: пропуст да себрзо прикупе докази или непотпуну документацију о прикупљеним доказима, укључившинепостојање записника са изјавама подносиоца жалбе или сведока; пропусте у вођењу досијеао истрази и пропуштање редовног разматрања истраге – већина истражних списа које је Саветодавна комисија разматрала није, после 2005. године, ни једном подвргнута разматрању“⁴²⁹. Поред тога колики је UNMIK-ов неуспех био на овом пољу, сведочи и податак да је EULEX мисија наследила чак 1187 случајева од UNMIK-а, а који никада нису били разматрани. „Истражни органи EULEX-а обавестили су Amnesty International да се 2009. године, у неким од UNMIK-ових предметних досијеа о случајевима присилних нестанака или отмица налазио само листпапира са именом нестале особе. Додатне информације указују да су неки досијеи намерно, „изгубљени“, док су у другим случајевима - у недостатку одговарајуће контроледокументације - информације и докази које је прикупила полиција UNMIK-а просто нестали“⁴³⁰. У међувремену, ситуација се благо променила. Када је мисија EULEX ангажована на Косову 2008. односно 2009. године, ситуација је била поражавајућа. Само око 40 ратних злочина је прецесуирано до тог датума пред косовским судовима и оптужнице су се углавном односиле на Србе. EULEX је по доласку на Косово успео да реши преко половине ових случајева, али су се и они као и тада, односили углавном на Србе.

Amnesty International је такође објавио 2014. године извештај о непроцесуирању ратних злочина на Косову. Ова организација је у извештају истакла да ни међународне мисије на Косову, али ни Србија ни Косово нису успели да пронађу још 1900 несталих особа, а које се налазе на листи Црвеног крста. Од јуна 1999. године, извршен је одређени број ексхумација посмртних остатака несталих особа на Косову, а посебну улогу у томе је имао Трибунал у Хагу. Извештај наводи да је између јуна и новембра 1999. године, око 2100 тела је пронађено од стране специјалног тима Хашког трибунала, међутим, у овом документу се наводи да је Карла дел Понте, бивша Главна тужитељка Хашког трибунала истакла да „овај број не говори о коначном броју жртава, јер су откривени докази о

⁴²⁹Ибид, стр. 9

⁴³⁰Ибид, стр. 9

сакривању локација масовних гробница. Постојала је очигледна намера српске и југословенске Владе да уништи доказе и уклони тела⁴³¹. У наредној фази између априла и новембра 2000. године, Трибунал је ексхумирао 1557 тела на 325 локација, а 17. јуна 2001. године, Трибунал је саопштио да је ексхумирао укупно 4392 тела из 876 гробница на Косову⁴³². Међутим, сам Трибунал је често одбијао да преда документа о несталим лицима UNMIK-у, и то све до 2008. године.

Када је реч о сарадњи Србије са UNMIK-ом у овој области, две стране су потписале Заједнички документ 2001. године у коме се изражава обавеза проналажења несталих лица и њихових посмртних остатака. UNMIK је тако преузео обавезу да на територији Косова изврши ексхумације посмртних остатака, а да у сарадњи са Србијом анализира и размењује податке. У ту сврху је и основана тзв. UNMIK полиција за нестале особе 2001. године, а један од инструмената те полиције те било и упућивање захтева за издавање судских налога за ексхумације. Крајем 2004. године, UNMIK је саопштио да је од 2002. године, извршио 1170 ексхумација, али се по признању саме мисије, чак 3192⁴³³ особе и даље воде као нестале. Међутим, „број извршених ексхумација је опао, а ограничени капацитет, комбинован са недостацима доказа је довео до стагнације. Већ 2005. године, ексхумирано је само 118 људских остатака, 2006. године само 59, а 2008. године 53“⁴³⁴. Међути, зашто је дошло до овога? Са једне стране, међународне организације тврде да српске власти сnose одговорност јер дуго времена није постојала спремност за сарадњу. „У априлу и мају 1999. године, тела убијених Албанаца су ексхумирана и пребачена камионима у Србију са Косова, где су и била покопана поново“⁴³⁵. 2001. и 2002. године, српски Институт за форензичку медицину у сарадњи са тимом Хашког трибунала је извршио још 5 одвојених ексхумација, а највећа гробница је пронађена у Батајници. „Аутопсија је показала да је 535 тела ексхумирано у Батајници и језеру Перућац, а да је 531 лице устрељено из пушке. Каснија истрага је показала да и у Петровом Селу постоји још једна гробница у којој је покопано 70 лица“⁴³⁶. Иако се чини да је српска Влада

⁴³¹ “Burying the past: Impunity for enforced disappearances and abductions in Kosovo”, *Amnesty international*, 2009, p. 18, Available from: <http://www.refworld.org/pdfid/4a30b7c32.pdf>, (Accessed 6 March 2015)

⁴³² Ibid, p. 18

⁴³³ Ibid, p. 20

⁴³⁴ Ibid, p. 20

⁴³⁵ Ibid, p. 21

⁴³⁶ Ibid, p. 21

делимично одлагала пуну сарадњу са UNMIK-ом у овој области, ипак треба рећи да ниједна гробница у којој су покопани српски цивили на Косову, није до данас пронађена, а одговорност за то сноси како UNMIK, тако и EULEX и косовска Влада. С једне стране, када је EULEX преузео одговорност за ексхумације тела од UNMIK-а, само неколицина тела је пронађена, а једно од честих оправдања је било да не постоје услови за истрагу и да су неповољне временске прилике. Највећи проблем је чини се то што и српска и косовска страна, али и међународне мисије истичу да имају искључиву надлежност за процесуирање ратних злочина на Косову. Српска страна је била сувише спора у истрагама ратних злочина, а косовска страна није уопште ни помишљала на то да треба да спроведе истраге против многобројних припадника ОВК који су починили злочине и уместо тога их слави као хероје. Чак и када је долазило до сарадње између Србије и UNMIK-а о могућим ратним злочинима које су починили припадници ОВК, скоро никада није долазило до завршетка истраге. Такође, постоји огорман проблем заштите сведока на Косову, као и проблем спровођења интервјуа са косовским Албанцима који су били сведоци ратних злочина које су починили Албанци. Само у случају Рамуша Харадинаја је било очигледно застрашивање сведока. Око 30 сведока и чланова њихових породица убијено је од 1999. до данас, у вези са ратним злочинима овог бившег команданта ОВК. До данас није разјашњен нестанак или убиство ових особа, али и особа у сличним случајевима. Мисија УН на Косову није успела да обезбеди њихову заштиту, а честе промене истражних тимова, недостатак континуитета у истрагама, као и неискуство људи који учествују у тим истрагама, довели су до овакве ситуације.

Када говоримо о препрекама које постоје у Србији, можемо закључити да су оне искључиво политичке природе и поред спремности Тужилаштва за ратне злочине на сарадњу. Међутим, атмосфера у вези са откривањем ратних злочина које су починили припадници безбедносних снага, посебно полиције, се није променила још од 2000. године. Власти у Србији су чак повремено учествовале барем прећутно у сакривању доказа, према наводима Amnesty International. Један пример који ова организација наводи јесте и случај масовне гробнице косовских Албанаца у Мачкатици код Сурдулице у мају 1999. године, када су специјалне полицијске јединице превезле тела из масовне гробнице на Косову, у Мачкатицу и ту их спалиле како би прикриле злочин. Такође, ова организација наводи и да су и чести случајеви застрашивања сведока од стране полицијских инспектора, али да

истраге поводом тих навода недостају, а у неким случајевима су ти инспектори само унапређени или пребачени на други посао. Веома је важно рећи да Amnesty International указује на постојање проблема у функционисању правосудних органа и у Србији и на Косову, односно да на Косову постоје слаби правосудни органи, у којима раде особе које не познају довољно добро правни систем који се на Косову примењује, а да у Србији постоји често мешање политичких актера у рад правосудних и истражних органа. Заправо, главни налази ове организације су да у Србији службе које се баве истрагама ратних злочина на Косову нису довољно опремљене и да немају довољну подршку јавности. На Косову је слична ситуација, с том разликом што се на његовом челу налазе припадници бивше ОВК, који се сумњиче за озбиљне злочине, али против којих нико није подигао оптужнице. Ова организација наводи пример из 2006. године, када је Агим Чеку, бивши премијер Косова и заповедник једног крила ОВК, након хапшења генерала ОВК, Селима Краснићија, изјавио да су Косову потребни људи као Краснићи. Мисија УН такође није била заинтересована превише за гоњење највиших косовских званичника, о чему сведочи и догађај из 2003. године, када је Хашим Тачи ухапшен у Будимпешти на основу Интерполове потернице коју је Србија издала, а који је брзо пуштен на слободу након позива Михаела Штајнера, тадашњег шефа UNMIK-а. Исто се догодило и приликом хапшења Агима Чекуа у Словенији те исте године, само је позив овога пута стигао из канцеларије новог шефа UNMIK-а, Харија Холнекера. О тихој сагласности UNMIK-а са тим и сличним догађајима, сведочи и изјава Сорена Јесен-Петерсена 2007. године, у време када је био на челу UNMIK-а, у којој хвали Рамуша Харадинаја, као блиског пријатеља који се добровољно предао Хашком трибуналу. Оно што треба рећи и то да је и мисија EULEX свесна постојећег стања и да нема праву излазну стратегију, посебно када је реч о процесуирању ратних злочина јер очигледан је недостатак „квалификованих људи, мотивација и храброст оних који се баве истрагом ратних злочина на Косову. Мало је вероватно да би косовско правосуђе процесуирало ратне злочине, након повлачења мисије ЕУ, односно приметан је својеврсни зид ћутања на Косову о том проблему. Највећи проблем је пронаћи масовне гробнице на територији Косова, јер ниједан сведок не жели да говори о томе, посебно зато што је програм заштите сведока на Косову веома слаб или не постоји.“⁴³⁷.

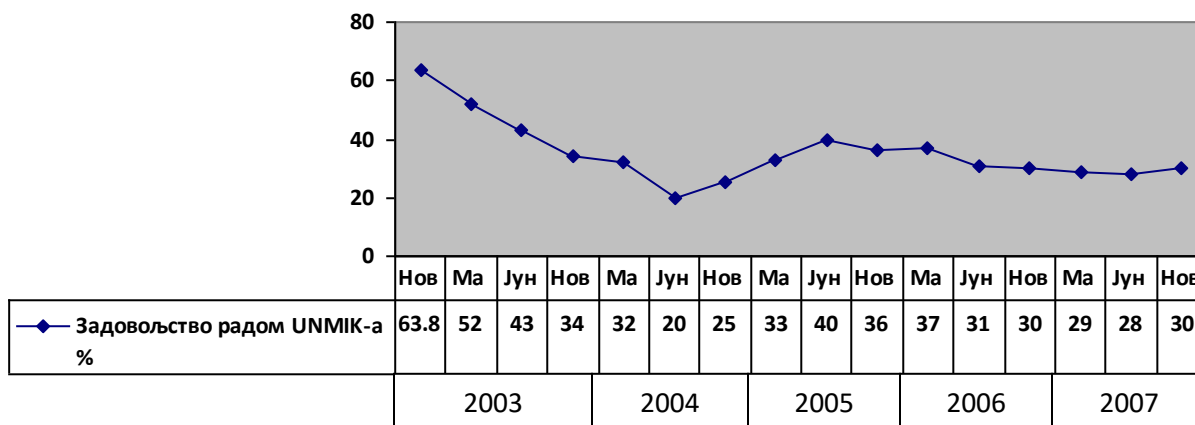
⁴³⁷ Неименовани извор близак EULEX-у, оп.цит.

Када говоримо о самој мисији EULEX, треба рећи да су недавно „процуреле“ информације о томе да је и та мисија умешана у канале корупције на Косову. Наиме, дневни лист *Koha Ditore* је известио у октобру 2014. године да су најмање два припадника те мисије владавине права била под истрагом у вези са одбацивањем три оптужнице у замену за новац, а „случајеви су укључивали убиство и корупцију за шта су били оптужени врло високи званичници Косова“⁴³⁸. Шеф мисије EULEX, Габријел Меучи је с друге стране, у више наврата навео да EULEX истражује те случајеве, али остаје нејасно зашто то није било познато јавности и зашто се тако дуго чекало на истрагу, будући да су се ови случајеви десили још 2013. године. Такође, тужитељка EULEX-а из Велике Британије, Марија Бамије, она је била та особа која је открила аферу, због чега је и суспендована. Баиме је поред тога, изнела своје оптужбе и пред Одбором за спољну политику у Европском парламенту, наводећи да је овај случај само врх леденог брега и да су припадници мисије EULEX злоупотребили фондове EULEX-а који су били намењени борби против криминала и корупције на Косову. Међутим, није познато да ли је све ово истина и да ли су оптужбе које је изнела Бамије, заиста поткрепљене доказима. Због тога је и Висока представница ЕУ за спољну политику и безбедност, Федерика Могерини именовала независног експерта, Жан Пол Жакеа да истражи ове наводе.

Заједнички проблем и за UNMIK и за EULEX јесте недовољни легитимитет. Као што се може видети на графиону 3, у периоду од септембра до октобра 2002. године, UNMIK је уживао подршку 63,8% становништва⁴³⁹, али је од тада у сталном опадању, а као главни разлози за то, препознати су углавном фактори економске природе-недовољна запосленост људи, корупција, неефикасност правосуђа и опште сиромаштво.

⁴³⁸ “EU Kosovo mission shaken by corruption allegations”, *Euractiv*, 31. 10. 2014, Available from: <http://www.euractiv.com/sections/enlargement/eu-kosovo-mission-shaken-corruption-allegations-309659>, (Accessed 6 March 2015)

⁴³⁹ “Kosovo early warning report No. 17”, *USAID*, p. 15, Available from: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADK245.pdf, (Accessed 1 April 2015)

Чини се да је локално становништво постало изузетно нетолерантно према мисији УН за 8 година, колико је трајала њена пуна оперативност и то пре свега због осећаја да су огромна финансијска средства уложена у Косово путем мисије УН, а да је врло мало тога заиста и урађено на пољу подизања животног стандарда. Такође, показало се да локално становништво није пружило пун легитимитет мисији UNMIK и зато што та мисија није демократски изабрана, већ наметнута споља и стога ова мисија једноставно није успела да убеди локалну популацију у легитимитет свог управљања територијом Косова. Овде најпре треба рећи да је за било коју међународну мисију изузетно тешко да се избори са наслеђеним друштвеним и економским проблемима на некој територији јер „локална захвалност се може врло брзо претворити у осећај понижености или разочарања неоствареним очекивањима ако спољни актери нису успели да побољшају квалитет живота“⁴⁴⁰. То је заправо карактеристичан проблем у вези са функционисањем међународних мисија јер се социјална димензија изградње институција често превиди зато што је фокус тих мисија углавном на институционалним аспектима самог процеса. Управо због недостатка социјалне повезаности између онога ко управља неком територијом и самог становништва, не долази до успостављања поверења између извршне власти и грађана и због тога је готово увек извесно да ће било која међународна мисија врло брзо постати непожељна. Када говоримо

Графикон 7.
Задовољство радом UNMIK-а
www.usaid.gov

⁴⁴⁰ Jane Stromseth; David Wippman; Rosa Brooks, *Can might make rights: Building the rule of law after military interventions*, International journal of world peace, 2006, p. 52

о Косову, очигледно је да је 2004. година била пресудна за ту мисију јер је управо тада дошло не само до егзодуса Срба, већ и до појаве радикалних идеја међу косовским Албанцима и до врло непријатељског расположења према мисији UNMIK. Те године је забележена најнижа стопа подршке од стране локалне популације, што је био сигнал мисији УН да неће моћи још дуго да оправдава своје неуспехе. Сукоб који је десио те године је једним делом био резултат експлозије незадовољства косовских Албанаца радом UNMIK-а, а њихов гнев не само да је усмерен против мањинског српског народа, већ и против управо мисије УН, и то тако што су запаљени аутомобили припадника те мисије, запаљене заставе УН широм Косова и каменоване зграде UNMIK администрације. Овде треба истаћи да је мисија UNMIK остала не само нема у односу на све оно што се тада дешавало, већ и да су званичници мисије потпуно погрешно приступили проблему јер су улогу управљања територијом заменили улогом коначне власти, што су грађани Косова препознали. Мисија УН је могла да ужива легитимитет да је преузела одговорност управљања Косовом у складу са нормативним принципима контроле свог рада. Другим речима, међународне мисије генерално морају функционисати у складу са обавезама и принципима које је прописала и са локално становништво. Структура самог UNMIK-а није одговарала важећим стандардима демократског управљања, што се могло видети не само у недостатку поделе власти, већ и у недостатку демократске законодавне контроле аката које су званичници мисије усвајали. Ниједна демократска власт заправо не би требало да ужива потпуни имунитет као што је уживала власт ове мисије. Концентрација свих овлашћења у рукама званичника ове мисије је можда одговарала периодима кризних ситуација, али у периодима у којима је требало да се ради на подизању животног стандарда локалне популације и на изградњи институција, то једноставно не може бити случај.

Овде треба рећи да је UNMIK учинио све сем тога да помогне процесу помирења у том врло крхком моменту након рата, управо зато што је без икаквих консултација са српском мањином на Косову и уопште Београдом, изградио читав систем институција. Због тога је и било природно да Срби слушају само Београд јер је једино он слушао шта они имају да поруче поводом свега што се десило. Међународна заједница није добро ртазумела стварност на терену, јер су албанским политичким и војним лидерима и партијама сви извори моћи. UNMIK је заправо погрешно када је албанске политичке

лидере и странке испрва укључио у токове реконструкције Косова, уместо да их је консултовао о најбољем моделу за Косово, док се са друге стране, уопште није чуо глас Срба. То заправо значи да је UNMIK-у било потребно учешће албанских лидера и странака у већ спремном моделу за Косово и да се његова дорада и побољшавање нису ни разматрали. И не само то - из данашње перспективе се чини да су албанске партије и лидери били само инструменти међународних мисија, које су већ унапред имале готове планове за постконфликтну стабилизацију Косова, а да нису били партнери у самом процесу. Највећи проблем који се данас појављује у свим процесима који излазе на површину, јесте управо негирање врло важне улоге заједница на Косову и њихових политичких представника и претпоставка да је Косово *tabula rasa* коју треба попунити, као да пре тога ништа није постојало. Може се рећи и то да је овакав приступ УН заправо последица старог старатељског система, који је третирао територије под међународном управом као незреле и неуспешне. Међутим, на промовисању успостављања поверења међу заједницама се ништа није урадило, а уместо тога, UNMIK је био прилично неспретан да ствари покрене са нулте тачке, будући да ни међународна заједница у целини није имала јасну идеју о томе каква је будућност Косова, пре свега у политичком смислу. С друге стране, увек контроверзна институција Специјалног представника је имала своју политику према заједницама на Косову и неко може закључити да је управо Специјални представник, подједнако непопуларан и код Срба и код Албанаца, допринео етничким поделама које су довеле до насиља у марту 2004. године. Михаел Штајнер је као Специјални представник увек више волео да разговара са умеренијим политичким струјама Срба, а да уједно не води рачуна о томе да би такво понашање могло да ојача радикалне елементе Срба на северу Косова и радикалне елементе Албанаца јужно од Ибра, што се у коначници и десило и проузроковало погром српског становништва. Међутим, како се не би пренела кривица само на UNMIK, треба рећи да и сви накнадни преговарачки процеси који су уследили, укључујући и Бриселски дијалог, не воде превише рачуна о суштини проблема-недостатку поверења међу заједницама. Мањинске заједнице су константно на мети радикалних елемената на Косову, који су и добили свој политички одраз у виду покрета „Самоопредељење“, које се залаже не само за независност Косова, него и за уједињење свих Албанаца у једну државу и за ускраћивање свих права мањинским заједницама, која су успостављена након рата. Овакво несналажење и потпуна

неспремност да се отпочне са процесом помирења, довели су до тога да 2008. године дође не до проглашења независности Косова, јер тако нешто уистину не постоји док год међународне мисије управљају том територијом, већ само до замене мисија и улоге међународних представника. Штавише, услед поновног несналажења поводом проглашења независности Косова, западне земље, пре свега чланице ЕУ, не само да су биле нејединствене, већ су довеле до тога да статусна неутралност мисије EULEX испровоцира како Србе, тако и Албанце. Ова мисија је константно покушавала да задовољи и једне и друге, прво тако што је у суштини подржала независност Косова, што је усређило албанске партије на Косову, а потом зато што је истакла своју статусну неустрачност, што је усређило српске политичке партије. Након тога, како би задовољила тежње Албанаца, подржала је стварање границе са Србијом, а са друге стране, како би задовољила Србе, изградила је импровизоване царинске прелазе, који не подсећају превише на граничне инсталације, а које ретко ко има данас у Европи.

Када говоримо о нормализацији односа између Србије и Косова и Метохије, већ традиционално се сматра да се тај и слични конфликти могу решити кроз балансирање између страна, преговоре и постизање компромиса. У тежим случајевима, попут овог, понекад је неопходно да се умеша трећа страна не би ли се дијалог уопште покренуо и не би ли се постигло неко решење. Међутим, у већини случајева, у које спада и процес нормализације односа између Србије и Косова, то нису ни преговори нити су стране које посредују или њихове мисије статусно неутралне, јер свака страна у сукобу тражи начин да повећа своје шансе за победу, што има веома мало ефекта на решавање дубоко укорењених конфликта. Међународни посредници и мисије, односно уопштено говорећи, свака страна која посредује, мора поседовати одлично познавање проблема како би уопште могла да понуди нешто странама у сукобу, а што је најважније, неопходно је да добро познаје ситуацију на терену и потешкоће са којима се стране у сукобу суочавају. Оно што може представљати огромну препреку у процесу решавања сукоба на тај начин, јесте непостојање стабилних институција на терену које би се бавиле основним људским потребама, а оне се могу успоставити само ако се уклоне сви облици присиле, што је често веома тешко постићи. Оно што јесте општи проблем је недостатак „адекватног теоријског приступа, и још више, одсуство реализације таквог оквира која је неопходна за решавање

дубоко укорених конфликта“⁴⁴¹. Неопходно је спојити теорију и праксу, а грешке које се јављају у процесу решавања таквих сукоба управо неретко долазе од разних експерата, који су можда стручњаци у својој области деловања, али којима недостаје теоријска подлога, која би им омогућила да интерпретирају све релевантне податке. Можда је особа заиста стручњак рецимо у области међународних односа или јавних политика, али то често није довољно. То је доста пута до сада водило практичном неуспеху решавања дубоко укорених конфликта, а поставља се питање: Зашто је то био случај и приликом избијања сукоба на Косову? Одговор је једноставан и ослања се на Бартонову тезу да су многе такве интервенције и покушаји пропали јер бројни „регионални“ експерти и припадници мисија можда познају локалне карактеристике сукоба, али да то не значи да они заиста и разумеју проблем. Особа која посредује мора познавати не само историју конфликта, већ и разумети њихову срж, филозофију, ефекте таквих сукоба, проблеме погрешних политика, злоупотребе национализма, а то се не може постићи чак ни дуотрајним изучавањем анатомије сукоба, већ дубоком анализом понашања, људских потреба, фрустрација. Погрешан приступ проблему с друге стране, може водити још већим фрустрацијама, јер се особе на тако важном положају баве искључиво симптомима сукоба, његовим манифестацијама, јер је то политички актуелно, а ту нам у помоћ може притећи теоријска подлога. Када кажемо теорија, не треба то да укључује читање филозофских дела, или нешто слични, већ се сваки посредник мора ослонити на сопствене способности стварања своје теорије о актуелном сукобу. Многи покушаји решавања српско - албанског сукоба су управо због таквих неспособности и пропали, јер ту постоји и превише субјективизма, личних перцепција, идеологије, измишљених или прозаичних вредности. Као што можемо видети, погрешно постављена теорија сукоба, или њено потпуно одсуство води класичним грешкама. На терену су те грешке видљиве кроз успостављање судова, арбитражних комисија, преговарачких процеса, и на крају употребе огољене силе, како би се неко решење наметнуло. Решавање конфликта мора се заснивати на две претпоставке: „На дефиницији и анализи трошкова. Дефиниција подразумева евидентирање страна у сукобу, тачне ситуације и свих аспеката конфликта, где је људска димензија присутна у свим аспектима, док се анализа трошкова односи на тачну процену последица одређених акција и политика, а да договорени исходи морају да

⁴⁴¹ Ibid, p. 25.

узму у обзир друштвено добро, како би се откриле све депривације и спровеле политике, структурне и институционалне опције које решавају проблем⁴⁴². То значи да се добро осмишљени поступци решавања дубоко укорених сукоба, у које спада и српско-албански сукоб, морају заснивати на сталном редефинисању ситуације, које има корене у дубокој анализи људског понашања и узрока сукоба. Међутим, традиционални поступци решавања конфликта и даље не примењују овај облик бављења конфликтом јер се и даље заснивају на томе „да нешто није у реду са оним који чини злочине“⁴⁴³. Проблем заправо никада није у ономе ко чини недело, већ у незадовољеним потребама, које се манифестују кроз насиље, које води сукобу. Проблем са данашњим покушајима решавања српско-албанског сукоба се управо налази у погрешним приступима, јер се онај који се сматра извором сукоба, или онај који показује знаке агресије, било да се ради о организованим навијачким групама Срба на северу Косова, или о екстремистима албанске партије Самоопредељење, третира као неко кога треба казнити, по могућности колективно, а узроци проблема, који се налазе у специфичном окружењу у коме се одвија сукоб, се не решавају. Конструисање зле особе, или у случају српско - албанског сукоба, злог народа, „оправдава конвенционална схватања да ауторитативна моћ на свим друштвеним нивоима, од родитеља, до државе, решава на миран начин на домаћем или међународном нивоу, јер само моћ може контролисати антидруштвено понашање“⁴⁴⁴. У таквим случајевима се углавном настоји обезбедити да онај према коме се практикује моћ, мора да развије жељу за учењем, да се управља према захтевима и да прихвати диктате оног ко практикује моћ, а који се схвата као „бољи“. „Традиционални приступи заправо инсистирају на томе да су примарне ауторитативне институције као начини контроле, што је погрешна претпоставка: Друштвени конфликти настају због људских деформитета, а не због структурних или институционалних деформитета, и да могу да се контролишу, самим тим, применом притисака или присиле“⁴⁴⁵. За разлику од традиционалних приступа решавању српско-албанског сукоба, данас морамо да се окренемо више основним људским потребама, било да се ради о унутардруштвеном сукобу или најобичнијем криминалу. Људско биће поседује одређене потребе на које се мора одговорити како би се

⁴⁴² Ibid, p. 27.

⁴⁴³ Ibid, p. 29.

⁴⁴⁴ Ibid, p. 31.

⁴⁴⁵ Ibid, p. 32.

постигло жељено понашање. „Ако су људска бића једноставно агресивна по природи, друштвена организација је онда много лакша него што би се првобитно мислило“⁴⁴⁶. То значи да би присила највероватније била довољна. Али то није никада случај. Људска бића имају према Бартоновом мишљењу, оригиналне покретаче, које не могу контролисати и који се не могу контролисати било каквом спољном социјализацијом, претњама или присилом. Уколико се не решавају проблеми попут признавања идентитета, аутономности или достојанства, присила може довести до супротног понашања, даље фрустрације и отпора. „Појединци не могу бити социјализовани у складу са понашањем које уништава њихов идентитет или било коју њихову потребу, јер ће у супротном реаговати против окружења“⁴⁴⁷.

Када говоримо о људским потребама, важно је истаћи три врсте категорија, које се морају посебно испитати, како би се решио српско-албански сукоб: Потребне, вредности и интересе. Оно што издваја потребе од интереса је управо немогућност преговарања о њима и то је нешто што најпре треба бити узето у обзир приликом приступања решавању неког конфликта. Ослањајући се на социолошка и психолошка истраживања, Бартон говори о потребама као универзалним покретачима, мотиваторима сваког човека. Многа истраживања, наиме говоре о томе да поред физичких и физиолошких потреба, постоје и неке друге потреба човека, попут жеље за развојем, а да жеља за развојем не може да се јави код човека уколико не постоји посебан и довољно развијен идентитет, што је од пресудног значаја за међуетничке сукобе. Један од основних нагона човека је на основу тога, жеља да оствари те потребе, а уколико из неког разлога то не може, онда се јавља дивергентно понашање, које се не уклапа у скуп друштвених норми. Када говоримо о вредностима, оне су „идеје, веровања, обичаји и навике које су карактеристичне за одређене друштвене заједнице“⁴⁴⁸ и оне се разликују од потреба по томе што су потребе универзалне и вероватно наслеђене. Често се дешава да се вредности посматрају као потребе и да се изједначавају са њима, јер у временима дискриминације или репресије, воде ка потреби одбране. Бартон наводи да су заправо потребе те које су основа стварања идентитета неке групе, у оквиру којих појединци трагају за својим суперегом, а да су вредности те које које „су су поделиле Либан, Северну Ирску и многе друге мултиетничке

⁴⁴⁶ Ibid, p. 33.

⁴⁴⁷ Ibid, p. 33.

⁴⁴⁸ Ibid, p. 37.

заједнице⁴⁴⁹. Дешава се да се вредности једне групе утопе у вредности друге, обично већинске групе на одређеној територији, али се чешће дешава да различите вредности стварају сукобе нарочито када су искоришћене у политичке сврхе. Стога је неопходно да онај ко има намеру да стабилизује и пацификује одређени простор, покуша не да наметне вредности, већ да пронађе вредности око којих се стране у сукобу могу сагласити. То је нарочито могуће постићи ако су стране у сукобу раније живеле у миру једна са другом, јер је велика вероватноћа да се мир може представити као универзална вредност коју баштине те стране. Када говоримо о интересима, Бартон их назива „просторним, друштвеним, политичким и економским аспирацијама појединаца или групе појединаца у неком друштвеном систему“⁴⁵⁰ и да су они високоризични када су у питању шири сукоби јер су често супростављени. Међутим, оно што је веома битно и у српско - албанском сукобу, јесте чињеница да су интереси променљиви у зависности од ситуације, и да не припадају изворно ни појединцу ни групи као што припадају потребе и вредности и углавном се тичу материјалних добара, а имају велику улогу у утицају на политике и тактике у подухвату којим се остварују потребе и вредности. Основна карактеристика интереса је да се о њима може преговарати и да се у крајњој линији може трговати њима, а са друге стране, о вредностима и потребама се не може преговарати јер су потребе генетски наслеђене и оне су те које нагоне неког да се бори за опстанак и развој, што укључује и идентитет и признање. Међутим, интереси могу однети превагу над вредностима и потребама, нарочито ако се ради о интересима неке треће стране у сукобу. Често се током историје дешавало управо да се на основу нечијих туђих интереса, рецимо бивших колонијалних сила, покушавало утицати на локалне заједнице тако што им се наметао систем управљања који одговара бившим колонијалистима, а не локалним групама, којима тај наћин организације није познат или једноставно није део њиховог идентитета. Чини се да је то била грешка и у случају Косова и Метохије.

⁴⁴⁹ Ibid, p. 37.

⁴⁵⁰ Ibid, p. 38.

5.2. *Европеизација као лек или као плацебо?*

Анализа европеизације је доста дуго било ограничена на анализу процеса који су се одвијали у западноевропским државама чланицама ЕУ. Међутим, оно што се дуго сматрало процесом европеизације у литератури, крајем XX века није било уско ограничено само на постојеће земље чланице ЕУ, па се полако почињало говорити о том процесу као синониму за утицај ЕУ или тзв. домаћи утицај ЕУ на потенцијалне нове чланице ЕУ у Централној и источној Европи. Уско одређење овог процеса у досадашњим анализама заправо потиче из два паралелна разлога односно процеса: Први такав разлог лежи у чињеници да је процес европеизације релативно нов концепт. Тек крајем '90-их година прошлог века, термин европеизација се појављује као потпуно нова област истраживања у процесу европских интеграција. Иако су прилагођавања земаља кандидата за чланство у ЕУ анализирана и раније, термин европеизација, каквог га данас познајемо, готово да није коришћен у поменутих анализама. Други много важнији разлог јесте и чињеница да је прилагођавање будућих чланица ЕУ било резултат чињенице да таква прилагођавања нису посматрана из угла утицаја ЕУ на нове чланице, па самим тим ни као последица процеса европеизације. Тако је '90-их година дошло до потпуног преокрета у овом концепту, што се могло приметити у случајевима две групе земаља које су се кретале ка чланству у ЕУ, а њихово прилагођавање стандардима ЕУ је посматрано као директна последица утицаја саме ЕУ. Ова истраживања су једноставно проширила анализу процеса европеизације, а сам тај процес је добио своје место као подкатегорија ширег процеса европских интеграција. Процес европеизације можемо заправо дефинисати као значајан степен утицаја који актери и институције ЕУ остварују директно кроз процес прилагођавања правилима ЕУ. Кључно питање у оквиру анализе процеса европеизације је свакако до које мере је присутан утицај институција ЕУ на земље кандидаткиње, односно на који начин и којим интензитетом ЕУ производи промене тих земаља. Промене које су евидентне већ у овом стадијуму европских интеграција се морају испитати и са другог аспекта и стога морамо поставити логично питање да ли је само ЕУ заслужна за те промене или је реч и о домаћим напорима самих кандидаткиња, као и под којим условима кандидаткиње усвајају правила ЕУ.

Теорије новог институционализма генерално инсистирају на томе да су институције у међународним односима од изузетног значаја. Овакво становиште није одбачено чак ни од стране критичара институционалистичких теорија, пре свега од стране савремених реалиста, али је централни проблем око којег се споре, на који начин институције функционишу и да ли оне треба да буду посматране као независне варијабле, зависне варијабле или можда обоје. Институционалистичке теорије се традиционално фокусирају у својим тврдњама на међународне режиме управљања и на норме, принципе, правила и процедуре одлучивања, било да се ради о формалним или неформалним процесима. Оваква динамика је врло важан одраз модерне међузависности јер државе трагају за начинима максимизације својих користи кроз сарадњу, пре него кроз класичну употребу стратегије самопомоћи. Институционалистичке теорије постављају међународне институције и међународне организације у центар напора држава да створе облике сарадње у окружењу анархије. Анархија, или одсуство централне власти, генерише потребу за предвидљивошћу у међународној политици, што се може и видети у различитим покушајима стварања мултилатералним система управљања. Чак институционалисти тврде да ће државе понекад жртвовати краткорочне интересе зарад дугорочних користи од сарадње, а чињеница да државе практично инвестирају свој престиж, односно углед и ресурсе у стварање међународних институција посматра се као довољан доказ да државе трагају за могућностима мултилатералне сарадње. Али ове теорије не говоре ништа о томе које врсте институција односе превагу у ком временском периоду, а такође не говоре ништа о томе да ли институције делују независно од дистрибуције моћи између држава чланица. Истовремено, ова врста аргументација не говори ништа о томе да ли ће државе које трдиционално заговарају либералне аспекте међународних односа, заговорати неминовно и мирољубиву међународну политику. Иако су се тврдње нових институционалиста примењивале углавном на економску сарадњу и заштиту животне средине, будући да су то области у којима не постоји велика опасност од распада и потпуног колапса сарадње, ипак се у новије време ове претпоставке почињу примењивати и на област безбедности. Сматра се да у складу са њима, међународне институције, са својим штабовима, особљем, планирањем, процедурама и правилима помажу државама да координишу сарадњу и проблеме колективне акције и да учине сарадњу по питањима безбедности достигнујом него да институција не постоји. Таква

интеракција би требало да осигура поверење, самим тим смањујући осећај угрожености и страха који настају под утицајем међународне анархије.

Институционалистичке теорије генерално инсистирају на томе да државе деле интерес у успостављању принципа и норми како би олакшале своју сарадњу и учиниле међународну анархију јаснијом и предвидљивом. Принципи и норме институција заправо помажу државама да се суоче са сенком непредвидљиве будућности и са страхом од евентуално контрапродуктивних деловања других држава. Са ове тачке гледишта, институције „подижу цену евентуалног неучествовања држава у међународним односима и у исти мах подстичу међудржавну социјализацију промовисањем концепта међународне заједнице“⁴⁵¹. У том смислу институције могу бити добар промотер заједничких вредности, али и оруђе којим се каналишу деловања уперена против оних који крше заједничка правила и норме. Међутим, иако институционалисти заступају тврдње о веома важној улози идеја у деловању међународних институција, прилично је упитно да ли оне важе у свету у коме су државе још увек главни актери. Киохејн сматра да, уколико демократије међусобно сарађују, то не значи да ће оне аутоматски сарађивати на извозу демократских идеја, односно, да „демократије могу деловати заједно како би спречиле и зауставиле гладовање или екстремно кршење људских права, као у Сомалији, али да је мало вероватно да ће жртвовати своје благостање за добробит демократије-нарочито када људи схвате колико је тешко створити демократију и колико је неефикасно интервенисати са тим циљем“⁴⁵². Међутим, када је реч о западноевропским институцијама, неки институционалисти имају самим тим проблем са важношћу комбинације идентитета и институција, па закључују да НАТО представља плуралистичку безбедносну заједницу, као што је и Карл Дојч једном тврдио, одсликавајући регион у Европи где рат више није разумна опција за решавање проблема. С друге стране, овај притуп је проблематичан јер игнорише чланство Грчке и Турске у НАТО-у, и чланство Грчке у ЕУ, самим тим немогућност чланства за Турску у ЕУ, будући да се обе државе чак и данас тихо припремају за рат. Међутим, Киохејн је приметио да „снага либерализма као моралне теорије лежи у његовој намери да се брине о функционисњу аранжмана владавине у пракси, посебно о томе како институције могу заштитити људска права од намера

⁴⁵¹Charles Kupchan, “The Case for Collective Security,” In: George Downs, (ed.), *Collective Security after the Cold War*, University of Michigan Press, 1994, p. 52.

⁴⁵²Robert Keohane, *Power and Governance in a Partially Globalized World*, Routledge, 2002, p. 59.

властодржаца“⁴⁵³. Способност институција да промовишу такве исходе могу бити изгледније под условима у којима чланице организације имају хетерогеност религије, језика, културе или политичког уређења. Стога, НАТО и ЕУ настоје да представе такву врсту заједничког идентитета кроз идентификовање пожељног понашања као и критеријуме домаћег понашања унутар држава. Проширење ЕУ и НАТО-а управо симболизује жељу тих институција да обликују идентитет неке државе кроз успостављање критеријума за чланство који одсликавају принципе и норме који су у темељима институције. Чак се и читав процес постхладноратовског прилагођавања ових институција може схватити као израз жеље ових институција да шире одређени скуп принципа и норми на своје окружење. Стога такве институције могу служити као „представници заједништва“ или „оператери ширења“⁴⁵⁴ међународних принципа и норми. Стога, у неким случајевима, принципи и норме, као и вредности које рефлектују, могу бити важав узрочни фактор за колективно деловање, које је каналисано кроз међународне институције.

Када говоримо о моћи, пре свега о њеном политичком облику, тј. политичкој моћи, морамо рећи да она „представља могућност да се формалним и неформалним утицајем у сфери политике утиче на кључне токове развоја друштва, а најчешће је испољена кроз односе подређености и надређености, при чему степен утицаја обично стоји у пропорционалном односу са степеном моћи“⁴⁵⁵. Моћ, схваћена на веберијански начин, подразумева заправо да „носилац друштвене моћи има способности да политичком активношћу-акцијом, остварује своје интересе и циљеве независно од воље, интереса и циљева других друштвених и политичких субјеката“⁴⁵⁶. Свакако је једна од најзанимљивијих теза је она Џозефа Наја. Данас је наиме, у међународним односима све присутнија употреба тзв. паметне моћи, а не више само тврде или меке моћи. „Паметна моћ је комбинација притисака које са собом носи тврда моћ и меке моћи убеђивања и привлачности“⁴⁵⁷. Нај тврди да је данас моћ разуђена попут тродимензионалне шаховске табле и да се на њеном врху налази војна моћ, као симбол тврде моћи, коју највише

⁴⁵³ Ibid, p. 59.

⁴⁵⁴ Kenneth Abbott; Duncan Snidal, *Why States Act through Formal International Organizations*, Journal of conflict resolution, vol. 42, No. 1, 1998, p. 3.

⁴⁵⁵ Драган Симеуновић, *Увод у политичку теорију*, оп.цит., стр. 99.

⁴⁵⁶ Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen, 1956, p. 28.

⁴⁵⁷ Joseph Nye, *The future of power*, Public affairs, 2011, p. 13.

користе САД као и даље супериорни актер у међународним односима, али да се зато на другом нивоу налази економска моћ, коју симболизују не само САД, већ и ЕУ, Јапан и Кина, с тим да је јасно да ће у годинама које долазе, ЕУ бити главни експонент те економске моћи. На дну табле се према Најевом мишљењу налазе транснационални актери, који нису везани за границе и који се не налазе под било чијом контролом, попут терориста. Основна тврдња Џозефа Наја је стога врло логична - да се моћ све више помера од центра, односно државе, ка недржавним актерима, а иако још увек можемо говорити о утицајима глобализације, ипак ћемо бити сведоци њеног другачијег утицаја. То се односи на уздизање Азије, али и на пораст утицаја сајбер - криминала. Данас је међународни систем уређен тако да чак ни САД, као носилац процеса глобализације у протекле две деценије, нису у стању да реше ниједан проблем самостално, без помоћи својих савезника. То је нешто што Хантингтон назива унимултиполарним системом, а веома важну улогу у њему ће имати ЕУ, као носилац тзв. паметне моћи. Наиме, систем који управо данас настаје, у зависности од броја полова, може бити униполаран, биполаран и мултиполаран. Након рушења Берлинског зида и распада СССР-а, био је присутан униполарни систем, са једним центром моћи, оним у Вашингтону. Међутим, међународни систем након Хладног рата одумире и на његово место 2001. године, са почетком Глобалног рата против тероризма, долази нови који ублажава улогу Запада. Он се не може подвести ни под један од три поменута типа јер је по природи „унимултиполарни“⁴⁵⁸ и подразумева да постоји једна суперсила, која може блокирати деловање осталих мањих сила, али и да она мора решавати међународне проблеме само у сарадњи са њима. Постоје 4 нивоа структуре моћи у свету: „На првом су САД, које доминирају у сваком домену. На другом нивоу су регионалне силе, које су доминантни актери у важним областима, али чији интереси и могућности нису глобалне. Ту спадају ЕУ, Русија, Кина, Индија, Иран, Бразил итд. На трећем нивоу су секундарне регионалне силе чији је утицај у региону мањи него што је утицај великих регионалних сила. На четвртм нивоу су остале земље, од којих су неке веома важне, али које немају важну улогу у глобалној структури моћи у поређењу са земљама из прва три нивоа“⁴⁵⁹. Нова унимултиполарна структура је створила нове обрасце

⁴⁵⁸Samuel Huntington, *America in the world*, Harvard Academy of International and Area Studies, 1999, p. 8, Available from: <http://www.iasc-culture.org/THR/archives/America/5.1CHuntington.pdf> (Accessed on 14 June 2014)

⁴⁵⁹ Ibid, p. 8.

конфликата. „У сваком региону, секундарне силе не желе да буду подређене од стране веће регионалне силе, и покушавају да сузбију могућности великих регионалних сила да утичу на догађања у том региону“⁴⁶⁰. Велике регионалне силе се налазе у стању сукоба између себе, зарад утицаја у одређеном региону-тако се Индија и Пакистан боре за утицај у региону Јужне Азије, Кина и Јапан за утицај на Далеком истоку, а Русија и ЕУ за утицај у Источној Европи. То не значи да су САД дошле до краја своје владавине, већ то значи да се уздиже и друга група земаља, која је заборављена у претходних 20 година. Паметна моћ стога, не подразумева максимизовање моћи како би се очувала нечија хегемонија, већ подразумева комбиновање више ресурса како би се обезбедила функционалност оних стратегија које ће неком актеру донети успех и остварење интереса. Униполарни тренутак САД је прошао, па се актери у уздицању, попут ЕУ, морају сада запитати коју стратегију је најбоље применити, односно, како на паметан начин искористити потенцијале у циљу опстанка у међународном систему и његовог обликовања. Паметна моћ ЕУ стога није као тврда моћ САД, јер њена употреба не подразумева да ће путем примене силе аутоматски доћи до остварења интереса, већ се она осврће на то које циљеве је могуће постићи и којим стратегијама, јер „обично не можемо имати све у животу“⁴⁶¹. Друго питање на које паметна моћ рачуна, према Најевом мишљењу, је који су ресурси доступни за остварење циљева и у ком контексту. Не само да је неопходно побројати све доступне ресурсе, већ је потребно разумети контекст у којем ће њихова употреба довести до жељеног исхода, као и да ли ће се њихов потенцијал мењати временом. Овде долазимо до веома важног питања: Како ће се понашати објект на којем се примењује паметна моћ и каквим ресурсима он располаже? Што је још битније у нашем случају: „Какви су интензитет и шансе за промену у њиховим преференцијама и стратегијама“⁴⁶²? Веома је важно овде истаћи да актер који употребљава паметну моћ, мора да се запита који елементи две комбиноване врсте моћи имају највише изгледа да доведу до промене понашања друге стране, односно, да ли су то командовање и присила као саставни елементи тврде моћи, или је то убеђивање и привлачност, који су саставни елементи меке моћи, или можда сви заједно. Нај дефинише моћ управо на веберижански начин, као „способност да утичете на некога

⁴⁶⁰ Ibid, p. 9.

⁴⁶¹ Ibid, p. 208.

⁴⁶² Ibid, p. 208.

онако како желите⁴⁶³. Међутим, та способност не мора да подразумева коришћене само огољене силе или средстава за вршење притиска, већ она подразумева у данашњим околностима и коришћење снаге привлачности, како би друга страна, односно, објекат препознао наше интересе као своје. Заправо, веома је занимљиво то што Нај, за разлику од многих теоретичара, не убраја чувену политику „штапа и шаргарепе“ у концепт меке моћи, већ у концепт тврде моћи. Тврда моћ подразумева употребу инструмената кажњавања и деградације, као и награђивања и унапређења објекта моћи, али је важно рећи да да се таква врста политике не треба користи засебно, већ у комбинацији са снагом привлачности, како би се сузбио евентуални отпор друге стране, и то тако да она мора интернализovati наше циљеве као своје, пошто тврда моћ увек оставља „горак укус у устима“ и скоро увек доводи до побуне објекта над којим се врши. Овде видимо да тврда и мека моћ не морају увек бити супротстављене, већ напротив, оне могу бити и комплементарне, ако се на *паметан* начин комбинују јер „традиционална међународна политика подразумева то да је нечија војска победила, а политика у информатичко доба се пита чија је прича победила“⁴⁶⁴. Овде је потребно истаћи да тврда моћ није довела до пропасти ни СССР-а, нити било које идеологије, већ управо мека моћ и идеје капитализма у то доба. Иста ситуација је и са ратом у Југославији. Међутим, иако је јасно да је тврда моћ допринела у огромној мери њеном распаду, као и пропасти српске државне политике на Косову и Метохији, ипак је јасно да је паметна моћ та која је раширила лошу слику о политици Србије према Косову и Метохији, и да је она та која је „зацементирала“ свест албанске мањине да је независност једино решење, али је исто тако јасно да је паметна моћ та која ће у будућности имати успеха у одвраћању било које стране од идеје да поново ратује.

Процес европеизације у случају нормализације односа између Србије и Косова се може анализирати из перспективе институционализма рационалног избора. Рационални институционалисти сматрају да се утицај ЕУ на домаћи ниво земаља кандидаткиња креће упоредо са тзв. *логиком последица*. ЕУ на тај начин омогућава да актери на домаћем нивоу уз помоћ правних и политичких ресурса подстакну промене на националном нивоу.

⁴⁶³ Joseph Nye, *Soft Power and Smart Power-The United States has forgotten how to use soft power*, International politics, 2006, p. 10, Available from: <https://ip-journal.dgap.org/de/article/getFullPDF/21301>, (Accessed 18 December 2014)

⁴⁶⁴ Ibid, p. 10.

Формалне институције на националном нивоу су те које олакшавају или ометају промене као одговор на притиске ЕУ. Институционалисти рационалног избора су у многеме слични реалистима. Наиме, институционалисти рационалног избора сматрају да је међународни систем анархичан и да државе настоје да остваре само своје интересе. У таквом окружењу, природно је да државе, као најважнији актери у међународном систему имају за циљ сопствени опстанак и да са неповерењем посматрају друге актере. Међутим, институционалисти ипак сматрају, за разлику од реалиста, да државе могу ступати у односе сарадње, јер је сарадња заправо стратегија држава, коју оне користе да би максимизовале сопствене интересе, уз истовремено уважавање интереса других држава са којима сарађују. Међутим, оно по чему се реалисти и институционалисти суштински разликују, јесте концепт принуде. Наиме, реалисти сматрају да државе не могу да сарађују и да је то неприродно стање ствари, а ако и сарађују, оне то чине само на основу принуде коју на њих врше други актери. Институционалисти с друге стране сматрају да је сарадња добровољан чин и да правила, норме и процедура одлучивања институција, доприносе превазилажењу неизвесности сарадње. „Тачно је да државе могу преварити своје партнере у једној рунди, али државе знајући да ће морати да сарађују са истим партнерима више пута, биће подстакнуте да испуњавају краткорочне договоре како би могле да наставе сарадњу и убирају плодове те сарадње на дуже стазе“.⁴⁶⁵ С друге стране, институционализовани облици сарадње омогућавају проток информација о понашању држава, које се могу искористити у сврху предвиђања будућих реакција и потеза држава као најважнијих актера. Стога је у интересу држава да се колико-толико придржавају правила. Институције пак могу смањити трансакционе трошкове јер суштински, оне представљају место на коме државе могу да се састану и преговарају. Међутим, овде треба модификовати рационализам институционалног избора, уколико желимо да нормализација односа између Србије и Косова буде успешна. Промене које се дешавају и на страни Србије и на страни Косова, и њихови потези и реакције, морају настати као резултат интернализације и добровољног прихватања норми ЕУ, односно обе стране би требало да заиста желе да примене захтеве ЕУ, не само због европских интеграција, већ због себе, јер је то дугорочни интерес и Србије и Косова. Политика условљавања, као

⁴⁶⁵ Christer Jönsson; Jonas Tallberg, *Institutional Theory in International Relations*, 2000, p. 4, Available from: <http://www.uni-muenster.de/Politikwissenschaft/Doppeldiplom/docs/IIR.pdf>, (Accessed 1 December 2013)

главно обележје многих институција, па тако и ЕУ, је производ рационалне стратегије најмоћнијих држава у оквиру неке институције, али ефекат условљавања на земље које представљају објекат условљавања, зависиће и од повратне информације коју оне пружају, односно зависиће од тога да ли оне сматрају те услове исправним и легитимним и да ли ће се позитивно идентификовати са институцијом и њеним правилима, али наравно увек имајући у виду укупне интересе које ће остварити таквим понашањем.

Према тумачењима Марча и Олсена, институције представљају “рутине, процедуре, конвенције, улоге, стратегије, организационе облике и технологије око којих се конструише политичка активност. У њих такође спадају уверења, парадигме, кодови, културе и знања која окружују, подржавају, елаборишу или противрече тим правилима и рутинама”⁴⁶⁶. То значи да је понашање усмерено или ограничено културним и друштвеним нормама. Делање држава је свакако природна последица прорачуна тога колика је повратна корист из алтернативних избора, али ће ефекат таквог понашања и успешност одређених потеза зависити и од идентификације нормативно адекватног понашања, о чему говоре. Заправо, нормативни институционалисти сматрају да понашање држава зависи искључиво од интернализације норми, али морамо рећи да је то само делимично тачно и да је очигледно да се оне управљају само својим интересима, с тим да ће њихове акције бити онолико успешне колико и у којој мери оне буду у стању да се идентификују са правилима на дужи рок.

Овде треба истаћи то да су елите земаља кандидата за чланство у ЕУ, временом постале убеђене у легитимност правила ЕУ. Ако земља кандидаткиња сматра да је процес легитиман, највероватнији исход је усвајање тих услова и правила. Будући да је врло проблематично говорити о учешћу земаља кандидата у креирању тих услова и правила, легитимност расте ако ЕУ користи тактику меке моћи, пре него тврде моћи, што подразумева низак ниво условљавања, који омогућава да домаћи актери отпочну са процесом социјалног учења. Такође, већа је вероватноћа да ће правила ЕУ бити усвојена и сматрана легитимним, ако су кодификована на међународном нивоу или у правним тековинама ЕУ. Главна покретачка снага у овом процесу је свакако убеђивање домаћих елита од стране ЕУ у легитимност одређених правила. То је најбоље потврђено кроз тзв. twinning програме ЕУ у оквиру којих стручњаци из ЕУ помажу и образују своје колеге из

⁴⁶⁶ Ibid, p. 22.

Србије и са Косова и Метохије и на тај начин их припремају за усвајање правила у њиховој области деловања, док српски стручњаци и елита која учествује у тим програмима, исказује подршку правилима која ће бити усвојена, дајући им пун легитимитет.

У случајевима решавања конфликта, њихове трансформације и постконфликтне стабилизације, ЕУ може да делује на два начина. Она може или да покуша да спречи избијање конфликта, или може да се директно укључи као посредник или индиректно као страна која подржава напоре посредника у решавању неког сукоба. Међутим, пре него што буде разјашњено како се то ЕУ укључује у решавање конфликта, морамо направити разлику између концепата европеизације који се примењује на територији ЕУ у самим чланицама Уније и европеизације која се примењује на у државама које желе да постану чланице ЕУ. У случају чланица ЕУ, европеизација је интерактивни процес у којем су државе чланице које се налазе у процесу европских интеграција, истовремено и актери који иницирају и обликују тај процес. Када говоримо о државама не-чланицама ЕУ, динамика процеса европеизације је различита. Ове државе имају различит ниво и различит тип институционалних контаката са ЕУ. Њихови односи су одређени у великој мери географским и геополитичким факторима. Основна одлика таквог процеса је да државе које су њиме захваћене немају институционалне начине утицаја на одлуке ЕУ које се њих тичу и зато се европеизација спроводи кроз спољнополитичку димензију, па се самим тим може посматрати као спољнополитички инструмент ЕУ. Утицај ЕУ на случајеве подељених држава и конфликта на њеној периферији се може посматрати тројако: Најпре, као „утицај на правне и административне структуре домаћих институција, затим, као утицај на домаћу економску, социјалну и безбедносну политику и најзад, као утицај на друштвене промене, укључујући и промене у политичком представљању, партијски систем, идентитете и остале субјективне аспекте политика на домаћем нивоу“⁴⁶⁷. Када говоримо о европеизацији страна у сукобу, онда морамо рећи да је тај процес асиметричан и то не само имајући у виду однос између институција ЕУ и одређене државе, већ и између ЕУ и страна у сукобу. Стога треба разликовати две димензије утицаја ЕУ на решавање неког сукоба-са једне стране реч је о „ЕУ као актеру, а са друге стране о ЕУ

⁴⁶⁷ Gergana Noutcheva, Nathalie Tocci, Bruno Coppieters, Tamara Kovziridze, Michael Emerson and Michel Huysseune, *Europeanization and Secessionist Conflicts: Concepts and Theories*, op.cit., p. 7.

као оквиру⁴⁶⁸ Док улога ЕУ као актера у решавању сукоба производи краткорочне ефекте, улога ЕУ као оквира за решавање сукоба производи дугорочне ефекте. ЕУ као актер заправо може да утиче на стране у сукобу тако што ће обликовати њихове стратегије у самом процесу решавања сукоба, како би на крају оне постигле договор о начину решавања међусобног сукоба, употребом скупа инструмената који подразумевају притиске и попуштања, друга димензија подразумева да ЕУ може послужити индиректно као опште место које поседује различита решења и нивое управљања, који могу бити од користи странама у сукобу у циљу решења конфликта. Када говоримо о ЕУ као оквиру који нуди могуће решење за сукоб, онда говоримо заправо о томе да би систем управљања ЕУ на више нивоа, могао да повећа могућности за постизање договора којим све стране нешто добијају. То је логична тврдња јер је у ЕУ из основа трансформисано схватање државности и суверенитета. Суверенитет је подељен у великој мери и није више апсолутан и кроз деловање институција и политика, на неки начин се брише стара црно - бела легалистичка разлика између монолитних и подељених суверенитета. Док различити нивои управљања остају у правном смислу међусобно различити, у пракси су они испреплетани и све више самостални у смислу различитих канала комуникације и процедура које се спроводе у различитим политикама. Наднационални ниво управљања продире национални ниво јер је одређени степен моћи који је раније оригинално држава регулисала, сада усмерен тако да ниједан ниво европског система управљања не задржава искључиво право да управља одређеном политиком. Систем управљања ЕУ такође пружа могућности и субнационалним нивоима управљања да учествују у процесу одлучивања. То не значи да чланство у ЕУ неминовно повећава улогу и положај субнационалног нивоа, већ да пружа више могућности да се они развијају. Европска комисија управо ради на томе да се трећи, регионални ниво власти више финансира како би се променила свест о потреби граница и како би се отвориле нове могућности, пре свега економске. С друге стране, оквир ЕУ пружа могућности за развој заједничког, а не искључивог идентитета. Грађанство ЕУ може бити додатни ниво идентификације, који не мора аутоматски да се такмичи са националним идентитетима, а може умањити тензије у етнополитичким конфликтима водећи ка већем прихватању вишеструких идентитета. Такође, трансформација значаја граница унутар ЕУ може повећати могућности за решавање

⁴⁶⁸ Ibid, p. 8

сукоба и њихову трансформацију. Либерализација кретања робе, услуга, капитала и људи у ЕУ смањује значај територијалних граница између држава чланица, а на основу тога, у случајевима етнополитичких конфликта, где је од кључног значаја исцртавање граница, оквир ЕУ може пружити више могућности за решавање ситуације. Другим речима, у оквиру ЕУ, значај крутих линија има мањи значај, и границе углавном имају административну улогу, што може бити значајно за промену схватања основаности сукоба код самих зараћених страна. Ако говоримо о ЕУ као трећој страни у процесу решавања сукоба, онда говоримо о њеној улози у смиривању и управљању конфликтима, њиховој трансформацији и коначном решавању. Када је реч о управљању конфликтима, онда говоримо о умешности треће стране да изврши нивелацију страна у сукобу. Кроз поступак нивелације и вршења утицаја, посредничка страна помера релативну равнотежу у сукобу и ствара услове за споразумни прекид конфликта.

Ако говоримо о инструменту политичког условљавања, треба рећи да он има своје корене има у процесу транзиције земаља ЦИЕ, када су у њиховом случају били актуелни Критеријуми из Копенхагена, међутим, по питању региона Западног Балкана, та политика има другачије обресе. Критеријуми из Копенхагена су и даље без сумње актуелни и за

Нивои условљавања
<ul style="list-style-type: none"> • Први- Критеријуми из Копенхагена (политички, економски и правни) • Други- Услови из Процеса стабилизације и придруживања • Трећи- Услови за појединачне земље (попут нормализације односа између Србије и Косова)

регион Западног Балкана, али нови услови су се појавили из потребе спровођења мировних споразума који су зауставили ратове у овом региону. Наиме, не би требало одбацити оно што Анастасакис назива „растућом агендом условљавања“⁴⁶⁹. Ако упоредимо

критеријуме које су земље ЦИЕ морале да испуне, и агенду услова за земље Западног Балкана, приметимо да су ти услови данас много шири. Увећање

Табела 4.
Нивои условљавања на путу ка чланству у ЕУ,
Тања Мишчевић,
Придруживање ЕУ, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 54

⁴⁶⁹Othon Anastasakis, *The EU's political conditionality in the Western Balkans: Towards a more pragmatic approach*, University of Oxford, 2008, p. 84.

агенде није само резултат ратова у региону већ и све више растућих правних тековина ЕУ. Данас можемо говорити заправо о три нивоа условљавања:

Када говоримо о карактеристикама услова који треба да буду испуњени, теорија институционализма рационалног избора указује на важност „јасноће“⁴⁷⁰ захтева ЕУ како би условљавање уродило плодом. Јасноћа значи да стране којима су захтеви упућени, морају знати шта је потребно да ураде ако одлуче да започну процес усклађивања са захтевима ЕУ, будући да несигурност може проистећи из константно променљивих правила унутар ЕУ, попут правила у Шенгенској зони, или одсуства јединственог модела ЕУ у неким политикама, али и повремених сукоба држава чланица са Комисијом око најбољег модела приступа према земљама кандидатима. С друге стране имамо и „кредибилитет“⁴⁷¹ политичког условљавања. Кандидати морају бити сигурни да ће добити обећане награде када испуне захтеве ЕУ, али тако да морају веровати да ће добити награду ако у потпуности испуне услове. Стога, кредибилитет се односи на конзистентност награђивања на основу заслуга. Кредибилитет међутим, може бити озбиљно уздрман ако постоје конфликти унутар ЕУ око одређених питања у оквиру политике проширења или ако постоји бојазан да иза свега стоје скривени разлози и мотиви, или двоструки стандарди и награђивање оних кандидата који то нису заслужили. На пример, посебан случај представља често незадовољство јавног мњења и политичких структура у Србији поводом условљавања сарадњом са Хашким трибуналом, јер се дешавало да земље, које испуниле у потпуности тај услов, постану чланице ЕУ или имају бољи положај у процесу европских интеграција. По мишљењу свих руководстава Србије од 2000. године, пример Хрватске најбоље сведочи о томе да је ЕУ у једном кратком периоду, до хапшења генерала Готовине, имала једнак приступ као према Србији, али чим је он изручен Хашком трибуналу, ЕУ је променила курс политике условљавања и није постављала питање враћања грађанских права прогнаним Србима од 1991. до 1995. године као посебну препреку учлањења Хрватске у ЕУ. Према том преовлађујућем мишљењу, Хрватска је у међувремену постала чланица ЕУ, а према Србији се успостављају стално

⁴⁷⁰Frank Schimmelfening; Ulrich Sedelmeier, *Theorizing the EU enlargement-research focus, hypotheses, and the state of research*, op.cit., p. 673.

⁴⁷¹Frank Schimmelfening; Ulrich Sedelmeier, *Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe*, 2004, p. 670, *Journal of European Public Policy*, Available from: http://www.mzes.uni-mannheim.de/projekte/typo3/site/fileadmin/research%20groups/1/teamB-reader/Schimmelfennig%20%26%20Sedelmeier_Governance%20by%20conditionality.pdf, (Accessed 23 November 2013)

нови услови за приступање Унији, а највећи део њих се тиче проблема Косова и евентуалног признања независности Косова зарад чланства у Унији.

Наредни важан аспект политичког условљавања је свакако *величина и брзина исплате награде*. Оно што је парадоксално, јесте и то да је „обећање проширења снажније од обећања приступања Унији“.⁴⁷² Када мало дубље анализирамо ову реченицу, видећемо да заправо и није толико парадоксална. Наиме, приступање спада у дугорочне циљеве и удаљеност награђивања утиче на испуњавање услова јер што је удаљенија награда или коначни циљ, мање су шансе да земља кандидаткиња убрзано и у кратком року испуни неки од услова ЕУ, али са друге стране, што је награда удаљенија, слабији су притисци ЕУ да земља испуни неки услов. Пре него што је ЕУ започела са политиком условљавања, земље кандидати су усвајале правила ЕУ у само неким областима и биле су врло селективне у том процесу. Међутим, када је ЕУ лансирала своје услове за приступање земаља ЦИЕ и Западног Балкана Унији и када је започела са озбиљним надзором извршавања обавеза, прилагођавање правилима ЕУ је вишеструко оснажено. То прилагођавање је интензивирано када је ЕУ отворила преговоре са кандидаткињама, што је послужило као доказ кредибилности чланства у ЕУ.

Истовремено, „надмоћ ЕУ у процесу погађања, која произилази из асиметричне међузависности је предуслов за способност ЕУ да укине награде уколико њени захтеви нису испуњени“⁴⁷³. Пуноправно чланство је свакако крајња награда коју може да понуди ЕУ, али је углавном, исплата те награде веома удаљена. Употреба средњорочних награда је стога врло важна јер ЕУ може користити трговинске повластице и помоћ у разним областима док земља не буде спремна за чланство. Читав овај процес се односи и на способност ЕУ да врши тзв. *мониторинг* и да надгледа ефикасно испуњавање захтева. ЕУ је та која формулише правила, а земље Западног Балкана имају ограничену или скоро никакву могућност да утичу на формулисање тих правила.

Постоји неколико разлога за то: Прво, „земље Западног Балкана нису чланице ЕУ, па њихов утицај на норме и процедуре ЕУ не постоји. Друго, земље кандидати не могу мењати правила приступања. Оне углавном имају обавезу да их поштују.

⁴⁷²Frank Schimmelfening; Ulrich Sedelmeier, *Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe*, op. cit., p. 680.

⁴⁷³Ibid, p. 671.

Штавише, узимајући у обзир да су све земље региона поставиле приступање ЕУ на врх својих спољнополитичких агенди, оне су прихватиле да испуњавају услове ЕУ, циљеве и критеријуме. Треће, асиметрија моћи потиче и од слабих, често нелегитимних или нестабилних елита ових земаља, или неизвесне економске ситуације и финансијске зависности од Запада⁴⁷⁴. Ту морамо додати и практично-политичке разлоге асиметрије који се углавном састоје у томе да је ЕУ била или јесте још увек присутна директно на територијама политичких ентитета региона, попут Косова (EULEX), а с тим у вези и у случају Србије, или Босне и Херцеговине у оквиру полицијске мисије. То значи да су земље, на чијим територијама постоји директна страна управа, доста ограничене да самостално намећу своје интересе другој страни или правила игре.

Стога, Србија и Косово морају имати у виду три врсте агенди коју на путу ка ЕУ мора да испуне, уз ове добро познате услове. То се пре свега односи на „*нормативну агенду*“⁴⁷⁵, која је оличена у универзалним стандардима које свака земља која постаје члан ЕУ, мора да испуни. Међутим, одсуство јасног циља тих услова, и потпуно одсуство јасног модела универзалних стандарда, нарочито по питању поштовања људских права, дају за право ЕУ да неограничено дуго времена поставља услове које ни земље чланице ЕУ не би могле да испуне због различитих традиција. С друге стране, то се односи и на „*функционалну агенду*“⁴⁷⁶, односно, модел институција који ЕУ захтева од Србије и Косова и свих земаља које желе да приступе ЕУ. Наиме, и овде постоји потпуно одсуство јасног модела институција који ЕУ захтева, управо због нејединства у самој Унији и различитих традиција, што додатно уноси немир и збуњеност не само у институцијама и друштвима Србије и Косова, већ и шире. Када је реч о тзв. „*реалполитичкој агенди*“⁴⁷⁷, ту морамо бити опрезни, јер се та агенда често користи за заустављање Процеса стабилизације и придруживања. Наиме, ова агенда подразумева да свака чланица ЕУ може изнети своје услове за одређену земљу која се приближава чланству у ЕУ, и то на потпуно дискрециони начин. Довољно је само сетити се услова Холандије према Србији односно сарадње са Хашким трибуналом, што је, чини се, био само секундарни услов за Србију у

⁴⁷⁴ Milada Vachudova, *Europe Undivided: Democracy, Leverage, and Integration After Communism*, 2005, p. 63, New York: Oxford University Press Inc., p. 82.

⁴⁷⁵ Othon Anastasakis, *The EU's political conditionality in the Western Balkans: Towards a more pragmatic approach*, op. cit., p. 371.

⁴⁷⁶ Ibid, p. 371.

⁴⁷⁷ Ibid, p. 371.

Процесу стабилизације и придруживања, који је требало да замагли прави услов - питање Косова. Такође, довољно је сетити се Мађарске која захтева посебна права за мађарску националну мањину у Србији, или Румуније која не одустаје од питања положаја Влаха у Србији, које сматра делом румунског националног корпуса, иако Власи то не желе, или спора Грчке и Македоније око имена Македоније, који је потпуно зауставио процес европских интеграција Македоније, или спорова Словеније и Хрватске око Пиранског залива, реке Драгоње и Љубљанске банке, који су такође потпуно зауставили на годину и по дана процес европских интеграција Хрватске, а ако причамо о Косову, онда ће занимљиво бити посматрати понашање држава чланица ЕУ које нису признале независност Косова.

ЕУ настоји да изведе у земље кандидате модел политичког и економског развоја који важи у ЕУ, а који је заснован на економској либерализацији и правилима слободног тржишта, демократских норми и пракси, као и заштити људских права. Међутим, мало је вероватно да ће на крају пута, читав процес бити успешан као у земљама Западне Европе, ако изостане истинска посвећеност земаља кандидата за чланство нормама и условима које ЕУ поставља. Спољни притисци и условљавања једноставно неће уродити плодом, ако се буде инсистирало само на пуком усвајању правила, а да се након тога она не поштују истински и уколико не добију поред легалитета и легитимитет. Да би били успешни, такви потези морају бити оправдани док год је то у складу са интересима јер рационалност актера је више инструментална него контекстуална.

Веома је битно истаћи да је неопходно анализирати сукоб на Косову и нормализацију односа између два народа, тако да се на површину донесе оно што их покреће. Конкретно, морамо указати на утицај системске категоризације етничке припадности на извесност избијања насилних конфликта. До сада је постало јасно да стара претпоставка о укореењености међуетничких конфликта у генетски предодређеној мржњи или нетрпељивости међу различитим народима, једноставно није применљива, а да се такви сукоби могу објаснити најбоље путем анализе „емоционалних и когнитивних процеса“⁴⁷⁸. Овакав приступ се заправо осврће највише на теорије друштвеног идентитета, које идентификују разлоге за избијање конфликта на микронивоу, а као последица

⁴⁷⁸Roger Petersen, *Understanding ethnic violence: Fear, hatred, and resentment in twentiethcentury Eastern Europe*, Cambridge Studies in Comparative Politics, Cambridge University Press, 2002, p. 5.

конструисања групних идентитета. Прецизније речено, овај приступ нам говори да, када институције система стварају или реafirмишу међугрупна поређења, као што је то био случај не само када говоримо о власти у Србији током '90-их година, која је несумљиво спроводила репресију над Албанцима на Косову, већ и када говоримо о репресији коју су Срби доживели од стране паралелних албанских институција и неформалних екстремистичких група на Косову, онда вероватно постоји линија поделе на „нас“ и „њих“, која ће пресудно утицати на стварање политичке конотације међуетничке удаљености. Политичари углавном користе овакав приступ зарад политичких поена, и то тако што веома успешно мобилизују оне који подржавају такав пут како би починили акт насиља против „другог“. Приступ који најбоље објашњава ову врсту политичког искоришћавања међуетничке удаљености Срба и Албанаца се ослања пре свега на претпоставци да институционализације линија поделе повећава могућности за међуетничко разликовање, и друго, да такав вид етничке диференцијације ствара атмосферу такмичења, која неминовно доводи до агресивности. Када говоримо о системској институционализацији међуетничких разлика, морамо имати на уму да постоје барем три модела таквог процеса: Најпре, могуће је да постоји *слаба институционализација*, или да уопште не постоји. То значи да држава, територија под управом или једноставно речено, систем, користи етничке категорије у само једном облику институција или да користи етничке категорије у више институција, али на неједнак начин, са различитим правилима, како би линија између етничких група била што мање видљива. Као последица тога следи да су етничке категорије и разлике мање у друштвеној и политичкој арени. Међутим, то не значи да те разлике не постоје, или боље речено, можда постоје огромне међуетничке разлике, али се држава труди или да их игнорише или да их избрише. То може водити или веома ниском степену међуетничке агресивности, или с друге стране, једног дана може водити управо до огромних разлика међу етничким групама и веома насилних окршаја, јер су разлике стављене под тепих. Други облик институционализације може бити такав да *држава, односно управа, мења намерно територијалне и правне категорије грађанства* како би нови идентитети направили јасну разлику између грађана и не-грађана. Мирно мењање граница се углавном дешава када је у питању већи процес мењања конфигурације неког система, рецимо када долази до распада федерација или царстава. Међутим, све зависи да ли су се

етничке елите договориле о мењању тих граница, јер уколико нису или уколико не постоји прецизно разрађен договор, веома је вероватно да ће пре или касније доћи до сукоба. И на трећем месту постоји јака *унутрашња институционализација*. То значи да држава, односно систем управљања константно идентификује етничке категорије у институцијама. Јака диференцијација која се јавља као последица, води неминовно врло насилном сукобу између етничких група, поништавајући све покушаје и изгледе да се сукоб приведе крају или да се ограничи. Грађани су у том случају приморани да стално бирају између етничких категорија јер им је држава одредила такво правило, а све је мање шансе да ће они користити било неке хибридне категорије или неутралне категорије. Појединци у том случају имају страх од могућег преласка на „другу“ страну, или од изражавања било каквих симпатија према другој страни, нарочито зато што се боје санкција чланова њихове примарне етничке групе.

Ако говоримо о нормализацији односа између Србије и Косова, „најнаивнија представа о сукобу је веровати да је сукоб решен оног тренутка када елите страна у формацији сукоба прихвате решење, што се потврђује њиховим потписима на неком документу“⁴⁷⁹. Најпре, они који су потписали такав документ, могу бити потпуно неискрени један према другоме, а поставља се питање и да ли су они једини овлашћени за тако нешто и да ли су само они стране у сукобу. У највећем броју случајева се показало да те елите, које стављају потпис на неки документ који би требало да реши неки сукоб, уопште нису једини актер тог сукоба, или да су чак најмање битни актери сукоба. Такође, поставља се питање: Шта даље? У највећем броју случајева њиховим потписима се не решава сукоб и он наставља да постоји још дуго, односно потписи на неком документу не решавају структурне и дубоко укорењене разлоге сукоба, већ су они само први корак ка коначном решењу конфликта, а свака од тих страна ће покушати да искористи свој потпис како би себе представила као страну која је увек заговарала мир. С друге стране, не треба занемарити у потпуности и такву улогу политичких елита јер су оне ипак неко ко представља стране у сукобу, односно оне су демократски изабрани представници етничких група које се налазе у међусобном конфликту, а не треба ни идеализовати ствари и рећи да ће остали актери у сукобу, решити конфликт сами. Друга ствар која се намеће

⁴⁷⁹ Јохан Галтунг, *Мирним средствима до мира-мир и сукоб, развој и цивилизација*, Службени гласник, 2009, стр. 131.

јесте да „одрживост решења мора бити ендогена“⁴⁸⁰. То значи да до трансформације неког сукоба мора да се дође одоздо - на горе, односно да иако постоје тенденције одозго-на доле, које су често неопходне у неком међуетничком сукобу, нарочито ако страна која интервенише види ситуацију непристрасно и објективно, решење мора имати подршку осталих актера у сукобу који се налазе у сржи страна у сукобу, да би такво решење које се налази на папиру, било одрживо. Трећа страна, која се намеће као посредник и као неко ко нуди решење сукоба, не сме само са аспекта „штапа и шаргарепе“ приступити решењу конфликта, јер то неће водити истинској трансформацији сукоба, већ његовој „деформацији“⁴⁸¹. Документ који је потписан у неком сукобу, није трајно решење, али је свакако прва фаза у постизању одрживог решења за сукоб, док до коначног решења још треба доћи јер је било каква нормализација односа између страна у сукобу дуготрајан процес, а не стављање потписа на један документ.

На основу реченог, закључак је да ће било каква етничка диференцијација водити насилном сукобу, јер и најмање промене производе емоционалну и конфликтну динамику, па чак и ако не постоје никакве објективне и материјалне препреке или притисци који повећавају међуетничку дистанцу. Већ сама припадност групи је довољан разлог за повећан степен мобилизације, а ако додамо и облике стварне депривације и фрустрираности, онда засигурно морамо рачунати на избијање сукоба. Материјални интереси наравно нису довољни да се изазове међуетнички сукоб. Веома важну улогу има перцепција идентитета, која кад се комбинује са супротстављеним интересима различитих група, води конфликту. Једном када су групе формиране, појединци као чланови група траже начина да се на позитиван начин идентификују са групом и онда је врло вероватно да би се одазвали на позиве за мобилизацију, нарочито ако група оцени да јој је друга група претња по опстанак. Још једна врло битна ствар мора да се истакне. Када је етничка категоризација високо институционализована, веома велику улогу у избијању конфликта имају предрасуде јер се сваки испад, сваки акт агресије тумачи у зависности од онога што институције система налажу. С друге стране, група која се налази на „другој“ страни, и која је означена као нешто што не припада потпуно једној заједници, аутоматски ће увек имати предрасуде када институције система уводе етничке категорије и могу се позвати на

⁴⁸⁰Ибид, стр. 132.

⁴⁸¹Ибид, стр. 132.

неправду, што повећава изгледе за мобилизацију чланова, који исказују достојанство групе и демонстрирају моралну снагу потлачене етничке групе којој припадају.

Када је реч о решавању дубоко укорених сукоба, нови институционализам се чини као најпогоднији теоријски оквир јер су институције у временима када није сасвим јасно на који начин ће међународни систем бити уређен у крајњој линији, од изузетног значаја. Оне доводе у контакт стране у сукобу тако да чине својеврсни агрегат појединаца и група, на формални или неформални начин, који су везани једни за друге скупом одређених правила, норми и специфичног разумевања света у којем се налазе, а као оквир за решавање сукоба представљају и простор на којем се одвија друштвена интеракција. Стога, институционализам за разлику од других конкурентних теорија доста пажње посвећује структурама у оквиру којих људи остварују контакт, и зато што различита правила, ресурсе који стоје на располагању и вредности за које се залаже, не узима „здро за готово“, већ настоји да их прилагоди тренутној ситуацији, и то тако што инсистира на друштвеној промени истовремено обраћајући пажњу на то који актери су укључени у процес решавања сукоба, коју врсту проблема треба решити, како су ти проблеми дефинисани и која решења је најбоље предложити. На овај начин, институционализам отвара нове перспективе анализе сукоба које укључују како ниво појединца, тако и ниво друштва у целини. Заправо, овај скуп теорија се фокусира на начин на који треба организовати друштво тако да то утиче на промену понашања људи, што у крајњој линији треба да води не само решавању сукоба, већ и његовој трансформацији.

Теорије новог институционализма су веома погодне за примену у процесу решавања и трансформације сукоба и из разлога што такав процес не укључују само експлицитна правила и организационе принципе, већ и зато што су веома флексибилне у погледу употребе имплицитних вредности, норми и принципа, који када се комбинују са већ унапред познатим правилима, могу да утичу на дубље нивое спознаје и начина на који људе виде и интерпретирају свет око себе, а то коначно доводи до развоја новог начина размишљања о томе на који начин наше понашање може утицати на нашу околину. Заправо, као што се може видети у табели 7, теорије новог институционализма предвиђају 3 варијабле које могу помоћи у трансформацији сукоба, а које се не могу уочити код других теоријских аргументација.

Учешће у процесу	Када говоримо о учешћу у процесу решавања сукоба, онда то подразумева број и идентитете чланова неке организације. Све институције су заправо агрегати појединачних елемената, понекад су то појединци, рецимо у невладиној организацији, а понекад, што је много важније за ову тему, су то већи ентитети, односно државе, а путем учешћа у процесу, одређена организација прави разлику између „нас“ и „њих“, односно између страна у сукобу и оних који немају перспективу учешћа, што одмах
Централизација	
Флексибилност	

Табела 7.
Три варијабле
институционализма које могу
помоћи у трансформацији
сукоба

имплицира привилеговани положај страна у сукобу. Институционализам инсистира на томе да се у процес решавања сукоба укључе све стране на које сукоб утиче, јер ће на тај начин стране у сукобу имати прилику да експлицитно представе једна другој своје интересе и тежње, што аутоматски мора да укључује одређену интеракцију између њих и размену информација. Веома су ретки случајеви у којима је успешно решен конфликт, а да се стране нису директно састајале, и стога је од кључног значаја да се оне директно укључе у процес. Друго, легитимитет исхода зависи од начина укључености страна у сукобу у процес решавања сукоба. Сам исход процеса зависи управо од нивоа укључености страна у сукобу у процес решавања конфликта јер од њега зависи да ли ће се оне померити са почетних тачака и можда доћи до решења до којег не би дошле да су задржале супротстављене ставове. Поред тога, директна интеракција међу њима ће срушити баријере које су успорављене као резултат њихове интерпретације догађаја. Управо нас једностране интерпретације догађаја и количина егоцентричности којим стране у сукобу обично наступају, доводе до тога да свака страна види себе као изузетно праведну и фер страну. То нас у крајњој линији доводи до још снажније појаве неповерења међу странама, недостатка воље да се реши сукоб и резултат је продубљен конфликт, а не његово решавање. Стога, институционалистичка аргументација увек рачуна на ове факторе. Процес решавања сукоба треба тако да буде уређен да смањи овај ниво егоцентричности, а интеракцијом међу странама и директним разговорима и разменом мишљења, односно једном речју, комуникацијом, такве препреке као што су

умишљена праведност и спремност на компромис и више него што је друга страна спремна на то, могу се смањити. Када говоримо о укључености страна у сукобу у сам процес решавања сукоба, не треба имати илузију да оне аутоматски треба да буду укључене потпуно и на једнакој основи, јер ће ниво њихове укључености зависити од њихових интереса, жеља, дубине проблема и степена еволуције тих њихових жеља и интереса током времена. Дакле, нови институционализам нам може помоћи тако што ће се у потпуности открити степен еволуције интереса свих страна у сукобу и начин на који оне виде свет око себе и другу страну. Ту би заправо требало да буде присутан проблем са страном која није доживела еволуцију својих ставова, јер то значи да она није била способна да разуме интересе и ставове друге стране, која је можда била спремна на уступке, и која је доживела значајну еволуцију својих ставова, зарад решавања проблема који су настали између њих, а на ономе ко управља процесом је да одлучи на који начин треба подстаћи ту страну да се више укључи у процес. Друго, када говоримо о улози оних који управљају процесом, треба истаћи да они морају да предложе области за које треба наћи решење, и што је више тих области, веће су шансе да ће стране пронаћи заједнички језик. Када је на столу само једна област коју треба решити, онда је врло вероватно да ће стране имати супротстављене ставове и да неће пронаћи решење, а када имамо такву ситуацију, веће су шансе да ће једна страна бити победник, а друга губитник у процесу. Постојање више области које треба решити ће стога, повећати шансе за чињење уступака у другим областима. Још једна битна ствар коју треба поменути у вези са тим, јесте и обавеза онога ко управља процесом, да омогући децентрализацију расправа између страна и то у виду различитих форума и неформалних облика комуникације. Ма колико да су важна формална правила и ма колико она успешна била, успех неће бити потпун ако она не укључују разговоре, дискусије и састанке страна у сукобу који су усмерени не на коначно решење, већ на истраживање проблема и начина за решавање сукоба, а основна грешна скоро свих процеса решавања сукоба, преговора и посредовања, јесте управо централизација процеса. Редовне дискусије између страна у сукобу у виду форума и панела, граде однос између њих на такав начин да оне постају активни учесници процеса, а не само пасивни посматрачи, који одговарају на постављена питања. Овакви видови комуникације омогућавају странама у процесу да сакупе што више информација, да испоље своју креативност и приступе коначном решењу и да на крају направе својеврсни

савез са другом страном, јер се друга страна мора посматрати као савезник у решавању проблема, а не као непријатељ. Поред тога, ови видови дискусија умањују шансе за ескалацију сукоба и насиља, а промовишу дијалог и умереност у сваком погледу.

Пре него што се стране у сукобу упусте у веома сложен и мукотрпан процес помирења и изградње поверења између етничких заједница, први корак би требало да буде обустављање сваког непријатељства и неки вид договора о основним правилима опхођења једних према другима, како би се поставили здрави темељи за дијалог. У идеалној ситуацији, такав договор би требало да буде постигнут у формалном облику, као званичан уговор, или документ који ће сведочити о прекиду непријатељства. Међутим, у случају Косова, званичног документа у том смислу нема. Најближи облик таквог званичног прекида непријатељства је Резолуција 1244 Савета безбедности УН, али она није постигнута између сукобљених страна, већ у међународној организацији као израз воље чланица Савета безбедности, пре свега стални чланица, а проблем са њеном интерпретацијом додатно компликује ситуацију у смислу коначног прекида непријатељства.

Када је реч о начину на који би нормализација односа између Србије и Косова требало да се одвија, не смемо да заобиђемо један врло важан корак у том процесу, а то је достизање правде. Наиме, Скупштина Косова је 23. априла 2014. године, усвојила предлог о оснивању Специјалног суда за ратне злочине припадника бивше ОВК. Оно што ипак овде треба рећи јесте и то да је због свих ових навода о злочинима ОВК, ЕУ формирала 2011. године тзв. Специјални истражни тим који има задатак да се бави истраживањем злочина на Косову, са главним истражним судијом Клинтон Вилијамсоном на челу. Овде треба истаћи да је ЕУ захтевала да се изврши трансфер уставних и судских овлашћења на један међународни суд који ће се бавити извршеним ратним злочинима на Косову од 1998. до 2000. године. Суд ће бити премештен изван територије Косова па ће и судски процеси бити изван Косова, а предвиђа се да и евнтуално осуђени у тим процесима, казну издржавају изван Косова. Предвиђена је потпуна независност специјалних одељења и истраге за извршене ратне злочине од 1998. до 2000. године, тј. специјална одељења ће бити потпуно независна од сваког нивоа судског система Косова. Треба истаћи и то да за ове злочине постоје већ предистражне радње, и ту треба споменути пре свега извештај и нацрт резолуције Комитета Парламентарне скупштине Савета Европе за људска права из

2010. године, у којима се управо Хашим Тачи, бивши премијер Косова и вођа ОВК сумњичи за ратне злочине. За израду овог извештаја је био задужен Дик Марти, швајцарски политичар и бивши државни тужилац, данас известилац Савета Европе. У овом извештају, Марти се посебно осврнуо на занемаривање ратних злочина које је починила ОВК, а за које су многи знали одавно. Повод за писање оваквог извештаја, који на директан начин указује на врх тзв. Републике Косово, ослања се на књигу бивше тужитељке Хашког трибунала, Карле дел Понте, која је и навела у неколико наврата, додуше када се повукла са места главне хашке тужитељке, да ови ратни злочини, који укључују и саму Албанију, никада нису били предмет озбиљне истраге, а посебно они који се односе на сурово поступање према цивилима и што је још горе, њихово убијање зарад трговине органима на црном тржишту. Наиме, Марти тврди да „према информацијама до којих је дошла Парламентарна скупштина Савета Европе, постоје бројне основане сумње да су Срби и неки косовски Албанци држани у заробљеништву на тајним локацијама под контролом ОВК у северној Албанији и да су били подвргнути нехуманом и деградирајућем третману, пре него што су нестали. Постоје бројне индикације да су, пре доласка међународних снага и успостављања реда, узимани органи од затвореника у клиници на територији Албаније и да су пребацивани у иностранство ради трансплантације“⁴⁸². Марти у овом извештају такође наводи да треба осудити понашање међународне заједнице због занемаривања ових злочина, јер иако су српске снаге починиле многе злочине на Косову, не треба заузимати само једну страну и рећи да друга страна није чинила никакве злочине. Ту је посебно истакао да осуђује понашање Албаније и косовских власти, који не сарађују са српским властима и међународним истражитељима и да то мора да се промени у догледној будућности. Врло је важно напоменути да ће ови наводи бити тек предмет истраге, нарочито у светлу најаве формирања посебног суда, који ће се бавити злочинима на Косову. Међутим, иницијатива за оснивање тог суда наишла је на отпор на Косову, али је прихваћена на инсистирање међународне заједнице, пре свега ЕУ и САД. Суд ће функционисати на Косову и ван њега, са међународним судијама и особљем. Међутим, овде морамо да имамо у виду да је неопходно да и нови суд и институције у Србије и Косова, учине све како би се достигла

⁴⁸² “Inhuman treatment of people and illicit trafficking in human organs in Kosovo“, *Committee on Legal Affairs and Human Rights, Council of Europe*, 2010, paragraph 3-4, Available from: <http://assembly.coe.int/asp/apfeaturesmanager/defaultartsiteview.asp?ID=964>, (Accessed 13 February 2015)

не само правда, него и катарза. Овде не треба да буде реч о правди у класичном смислу, већ о другој врсти правде, заправо о тзв. *ресторативној правди*, термину, који се често употребљава у срединама у којима је дошло до померања равнотеже у међуетничким односима, који су због неког дубоко укорененог разлога, потпуно нарушени. Веома је важно рећи да се ресторативна правда односи на другачији приступ правди и праву и да овај концепт настоји да заобиђе традиционалне механизме правосудног система, јер они не функционишу у датим околностима. Међутим, поставља се питање: Одакле потиче уопште идеја ресторативне правде, и зашто би је требало применити у случају нормализације односа између Србије и Косова и Метохије? Најпре, треба рећи да се појам ресторативне правде највише повезује са залечењем друштвених проблема у Јужноафричкој републици, која је искусила злочине почињене у име апартхејда, а сам процес ресторативне правде јој је доста помогао да успешно изврши транзицију ка мултиетничком и демократском друштву. Одређена паралела се може повући и између јужноафричког друштва и косовског друштва, које је у настајању, а што је још битније, паралела дотиче и саму Србију, која је део читавог процеса, и без које неће моћи да се успоставе здраве основе односа са косовским друштвом, највише између Срба и Албанаца. У случају Јужне Африке, починиоцима злочина је понуђена условна амнестија. Они су наине, морали да се пријаве сами за амнестију и да признају да су њихови злочини почињени у политичке сврхе. Поред тога, морали су да представе потпуну истину о злочинима, и то путем јавних слушања где су се суочавали пре свега са својим жртвама. Улогу посредника у процесу преузела је Комисија о истини и помирењу, која је отпочела са радом 1995. године посебним законом јужноафричког парламента, са циљем промовисања националног јединства и помирења и како би истражила злочине који су почињени у име апартхејда од 1960. године до 1993. године. Ова комисија је имала и право да понуди амнестију онима који су говорили најискреније о својим злочинима и који су успели да успоставе блискост са својим жртвама, које су онда биле у стању и да им опросте. На челу Комисије се налазио надбискуп Дезмонд Туту, који је понудио нешто што до тада није било виђено ни у једном судском процесу, а односило се на ресторативну правду са циљем залечења заједнице и поправљања неравнотеже између починилаца злочина и жртава. Међутим, иако је Комисија функционисала као нетипични суд, ипак је морала да се придржава званичног правног система. Жртве и починиоци злочина су

морали да се закуну пред свако појављивање пред њом, а иако су јавна слушања била „мање легалистичка, жртве су морале да разумеју да и даље дају званичну изјаву и сведочење, а не да само препричавају своје животне приче“⁴⁸³. О чему је заправо реч? Ресторативна правда је концепт који се употребљава у случајевима када је неопходно да сукобљене стране, односно шира заједница, учествују у решавању сукоба, заобилазећи потпуно политичке рачунице, што је заправо и најбољи начин за коначно решење дубоко укорењених сукоба, а пре свега за реинтеграцију друштва које је доживело крах. „Овакав приступ омогућава људима да јавно, на миран начин изразе своје ставове о сукобу, да промовишу толеранцију и инклузију, да изграде поштовање према различитостима и да промовишу одговорност у функционисању заједнице“⁴⁸⁴. Суштина ресторативне правде је да се особе које су учествовале у сукобима, или које су биле директно повезане са сукобима, не искључују из процеса помирења, као што је то случај са традиционалним приступима остваривању правде, где се све завршава казном или ослобађањем оптуженог за злочин, већ да се директним настојањима локалне заједнице, која је и сама била у сукобу, омогући да учествују у процесу и да га сами креирају. Стога и не чуди да термин ресторативна правда „односи на сваки процес у којем жртва и починилац злочина, и тамо где је то могуће и прикладно, било који појединац или чланови заједнице који су под утицајем злочина, учествују заједно у решавању проблема који су настали због чињења злочина, генерално гледано уз помоћ стране која је ту да олакша процес“⁴⁸⁵. Овакав приступ се заснива на схватању да злочин који је почињен, повређује жртву и читаву заједницу и обавезно мора укључивати како жртву, тако и починиоца злочина, док је заједница активни промотер процеса и неко ко ће доживети промену. Сам процес подразумева да стране у сукобу морају да се суоче, погледају „очи у очи“, и да предложе начине за поновну изградњу поверења, помирење и пожељни исход свега тога, а какав ће управо крајњи исход процеса бити, зависи од заинтересованих страна. Он може укључивати репарацију, реституцију, реинтеграцију жртава и починилаца злочина поново у друштвени систем у крајњој линији, што је и најпожељнији исход. Међутим, поставља

⁴⁸³Cody Corliss, *Truth commissions and the limits of restorative justice: Lessons learned in South Africa Cradock four case*, 2010, p. 285, Available from:

<http://digitalcommons.law.msu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1116&context=ilr>, (Accessed 11 December 2014)

⁴⁸⁴“Handbook on restorative justice programmes”, *United Nations Office on Drugs and Crime*, 2006, p. 5, Available from: http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf, (Accessed 10 December 2014)

⁴⁸⁵ *Ibid*, p. 6.

се питање, шта такав процес треба да садржи, односно који су кораци ка коначном помирењу и остваривању правде? Одговор је да не постоји тачан попис корака, јер то зависи од случаја до случаја, али случају ратних злочина на Косову и Метохији, предложени кораци би могли да сачињавају следеће:

- „Флексибилан одговор на околности под којима се десио злочин, али и на потребе починиоца злочина и жртава, односно, одговор који ће третирати сваки случај појединачно,
- одговор на злочин који поштује достојанство и једнакост сваке особе, који гради разумевање и промовише друштвену хармонију кроз залечење рана жртава, али и починилаца злочина и целе заједнице,
- процес се јавља као алтернатива постојећим правосудним нормама и њиховом стигматизирајућем ефекту на починиоце злочина,
- процес се може употребљавати и у комбинацији са традиционалним криминалним процесима и санкцијама,
- кораци треба да реше проблем и да укажу на узрок сукоба, али и на потребе и патњу жртава,
- овај процес треба да охрабри починиоца злочина да добије тачан увид у узроке и ефекте његовог понашања, како би он преузео одговорност“⁴⁸⁶.

Као што се и наслућује, читав процес ресторативне правде, нарочито у светлу покретања међународног Трибунала који ће се њима бавити, треба да буде усмерен на томе да починилац злочина буде свестан онога што је урадио, али што је најважније, да заједница која је била окружење за такав злочин, буде свесна ефеката одређеног злочина, како би у крајњој линији била способна да створи услове у којима ће починилац злочина преузети одговорност. Главни циљ је створити дакле, ненасилно и нефрустрирајуће окружење у којем се могу спознати интереси и потребе жртава, починилаца злочина и заједнице у целини. Читав процес је усмерен на то да жртве злочина и њихове породице изађу из свега тога макар мало задовољене, али да истовремено починиоци злочина схвате на који начин је њихово деловање утицало на њих, како би доживео својеврсну катарзу и

⁴⁸⁶ Ibid, p. 8.

преузео одговорност за злочин и за репарације. У последњем кораку, жртва и злочин би требало да разумеју динамику која је довела до одређеног злочина, и да на крају створе блискост која ће им помоћи да се реинтегришу у заједницу. То значи да главни фокус ресторативне правде није толико на самом злочину и тежини злочина, већ на односима који су нарушени и на узроцима нарушавања тих односа. Главну улогу у процесу преузимају српска и албанска заједница, које треба оснажити на сваки могући начин, јер ће оне у крајњој линији бити одговорне за евентуално понављање злочина и поновно нарушавање успостављених односа. Овде је битно напоменути да је од кључне важности то да се злочин осуди најоштрије, и да се уместо њега промовишу вредности на којима почива или ће почивати односи између српске и албанске заједнице убудуће. Срж осуде не треба да буде само кажњавање починилаца злочина, већ треба да буде позитивна, односно, да активно промовише одређене вредности јер је циљ да починилац злочина доживи емоционалну трансформацију, која ће водити његовој реинтеграцији, а не искључивању из заједнице. У случају Јужне Африке, највећи број случајева се завршио углавном амнестијом починилаца злочина, али у било ком случају, па тако ни у случају нормализације односа између Србије и Косова и Метохије, то не мора да буде правило и не мора да значи да починилац не треба да буде кажњен, односно да не треба да сноси санкције за почињена дела, већ то може да значи да ће починилац након одслужене казне, добити прилику да поправи почињену штету, а да ће заједница којој жели да се врати, бити у обавези да му помогне да се поново интегрише у њу. Оно што је кључ свега овога је да жртва и починилац злочина морају добити прилику да се састану у безбедном окружењу и добро планираном поступку како би отпочели са дискусијом о почињеном злочину, уз помоћ треће стране која ће олакшавати процес. У оним случајевима где је то могуће, најбоље је омогућити породицама жртава и починилаца злочина да се састану и да као секундарни учесници у проблему, покушају да реше ситуацију. Највећи проблем у било ком политички мотивисаном злочину је управо остварити како хоризонтално поверење, између жртава и починилаца злочина, тако и вертикално, између грађана на које утиче злочин и њихових институција. Међутим, све ово могу бити препоруке за решавање питања ратних злочина на Косову и постепене реконструкције поверења између завађених страна, будући да досадашњи процеси који су имали за циљ помирење, нису били успешни. Зашто је то тако? Најпре, треба рећи да постојећи међународни судови, пре

свега Трибунал у Хагу, нису одиграли своју улогу у позитивном смислу и да нису допринели помирењу, јер су често били инструмент најјачих сила које су биле укључене у злочине на Косову. Поред тога, најистакнутији политички лидери на Косову су имали веома важну улогу у вршењу тих злочина, а након рата нису били оптужени ни јавно означени као починиоци злочина, тако да нису ни постојали услови за суочавање са прошлошћу. Довољно је поменути Хашима Тачија, који је означен у извештају Дика Мартија, као главна фигура која је била укључена у организовани криминал, трговину органима и најмонструозније злочине над Србима и Албанцима који му нису били лојални, а по том питању се ништа није десило, што је аутоматски изазвало незадовољство код жртава злочина и њихових породица. Додатни проблем је што управо та вертикална линија поверења не постоји, односно линија поверења између српске заједнице и косовских институција, јер се оне нису показале до сада као неко ко ће гарантовати њихова права. Исти случај је и са албанском заједницом, која нема поверења у институције Републике Србије. Оно што већ на самом почетку може представљати проблем јесте управо чињеница да су обе стране у више наврата пропустиле шансу да реконструишу нарушене односе, јер су сви напори, који су предузети, па тако и покретање новог међународног Трибунала, учињени под притиском споља и зарад приступања ЕУ, и као нешто што је у складу са већ поменутом логиком последица, а нелогиком адекватности и сигурно не као нешто што је суштински неопходно српском и албанском народу због њих самих.

5.3.

ЗАКЉУЧАК И ПРЕПОРУКЕ

Испуњавајући услове ЕУ, држава може да се реконструише и да изврши реформе, а у многим случајевима и да прима издашну финансијску помоћ ЕУ. Анализа европеизације земаља кандидаткиња за чланство у Европској унији је доста дуго било ограничена на анализу процеса који су се одвијали у западноевропским државама чланицама ЕУ. Међутим, оно што се дуго сматрало процесом европеизације у литератури, крајем XX века није било уско ограничено само на постојеће земље чланице ЕУ, па се полако почињало говорити о том процесу као синониму за утицај ЕУ на потенцијалне нове чланице ЕУ у Централној и источној Европи. Уско одређење овог процеса у досадашњим анализама заправо потиче из два паралелна разлога односно процеса: Први такав разлог лежи у чињеници да је процес европеизације релативно нов концепт. Тек крајем '90-их година прошлог века, термин европеизација се појављује као потпуно нова област истраживања у процесу европских интеграција. Иако су прилагођавања земаља кандидата за чланство у ЕУ анализирана и раније, термин европеизација, каквог га данас познајемо, готово да није коришћен у поменутих анализама. Други много важнији разлог јесте и чињеница да је прилагођавање будућих чланица ЕУ било резултат чињенице да таква прилагођавања нису посматрана из угла утицаја ЕУ на нове чланице, па самим тим ни као последица процеса европеизације. Тако је '90-их година дошло до потпуног преокрета у овом концепту, што се могло приметити у случајевима две групе земаља које су се кретале ка чланству у ЕУ, а њихово прилагођавање стандардима ЕУ је посматрано као директна последица утицаја саме ЕУ. Ова истраживања су једноставно проширила анализу процеса европеизације, а сам тај процес је добио своје место као подкатегорија ширег процеса европских интеграција. Процес европеизације можемо заправо дефинисати као значајан степен утицаја који актери и институције ЕУ остварују директно кроз процес прилагођавања правилима ЕУ. Кључно питање у оквиру анализе процеса европеизације је свакако до које мере је присутан утицај институција ЕУ на земље кандидаткиње, односно на који начин и којим интензитетом ЕУ производи промене ставова и политика тих земаља. Промене које су евидентне већ у овом стадијуму европских интеграција се морају испитати и са другог аспекта и стога морамо поставити логично питање да ли је само ЕУ заслужна за те

промене или је реч и о домаћим напорима самих кандидаткиња, као и под којим условима кандидаткиње усвајају правила ЕУ.

У случају нормализације односа између Србије и Косова, употребом политике „штапа и шаргарепе“ ЕУ може ефикасно да утиче на стране у сукобу путем „механизма интеграције и придруживања како би променила њихове политике једне према другој у смеру помирења“⁴⁸⁷. У преговорима о приступању, као и приликом постављања услова за отварање преговора о чланству, ЕУ инсистира на спровођењу својих правних и нормативних тековина, што укључује и услове везане за решавање сукоба и нормализацију односа страна у сукобу. Наравно, употреба „штапа и шаргарепе“ може бити ефикасна само уколико обе стране у сукобу желе да постану део ЕУ, јер само тако ЕУ може постићи жељени резултат. Међутим, уколико нема такве жеље, утицај ЕУ неће променити веровања и убеђења страна у сукобу. С друге стране, успешно спровођење овакве политике зависи у великој мери од кредибилитета не само услова за чланство у ЕУ, већ и самих услова. Само ако стране у сукобу верују да су такве понуде и услови достижни и праведни, могуће је очекивати да ће оне мењати свој приступ у правцу у ком ЕУ то жели. То нас доводи до закључка да, када су у питању притисци од стране ЕУ, утицај саме Уније на стране у сукобу ће зависити од степена прихватања нормативног оквира који интеграција у ЕУ намеће. Међутим, уколико ЕУ нема јасан план за решавање сукоба, односно, уколико не постоји сагласност држава чланица о изгледности чланства страна у сукобу у ЕУ, ефекат свих инструмената ЕУ на те стране ће бити значајно умањен.

ЕУ има низ инструмената које примењује на актере унутар страна у сукобу. ЕУ овде усмерава своје механизме у смеру у ком ће политички лидери прихватити све оно што нуди чланство у ЕУ као нешто што је легитимно, на основу чега ће онда и они моћи да оправдају своје политике које су усмерене на решавање сукоба. „Ово је веома битно јер је грађанско друштво у конфликтним ситуацијама, често жртва маргинализације или оптужби за издају“⁴⁸⁸. Приступ омогућавања може бити веома користан, али његов ефекат зависи од неколико фактора. Пре свега, чланство у ЕУ мора да буде препознато као крајњи циљ целог друштва, а са друге стране, легитимитет читавог процеса приступања и

⁴⁸⁷ Ibid, p. 573

⁴⁸⁸ Ibid, p. 579

интеграције у ЕУ зависиће не од активности само тог уског круга политичких елита које воде процес, већ и од укључивања других актера на националном нивоу.

Када говоримо о димензији повезивања, онда се то односи пре свега на финансијску помоћ ЕУ и пружање подршке странама у сукобу. Одрживи контакти, нарочито ако имамо у виду заједничке пројекте страна у сукобу, могу имати шири друштвени утицај на стварање мреже између страна у сукобу, преко линија конфликта, што онда може доста помоћи у решавању самог сукоба. ЕУ има велики број инструмената и механизма финансијске помоћи, који су пре свега усмерени на прекограничну сарадњу и фондове из Међурегионалних програма. С друге стране, то се односи и на пружање финансијске помоћи невладиним организацијама које своје активности усмеравају на решавање сукоба, али успех тог приступа зависи поново од неколико фактора. Најпре, ефекат ће зависити од тога колико чврсто ће се ЕУ залагати за пружање помоћи деловима друштва страна у сукобу који су већ одавно усмерени ка постизању позитивног мира, а са друге стране, не смемо заборавити ни то да ЕУ мора да допре управо до структура страна у сукобу, које нису толико мирољубиве као поменуте структуре, већ које имају своја конзервативна и чврста убеђења о природи конфликта. На крају, ефекат ће зависити и од начина на који акери унутар страна у сукобу, виде помоћ ЕУ - да ли као бахато мешање у унутрашње ствари или као пожељну подршку.

Треба рећи да је приступ ЕУ истовремено и индиректан, што може бити од пресудног значаја за дугорочно решавање сукоба и његову трансформацију. Он се односи пре свега на постепену промену идентитета страна у сукобу, или његову реконструкцију, односно на перцепцију оне друге стране у сукобу. Међутим, ова димензија је предвиђена за примену тек када су успешно примењене остале 3 димензије, и треба рећи да њена примена траје годинама, чак и деценијама. Најважније је да, када је реч о овом приступу, буде примењен систематски и стални рад на промени перцепције сукобљених страна, што би у крајњој линији довело до трансформације самих проблема и инструмената које су стране у сукобу користиле.

Када говоримо о Бриселском споразуму, треба рећи да он ствара основу за такву територијалну организацију Косова, која ће омогућити српској заједници да управља собом, а да у исто време, она успостави институционалне везе и са Београдом и са Приштином. Међутим, Бриселски споразум и Заједница српских општина тренутно не

погодују косовским властима и сва решења која су постигнута овим споразумом не наилазе на одобравање, већ само на формално прихватање од стране Приштине. Споразум заправо ствара посебан политички ентитет на Косову, којим ће управљати *de facto* Београд. Ово је уистину хибридно решење, јер је Заједница српских општина заправо лојална Београду, и налази се под пуним утицајем Београда, а са друге стране, функционисаће по законима Косова. Решење које је постигнуто овим споразумом подсећа веома на идеје о подељеном суверенитету над Косовом, којим би управљале Албанија и Србија заједно, а које су се појављивале у прошлости, с тим да је овог пута у питању управљање једним делом Косова од стране једног међународноправног субјекта каква је Република Србија и са друге стране, полупризнатог ентитета каква је Република Косово. Са друге стране, Бриселски споразум сведочи о неуспеху комуникације између косовских Срба и косовских власти, односно о непостојању политичке воље, како Владе у Приштини, тако и међународних мисија да две стране успоставе контакт. Штавише, Бриселски споразум представља надограђену варијанту Ахтисаријевог плана, превише надограђену да би се свидела косовским властима, које су упорно браниле Ахтисаријев план и по којем су изградиле систем институција. У члану 124 косовског Устава, који је преписао Ахтисаријев предлог за територијалну организацију Косова, управо помиње две могућности за повезивање општина и остављање права која произилазе из те могућности. Наиме, овај члан Устава Косова истиче да је могуће да општине формирају „удружење општина, а друга могућност је да оне успоставе општинска партнерства“⁴⁸⁹. Заправо, реч је о томе да општине на Косову могу формирати удружења општина са циљем обуке, подизања капацитета и истраживања политика, односно ради активности које су веома сличне активностима невладиних организација, док друга горепоменуто могућност - општинска партнерства, подразумева да две или више општина успоставе такве односе, који ће им омогућити да своја овлашћења заједнички спроводе. Бриселски споразум је с друге стране, спојио ове две могућности, уједно их значајно проширујући тако да општине са српском већином спроводе овлашћења преко Заједнице српских општина у областима оразовања, економског развоја, здравства и урбаног и руралног планирања. Такође, као што је и напоменуто, не само да ће Заједница српских општина

⁴⁸⁹ “Constitution of the Republic of Kosovo”, *Office of the Prime minister of Kosovo*, 2008, article 124, Available from: <http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Constitution1Kosovo.pdf>, (Accessed 11 April 2015)

имати важну улогу у именовану команданта новог полицијског региона Север, већ ће 4 општине са српском већином на северу Косова, тако моћи да састављају листу кандидата за команданта полиције. Порд тога, Заједницом ће се управљати по законима Косова, али у складу са Статутом Заједнице, а сама Заједница српских општина ће имати све класичне институције, као и сваки регион односно политички ентитет, попут Скупштине, Савета и Председника. Поред тога, предвиђено је да се формира посебно одељење Апелационог суда, са седиштем у Митровици, а да ће посебан панел судија бити формиран како би се решавали правосудни спорови из свих 10 општина са српском већином на Косову, што практично значи да ће Срби имати сопствени правни поредак, који је *de facto* независан од Приштине. Влада Косова неће моћи да распусти овај облик територијалне организације, јер је то у надлежности општина са српском већином, односно, чланица Заједнице српских општина. На овај начин, Бриселским споразумом су ударени темељи не само нове институционалне и територијалне организације Косова, већ и својеврсног раздвајања Срба и Албанаца на Косову, односно прећутне поделе Косова. Косово и Србија започели су велики посао и ово је само почетак процеса нормализације односа. Ипак, постигнути споразуми изазивају нелагоду и покрећу дубоке, емотивне теме између Албанаца и Срба, посебно зато што не постоје претходна искуства за овако нешто. Међутим, и Приштина и Београд су започели овај процес из различитих разлога, најпре да обезбеде или изграде свој суверенитет и територијални интегритет на Косову, а с друге стране, да испуне захтеве ЕУ на путу ка чланству у Унији. Треба рећи да се чини да ни Србија ни Косово нису у овај процес ушли својевољно и можда делује као да не разумеју ни обим посла који овај процес захтева нити крајњи циљ који треба да буде постигнут, што је делимично и грешка и одговорност саме ЕУ, која такође нема јасан план ка коме треба ићи. Чини се да Косово жели да блокира спровођење Бриселског споразума, који косовским властима нимало није у интересу и није оно што је Косово очекивало све време, већ да инсистира на уклањању српских структура како би у међувремену био успостављен пун суверенитет на свим деловима територије Косова. Заједница српских општина дакле, није у примарном фокусу косовских власти, које сада заправо не знају како да се поставе према ономе што су договориле са Србијом, јер максимално разводњава косовску државност, док са друге стране, Србија жели управо супротно инсистирајући на стварању Заједнице српских општина, да би онда дошло до уклањања српских институција, како би била сигурна да ће

и правним путем, преко споразума и његове имплементације, доћи до потврде повратка њеног суверенитета, барем када је реч о српским срединама на Косову. На основу договора који су постигнути у Бриселу, српски градоначелници и посланици у Скупштини Косова су схватили да треба заједно да раде на одбрани својих интереса. Сви споразуми су заправо створили нову српску политичку елиту која ће се убудуће борити за своју улогу и људе који су их изабрали. Њихов задатак је да уједине Србе са севера и југа и да изграде заједничку будућност унутар Косова.

Када говоримо о нормализацији односа између сукобљених страна на Косову, можемо рећи да се препоруке могу сажети на следећи начин:

1. **Одабрати прави циљ** - међународне мисије на Косову нису довољно снажно радиле на изградњи позитивног мира, односно, можемо са ове дистанце рећи, да су њихови напори били усмерени на погрешно место. Међународне мисије на Косову заправо нису успеле да преточе индивидуалне међуетничке везе у мреже масовније комуникације међу грађанима, пре свега у виду комуникације актера из сектора грађанског друштва, који би могли да повежу људе преко етничких граница и да олакшају изградњу изграђују поверења. Финансијска помоћ се не сме сводити на реконструкцију порушених кућа, већ се мора усмерити на дугорочно успостављање веза између страна у сукобу. Изградња мира не може имати само економску димензију, већ и друштвену или политичку димензију. Изградња мира на Косову је често функционисала тако да се нису откривали дубљи разлози нетрпељивости, попут отпора локалних самоуправа и самих грађана према међуетничком зближавању, већ су напори усмеравани само ка обезбеђивању простора за изградњу повратничких насеља и њихову заштиту. Међутим, међународне мисије се не баве снагама које спречавају политичко и друштвено зближавање етничких група, тј. програми обнове на Косову се нису бавили покретачима сукоба и међуетничке нетрпељивости. Фокус на повратак и изградњу демократије превидео је проблеме који утичу на односе између Срба и Албанаца. Проблем 2004. године није био само економски, већ је био и политички (фрустрација Албанаца нерешеним питањем статуса, непроцесуирање ратних злочина, корупција, мржња према Србима према којима је усмерена већина програма обнове, итд.)

2. **Организовати студијске посете и размене српске и албанске омладине**, како би се повећао ниво комуникације између онога што представља будућност и Србије и Косова. Дефинисати конкретне пројекте на којима ће Косово и Србија радити и отпочети са њиховом имплементацијом, јер је то још један од начина рушења граница и баријера међу људима. Одсуство масовног сукоба на Косову може замаскирати стварност о стабилности на Косову и Метохији. Међуетничка нетрпељивост и даље постоји, у нешто измењеном облику и са смањеним степеном видљивости. Тачно је да не постоји више директно међуетничко насиље масовних размера, као што је то био случај са 2004. годином, али и даље постоје индиректни облици насиља, попут застрашивања, каменовања аутобуса са Србима који посећују гробове на Косову, вандализам и отимање имовине. Многи су 2004. године одбацивали значај ове врсте индиректног насиља и сматрали су да кретање косовских Срба у приватним возилима и без пратње широм Косова, повремено посећивање пијаца у градским срединама, значе и побољшање степена међуетничке дистанце. Чак и повремени контакти у овим заједницама остали су само на индивидуалном нивоу и нису изградили међуетничке мреже које би могле да створе механизме комуникације између удаљених етничких група.
3. **Пуна имплементација свих договора из Брисела**. Децентрализација и стварање Заједнице српских општина не треба да се одлажу. Стварање Заједнице српских општина не треба да пресече везе између Срба и Приштине, већ да их оснажи. Интеграција на локалном нивоу треба да крене у корак са повећаним учешћем Срба у централним институцијама, што подразумева имплементацију свих чланова косовског Устава, који говоре о учешћу и заступљености мањина, пре свега Срба у институцијама Косова, док са друге стране, неопходно је да се у оквиру поменутих 5 области у којима ће Заједница српских општина имати надлежност, задуже посебни државни секретари, који ће бити надлежни за те области у случају српске мањине. С друге стране, неопходно је да Србија позове недвосмислено политичке представнике косовских Срба да максимално искористе прилику да учествују у раду косовских институција.
4. **Организовати редовне годишње састанке Владе Србије и Владе Косова**, а истовремено и састанке радних група које ће се бавити конкретним проблемима, не

само са имплементацијом Бриселског споразума, већ и свакодневним проблемима на Косову. Овде треба рећи да није довољно да Србија и Косово пошаљу своје премијере на преговоре у Брисел једном у 3 месеца и да тиме буду решени сви проблеми, већ је неопходан континуирани рад обе стране.

Ако говоримо о северу Косова, морамо рећи да је та територија под знаком питања чак и након постизања Бриселског споразума и одлуке о стварању Заједнице српских општина, са седиштем у Северној Митровици. Док косовска влада сматра северни део Косова интегралним делом тзв. „Републике Косово“, српска заједница једногласно одбацује независност Косова и власт косовских институција. Оваква ситуација траје још од 1999. године, када је и UNMIK пристао на то да највећи део администрације те мисије чине Срби. Од тада се десила велика промена етничког састава становништва на том делу територије јер су Албанци одмах по завршетку рата напустили северни део Косовске Митровице, док су Срби били протерани из јужног дела града и то готово у целини, нарочито после погрома из 2004. године. Огроман број људи је био приморан да напусти своје домове на обе стране, што је проузроковало висок степен етничке нетрпељивости и додатно закомпликовало процес помирења. Од 2004. године па све до данас, идентификован је велики број „инцидената“ јер су се Срби успротивили продору албанских институција на север Косова, или упливу међународних организација, које подржавају барем неформално, независност Косова. Најтежа ситуација је била 25. јула 2011. године, када су власти из Приштине послале специјалну полицијску јединицу тзв. *ROSU*, како би преузели управу над севером Косова и прелазима Брњак и Јариње према Србији. Као одговор на ову насилну акцију, одређени број локалних Срба је поставио бетонске блокаде, како би отежао кретање полицијских јединица, а све је довело до обрачуна са косовским снагама. EULEX је реаговао тако што је хеликоптерима превезао косовске службенике на два спорна прелаза, док је KFOR покушао да поруши постављене барикаде. Овај ниво директних сукоба је произвео висок степен насиља, што је укључивало понекад насилне инциденте између Срба, KFOR-а и албанске заједнице. Иако је данас ситуација неупоредиво боља, ипак треба истаћи да борба за територију која је насељена претежно Србима, још увек траје. Обе стране желе да остваре своје првобитне амбиције-локална српска заједница и политичке структуре на северу Косова желе да север

Косова остане у саставу Србије, док косовске власти, уз подршку највећег дела албанске заједнице, жели да се и тај део Косова потпуно интегрише у независно Косово. Стога, основни предуслов за помирење - прекид непријатељства и договор о ненасилној коегзистенцији, још увек није постигнут, ако наравно изузмемо Бриселски споразум, који ипак не може да буде замена за тај чин.

Када говоримо о Заједници српских општина, важно је напоменути да би било мудро пренети још већи број надлежности на њу и да би оне требало да буду дефинисане као извршне надлежности. У супротном, док год Србија и косовске власти буду имали различита тумачења тих надлежности, постојаће несигурност. Шире надлежности за Заједницу не треба да буду окарактерисане у Приштини као нешто што је негативно и лоше по албанску заједницу, већ као нешто што ће осигурати дугорочну стабилност на Косову. Те шире надлежности би требало да подразумевају неке од надлежности које је обухватао *План за политичко решење садашње ситуације на Косову и Метохији* из 2004. године, који је увео концепт српског региона на Косову и Метохији. Наиме, препорука би била да Заједница српских општина буде надлежна и у заштити споменика културе и приватизацију на подручју Заједнице, управљању имовином, али и за индустрију, пољопривреду и природна и рудна богатства, нарочито имајући у виду језеро Газиводе. Међутим, у садашњим околностима, нереално је очекивати да ће до проширења надлежности Заједнице уопште доћи, јер ће Приштина највероватније инсистирати на признању независности Косова од стране Србије у замену за шира овлашћења Заједнице.

Поред тога, важно је задржати отворену комуникацију између Београда и косовских Срба, али и Београда и Приштине. Само кроз стварање густе мреже сарадње између политичких представника у централној Србији и на Косову и Метохији, али и између представника грађанског друштва, процес нормализације се може одржати. То се пре свега односи на усаглашеност тумачења постигнутих договора и рад на смањењу неповерења између заједница на Косову и Метохији. Комуникација би требало да буде увек отворена, нарочито имајући у виду и формиране канцеларије за везу, које томе и треба да служе.

Такође, веома је важно да и Београд и Приштина, али и ЕУ, учествују у обнови Косова, тј. да све три стране учествују у финансирању запошљавања младих људи, нарочито у мањинским заједницама, попут српске, али и у финансирању

инфраструктурних пројеката. С тим у вези, веома је важно да ЕУ, посебно Немачка, изврше притисак на албанске политичке лидере на Косову, да се не противе у будућности оваквим напорима, јер је финансијска сарадња управо предвиђена Бриселским споразумом, на који су сами пристали. Међутим, оно што би било неопходно уградити у постигнути договор о финансирању Заједнице српских општина, јесте управо обавеза ЕУ и њених чланица да учествују у том процесу, посебно у финансирању развоја српских средина.

Поред тога, ЕУ би требало да се стара о транспарентности процеса нормализације односа, будући да се до данас нису објавили у потпуности сви детаљи у вези са имплементацијом Бриселског споразума, али ни детаљи у вези са самим споразумом и његовим тумачењем. ЕУ би требало да поднесе предлог тумачења свих договора, о којем би се изјаснили Србија и косовске власти, а уколико постоје неслагања око тумачења, онда је очигледно да сами преговори, односно дијалог, нису били успешни у одређеној тачки и да би требало поново да се покрену, како би се добило јединствено тумачење договореног.

Такође, неопходно је да се Заједница српских општина формира што пре и да тај процес не зависи од распуштања институција Републике Србије на Косову и Метохији, јер би преурањено распуштање њених институција, унело несигурности и потпуни хаос у српским општинама.

Веома је важно рећи и то да Београд и Приштина не треба ове преговоре, односно дијалог, да посматрају кроз призму победника и губитника, јер је кључ нормализације односа између било које две стране, управо да се избегне да се нека од њих осећа као губитник. То значи да овај процес мора имати позитивну страну, а обе стране, нарочито косовска, која у томе предњачи, морају престати са запаљивом реториком. Приштина такође мора коначно да усвоји законе неопходне за формирање Заједнице, а учешће Београда у финансирању и стварању Заједнице, не треба да схвати као претњу, већ као могућност за нормализацију односа. Поред тога, Приштина има одговорност и обавезу да усвоји неки вид документа, стратегију или план за комуникацију са општинама са српском већином, односно са будућом Заједницом.

Оно што је приликом постизања Бриселског споразума оцењено као напредак, данас се може посматрати као препрека. Наиме, приликом потписивања споразума,

Висока представница ЕУ за спољну политику и безбедност, Кетрин Ештон је била поносна на успех ЕУ и на то што ниједна од страна у процесу није у потпуности задовољна, али ни незадовољна, односно да чињеница да обе стране имају потпуну слободу у тумачењу споразума, сведочи о успеху преговора. То се данас управо испоставља као највећа препрека имплементацији Бриселског споразума. Нејасна тумачења споразума, управо доводе до пристрасног тумачења договорених тачака, а чак и унутар српске и албанске политичке елите, постоје огромне разлике у тумачењима договореног. Две стране најпре имају потпуно различите визије самог процеса нормализације односа. Док албанска страна инсистира на томе да је овај процес само увод у коначно признање независности Косова од стране Србије, српска страна говори о процесу који је суштински статусно неутралан. Две стране различито тумаче и процес стварања Заједнице српских општина. И док Приштина тврди да ће до имплементације споразума доћи оног момента када Србија распусти своје институције на Косову јер је за њу приоритет да се умањи утицај Србије на Косову што је могуће више и да се избегне процес преговора о проширењу надлежности Заједнице српских општина, Република Србија инсистира на томе да до формирања Заједнице треба доћи одмах. Србија заправо инсистира на формирању Заједнице српских општина пре имплементације осталих тачака, не само због осећаја сигурности који би српска заједница имала, већ и због тога што се маневарски простор Србије смањује уколико се све договорене тачке спроведу пре стварања Заједнице, а до проширења надлежности српских општина не би дошло. Приштина опет, с друге стране, посматра минималистички Заједницу српских општина и косовске власти не пристају на проширење било каквих надлежности Заједнице, па ни у договору са Београдом. За албанске политичке лидере, 4 побројане надлежности Заједнице су највише што ће српске општине добити, а чак настоје и да прикажу Заједницу као невладину организацију. Косовске власти се заправо плаше не само тога да ће доћи до стварања независног ентитета на Косову са српском већином, већ и тога да ће се пореметити равнотежа моћи између централних органа власти и локалне самоуправе, која онда у случају проширења надлежности Заједнице, не би била пука локална самоуправа, већ трећи облика власти, попут покрајине. Због тога је важно да ЕУ иницира почетак процеса коначног тумачења договореног, који би важио за све стране подједнако и на који би оне морале да се обавежу у јавним наступима.

Ситуација на територији јужно од Ибра је потпуно другачија од оне на северу Косова. Иако и југ Косова осећа последице непостојања договора о коначном статусу Косова, који би сви признавали, све више Срба на овом делу територије схвата у каквој ситуацији се налазе. Стога, док се на северу Косова, Срби и даље боре за своје циљеве, јужно од Ибра постоји мишљење да се не треба борити против косовских власти, нарочито зато што је свако српско насеље окружено огромним бројем припадника албанске заједнице. Јужно од Ибра, Срби наине, живе у фрагментисаним и изолованим енклавама, често далеко од границе/прелаза са Србијом, окружени албанским насељима и уз снажно присуство косовске државе. Косовске институције су у великој мери врло утицајне међу Србима јужно од Ибра, док институције Србије, барем по Бриселском споразуму, више неће бити званично присутне као институције Републике Србије. Ситуација у 6 општина на југу Косова, Ранилугу, Клокоту, Штрпцу, Грачаници, Партешу и Новом Брду, где Срби чине већину, говори сама за себе. Највећи број ових општина је успостављен 2009. и 2010. године, у складу са Ахтисаријевим планом и њима управљају углавном Срби. Поред тога, у овим општинама је далеко већи одзив бирача, када се организују избори тзв. „Републике Косово“, и он се креће од 25-30%, за разлику од севера Косова где је излазност традиционално мала, а након позива Републике Србије да сви Срби на Косову учествују на изборима 2014. године за скупштину тзв. „Републике Косово“, излазност је на том делу територије била од 15-20%. С друге стране, Република Србија не организује више своје изборе на територији Косова. Ова стварност повлачења српских институција са Косова је додатно оснажена и чињеницом да се Споразум о стабилизацији и придруживању ЕУ са Србијом, не односи на територију Косова, али и изјавама и позивима најважнијих политичких личности у ЕУ, попут Ангеле Меркел, да Србија повуче своје институције са Косова, што је и резултирао њеним добровољним пристанком на тако нешто у Бриселском споразуму. Постало је јасно да српска заједница јужно од Ибра, и док можда не жели да Косово буде независно, ипак не може да игнорише ову ситуацију. То је довело до повећане жеље значајног дела српске заједнице на југу Косова да се ангажује у косовским институцијама, како би опстали. Међутим, иако не постоје већи сукоби јужно од Ибра, као што је то случај са севером Косова, и на том делу Косова се јављају повремено међуетнички инциденти, у којима су жртве углавном припадници српске заједнице. Зашто је то тако? Морамо рећи овде да је то последица пре свега подељених визија заједнице

прошлости, а на Косову не постоји ни најмањи помак у правцу помирења тих различитих схватања. Након рата, главни фокус међународне заједнице и албанске етничке заједнице је био стављен пре свега на изградњу државних институција и признавање независности Косова, а не на помирење, док је главни фокус српске заједнице био на спречавању признавања независности Косова. То је довело до појаве веома великог броја нерешених питања, која угрожавају процес помирења. Када говоримо о помирењу, проблем несталих особа је обично међу првим проблемима на које указују и Срби и Албанци. Према подацима Amnesty International, више од 3000 Албанаца и око 800 Срба су били жртве отмица, а томе треба додати 1900 особа чија се судбина још увек не зна⁴⁹⁰. Такође, још један додатни проблем који стоји на путу процесу помирења, јесте свакако проблем доступности правде. На Косову, скоро да не постоји процесуирање ратних злочина, на било којој да су страни извршени. До данашњег дана, Трибунал у Хагу је осудио само седморо људи за ратне злочине на Косову, док је Србија преко свог Специјалног тужилаштва за ратне злочине осудила такође седморо људи⁴⁹¹. За многе на Косову, изгледа да је правда нешто што спада у надлежност међународне заједнице. До 2008. године, косовски правосудни систем је био под управом UNMIK-а, који је до тог тренутка процесуирао свега 40-ак случајева ратних злочина, а од 2008. године, процесуирање ратних злочина се налази под надлежношћу EULEX-а, који је наследио све нерешене случајеве од UNMIK-а. Постоје међутим, одређени разлози због којих је присутан овако мали број процесуираних ратних злочина. Када је највећи број Срба напустио Косово после рата, администрација на Косову, којом су управљали је нестала, а са њом је нестао уређен систем. Такође, постоје проблеми са заштитом сведока, а постоје основане сумње да су данас водећи људи на Косову не само били умешани у ратне злочине, него да су придонели нестанку великог броја заштићених сведока. На крају, треба рећи и да одговорност за неуспех покушаја достизања барем неке правде, лежи и на међународним мисијама, пре свега UNMIK-у и EULEX-у, који су били задужени за највећи део правосудног система након завршетка рата. Иако су можда ове мисије биле успешне у

⁴⁹⁰ „Сахрањивање прошлости: 10 година некажњавања за отмице и нестанке на Косову, *AmnestyInternational*, 2009, р. 84, Доступно преко: <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR70/007/2009/en/8eed3555-83a9-4b6a-a376-6b7402b66f0b/eur700072009srp.pdf>, (Приступљено 10. децембра 2014.)

⁴⁹¹ „Kosovo: Time for EULEX to prioritize war crimes”, *Amnesty International*, 2012, р. 9, Available from: http://www.amnesty.eu/content/assets/260412_EULEX_Report.pdf, (Accessed 10 December 2014)

неколико наврата, оне ипак нису успеле да развију кохерентну стратегију за правосудни систем, што је проузроковало велику штету за процес помирења и поштовање владавине права, на коју се сви тако позивају на Косову. Ови неуспеси су довели до појаве осећаја фрустрације међу припадницима супротстављених етничких заједница на Косову, јер су злочини који су уништили њихове породице, остали некажњени, и до осећаја да је „друга“ страна у свему овоме имала повлашћени положај. Српска заједница указује на то да постоји веома мали број Албанаца који су осуђени за злочине против Срба, а неуспех међународних организација и Трибунала у Хагу, да осуди и казни Фатмира Љимаја, једног од водећих политичара на Косову, и бившег припадника ОВК и команданта Рамуша Харадинаја, данас заступника мира на Косову је довео до веома велике фрустрације српске заједнице и осећаја непостојања правде. Слично томе, и албанска заједница приговара косовским властима да су само Албанци кажњени за злочине, док је највећи број злочина који је почињен над Албанцима, остао и даље некажњен. Ово је још једна од последица заузимања привидно неутралне позиције од стране међународних мисија и организација, које нису биле тако неутралне када се водио „правдени“ рат са циљем заштите албанске заједнице на Косову. Међутим, различите изјаве косовских званичника и бивших оптуженика за ратне злочине, које говоре у прилог томе да је све ово доказ да је рат био праведан, доводе до својеврсног такмичења између етничких заједница за статус њихових виђења саме ситуације као једине истине. Као последица тога јавља се недостатак признавања патњи друге стране, а статус жртве се користи као механизам за оправдавање насиља према другој страни и као инструмент за бекство од кривице, срамоте и одговорности појединаца. Овде треба рећи да помирење не мора увек да води достизању само једне истине и само једне врсте виђења прошлости, али да оно не треба да води ни до неприхватања неког дела прошлости који се странама у сукобу не свиђа, већ треба да доведе до проналажења барем минимума саосећања са жртвама на свим странама. Различито виђење прошлости се најбоље одражава у образовном систему јер српска и албанска деца не похађају исте школе, већ су одвојена. Албанска деца уче према образовном систему косовске државе, док српска уче према систему Републике Србије. То значи не само да деца из обе заједнице скоро никада нису у контакту, већ и да уче потпуно другачије верзије историје. Додатни проблем је што на тај начин не само да деца неће разумети једни друге када одрасту, него неће познавати језик друге стране, јер се он не

учи у њиховим школама. Оваква ситуација заправо доводи до тога да многи остану „закључани“ у прошлости и до тога да ни Србија ни Косово не могу наставити даље, што обавезно доводи до међуетничких тензија и нетрпељивости, које спречавају процес помирења да настави својим путем.

6.

СПИСАК ЛИТЕРАТУРЕ

Монографије и студије:

1. Altmann, Franz-Lothar, *Kosovo 2005/2000 - Unabhängigkeit auf Raten?*, Stiftung Wissenschaft und Politik, Berlin, 2005
2. Bache, Ian; George, Stephen, *Politics in the European Union*, Oxford University Press, 2006
3. Blouet, Brian, *Geopolitics and globalization in the 20th century*, Reaktion books, 2004
4. Brysk, Alison, *Globalization and Human Rights*, University of California Press, 2002
5. Brzezinsky, Zbigniew, *The Grand Chessboard: American Primacy and its Geopolitical Objectives*, Basic Books, New York 1997
6. Burton, John, *Conflict: Human needs theory*, St Martin's Press, New York, 1990
7. Burton, John, *Conflict: Resolution and prevention*, St Martin's Press, New York, 1990
8. Burton, John, *Resolving deep-rooted conflict: A handbook*, University Press of America, Lanham, 1987
9. Cameron, Fraser, *An Introduction to European foreign policy*, Oxford university press, Routledge, 2007
10. Cairncross, Frances, *The death of distance: How the communications revolution will change our lives*. Boston, Harvard Business School, 1997
11. Carling, Alan, *Globalization and Identity : Development and Integration in a Changing World*, I.B.Tauris, 2006
12. Cassese, Antonio, *Self-Determination of Peoples – a Legal Reappraisal*, Cambridge University Press, 1995
13. Cole, G. D. H., *The social contract by Jean-Jacques Rousseau*, Dent and Sons, 1947
14. Динан, Дезмон, *Све ближе Унија*, Службени гласник, Београд, 2009
15. Eif, Hansjörg, *Zum Problem des Kosovo-Status*, Zentrum für Europäische Integrationsforschung, Bonn, 2005
16. Eriksen, Thomas Hylland, *Globalization : The key concepts*, Berg Publishers, 2007
17. Featherstone, Kevin; Radaelli, Claudio, *The Politics of Europeanization*, Oxford, 2003
18. Frank, Manuel, *Reflections on philosophy and history of mankind by Herder*, The University of Chicago Press, 1968

19. Friedman, Thomas, *The Lexus and the Olive Tree: Understanding globalization*, New York, Farrar, Straus and Giroux, 1999
20. Галтунг, Јохан, *Мирним средствима до мира-мир и сукоб, развој и цивилизација*, Службени гласник, 2009
21. Gavel, Doug, *Joseph Nye on Smart Power*, Harvard University Kennedy School, 2012
22. Gellber, Ernest, *Conditions of liberty: Civil society and its rivals*, Penguin, 1996
23. Giddens, Anthony, *Runaway world: How globalisation is reshaping our lives*, Profile Books, London, 2009
24. Graham Evans, Jeffrey Newnham, *The Penguin Dictionary of International Relations*, The Penguin Books, London, 1999
25. Graziano, Paolo; Vink, Marteen, *Europeanization: New research agendas*, Palgrave, Basingstoke, 2007
26. Haller, Max, *European Integration as an Elite Process: The Failure of a Dream?*, Routledge, 2008
27. Halperin, Morton; Scheferwith, David; & Small, Patricia, *Self-Determination in the New World Order*, Carnegie Endowment for International Peace, 1992
28. Hartmann, Florens, *The sinister ideology of ethnic cleansing*, Guardian weekly, 1992
29. Хикс, Сајмон, *Политички систем Европске уније*, Службени гласник, Београд, 2007
30. Horowitz, Donald, *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press, 1985
31. Јањевић, Милутин, *Спољна политика Европске уније*, Филип Вишњић, Београд, 2007
32. Judah, Tim, *Kosovo: War and Revenge*, Yale University Press, 2000
33. Judah, Tim, *The Serbs: History, Myth & Destruction of Yugoslavia*, Yale University Press, London 1997
34. Keohane, Robert, *Power and Governance in a Partially Globalized World*, Routledge, 2002
35. Keohane, Robert; Nye, Joseph, *Power and interdependence*, Little, Brown and Company, 1977
36. Ladrech, Robert, *Europeanization and National Politics*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2010
37. Longhurst, Brian, *Globalization and Belonging*, SAGE, 2004
38. Malcolm, Noel, *Kosovo: A short history*, University Press New York, 1999
39. March, James; Olsen, Johan, *Rediscovering institutions: The organizational basis of politics*, The Free press, New York, 1989

40. Milada Vachudova, *Europe Undivided: Democracy, Leverage, and Integration After Communism*, Oxford University Press Inc., New York, 2005
41. Мишчевић, Тања, *Придруживање Европској унији*, Службени гласник, Београд, 2009
42. Муја, Armend, *The EU Visa Liberalization Process in the Western Balkans: A Comparative Assessment*, Kosovar Center for Security Studies, 2013
43. Недељковић, Стефан, *ЕУ као глобални актер и међуетнички сукоби у БЈР Македонији*, мастер теза, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, 2012
44. Nye, Joseph, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, 2004
45. Nye, Joseph, *The future of power*, Public affairs, 2011
46. Paris, Roland, *At war's end: Building peace after civil conflict*, Cambridge University Press, 2004
47. Perritt, Henry, *The road to independence for Kosovo*, Cambridge, 2009
48. Perry, Richard Warren, *Globalization under Construction : Governmentality, Law, and Identity*, University of Minnesota Press, 2003
49. Petersen, Roger, *Understanding ethnic violence: Fear, hatred, and resentment in twentieth century Eastern Europe*, Cambridge Studies in Comparative Politics, Cambridge University Press, 2002
50. Phillips, David, *Liberating Kosovo: Coercive Diplomacy and US Intervention*, Cambridge, MIT, 2012
51. Pirro, Ellen; Zeff, Eleanor, *Europeanization, European Integration, and Globalization*, The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations, 2005
52. Prifti, Eviola, *The European Future of the Western Balkans – Thessaloniki (2003-2013)*, European Union Institute for Security Studies, 2013
53. Radan, Peter, *The Break-up of Yugoslavia and International Law*, Routledge, London and New York, 2002
54. Rasmussen, Niels Aadal, *Kosovo Independence – de jure versus de facto*, Danish Institute for International Studies, Copenhagen, 2005
55. Rossi, Ino, *Frontiers of globalization research*, Springer, 2007
56. Rupesinghe, Kumar, *Theories of conflict resolution and their applicability to protracted ethnic conflicts*, International Peace Research Institute, Oslo, 1987

57. Rupp, George, *Globalization Challenged : Conviction, Conflict, Community*, Columbia University Press, 2006
58. Sack, Robert, *Territoriality, its theory and history*, Cambridge, 1986
59. Самарџић, Слободан, *Србија у процесу придруживања Европској унији*, Службени гласник, Београд, 2009
60. Schimmelfennig Frank; Sedelmeier, Ulrich, *The Europeanization of Central And Eastern Europe*, Cornell University Press, 2005
61. Scholte, Jan Art, *Globalization: A Critical Introduction*, United Nations Research Institute for Social Development, 2003
62. Short, John Rennie, *Globalization and the Margins*, Palgrave Macmillan, 2002
63. Симеуновић, Драган, *Le nouvel ordre mondial et l'Etat-nation*, Guernes, Editions Dialogue, 1996
64. Симеуновић, Драган, *Нација и глобализација*, Зограф, Ниш, 2009
65. Симеуновић, Драган, *Нови светски поредак и национална држава*, Ферко, Београд 1995
66. Симеуновић, Драган, *Нови светски поредак као ново политичко позориште*, СКЦ, Београд, 1995
67. Симеуновић, Драган, *Политичко насиље*, Радничка штампа, Београд, 1989
68. Симеуновић, Драган, *Српска колективна кривица*, Нолит, Београд, 2007
69. Симеуновић, Драган, *Теорија политике*, Наука и друштво, 2002
70. Симеуновић, Драган, *Увод у политичку теорију*, Институт за политичке студије, Београд, 2009
71. Smith, Antony, *Nationalism and modernism: A critical survey of recent theories of nations and nationalism*, Routledge, London, 1998
72. Smolar, Aleksander, *Globalization, Power, and Democracy*, Johns Hopkins University Press, 2000
73. Stiglitz, Joseph, *Globalization and its Discontents*, Alan Lane, London, 2002
74. Стојановић, Радослав, *Спољна политика Европске уније*, ДОСИЈЕ, Београд, 1998
75. Tajfel, Henri; Turner, John, *An integrative theory of intergroup conflict*, University of Bristol, 1979
76. Tatham, Alan, *Enlargement of the European Union*, Aspen Publishers, 2009

77. Tismaneanu, Vladimir, *Democracy, nationalism and myth in post-communist Europe*, Princeton University Press, 2009
78. Vachudova, Milada, *Democratization in Postcommunist Europe; Illiberal Regimes and the Leverage of International Actors*, CDDRL Working Papers, 2006
79. Veebel, Viljar, *Relevance of Copenhagen Criteria in Actual Accession: Principles, Methods and Shortcomings of EU Pre-accession Evaluation*, Vol. 3, No. 3, Studies of Transition States and Societies, 2011
80. Vickers, Miranda, *Kosovo Between the Serb and Albanian – A History of Kosovo*, Hurst and Company, London 1998
81. Weber, Max, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen, 1956
82. Weinstein, Michael, *Globalization : What's New?*, Columbia University Press, 2005
83. Went, Robert, *Globalization: Neoliberal challenge, radical responses*, Pluto press, 2000
84. Wiseman, John, *Globalisation and its Discontents*, Palgrave Macmillan, 2000
85. Yusuf, Shahid, *Globalization and urban development*, World Bank, 2000

Текстови у научним часописима и зборницима:

1. Abbott, Kenneth; Snidal, Duncan , *Why States Act through Formal International Organizations*, Journal of conflict resolution, vol. 42, No. 1, 1998, p. 3-32
2. Алендар, Бранислава, „СР Југославија и Европска унија“, у: Добросав Митровић и Обрад Рачић (ур.), *Право Европске уније*, Службени гласник, Београд, 1996, стр. 87-105
3. Allin, Dana; Roper, John, *Facing Realities in Kosovo*, The World Today, 1998, pp. 286-288
4. Anastasakis, Othon, *The EU's political conditionality in the Western Balkans: Towards a more pragmatic approach*, Southeast European and Black sea studies, vol. 8, No. 4, 2008, Routledge, pp. 365-377
5. Bastian, Jens, *Cry wolf no more: external anchors and internal dynamics in the Western Balkans*, Southeast European and Black Sea Studies, vol. 8, No. 4, 2008, pp. 325-344
6. Батаковић, Душан, “Kosovo-Metohija: Origins of the conflict and possible solutions”, In: Josef Janning, Martin Brucsis (eds), *Exploring Futures for Kosovo: KosovoAlbanians and Serbs in Dialogue*, 1998, vol. 7, No. 25, pp. 41-56
7. Batt, Judy, *Question of Serbia*, Institute for Security Studies, Chaillot Paper, No. 81, Paris, 2005

8. Blair, Alasdair, *Adapting to Europe*, Journal of European Public Policy, vol. 9, No. 5, 2002, pp. 841-856
9. Bohle, Dorothee, "A cold welcome: The unequal terms of eastern enlargement" In: Global Dialogue, vol. 5, No.3, 2003
10. Börzel, Tanja; Panke Diana, "Europeanization" In: Michele Cini (ed.), *European Union Politics*, Oxford University Press, 2010, pp. 405-417
11. Bulmer, Simon; Christian Lequesne, "The EU and its Member States: An Overview" In: Simon Bulmer and Christian Lequesne (eds), *The Member States of the European Union*, Oxford University Press, 2005, pp. 1-24
12. Cable, Vincent. "The State of Globalization" In: *Globalization and global governance*, Royal Institute of International Affairs, 1999, pp. 3-12
13. Carment, David, *Assessing state failure: implications for theory and policy*, Third World Quarterly, vol. 24, No. 93, 2003, pp. 407-417
14. Checkel, Jeffrey, "International Institutions and Socialization in Europe: Introduction and Framework" In: Jeffrey Checkel, (ed.), *International Institutions and Socialization in Europe*, International Organization, vol. 59, No. 4, 2007, pp. 801-826
15. Christiansen, Thomas, "European Integration and Regional Cooperation." In: John Baylis; Steve Smith, *The globalization of world politics*, vol. 3, Oxford University Press, 2005, pp. 579-597
16. Desch, Madhab, Chandra, *War and strong states-Peace and weak states?*, International Organisations, vol. 50, No. 2, 1996, pp. 237-268
17. Dowrick, Steve, "Globalization and Convergence" In: Michael Bordo, Alan Taylor; Jeffrey Williamson, (eds), *Globalization in Historical Perspective*, Chicago University Press, 2009, pp. 191-226
18. Дреџун, Милован, председник Одбора Народне скупштине Републике Србије за Косово и Метохију, интервју од 3. априла 2015. године, Београд
19. Ђилас, Алекса, *Imagining Kosovo: A Biased New Account Fans Western Confusion*, Foreign Affairs, No. 5, 1998, pp. 124-131
20. Elbasani, Arolda, *EU enlargement in the Western Balkans: strategies of borrowing and inventing*, Journal of Southern Europe and the Balkans, vol. 10, No. 3, 2008, pp. 293-307

21. Field, Heather. "Awkward States: EU Enlargement and Slovakia, Croatia and Serbia" In: Cameron Ross(ed.), *Perspectives on the Enlargement of the European Union*, Leiden, Brill, 2002, pp. 215-238
22. Flockhart, Trine, *Europeanization or EU-ization? - The transfer of European norms across time and space*, Journal of Common Market Studies, vol. 48, No.4, 2010, pp. 787-810
23. Fridl, Daniella, *Kosovo negotiations: Re-visiting the role of mediation*, International Negotiation, vol. 14, No. 1, pp. 71-93
24. Gourevitch, Peter, *The Second Image Reversed: The International Sources of Domestic Politics*, International Organization, 1978, vol. 32, No. 4, pp. 881-912
25. Hadden, Tom "Integration and Autonomy: Minority Rights and Political Accommodation," In: Ian O'Flynn (ed.), *Power-Sharing: New Challenges for Divided Societies*, Pluto Press, 2005
26. Hall, Stuart, „The local and the global: Globalization and ethnicity“ In: Anthony King (ed.), *Culture, Globalisation and the World-system: Contemporary conditions for the representation of identity*, London, 1997, pp. 19-39
27. Harman, Chris, *Globalization: a Critique of New Orthodoxy*, International Socialism, 1996, vol. 73, p. 3-33
28. Hay, Colin, "What's Globalization Got to Do with It? Economic Interdependence and the Future of European Welfare States" In: *Government & Opposition*, vol.41, No. 1, 2006), pp. 1-22
29. Hobsbawm, Eric, „Introduction: Inventing traditions“ In: Eric Hobsbawm; Terence Ranger (eds), *The invention of tradition*, Cambridge University Press, 1983, pp. 1-15
30. Hyde-Price, Adrian, *European Security, Strategic Culture, and the Use of Force*, European Security, vol. 13, No. 4, 2004, pp. 323-343
31. Ignatieff, Michael, "Virtual war: Kosovo and beyond" In: Sara Sewall; Carl Kaysen (eds), *The United States and the International criminal court*, Rowman and Littlefield, New York, 2000, pp. 115-137
32. Ikpe, Eka, *Challenging the discourse on fragile states: Conflict, security and development*, vol. 7, No. 1, 2007, pp. 85-124
33. Jan Aart Scholte, "Globalization" In: Steve Smith, John Baylis, (eds), *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, 2010
34. Jaenicke, Axel, Charge d' Affaires, EULEX, интервју од 24. марта 2015, Београд

35. Јевтић, Мирољуб, „Нови светски поредак и међународни исламски фактор“, у: Андреј Митровић, Драган Симеуновић (ур.), *Нови светски поредак и политика одбране Савезне Републике Југославије*, Савезно министарство одбране-Управа за стратегијске студије и политику одбране, 1993, стр. 500-504
36. Kafkalas, Grigoris, “Overcoming fragmentation in Southeast Europe: An introductory overview of main themes” In: Panayiotis Getimis; Grigoris Kafkalas (eds), *Overcoming Fragmentation in Southeast Europe*, Ashgate, 2008, pp. 1-37
37. Калајић, Драгош, „На бранику Европе, против новог светског поретка“, у: Андреј Митровић, Драган Симеуновић (ур.), *Нови светски поредак и политика одбране Савезне Републике Југославије*, Савезно министарство одбране-Управа за стратегијске студије и политику одбране, 1993, стр. 99-117
38. Kaplinski, Jaan, “The Future of National Cultures in Europe” In: Jyrki Livonen (ed.), *The future of the nation state in Europe*, Edward Elgar, Aldershot, vol. 16, No. 2, 1993, pp. 921-952
39. Kontochristou, Maria, *The Role of Public and Private Mass Media in the Creation of a European Identity*, Review of Public Administration, vol. 10, 2004, pp. 219-243
40. Kriesberg, Louis, “Comparing reconciliation actions within and between countries” In: Yaacov Bar-Siman-Tov, (ed.), *From Conflict Resolution to Reconciliation*, Oxford University Press, 2004, pp. 81-110
41. Kupchan, Charles, „The Case for Collective Security,” In: George Downs, (ed.), *Collective Security after the Cold War*, University of Michigan Press, 1994, pp. 50-61
42. Lenschow, Andrea, “Europeanization” In: Jeremy Richardson (ed.) *European Union: Power and Policy making*, vol. 3, Routledge, London, 2006, pp. 7-25
43. Мишчевић, Тања, „Преговори Србије и ЕУ о закључењу Споразума о стабилизацији и придруживању“, у: Слободан Самарцић (ур.), *Србија у процесу придруживања ЕУ*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 147-152
44. Митровић, Андреј, „Проблеми света „новог поретка“, у: Андреј Митровић, Драган Симеуновић (ур.), *Нови светски поредак и политика одбране Савезне Републике Југославије*, Савезно министарство одбране-Управа за стратегијске студије и политику одбране, 1993, стр. 31-40
45. Moore, Margaret, “The Self-Determination Principle and the Ethics of Secession” In: Margaret Moore (ed.), *National Self-Determination and Secession*, Oxford University Press, 1998, pp. 1-12

46. Недељковић, Стефан, *Односи Србије и Косова у контексту европских интеграција*, Култура полиса, 2014, бр. 25, стр. 29-46
47. Olsen, Johan, "Europeanization" In: Michele Cini (ed.), *European Union Politics*, Oxford University Press, 2003, pp. 333-348
48. Olsen, Johan, *The Many Faces of Europeanization*, Journal of Common Market Studies, vol. 40, No. 5, 2002, pp. 921-952
49. Posen, Barry, "The unipolar moment and ESDP" In: *ESDP and the Structure of World Power*, The International Spectator, vol. 39, No. 1, 2004, pp. 5-17
50. Потежица, Оливер, „Нови светски поредак данас“, у: Андреј Митровић, Драган Симеуновић (ур.), *Нови светски поредак и политика одбране Савезне Републике Југославије*, Савезно министарство одбране-Управа за стратегијске студије и политику одбране, 1993, стр. 505-509
51. Потежица, Оливер, „Novus orbis terrarum“, у: Андреј Митровић, Драган Симеуновић (ур.), *Нови светски поредак и политика одбране Савезне Републике Југославије*, Савезно министарство одбране-Управа за стратегијске студије и политику одбране, 1993, стр. 92-98
52. Quaglia, Neuvonen; Miyakoshi, Machiko, "Europeanization" In: Michele Cini (ed.), *European Union Politics*, Oxford University Press, 2007, pp. 201-220
53. Radaelli, Claudio, "Europeanization: Solution or problem?" In: Michele Cini (ed.), *Palgrave Advances in European Union Studies*, Palgrave, 2006, pp. 130-145
54. Radaelli, Claudio; Exadaktylos, Theofanis, "New Directions in Europeanization Research" In: Michelle Egan, Neill Nugent, William Paterson (eds), *Research Agendas in EU Studies*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2010, pp. 140-155
55. Renner, Stephan; Trauner, Florian, *Creeping EU membership in Southeast Europe: The dynamics of EU rule transfer to the Western Balkans*, Journal of European Integration, vol. 31, No. 4, 2009, pp. 431-447
56. Самарцић, Слободан, „Европска унија, распад Југославије и српски национални интерес“, у: Јован Чанак (ур.), *Геополитичка стварност Срба*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997, стр. 313-339
57. Schmidt, Vivien, *Europeanization and the mechanics of economic policy adjustment*, Journal of European Public Policy, vol. 9, No. 6, 2002, pp. 894-912

58. Scholte, Jan Aart, "What is Happening?" In: *Globalization: A Critical Introduction*, St. Martin's Press, 2000, pp. 13-43
59. Scholte, Jan Aart, "The Globalization of World Politics" In: John Baylis; Steve Smith(eds), *The globalization of world politics: an introduction to international relations*, Oxford University Press, 1997, pp. 13-29
60. Симеуновић, Драган, *Етнички односи Срба са другим народима и етничким заједницама*, Етнографски институт САНУ, вол. 44, 1998
61. Симеуновић, Драган, "Political Aspects of Separatist Terrorism in Kosovo and Metohija" In: Томислав Кресовић (ed.), *Kosovo Dossier - Through Terrorism to Independence*, BINA, Beograd, 1998, pp. 97-111
62. Симеуновић, Драган, "Wie kann Serbien früher nach Europa kommen?" In: Rosa Hartmut; Karl-Ulrich Meyn (eds), *Bürgerbewusstsein und Demokratie in Mittel und Osteuropa*, Schriftenreihe des Collegium Europaeum Jenense, vol. 33, Jena, 2005, pp. 35-49
63. Симеуновић, Драган, „Феноменолошки оглед о националној држави као последици настајања новог светског поретка“, у: Андреј Митровић, Драган Симеуновић (ур.), *Нови светски поредак и политика одбране Савезне Републике Југославије*, Савезно министарство одбране-Управа за стратегијске студије и политику одбране, 1993, стр. 155-189
64. Симеуновић, Драган, „Minderheitenpolitik BRJ und Kosovo-Problem“ In: *Die BR Jugoslawien und die Friedensordnung auf dem Balkan*, SOEG, KlosterIrsee, 1998, pp. 150-168
65. Симеуновић, Драган, „Nationalstaaten als Ziele der Konfliktparteien auf dem Boden der ehemaligen SFR Jugoslawien“ In: *Konflikte, Konfliktlösung und Friedenssicherung in Südosteuropa*, München, 1993, pp. 54-78
66. Симеуновић, Драган, „Нова национална као правна и демократска држава“, у: Миодраг Јовичић (ур.), *Успостављање модерне демократске и правне државе у Србији*, научни скупови САНУ, Одељење друштвених наука, вол. 20, 1997, стр. 91-103
67. Симеуновић, Драган, „О последицама успостављања новог светског поретка“, у: Андреј Митровић, Драган Симеуновић (ур.), *Нови светски поредак и политика одбране Савезне Републике Југославије*, Савезно министарство одбране-Управа за стратегијске студије и политику одбране, 1993, стр. 489-493

68. Симеуновић, Драган, „Појам аутономије у политичко-правној теорији и анализа понуђених актуелних модела за решавање проблема Косова и Метохије“, у: *Филозофски сусрети-Могућности аутономије у савременом свету*, Смедеревска Паланка, 1998, стр. 46-57
69. Симеуновић, Драган, *Битка за Косово и Метохију - историја, актуелно стање и перспективе*, Војно дело, 2000, вол. 52, бр. 1, стр. 16-39
70. Симеуновић, Драган, *Настанак и профилисање нових националних држава као последица успостављања новог светског поретка*, Војно дело, 1993, вол. 45, бр. 1-2, стр. 103-132
71. Симеуновић, Драган, *Нови светски поредак и етничка хидра*, Српска политичка мисао, Београд, 1997, вол. 4, бр. 3-4, стр. 67-78
72. Симеуновић, Драган, *О настанку и особености нових националних држава или imperium paternale in terra incognita*, Архив за правне и друштвене науке, 1993, вол. 79, бр. 2, стр. 307-318
73. Симеуновић, Драган, *Politische Stabilität und Konflikt, Verfassung und Recht in Übersee*, Hamburg, 1997, vol. 3, No. 85, pp. 82-99
74. Симеуновић, Драган, *The tradition of collective guilt*, Review of International Affairs, 2010, vol. 61, No. 1138-1139, pp. 9-22
75. Симић, Милосав, „Промене у међународној заједници и њихов утицај на међународни положај СР Југославије и њену политику одбране“, у: Андреј Митровић, Драган Симеуновић (ур.), *Нови светски поредак и политика одбране Савезне Републике Југославије*, Савезно министарство одбране-Управа за стратегијске студије и политику одбране, 1993, стр. 510-515
76. Симић, Предраг, *Албанска острва-локална самоуправа као решење положаја националне мањине*, Међународни проблеми, бр. 3-4, 1998, стр. 509-527
77. Smith, Karen, “Enlargement, the neighbourhood and European order” In: Christopher Hill, (ed.) *International relations and the European Union*, Oxford University Press, Oxford, 2011, pp- 121-133
78. "States of discord", *Foreign Policy*, March/ April 2002, pp. 64-70
79. Stewart, Frances, "Global economic influences and policies towards violent self-determination movements: An overview" In: Valpy FitzGerald, Frances Stewart, Rajesh Venugopal (eds), *Globalization, violent conflict and self- determination*, Palgrave Macmillan, 2006, pp. 20-47
80. Стојић, Едита, „Регионална сарадња крајем двадесетог века и импликације најновијих промена у Европи на подунавску сарадњу“, у: Андреј Митровић, Драган Симеуновић (ур.),

- Нови светски поредак и политика одбране Савезне Републике Југославије*, Савезно министарство одбране-Управа за стратегијске студије и политику одбране, 1993, стр. 118-131
81. Стојковић, Момир, „Утврђивање елемената (не)постојања „новог светског поретка“, у: Андреј Митровић, Драган Симеуновић (ур.), *Нови светски поредак и политика одбране Савезне Републике Југославије*, Савезно министарство одбране-Управа за стратегијске студије и политику одбране, 1993, стр.41-70
82. Stromseth, Jane; Wippman, David; Brooks, Rosa, *Can might make rights: Building the rule of law after military interventions*, International journal of world peace, 2006
83. Вајнфелд, Вернер; Веселс, Волфганг, *Европа од А до Ш-приручник за европску интеграцију*, Фондација Конрад Аденауер, Београд, 2003
84. Wallace, Hellen, *Europeanisation and Globalisation: Complimentary or Contradictory Trends?*, New Political Economy, vol. 5, No. 3, 2000, pp. 369-382
85. Wallace, Helen, “The institutional setting: Five variations on a theme,” In: Hellen Wallace, *Policy making in the European Union*, pp. 2-21
86. Здравковић, Милоје, *Велика Албанија-обликовање нове нестабилности на Балкану*, Војно дело, 2014

Документи:

1. “Commission opinion on Serbia’s application for membership of the European Union”, *European Commission*, 2011
2. “Conclusion on on the Western Balkan”, *Press Office, Consilium*, 2007
3. “Conclusions on enlargement and stabilization and association process”, *Council of the European Union*, 2013
4. “Consolidated version of the Treaty on the functioning of the European Union”, *European Commission*, EU laws and publications, 2012
5. “Council Joint Action 2007/203/CFSP of 27 March 2007”, *Council of the European Union*, Official Journal of the European Union, L 90/94, 2007
6. “Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013”, *European Council*, 2012

7. "Enlargement –The Stabilization and Association Process", *European Commission*, 2012
8. "Feasibility study for Stabilization and association agreement between European Union and Kosovo", *European Commission*, 2012
10. "Joint Action 2006/304/CFSP on the establishment of an EU Planning Team (EUPT Kosovo)", *Council of the European Union*, 2006
11. "Kosovo (under UNSCR 1244) 2005", Progress Report, *European Commission*, 2005
12. "Operationalisierung von SSR (Security Sector Reform) auf dem Westlichen Balkan", *Institut für Europäische Politik*, 2007
13. "Political and economic relations", *European Union Office in Kosovo*, 2008
14. "Press release 3251th meeting", *Council of the European Union*, 2011
15. "Recommendation for a Council decision authorising the opening of negotiations on a Stabilisation and association agreement between EU and Kosovo", *European Commission*, 2013
16. "Visa liberalization road map", *European Commission*, 2012
17. "Peace conference on Yugoslavia, Carrington draft paper-Arrangement for a general settlement", *United Nations*, Doc. S/23169, 1991
18. "Presidency Conclusions, 16616/07 ANNEX", *European Council*, 2007
19. „Приручник за НАТО“, *Форум за безбедност и демократију*, Београд, 2009
20. "Proposal for a Council decision on the conclusion of a Framework Agreement between the European Union and Kosovo", *European Commission*, 2011
21. „Споразум о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њених чланица и Србије са друге стране“, *Канцеларија Владе Србије за европске интеграције*, 2010

Извори са интернета:

1. "Abuses against Serbs and Roma in the new Kosovo", *Human Rights Watch*, 1999, Available from: <http://www.hrw.org/reports/1999/kosov2/>, (Accessed 13 February 2015)
2. "A comprehensive review of the situation in Kosovo", *Security Council*, Available from: <http://www.unosek.org/docref/KaiEidereport.pdf>, (Accessed 19 December 2014)
3. "Advisory opinion on the accordane with the international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo", *International Court of Justice*, 2010, Available from: <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/16010.pdf>, (Accessed 20 December 2014)

4. “Ахтисари о Косову“, *Пешчаник*, 2008, Доступно преко: <http://pescanik.net/ahtisari-o-kosovu/>, (Приступљено 8. децембра 2014)
5. „Албански тероризам и организовани криминал на Косову и Метохији“, *Влада Републике Србије*, 2003, Доступно преко: <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/?id=19991>, (Приступљено 14. фебруара 2015)
6. Altmann, Franz-Lothar; Batt, Judy ; Glenny, Misha; Knaus, Gerald, *The Western Balkans: Moving on*, Institute for security studies, 2004, Available from: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp070.pdf>, (Accessed 11 August 2014)
7. Anastasakis, Othon, *The EU's political conditionality in the Western Balkans: Towards a more pragmatic approach*, University of Oxford, 2008, Available from: <http://www.sant.ox.ac.uk/seesox/pdf/politicalconditionality.pdf>, (Accessed 17 December 2013)
8. Anastasakis, Othon, *The Europeanization of the Balkans*, *Brown Journal of World Affairs*, 2005, Available from: http://www.sant.ox.ac.uk/seesox/anastasakis_publications/Anastasakis_Brown.pdf, (Accessed 12 December 2013)
9. Annan, Kofi, *Statement*, NATO, 28 January 1999, Available from: <http://www.nato.int/docu/speech/1999/s990128a.htm>, (Accessed 15 December 2014)
10. “Association/Community of Serb majority municipalities in Kosovo – general principles/main elements”, *European External Action Service*, 2015, Available from: http://eeas.europa.eu/statements-eeas/docs/150825_02_association-community-of-serb-majority-municipalities-in-kosovo-general-principles-main-elements_en.pdf, (Accessed 1 September 2015)
11. ”Basic treaty”, *CVCE*, 1972, Available from: http://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/3b9b9f0d-6910-4ca9-8b12-accfcb91d28e/publishable_en.pdf, (Accessed 28 December 2014)
12. “Belgrade battles Kosovo Serbs”, *The New York Times*, Available from: <http://www.nytimes.com/1987/06/28/world/belgrade-battles-kosovoserbs.html>, (Accessed 12 July 2014)
13. Bello, Walden, *The Virtues of Deglobalization, Foreign Policy In Focus*, 2009, Available from: http://www.fpif.org/articles/the_virtues_of_degloabalization, (Accessed 1 October 2014)

14. Börzel, Tanja; Rise, Thomas, *When Europe hits home: Europeanization and domestic change*, EIOP, 2000, Available from: <http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-015a.htm>, (Accessed 30 September 2014)
15. Brunborg, Helge, *Report on the size and ethnic composition of the population of Kosovo*, ICTY, 2002, Available from: http://www.icty.org/x/file/About/OTP/War_Demographics/en/milosevic_kosovo_020814.pdf, (Accessed 12 February 2015)
16. Cameron, Fraser, *The European Union and Conflict Prevention*, United Nations Institute for Disarmament Research, 2009, Available from: http://www.unidir.org/pdf/EU_background_papers/EU_BGP_01.pdf, (Accessed 6 September 2014)
17. “Charter of the United Nations”, *United Nations*, 1945, Available from: <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>, (Accessed 14 December 2014)
18. “Clinton's Statements on Kosovo“, *Washingtonpost*, 1999, Available from: <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/daily/april99/clintonquotes.htm>, (Accessed 15 December 2014)
19. “Consolidation, conditionality, communication – the strategy of the enlargement policy“, European Commission, *European Commission*, IP/05/1392, 2005, Available from: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/1392>, (Accessed 1 October 2014)
19. “Constitution of the Republic of Kosovo“, *Office of the Prime minister of Kosovo*, 2008, Available from: <http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Constitution1Kosovo.pdf>, (Accessed 11 April 2015)
20. “1907 Convention for the pacific settlement of international disputes“, PCA-CPA, 2011, Available from: http://www.pca-cpa.org/showfile.asp?fil_id=193, (Accessed 16 April 2015)
20. Corliss, Cody, *Truth commissions and the limits of restorative justice: Lessons learned in South Africa Cradock four case*, 2010, Available from: <http://digitalcommons.law.msu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1116&context=ilr>, (Accessed 11 December 2014)

21. "Council joint action 2008/124/CFSP", *Council of the European Union*, 2008, Available from: http://www.eulex-kosovo.eu/eul/repository/docs/WEJointActionEULEX_EN.pdf, (Accessed 4 April 2015)
22. "CR 2009/24 hearing of 1 December 2009", *International Court of Justice*, 2009, Available from: <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15710.pdf>, (Accessed 20 December 2014)
23. „Декларација Скупштине Србије о стању на Косову и Метохији“, *Скупштина Републике Србије*, 2001, Доступно преко: <http://www.arhiva.srbija.gov.rs/vesti/2001-06/01/24790.html>, (Приступљено 21. децембра 2014.)
24. „Декларација о Косову и Метохији“, *Скупштина Републике Србије*, 2003, Доступно преко: <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/?id=19938>, (Приступљено 21. децембра 2014.)
25. „Договорени закључци у вези са ИВМ“, *Влада Републике Србије*, 2014, Доступно преко: www.media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/koncept_ibm-srp_eng.doc, (Приступљено 22. децембра 2014.)
26. Denti, Davide, *The Process of EU Visa Liberalization for the Western Balkans*, Academia, College of Europe, 2011, Available from: http://www.academia.edu/1682633/The_process_of_EU_Visa_liberalisation_for_the_Western_Balkans, (Accessed 2 August 2014)
27. „Договор о регионалном представљању и сарадњи“, *Влада Републике Србије*, 2012, Доступно преко: <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=168200>, (Приступљено 22. децембра 2014.)
28. Ђинђић, Зоран, *Интервју за Двери српске*, Бањалука, 2003, Доступно преко: <https://www.youtube.com/watch?v=PBzqxqZb8o>, (Приступљено 21. децембра 2014.)
29. Emerson, Michael; Balfour Rosa; Corthaut, Jan, Wouters; Renard, Thomas, *Upgrading the EU's Role as Global Actor*, CEPS, 2011, Available from: <http://www.ceps.eu/ceps/download/4135>, (Accessed 23 August 2014)
30. "Enlargement-Special Process for Western Balkans", *European Commission*, 2013, Available from: http://ec.europa.eu/enlargement/policy/steps-towards-joining/index_en.htm (Accessed, 17 April 2014)

31. “EU Enlargement: the Western Balkans”, *House of Commons*, 2007, Available from: http://www.parliament.uk/parliamentary_publications_andarchives/research_papers, (Accessed 30 September 2014)
32. “EU factsheet EULEX”, *European Council*, 2008, Available from: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/98770.pdf, (Accessed 4 April 2015)
33. “EULEX implements its mandate through four operational objectives”, *EULEX*, Available from: <http://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,44>, (Accessed 5 April 2015)
34. “European Parliament Resolution of 29 March 2007 on the future of Kosovo and the role of the EU”, European Parliament, 2007, Available from: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0097+0+DOC+XML+V0//EN>, (Accessed 16 April 2015)
35. “European Parliament Resolution of 8 July 2010 on the European integration process of Kosovo”, European Parliament, 2007, Available from: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2010-0281&language=EN>, (Accessed 16 April 2015)
36. “European Parliament Resolution of 2011 on the Serbia’s Progress Report”, European Parliament, 2011, Available from: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B7-2011-0021&format=XML&language=EN>, (Accessed 16 April 2015)
37. “European Parliament Resolution of 18 April 2013 on the European integration process of Kosovo”, European Parliament, 2013, Available from: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2013-0187&language=EN>, (Accessed 16 April 2015)
38. “European Parliament Resolution of 11 March 2015 on Serbia’s Progress Report”, European Parliament, 2015, Available from: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+MOTION+B8-2015-0213+0+DOC+PDF+V0//EN>
39. “European Parliament Resolution of 11 March 2015 on the European integration process of Kosovo”, European Parliament, 2015, Available from: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=->

- [%2f%2fEP%2f%2fTEXT%2bMOTION%2bB8-2015-0214%2b0%2bDOC%2bXML%2bV0%2f%2fEN&language=EN](#), (Accessed 16 April 2015)
40. “European security strategy-A secure Europe in a better world”, *Council of the European Union*, 2003, Available from: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, (Accessed 4 December 2014)
41. “European Union warns against growing tensions in Kosovo”, *Aljazeera*, 2011, Available from: <http://www.aljazeera.com/news/europe/2011/07/201172842419128741.html>, (Accessed 3 July 2014)
42. “First Commission report on progress by Kosovo towards visa liberalization”, *European Commission*, 2013, Available from: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-108_en.htm, (Accessed 1 October 2014)
43. Frank Schimmelfening and Ulrich Sedelmeier, *Theorizing the EU enlargement-research focus, hypotheses, and the state of research*, *Journal of European Public Policy*, 2002, Available from: <http://stephenkinsella.net/WordPress/wp-content/uploads/2008/08/713774508.pdf>, (Accessed 1 November 2013)
44. “Freedom of movement, *Government of the Republic of Serbia*, Available from: www.media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/sloboda_kretanja-srp_eng.doc, (Accessed 22 December 2014)
45. Füle, Stefan, *Understanding Enlargement - The European Union’s enlargement policy*, 2011 Available from: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/publication/20110725_understanding_enlargement_en.pdf, (Accessed 8 April 2012)
46. Gallucci, Gerard, *Kosovo-Serbia, the EU and Germany*, *Transconflict*, Available from: <http://www.transconflict.com/2011/12/kosovo-serbia-the-eu-and-germany-212/>, (Accessed 24 December 2014)
47. Galtung, Johan, *Transcend and transform: An introduction to conflict work*, Pluto press, London, 2004, Available from: [http://static.ow.ly/docs/\[Johan_Galtung\]_Transcend_and_Transform_An_Introd_RyS.pdf](http://static.ow.ly/docs/[Johan_Galtung]_Transcend_and_Transform_An_Introd_RyS.pdf) (Accessed 30 September 2014)
48. Gegout, Catherine, “The Quint: Acknowledging the existence of a big four-US Directoire at the heart of the European Union’s Foreign Policy Decision-Making process“ In: *Journal of*

- common market studies*, vol. 40, No. 2, 2002, 332-351, Available from:
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-5965.00357/full>, (Accessed 25 December 2014)
49. “Germany: too early for Serbia’s candidacy”, *B92*, 2011, Available from:
http://www.b92.net/eng/news/politicsarticle.php?yyyy=2011&mm=12&dd=07&nav_id=77676,
(Accessed 3 July 2014)
50. “Germany’s Angela Merkel ties Serbian European Union hopes to Kosovo”, *BBC news*,
2011, Available from: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-14631297>, (Accessed 3 July
2014)
51. „Годишњак Европског покрета у Србији 2008-2010“, *Европски покрет у Србији*, 2010,
Доступно преко: http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/10-godisnjak_2008-2010.pdf,
(Приступљено 1. Септембра 2014.)
52. Gourevitch, Peter, *The second image reversed: the international sources of domestic politics*,
International Organization, vol. 32, No. 4, 1978
53. „Guiding principles of the Contact Group for a settlement of the status of Kosovo“,
UNOSEK, Available from: <http://www.unosek.org/docref/Contact%20Group%20-%20Ten%20Guiding%20principles%20for%20Ahtisaari.pdf>, (Accessed 6 December 2014)
54. Hakeem Smith, *Europeanization through CFSP and European Union Enlargement: An
Analysis of the EU-Serbia Stabilization and Association Agreement*, 2013, University of North
Carolina at Chapel Hill, Available from: <http://www.unc.edu/depts/tam/docs/smith-fall11.pdf>,
(Accessed 21 December 2013)
55. “Handbook on restorative justice programmes”, *United Nations Office on Drugs and Crime*,
2006, Available from: http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf,
(Accessed 10 December 2014)
56. “Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes between States”, *Office of Legal Affairs
Codification Division, United Nations*, New York, 1992, Available from:
<http://legal.un.org/cod/books/HandbookOnPSD.pdf>, (Accessed 17 April 2015)
57. “Helsinki final act”, *Conference on security and cooperation in Europe*, 1975, Available
from: <https://www.osce.org/mc/39501?download=true>, (Accessed 20 December 2014)
58. Howorth, Jolyon, *The EU as a Global Actor: Grand Strategy for a Global Grand Bargain?*,
UACES, Journal of common market studies, vol. 48. No. 3, pp. 455–474, 2010, Available from:
<http://www.pols.boun.edu.tr/uploads/files/1131.pdf>, (Accessed 19 April 2013)

59. "Human Development Report 2013", *United Nations Development Program*, 2013, Available from: <http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi> (Accessed 18 April 2014)
60. "Humanitarian law violations in Kosovo", *Human Rights Watch*, Available from: <http://www.hrw.org/reports/1999/kosovo/>, (Accessed 11 February 2015)
61. Huntington, Samuel, *America in the world*, Harvard Academy of International and Area Studies, 1999, Available from: <http://www.iasc-culture.org/THR/archives/America/5.1CHuntington.pdf> (Accessed on 14 June 2014)
62. "Inhuman treatment of people and illicit trafficking in human organs in Kosovo", *Committee on Legal Affairs and Human Rights, Council of Europe*, 2010, Available from: <http://assembly.coe.int/asp/apfeaturesmanager/defaultartsiteview.asp?ID=964>, (Accessed 13 February 2015)
63. "Interview with Martti Ahtisaari", *Der Spiegel*, 2006, Available from: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-46046511.html>, (Accessed 8 December 2014)
64. "Извештај о примени Бриселског споразума (од стране Републике Србије)", *Биро за друштвена истраживања*, 2014, Доступно преко: <http://www.birodi.rs/wp-content/uploads/2015/02/BIRODI-Izvestaj-o-implementaciji-BS.pdf>, (Приступљено 19. маја 2016.)
65. „Истраживања спровођења Бриселског споразума“, *Биро за друштвена истраживања*, 2015, Доступно преко: <http://www.mc.rs/upload/documents/istrazivanje/2015/02-03-15-BIRODI-Istrazivanja-sprovodjenja-Briselskog-sporazuma.pdf>, (Приступљено 25. маја 2016.)
66. Jeffery, Simon, *What Is Globalisation?*, the Guardian, 2011, Available from: www.guardian.co.uk/world/2002/oct/31/globalisation.simonjeffery, (Accessed 3 November 2014)
67. Jönsson, Christer; Tallberg, Jonas, *Institutional Theory in International Relations*, 2000, Available from: <http://www.uni-muenster.de/Politikwissenschaft/Doppeldiplom/docs/IIR.pdf>, (Accessed 1 December 2013)
68. Kearney, Michael, „The local and the global: The anthropology of globalization and transnationalism“, *Annual Review of Anthropology*, vol. 24, 1995, pp. 547-565, Available from: http://anthro.vancouver.wsu.edu/media/Course_files/anth-490-edward-h-hagen/kearney-1995-the-local-and-the-global-the-anthropology-of-globalization-and-transnationalism.pdf, (Accessed 30 September 2014)

69. “Конференција о приступању Европској унији: Србија”, Европска комисија, 2014, Доступно преко:
http://www.media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/eu/uvodno_izlaganje_eu_o_pristupnim_pregovorima_opsta_pozicija_eu.pdf, (Приступљено 21. Јануара 2014.)
70. “Kosovo census atlas“, *Kosovoagencyofstatistics*, 2011, Available from: https://ask.rks.gov.net/ENG/publikimet/doc_download/1125-kosovo-census-atlas-, (Accessed 15 February 2015)
71. “Kosovo early warning report No. 17”, *USAID*, Available from: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADK245.pdf, (Accessed 1 April 2015)
72. “Kosovo’s EU IP - Stabilization and Association Process”, *EU Information and Cultural Center*, 2011, Available from: http://www.euicc-ks.com/en/eu_and_kosovo/eu-kosovo_relations, (Accessed 27 April 2012)
73. “Kosovo-EU relations: The history of unfulfilled aspirations?”, *Kosovo Foundation of open society*, 2013, Available from: <http://kfos.org/wp-content/uploads/2013/04/Kosovo-EU-Relations-The-History-of-Unfulfilled-Aspirations.pdf>, (Accessed 17 March 2014)
74. “Kosovo polje address Vidovdan 1989”, *National technical information service of the Department of commerce of the U.S.*,
http://www.geocities.com/Athens/Troy/3757/serbia/articles/kosovo_polje.html, (Accessed 1 November 2014)
75. “Kosovo: Time for EULEX to prioritize war crimes”, *Amnesty International*, 2012, Available from: http://www.amnesty.eu/content/assets/260412_EULEX_Report.pdf, (Accessed 10 December 2014)
76. “Kosovo population drain challenges Germany’s refugee policies”, *Deutsche Welle*, 9. 2. 2015, Available from: <http://www.dw.de/kosovo-population-drain-challenges-germanys-refugee-policies/a-18245189>, (Accessed 13 February 2015)
77. “Letter dated 26 March 2007 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council”, *UN Security Council*, 2007, Available from: <http://www.unosek.org/docref/report-english.pdf>, (Accessed 7 December 2014)
78. Little, Jane, Serbia’s Church: Changing times, BBC Online Network, 28. 6. 1999, Available from: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/380268.stm>, (Accessed 1 November 2014)
79. Лопандић, Душко, *Реформа Европске уније*, Западни Балкан и Србија,

- Београд, Институт економских наука, 2007, Доступно преко:
http://www.raris.org/download/regionalizacija/reforma_eu_zapadnibalkan_srbija%20Dusko%20Lopandic.pdf, (Приступљено 30. Септембра 2014.)
80. Лопандић, Душко; Кроња, Јасминка, *Регионалне иницијативе и мултилатерална сарадња на Балкану*, Европски покрет у Србији, 2010, Доступно преко:
<http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/10-reg-inic-balkan.pdf>, (Приступљено 12 Јула 2014)
81. Mann, Michael, "Has globalization ended the rise and rise of the nation-state?", *Review of International Political Economy*, vol. 4, 1997, pp. 472–496, Available from:
<http://www.pols.boun.edu.tr/uploads%5Cfiles%5C1101.pdf>, (Accessed 30 September 2014)
82. Martti Ahtisaari, *Martti Ahtisaari Center*, Interview, December 18, 2012, Available from:
www.cmi.fi, (Accessed 7 December 2014)
83. "Mavromatis concessions", *ICJ*, 1924 (2006), Available from: http://www.icj-cij.org/pcij/serie_A/A_02/06_Mavromatis_en_Palestine_Arret.pdf, (Accessed 16 April 2015)
84. „Меморандум Српске академије наука и уметности“, *САНУ*, 1986, Доступно преко:
http://pescanik.net/wp-content/PDF/memorandum_sanu.pdf, (Приступљено 1. Децембра 2014)
85. „Међувладина конференција о приступању Србије Европској унији: Уводна изјава Републике Србије“, Влада Републике Србије, 2014, Доступно преко:
http://www.media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/eu/uvodna_izjava_republike_srbije_na_prvoj_medjuvladinoj_konferenciji_o_pristupanju_republike_srbije_evropskoj_uniji.pdf, (Приступљено 21. Јануара 2014.)
86. „Мисија ЕУ за владавину права на Косову“, *Делегација ЕУ у Србији*, 2008, Доступно преко:
http://www.europa.rs/upload/documents/press/081205_EULEX%20SRPSKI.pdf, (Приступљено 2. априла 2015.)
87. „МСП: Декларација не крши норме“, *Б 92*, Доступно преко:
http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2010&mm=07&dd=22&nav_id=447202, (Приступљено 20. децембра 2014.)
88. "Nations in transit-Kosovo", *Freedom House*, 2004, Available from:
<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2004/kosovo#.VSKTHdyUeNA>, (Accessed 6 April 2015)

89. „Нова резолуција искључује признање једнострано проглашене независности Косова“, *Влада Републике Србије*, 2010, Доступно преко: <http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id>, (Приступљено 23. децембра 2014.)
90. Noutcheva, Gergana; Tocci, Nathalie; Coppieters, Bruno; Kovziridze, Tamara; Emerson, Michael; Huysseune, Michel, *Europeanization and Secessionist Conflicts: Concepts and Theories*, 2011, Available from: <http://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/2004/1-2004Chapter1.pdf>, (Accessed 14 April 2015)
91. Nye, Joseph, *Soft Power and Smart Power-The United States has forgotten how to use soft power*, International politics, 2006, Available from: <https://ip-journal.dgap.org/de/article/getFullPDF/21301>, (Accessed 18 December 2014)
92. Panke, Diana, *The influence of small states in the EU: Structural disadvantages and counterstrategies*, UCD Dublin European Institute, 2008, Available from: http://www.ucd.ie/t4cms/wp_08-3_diana_panke.pdf, (Accessed 24 December 2014)
93. „План за политичко решење садашње ситуације на Косову и Метохији“, *Влада Републике Србије*, 2004, Доступно преко: <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=19840>, (Приступљено 21. децембра 2014.)
94. „Платформа државног преговарачког тима о будућем статусу Косова и Метохије“, *Влада Републике Србије*, 2006, Доступно преко: <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=51322>, (Приступљено 22. децембра 2014.)
95. “Platform on the future status of Kosovo and Metohija, issued by the Government of the Republic of Serbia”, B92, 2006, Available from: http://www.b92.net/eng/insight/strategies.php?yyyy=2006&mm=06&nav_id=35257, (Accessed 6 December 2014)
96. „Политичка платформа за разговоре са представницима привремених институција самоуправе у Приштини“, *Влада Републике Србије*, 2013, Доступно преко: http://www.media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/politicka_platforma2013_cyr.pdf, (Приступљено 23. децембра 2014.)
97. „Повеља УН“, *CEAS*, 2012, Доступно преко: http://ceas-serbia.org/root/images/Povelja_UN.pdf, (Приступљено 15. априла 2015.)

98. "Presidency conclusions", DOC/99/1, 24-25 March, *European Council*, Berlin, 1999, Available from: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=DOC/99/1>, (Accessed 20 February 2014)
99. „Признавање универзитетских диплома“, *Влада Републике Србије*, 2011, Доступно преко: www.media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/univerzitetske_diplome_srp.doc, (Приступљено 22. децембра 2014.)
100. "Quint confers on Kosovo ICJ referral", *Wikileaks*, 2008, Available from: https://www.wikileaks.org/plusd/cables/08USUNNEWYORK810_a.html, (Accessed 25 December 2014)
101. Radaelli, Claudio, *Wither europeanisation? Concept stretching and substantive change*, European Integration Online Papers, 2000, Available from: <http://eiop.or.at/eiop/comment/1999-007c.htm>, (Accessed 1 September 2014)
102. "Rambouillet accords-interim agreement for peace and self-government in Kosovo", *UN Security Council*, 1999, Available from: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20S%201999%20648.pdf>, (Accessed 6 December 2014)
103. „Резолуција поднета Генералној скупштини УН“, *Влада Републике Србије*, 2008, Доступно преко: <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/?id=136616>, (Приступљено 20. децембра 2014.)
104. „Резолуција Савета безбедности 1244 о ситуацији у вези са Косовом“, *Савет безбедности Уједињених нација*, 1999, Доступно преко: http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPISI/rezolucija_1244_cir.pdf, (Приступљено 1. децембра 2014)
105. „Резолуција за политичке разговоре о будућем статусу Косова и Метохије“, *Скупштина Републике Србије*, 2005, Доступно преко: <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=40217>, (Приступљено 21. децембра 2014.)
106. "Report of the Secretary General on the United Nations Interim Administration in Kosovo", *Security Council*, 1999, Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/1999/779, (Accessed 8 April 2015)

107. "Report of the Secretary General on the United Nations Interim Administration in Kosovo", *Security Council*, 1999, Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/1999/987, (Accessed 8 April 2015)
108. "Report of the Secretary General on the United Nations Interim Administration in Kosovo", *Security Council*, 1999, Available from http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/1999/1250, (Accessed 8 April 2015)
109. "Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo", *Security Council*, 2002, Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2002/1126, (Accessed 19 December 2014)
110. "Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo", *Security Council*, 2003, Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2003/113, (Accessed 19 December 2014)
111. "Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration in Kosovo", *Security Council*, 2004, Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2004/71, (Accessed 19 December 2014)
112. "Report from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council", *Security Council*, 2004, Available from: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20S2004%20932.pdf>, (Accessed 19 December 2014)
113. "Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo", *UNSC*, 2008, Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2008/354, (Accessed 5 April 2015)
114. "Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo S/2010/169", *UN*, 2010, Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2010/169, (Accessed 5 April 2015)
115. "Report of the United Nations High Commissioner for Refugees", *UNHCR*, 2012, Available from: <http://www.unhcr.org/524443bf9.pdf>, (Accessed 12 February 2015)

116. "Resolution 1160", *Security Council*, 1998, Available from: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20SRES1160.pdf>, (Accessed 15 December 2014)
117. "Resolution 1199", *Security Council*, 1998, Available from: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20SRES1199.pdf>, (Accessed 15 December 2014)
118. Russian position on Kosovo", *Kosovo perspectives*, No. 21, 2006, Available from: www.kosovoperspectives.com/index.php?categoryid=22&selected=21&202_articleid=426, (Accessed 6 December 2014)
119. „Сахрањивање прошлости: 10 година некажњавања за отмице и нестанке на Косову“, *AmnestyInternational*, 2009, Доступно преко: <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR70/007/2009/en/8eed3555-83a9-4b6a-a376-6b7402b66f0b/eur700072009srp.pdf>, (Приступљено 10. децембра 2014.)
120. Самарџић, Слободан, *Проблем Косова и Метохије из угла европских интеграција: Сецесија Косова као питање односа Европске уније и Србије*, 2009, Доступно преко: <http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2010/03/S.-Samardzic-Problem-Kosova-i-Metohije-iz-ugla-evropskih-integracija.doc>, (Приступљено 4. Децембра 2013.)
121. Schimmelfennig, Frank; Sedelmeier, Ulrich, *Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe*, *Journal of European Public Policy*, vol. 11, No. 4, 2004, Available from: http://www.mzes.uni-mannheim.de/projekte/typo3/site/fileadmin/research%20groups/1/teamB-reader/Schimmelfennig%20%26%20Sedelmeier_Governance%20by%20conditionality.pdf, (Accessed 2 September 2014)
122. Schimmelfennig, Frank; Sedelmeier, Ulrich, *Theorizing EU enlargement: research focus, hypotheses, and the state of research*, *European Public Policy*, vol. 9, No. 4, 2002, Available from: <http://storage.globalcitizen.net/data/topic/knowledge/uploads/20110815123849705.pdf>, (Accessed 1 September 2014)
123. Schmale, Wolfgang, *Processes of Europeanization*, *European History Online*, 2010, Available from: <http://www.ieg-ego.eu/en/threads/backgrounds/europeanization/wolfgang-schmale-processes-of-europeanization>, (Accessed 20 October 2014)

124. „Седам услова Немачке за почетак преговора Србије са ЕУ“, *Блиц*, 2012, Доступно преко: <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/342590/Sedam-uslova-Nemacke-za-pocetak-pregovora-Srbije-sa-EU>, (Приступљено 27. децембра 2014.)
125. Sedelmeier, Ulrich, *Europeanisation in new member and candidate states*, London School of Economics & Political Science, 2006, Available from: <http://europeangovernance.livingreviews.org/Articles/lreg-2006-3/download/lreg-2006-3Color.pdf>, (Accessed 10 December 2013)
126. „Serbia and Kosovo reach landmark deal”, *EEAS*, 2013, Available from: http://eeas.europa.eu/top_stories/2013/190413_eu-facilitated_dialogue_en.htm, (Accessed 22 December 2014)
127. “Serbia and the EU”, *The Delegation of the European Union to the Republic of Serbia*, 2010, Available from: <http://www.europa.rs/en/srbijaIEu.html>, (Accessed 7 April 2012)
128. “Serbia receives 11 almost impossible conditions”, *B 92*, Available from: http://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2014&mm=12&dd=09&nav_id=92505, (Accessed 24 December 2014)
129. „Serbian president mulls East-West German model as option for deal on Kosovo“, *Wikileaks*, 2012, Available from: https://wikileaks.org/gifiles/docs/61/61078_-os-serbia-germany-serbian-president-mulls-east-west-german.html, (Accessed 28 December 2014)
130. Serwer, Daniel, *Kosovo-status with standards*, 2004, Available from: <http://www.usip.org/publications/kosovo-status-standards>, (Accessed 12 April 2015)
131. Симеуновић, Драган, *Исламистички тероризам најопаснији, етно-сепаратистички најупорнији*, Политика, 1. Јануар 2010., Доступно преко: <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Islamistichki-terorizam-najopasniji-etno-separatistichki-najuporniji.lt.html>, (Приступљено 20. Септембра 2014.)
132. Симеуновић, Драган, *Kosovo: Adesso tocca all'Europa*, Limes, 1 April 2008, Available from: <http://limes.espresso.repubblica.it/2008/04/01/kosovo-adesso-tocca-alleuropa/?p=546>, (Accessed 21 October 2014)
133. Симеуновић, Драган, Православна вера је много учинила да Срби не буду освајачи, Православље, 2008, Доступно преко: <http://www.pravoslavlje.rs/broj/978/tekst/pravoslavna-vera-je-mnogo-ucinila-da-srbi-ne-budu-osvajaci/print/lat>, (Приступљено 21. Септембра 2014.)

134. Симеуновић, Драган, Србију чека обрачун са исламским и хришћанским радикализмом, Блиц, 22. Октобар 2010., Доступно преко: <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/213297/Srbiju-ceka-obracun-sa-islamskim-i-hriscanskim-radikalizmom>, (Приступљено 21. Септембра 2014.)
135. Solana, Javier, *Press statement*, NATO, 1999, Available from: <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-040e.htm>, (Accessed 15 December 2014)
136. Solana, Javier, *Press statement*, NATO, 1999, Available from: <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-041e.htm>, (Accessed 15 December 2014)
137. „Споразуми постигнути у дијалогу са Приштином уз посредовање ЕУ“, *Влада Републике Србије*, Доступно преко: <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/?id=164576>, (Приступљено 22. децембра 2014.)
138. „Србија поднела текст резолуције“, *Новости*, 2010, Доступно преко: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:294217-Srbija-podnela-Rezoluciju>, (Приступљено 23. децембра 2014.)
139. „Србија у процесу европских интеграција“, *Европски покрет у Србији*, 2012, Доступно преко: <http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/12-srbija-u-procesu-ei.pdf>, (Приступљено 1. Децембра 2013.)
140. “Standards for Kosovo: A Kosovo where all-regardless of ethnic background, race or religion – are free to live, work and travel without fear, hostility or danger and where there is tolerance, justice and peace for everyone”, *UNMIK*, 2003, Available from: <http://www.ian.org.rs/kosovo-info/zajednicke/standardi/eng.pdf>, (Accessed 10 April 2015)
141. „Становништво по народности, 1948. година“, Републички завод за статистику, Доступно преко: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1948/Pdf/G19484001.pdf>, (Приступљено 12. фебруара 2015.)
142. „Становништво по народности, 1953. година“, Републички завод за статистику, Доступно преко: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1953/Pdf/G19534001.pdf>, (Приступљено 12. фебруара 2015.)
143. „Становништво по народности, 1961. година“, Републички завод за статистику, Доступно преко: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1961/Pdf/G19614001.pdf>, (Приступљено 12. фебруара 2015.)

144. „Становништво по народности, 1971. година“, Републички завод за статистику, Доступно преко: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1971/Pdf/G19714001.pdf>, (Приступљено 12. фебруара 2015.)
145. „Становништво по народности, 1981. година“, Републички завод за статистику, Доступно преко: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1981/Pdf/G19814001.pdf>, (Приступљено 12. фебруара 2015.)
146. „Становништво по народности, 1991. година“, Републички завод за статистику, Доступно преко: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1991/Pdf/G19914001.pdf>, (Приступљено 12. фебруара 2015.)
147. “Statement by the Contact groupe on Kosovo”, *U.S. Department of State*, Available from: http://www.state.gov/1997-2001-NOPDFS/regions/eur/stm_980225_kosovo.html, (Accessed 11 February 2015)
148. “Statement on Kosovo issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington, D.C.”, NATO, 1999, Available from: <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-062e.htm>, (Accessed 15 December 2014)
149. Stetter, Stephan; Albert, Mathias; Diez, Thomas, *The European Union and Border Conflicts: The Transformative Power of Integration*, 2004, Available from: <http://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/afdcde6d-e1b4-48af-a15f-68c45e13c06d.pdf>, (Accessed 15 April 2015)
113. “Supreme Court of Canada Reference-Secession of Quebec“, *Supreme Court of Canada*, 1998, Available from: <http://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do>, (Accessed 20 December 2014)
114. „Свеобухватан предлог за решење статуса Косова“, *UNOSEK*, 2007, Доступно преко: http://www.unosek.org/docref/Comprehensive_proposal_-_Sveobuhvatan_predlog_-_serbian_final.pdf, (Приступљено 10. априла 2015.)
115. „Текст Бриселског споразума“, *Блиц*, 2013, Доступно преко: <http://www.blic.rs/Vesti/Tema-Dana/378674/Tekst-briselskog-sporazuma>, (Приступљено 23. децембра 2014.)
116. “Tensionslinger along Kosovoborder”, *Aljazeera*, Available from: <http://www.aljazeera.com/news/europe/2011/10/201110167539819979.html>, (Accessed 3 July 2014)

117. "The treaty on the European Union", *European Commission*, Official Journal of the European Communities, 1992, Available from: https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/maastricht_en.pdf, (Accessed 4 December 2014)
118. "Tony Blair-We must act to save thousands of innocent men, women and children", *The Guardian*, 1999, Available from: <http://www.theguardian.com/world/1999/mar/23/balkans.tonyblair>, (Accessed 15 December 2014)
119. "Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community", 2007, *European Commission*, EU laws and publications, 2012, Available from: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=EN>, (Accessed 4 December 2014)
120. "Under orders: War crimes in Kosovo", *Human rights watch*, Available from: http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/Under_Orders_En_Combined.pdf, (Accessed 11 February 2015)
121. "UNHCR Kosovo crisis update: 20 May 1999", *UNHCR*, Available from: <http://reliefweb.int/report/albania/unhcr-kosovo-crisis-update-20-may-1999>, (Accessed 10 February 2015)
122. "UNMIK facts and figures", *UNMIK*, Available from: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unmik/facts.shtml>, (Accessed 5 April 2015)
123. "Unofficial transcript: What was said in Vienna", *Kosovo perspectives*, No. 14, 2006, Available from: www.kosovoperspectives.com/index.php?categoryid=24&selected=14&parentid=2&p202_articleid=399, (Accessed 6 December 2014)
124. „Услов Немачке за датум: Обавезивање на добросуседске односе пред камерама“, *Блиц*, 2013, Доступно преко: <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/372918/Uslov-Nemacke-za-datum-Obavezivanje-na-dobrosusedske-odnose-pred-kamerama>, (Приступљено 29. децембра 2014.)
125. „Устав Републике Србије“, *Народна скупштина Републике Србије*, 1990.
126. „Војно-технички споразум између Међународних безбедносних снага ("КФОР") и влада Савезне Републике Југославије и Републике Србије“, *Влада Републике Србије*, 1999, Доступно преко: <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/?id=19947>, (Приступљено 19. децембра 2014.)

127. Vuceva, Elitsa, *Netherlands Blocks EU-Serbia Trade Deal*, EU Observer, 2008, Available from: <http://euobserver.com/enlargement/26743> (Accessed 7 April 2014)
128. Wolf, Martin, "Will the Nation-State Survive Globalization?" In: *Foreign affairs*, vol. 80, No. 1, Council on foreign affairs, 2001, pp. 177-190, Available from: http://webfamilies.castilleja.org/users/cstory/IR/articles/wolf_article.pdf, (Accessed 30 September 2014)
129. „Закон о ратификацији првог међународног споразума принципа који уређују нормализацију односа између Републике Србије и Републике Косово“, *Скупштина Републике Косова*, 2013, Доступно преко: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Zakon%20o%20ratifikaciji%20sporazuma%20normalizacija%20odnosa%20Kosova%20-%20Serbije.pdf>, (Приступљено 9. децембра 2014)

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а _____

број уписа: 1031

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Успостављање политичких односа између власти у Београду и Приштини у оквиру процеса глобализације

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанта

У Београду, _____

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: Стефан Недељковић

Број уписа: 1031

Студијски програм: Докторске студије политикологије-међународне и европске студије

Наслов рада: *Успостављање политичких односа између власти у Београду и Приштини у оквиру процеса глобализације*

Ментор: проф. др Драган Симеуновић

Потписани _____

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанта

У Београду, _____

Прилог 3.**Изјава о коришћењу**

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Успостављање политичких односа између власти у Београду и Приштини у оквиру процеса глобализације, која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанта

У Београду, _____

Биографија аутора:

Стефан М. Недељковић је рођен 11. септембра 1988. године у Крагујевцу, Република Србија, где је завршио основну школу и гимназију.

Након тога, Стефан Недељковић је уписао 2007. године основне студије међународне политике на Факултету политичких наука Универзитета у Београду, а дипломирао је 2011. године са просечном оценом 9, 46. Мастер студије европских интеграција на Факултету политичких наука је успешно завршио 2011. године са просечном оценом 9, 12 са мастер тезом под називом „*Европска унија као глобални актер и међуетнички сукоби у БЈР Македонији*“. Ментор на изради тезе је била доц. др Маја Ковачевић.

Након тога, Стефан Недељковић уписује докторске студије политикологије, модул међународних и европских студија 2012. године, на Факултету политичких наука, а 2015. године је и докторирао са докторском дисертацијом под називом „*Нормализација односа између Србије и Косова и Метохије у условима глобализације*“. Ментор на изради дисертације је био проф. др Драган Симеуновић.

Поред тога, Стефан М. Недељковић је током периода образовања на Факултету политичких наука Универзитета у Београду објавио и научне радове: „*Европеизација Србије*“, часопис Међународна политика, 2014, затим „*Односи Србије и Косова у контексту европских интеграција*“, часопис Култура полиса, 2014 и „*Односи ЕУ и Русије : Прагматично или стратешко партнерство?*“, часопис Култура полиса, 2014.

Поред тога, важно је поменути да су следећи научни радови Стефана Недељковића награђени посебним наградама: „*Правно-политички аспекти односа између ЕУ и Косова у контексту европских интеграција*“, Задужбина Миливоја Јовановића и Луке Ћеловића, 2013/2014, „*Случај риболова између Велике Британије и Норвешке*“, Задужбина Миливоја Јовановића и Луке Ћеловића, 2012/2013 и „*Односи ЕУ и Јапана-перспективе и изазови*“, Јаран Товасо International, 2012/2013.

Стефан М. Недељковић течно говори енглески језик, а служи се и немачким језиком.

Стефан М. Недељковић је такође стекао професионална искуства.

Најпре, радио је као стажиста у невладиној организацији *Центар за европске*

политике 2015. године. Ангажман је подразумевао рад на пројектима од интереса за процес европских интеграција Србије.

Поред тога, Стефан Недељковић је радио и као сарадник у настави проф. др Тање Мишчевић на Факултету политичких наука на предметима Политика проширења ЕУ, Међународне организације и Систем УН 2012-2014.

Од осталих ангажовања треба поменути стажирање у Канцеларији за европске интеграције 2012. Ангажман је подразумевао уређивање базе података и присуствовање састанцима стручњака у области европских интеграција.

Такође, Стефан Недељковић је био ангажован и као стажиста у Народној скупштини Републике Србије у академској 2011/2012. години.

На крају, треба истаћи и то да је Стефан Недељковић члан Удружења за Уједињене Нације Србије (УЗУНС) од марта 2010. године, и део организацијског тима симулација рада органа УН-БИМУН 2011, БИМУН 2012, БИМУН 2013 и БИМУН 2014 конференције (Belgrade International Model UN) за студенте друштвених наука из Србије и иностранства на позицији председавајућег симулационим седницама Савета безбедности УН.